

گذری بر سیر تصویب و تغییرات قانون نظام صنفی

از خرداد ماه ۱۳۵۰ تا شهریور ماه ۱۳۹۲

قانون نظام صنفی مشتمل بر شصت و پنج ماده و سی تبصره پس از تصویب مجلس سنا در روز دوشنبه سوم خرداد ماه ۱۳۵۰؛ در جلسه روز یکشنبه شانزدهم خرداد ماه ۱۳۵۰ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. اصلاح این قانون طی ماده واحده در مورخ ۱۳۵۱/۰۸/۳۰ به تصویب کمیسیون های کشور، کار و امور اجتماعی، دادگستری و مجلسین رسید و آنگاه، لایحه قانونی ((مجازات متخلفین از مقررات قانون نظام صنفی)) در مورخ ۱۳۵۱/۱۱/۰۹ مورد تصویب کمیسیون های دادگستری و کشور مجلسین واقع شد.

در تاریخ ۱۳۵۹/۰۴/۱۳ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه های آن به عمل آمده است بر اساس ماده واحده به شرح ذیل از سوی شورای انقلاب تصویب و در تاریخ ۱۳۵۹/۰۵/۲۲ منتشر شد.

ماده واحده ((به وزارت بازرگانی اجازه داده می شود اصلاحاتی را که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی مصوب خرداد ماه ۱۳۵۰ و اصلاحیه های آن به عمل آمده و پیوست این لایحه قانونی می باشد برای مدت یک سال به طور آزمایشی به مورد اجرا گذارده و پس از انقضای مدت مذکور، لایحه نهایی قانون نظام صنفی را جهت بررسی و تصویب به مجلس شورای ملی تقدیم دارد و تا تصویب نهایی در مجلس شورای ملی قانون مذکور به قوت خود باقی است.))

این قانون نیز دستخوش تغییرات و اصلاحات فراوانی شد و با گذشت ۱۵ ماه از تصویب آن، در مهر ماه سال ۱۳۶۰ تغییرات مجدد در قانون صورت پذیرفت. روند تغییرات همچنان پی گرفته شد و در اسفند ماه ۱۳۶۷- اردیبهشت ماه ۱۳۶۸- اسفند ماه ۱۳۶۸- شهریور ماه ۱۳۷۴- اسفند ماه ۱۳۸۲ و شهریور ماه ۱۳۹۲ قانون نظام صنفی مورد تغییر و یا اصلاح واقع، که به نظر علت عمده این همه تغییر و اصلاح، ناشی از خلاء موجود میان قوانین وضع شده با شرایط و وضعیت روز جامعه صنفی بوده و از این رو اصلاحات امری ضروری و غیر قابل اجتناب بوده است.

اما آنچه مسلم است؛ اکنون باید در وضع قانون و مقررات و یا اصلاح آن ها، با توجه به شرایط پیش رو و لزوم تسهیل در امر صدور مجوزها و بهبود محیط کسب و کار و مقررات زدایی بر پایه و محوریت اقتصاد مقاومتی که امروزه از اهمیت و جایگاه خاصی به عنوان مبنای اساسی برای ایجاد ساختاری پویا در سطح تشکل های صنفی به شمار می آید؛ عنایت لازم معمول گردد.

سیر قانون گذاری از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۲ در یک نگاه

تاریخ تصویب	عنوان	مرجع تصویب
۱۳۵۰/۰۳/۱۶	قانون نظام صنفی	مجلس شورای ملی
۱۳۵۱/۰۸/۳۰	اصلاح قانون نظام صنفی	مجلس شورای ملی
۱۳۵۱/۱۱/۰۹	لایحه قانونی مجازات متخلفین از مقررات قانون نظام صنفی	مجلس شورای ملی
۱۳۵۷/۱۲/۲۷	لایحه قانونی انحلال دادگاه های نظام صنفی و عفو متخلفین از مقررات قانونی نظام صنفی	شورای انقلاب
۱۳۵۹/۰۴/۱۳	لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه های آن به عمل آمده است	شورای انقلاب
۱۳۶۰/۰۷/۲۱	قانون راجع به الحاق یک تبصره به ماده ۲ قانون نظام صنفی	مجلس شورای اسلامی
۱۳۶۷/۰۹/۲۰	قانون اصلاح ماده ۵۶ قانون نظام صنفی	مجلس شورای اسلامی
۱۳۶۸/۰۲/۳۱	قانون اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۹/۰۴/۱۳ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران	مجلس شورای اسلامی
۱۳۶۸/۱۲/۱۳	قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب برای جانبازان، اسرای آزده شده و خانواده محترم شهدا و مقفودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی	مجلس شورای اسلامی
۱۳۷۴/۰۶/۲۶	قانون اصلاح تبصره ۱ ماده ۵ قانون اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸/۰۲/۳۱	مجلس شورای اسلامی
۱۳۸۲/۱۲/۲۴	قانون نظام صنفی کشور	مجلس شورای اسلامی
۱۳۹۲/۰۶/۱۲	قانون اصلاح قانون نظام صنفی کشور	مجلس شورای اسلامی

پیش گفتار

بیش از سه میلیون واحد صنفی در طیف وسیعی از کسب و کارهای مختلف تولیدی، توزیعی، خدماتی و خدمات فنی از گذشته دور تاکنون در زنجیره تأمین و عرضه کالا و خدمات فعالیت دارند که نقش و اهمیت زیادی در اقتصاد ایران دارند. بطوریکه برآوردها نشان می دهند اصناف بعد از بخش نفت، بزرگترین بخش اقتصادی کشور بوده و سهمی حدود بیست و پنج درصد از تولید ناخالص داخلی و بیش از این مقدار سهم از اشتغال نیروی کار را در کشور دارد و به همین دلیل **یکم تیرماه هرسال به نام روز ملی اصناف** نامگذاری گردیده است.

در این بین فعالیت اصناف تنها به قلمرو اقتصادی محدود نمی گردد. همواره نمایندگان تشکل های صنفی در سطوح شهری و کشوری بصورت مستقیم و غیر مستقیم در قلمرو اجتماعی و فرهنگی جامعه فعالیت های عمده و تأثیر گذاری را پیگیری می نمایند به طوری که از گذشته دور تا کنون همواره بسیاری از مراسم ملی و مذهبی کشور توسط اصناف و تشکلهای صنفی مدیریت و برگزار می گردد.

اگرچه در بیشتر نقاط کشور از جمله استان مرکزی و شهرستان اراک مدت کمی از برگزاری دوره های آموزشی زیر نظر اتاق اصناف این شهرستان می گذرد اما به همت، تلاش و کوشش مدیران، کارکنان و کارمندان اتاق اصناف اراک و اتحادیه های زیر مجموعه این اتاق، کم کم اثرات ارزشمند فعالیت آموزشی افراد صنفی و متقاضیان فعالیت های صنفی در ارتقای سطح دانش عمومی و تخصصی آنان همراه با نهادینه شدن برگزاری دوره های کوتاه مدت و بلند مدت آموزشی در بین اصناف و تشکل های صنفی و موارد این چنینی که همگی در راستای اهداف متعالی مد نظر دولتمردان در توجه به آموزش اصناف است، تحقق می یابد.

در این بین برای بهبود کمی و کیفی فرآیند آموزش متقاضیان ایجاد واحد صنفی و همچنین افراد صنفی در تمدید پروانه کسب، اقدامات و فعالیتهایی برای تدوین، آماده سازی، چاپ و انتشار منابع آموزشی معتبر برای این دوره ها از جمله کتاب حاضر در دستور کار کمیسیون آموزش اتاق اصناف مرکز استان مرکزی قرار گرفته است. در این ارتباط سعی شده که با تعامل و همکاری کارشناسان مرکز امور اصناف و بازرگانان (بعنوان متولیان امور اصناف و تشکل های صنفی در سراسر کشور) و اساتید آشنا به حوزه فعالیت اصناف و تشکلهای صنفی، از توان کارشناسی و تجربیات آنان در تدوین و آماده سازی کتب مختلف آموزشی و اطلاع رسانی و آگاه سازی در قلمرو اصناف استفاده شود. بر این اساس برای اولین بار در بین اتاق های اصناف سراسر کشور، اتاق اصناف مرکز استان مرکزی اقدام به تدوین چاپ و انتشار کتابی جامع از همه قوانین مرتبط با اصناف نمود.

این کتاب برای استفاده اصناف و تشکلهای صنفی در همه شهرستانهای استان مرکزی و همچنین کارشناسان، مدیران، خبرگان و محققین حوزه اصناف و تشکلهای صنفی انتشار یافته است. در خاتمه ضمن قدردانی از زحمات همه دست اندرکاران امید است حاصل این تلاش موجب اثر بخشی بیشتری برای همه عزیزان استفاده کننده از این اثر، هم در تصمیم گیری و سیاستگذاری و هم در فراگیری دوره های آموزش پیش نیاز دریافت و یا تمدید پروانه کسب باشد.

جمشید زند

رئیس اتاق اصناف مرکز استان مرکزی

۱	آشنایی با ساختار سازمان های صنفی
۱	نظام صنفی
۱	فرد
۱	واحد صنفی
۲	صنف
۲	پروانه کسب
۲	اتحادیه
۳	مختصری از انتخابات اتحادیه های صنفی
۵	شرایط انتخاب کنندگان برای رأی دادن
۶	وظایف و اختیارات اتحادیه ها
۸	اتاق اصناف شهرستان
۸	وظایف و اختیارات اتاق اصناف شهرستان
۹	کمپسیون نظارت
۹	هیأت عالی نظارت
۱۰	اتاق اصناف ایران
۱۱	آشنایی با وظایف افراد صنفی در قانون نظام صنفی در قانون نظام صنفی و سایر اطلاعات مهم
۱۱	نحوه دریافت پروانه کسب دائم در شهرها
۱۲	مدارک و شرایط لازم جهت دریافت پروانه کسب
۱۳	برخی اطلاعات مهم پیرامون پروانه کسب و فرد صنفی
۱۳	۱-شرایط فردی و مکانی پروانه کسب
۱۴	۲-حق عضویت
۱۴	۳-کارت عضویت
۱۴	۴-اعتبار پروانه کسب
۱۵	۵-تبدیل پروانه کسب موقت به دائم
۱۵	۶-واگذاری واحد صنفی
۱۵	۷-تغییر مکان واحد صنفی
۱۵	۸-تغییر شغل فرد صنفی
۱۶	۹-مباشر
۱۷	۱۰-فوت صاحب پروانه کسب
۱۷	۱۱-محجور شدن صاحب پروانه کسب
۱۷	۱۲-مفقود یا مخدوش شدن پروانه کسب
۱۷	۱۳-انصراف و اعراض از کسب
۱۷	۱۴-عدم فعالیت واحد صنفی
۱۷	۱۵-صدور پروانه کسب برای شرکت ها
۱۷	۱۶-صدور پروانه کسب برای مشارکت های مدنی
۱۸	۱۷-صدور چند پروانه کسب برای یک فرد صنفی
۱۸	۱۸-صدور دو یا چند پروانه کسب در یک مکان
۱۸	۱۹-فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری)
۱۸	۲۰-فروشگاههای بزرگ و زنجیره های
۱۸	۲۱-صدور پروانه کسب برای واحدهای صنفی سیار
۱۹	۲۲-صدور پروانه کسب برای واحدهایی که دارای مجوز فعالیت از سایر ارگانها و دستگاه ها می باشند
۱۹	۲۳-مواردی که موجب ابطال پروانه کسب می گردد

۲۰	انواع تخلفات صنفی
۲۰	گرانفروشی
۲۱	درصد ضرایب سود و هزینه های عمده فروشی و خرده فروشی کالا
۲۴	کم فروشی
۲۵	تقلب
۲۵	احتکار
۲۶	عرضه خارج از شبکه
۲۶	عرضه و فروش کالاهای قاچاق
۲۷	عدم اجرای ضوابط قیمت گذاری و توزیع
۲۷	فروش اجباری
۲۷	عدم درج قیمت
۲۷	عدم صدور صورتحساب
۲۷	عدم ارائه فاکتور خرید
۲۸	ورود خسارت به شخص ثالث
۲۸	عدم رعایت برخی از وظایف افراد صنفی
۲۹	فروش کالا از طریق قرعه کشی
۲۹	فروش فوق العاده یا فروش اقساطی
۲۹	حراج و فروش فوق العاده
۲۹	شیوه دریافت مجوز حراج و فروش فوق العاده
۳۰	فروش اقساطی
۳۰	صندوق های فروش
۳۰	دستگاه های توزین دیجیتالی
۳۱	شیوه کشف تخلفات صنفی و صدور و اجرای رأی در تعزیرات حکومتی
۳۱	تعریف بازرس
۳۱	تعریف بازرسی
۳۲	نحوه انجام بازرسی دریافت شکایات
۳۵	وظایف افراد صنفی در قانون نظام صنفی
۳۶	کد شناسه صنفی
۳۶	کد ISIC
۳۶	سامانه جامع بانک اطلاعات اصناف
۳۶	نحوه صدور پروانه کسب الکترونیکی
۳۷	تکنیک های مشتری مداری
۳۷	مشتری کیست
۳۷	تکنیک های مشتری مداری
۳۸	راهکارهای مشتری مداری
۴۰	مشتری یابی
۴۰	رضایتو عدم رضایت مشتریان و اثرات آن
۴۱	آشنایی با قانون کار و بیمه تأمین اجتماعی در محیط کار
۴۱	تعاریف کلی و اصولی
۴۲	پرداختی های قانونی درخاتمه قرار داد کار
۴۶	هیأت تشخیص و حل اختلاف
۴۷	خدمات رفاهی کارگران
۴۸	تشکلهای کارگری و کارفرمایی

۴۸	تخلفات و مجازات ها
۴۹	برخی اطلاعات مهم در سال جاری
۵۰	آشنایی با تعهدات و خدمات تأمین اجتماعی
۵۳	بیمه بیکاری
۵۵	بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد
۵۶	حق بیمه
۵۸	تعهدات کارفرمایان در برابر تأمین اجتماعی
۵۹	چگونگی ارتباط بین سازمان تأمین اجتماعی و کارفرمایان
۶۲	آشنایی با قوانین مالیاتی اشخاص حقیقی (مشاغل)
۶۲	مالیات و مشمولان پرداخت آن
۶۲	انواع مالیات
۶۴	مشمولین و غیر مشمولین پرداخت مالیات
۶۶	مالیات بر درآمد مشاغل
۶۶	گروه بندی مشاغل بر مبنای حجم و یا نوع فعالیت
۶۸	تعیین درآمد مشمول مالیات مؤدیان
۶۹	وظایف مؤدیان مالیات بر درآمد مشاغل
۷۰	معافیت مالیاتی سالانه
۷۱	نرخ مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی (مشاغل)
۷۲	شماره اقتصادی، معاملات فصلی و صندوق فروشگاهی
۷۲	شماره اقتصادی
۷۳	فهرست معاملات (ماده ۱۶۹ ق.م.م)
۷۵	سامانه فروشگاهی صندوق فروش
۷۷	فرآیند اجرای سامانه صدور گواهی ماده ۱۸۶ قانون مالیاتهای مستقیم
۷۸	هزینه های قابل قبول و جرایم و تشویقات مالیاتی
۷۸	هزینه های قابل قبول
۸۳	تشویقات مالیاتی
۸۵	عدم تسلیم اظهارنامه مالیاتی
۸۷	مالیات حقوق و دادرسی مالیاتی
۸۷	مالیات حقوق
۸۹	جرایم مالیات بر حقوق
۹۰	نحوه اعتراض و دادرسی مالیاتی
۹۱	مالیات بر ارزش افزوده
۹۲	معافیت ها
۹۴	وظایف و تکالیف مؤدیان
۹۷	اظهار نامه مالیات ارزش افزوده
۹۸	جرایم
۹۹	نحوه اعتراض و دادخواهی
۱۰۱	آشنایی با قانون نظارت بر اماکن عمومی
۱۰۱	عناوین و اصطلاحات و تعاریف
۱۰۲	ضوابط انتظامی عمومی
۱۰۳	آئین نامه اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳/۰۳/۲۳ هیأت وزیران با اصلاحات ۱۳۶۴/۱۱/۰۹
۱۰۷	چند مطلب مهم از آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی
۱۰۸	فک پلمب

۱۱۰	آموزه های پیشرفت و رونق در کسب و تجارت (فقه و اخلاق در بازار)
۱۱۳	اخلاق و ادب در بازار
۱۱۳	تعریف کسب
۱۱۵	اهمیت تجارت
۱۱۷	تقدم عبادت بر کار
۱۱۹	احکام تجارت
۱۲۲	اهمیت انفاق
۱۳۳	آداب تجارت
۱۳۷	آفات تجارت
۱۴۰	احکام فقهی کسب و کار و تجارت به همراه بخش های تکمیلی (فقه بازار)
۱۴۱	احکام کسب و تجارت
۱۴۹	شرایط معامله
۱۷۸	ربا
۱۸۶	تفاوت سود و ربا
۱۸۸	معاملات بانکی
۱۹۱	رشوه
۱۹۳	خمس
۱۹۶	آیا موارد زیر مشمول خمس می شود یا نه؟
۱۹۸	مصارف خمس
۲۰۰	قواعد فقهی
۲۰۴	سبک خرید مصرف مباحث قاچاق کالا
۲۰۸	اقتصاد مقاومتی
۲۱۲	علاج اصلی اقتصاد
۲۱۵	تعریف اسراف
۲۲۰	آداب تجارت
۲۲۲	آفات تجارت
۲۲۴	احتکار
۲۳۳	قوانین و مقررات بهداشتی
۲۳۴	قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و اصلاحات بعدی آن
۲۳۶	دخانیات
۲۳۷	قوانین و مقررات شهرداری
۲۳۷	ماده ۵۵ قانون شهرداری
۲۴۱	ماده ۱۰۰ قانون شهرداری ها
۲۴۱	کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری
۲۴۱	روند اجرایی کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری
۲۴۲	انواع تخلفات ساختمان
۲۴۵	متن آرای هیأت عمومی در خصوص ممنوعیت اخذ عوارض تابلو معرف واحدهای صنفی
۲۴۵	الف: رأی شماره ۴۰۶-۴۰۷ مورخ ۱۳۸۷/۰۶/۰۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری
۲۴۵	ب: رأی شماره ۲۴۱ مورخ ۱۳۹۰/۰۶/۰۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری
۲۴۶	ب: رأی اصلاحی شماره ۱/۲۴۱-۲/۰۸/۱۳۹۰ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

آشنایی با ساختار سازمانهای صنفی

نظام صنفی

قواعد و مقرراتی است که امور مربوط به سازمان، وظایف، اختیارات، حدود و حقوق افراد و واحدهای صنفی را طبق این قانون تعیین میکند. (ماده ۱ قانون نظام صنفی)

فرد صنفی

هر شخص حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید، فروش، توزیع، خدمات و خدمات فنی سرمایه گذاری کند و به عنوان پیشه ور و صاحب حرفه و شغل آزاد، خواه به شخصه یا با مباشرت دیگران محل کسبی دایر یا وسیله کسبی فراهم آورد و تمام یا قسمتی از کالا، محصول یا خدمات خود را به طور مستقیم یا غیر مستقیم و به صورت کلی یا جزئی به مصرف کننده عرضه دارد، فرد صنفی شناخته میشود. (ماده ۲ قانون نظام صنفی)

نکته - صنفی که قانون خاص دارند، از شمول این قانون مستثنی هستند. این گونه صنف مجموعه صنفی هستند که از قانون خاص دولتی بهره مند بوده و در آن قانون نحوه صدور مجوز فعالیت، تنظیم و تنسيق امور واحدهای ذی ربط، نظارت و بازرسی و رسیدگی به تخلفات افراد و واحدهای تحت پوشش آن به صراحت در متن قانون مربوطه معین شود و صراحتاً از شمول سایر قوانین جاری کشور مستثنی گردیده اند نظیر پزشکان واپتومتریستها که تحت قانون نظام پزشکی بوده و نیز وکلا، دفاتر اسناد رسمی، دامپزشکان و... که در قوانین خاص مربوط به صنف مزبور کلیه جوانب مربوط به فعالیت آنها مد نظر قرار گرفته است. (تبصره ماده ۲ قانون نظام صنفی)

واحد صنفی

هر واحد اقتصادی که فعالیت آن در محل ثابت یا وسیله سیار باشد و توسط فرد یا افراد صنفی با اخذ پروانه کسب دایر شده باشد، واحد صنفی شناخته می شود. (ماده ۳ قانون نظام صنفی)

نکته - فعالیت واحدهای سیار در محل ثابت با اخذ پروانه کسب برای همان محل، بلامانع است. دفاتری که خدماتی به واحد های سیار می دهند، واحد صنفی محسوب می شوند. (تبصره ۱ و ۳ ماده ۳ قانون نظام صنفی)

صنف

آن گروه از افراد صنفی که طبیعت فعالیت آنان از یک نوع باشد، تشکیل یک صنف را می دهند. به عنوان مثال کلیه مشاورین املاک، صنف مشاورین املاک و یا کلیه چلوکبابی ها صنف چلوکبابی ها را تشکیل می دهند. صنوف مشمول این قانون با توجه به نوع فعالیت آنها به چهار گروه تولیدی، خدمات فنی، توزیعی یا خدماتی تقسیم می شوند. (ماده ۴ قانون نظام صنفی)

۱- **صنوف تولیدی:** آن دسته از صنفی که نیازمند مهارت و دانش کافی بوده و فعالیت و خلاقیت های آنها منجر به تغییر فیزیکی و یا شیمیائی مواد گشته و منحصراً تولیدات خود را مستقیم یا غیر مستقیم در اختیار مصرف کننده قرار می دهند، صنف تولیدی نامیده میشود.

۲- **صنوف خدمات فنی:** آن دسته از صنفی که که نیازمند مهارت و دانش کافی بوده و فعالیت آنها منجر به رفع عیب و نقص یا مرمت و نگهداری کالا می گردد یا اشتغال به آن مستلزم داشتن صلاحیت فنی لازم می باشد، صنوف خدمات فنی نامیده می شود.

۳- **صنوف توزیعی:** آن دسته از صنفی که صرفاً نسبت به عرضه کالا از محل واردات یا تولیدات داخلی اقدام می نمایند بدون آنکه در تولید کالا یا تغییر دادن کیفیت آن نقش داشته باشند، صنوف توزیعی نامیده می شوند.

۴- **صنوف خدماتی:** آن دسته از صنفی که با فعالیتهای خود قسمتی از نیازهای جامعه را تأمین نموده و این فعالیت در زمینه تبدیل مواد به فرآورده و یا خدمات فنی نباشد، صنف خدماتی نامیده می شود.
نکته - با توجه به نوع فعالیت صنوف یاد شده می توان آنها را به دو گروه کلی تولیدی - خدمات فنی و گروه توزیعی - خدماتی تقسیم بندی نمود.

پروانه کسب

مجوزی است که طبق مقررات این قانون به منظور شروع و ادامه کسب و کار یا حرفه به صورت موقت یا دائم، به فرد یا افراد صنفی برای محل مشخص یا وسیله کسب معین داده می شود. (ماده ۵ قانون نظام صنفی) وتمام افراد صنفی موظفند قبل از تأسیس هر نوع واحد صنفی یا اشتغال به کسب و حرفه نسبت به اخذ پروانه کسب اقدام نمایند. (ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

اتحادیه

شخصیتی حقوقی است که از افراد یک یا چند صنف که دارای فعالیت یکسان یا مشابه اند، برای انجام دادن وظایف و مسئولیتهای مشخص تشکیل می شود. به عنوان مثال اعضای صنف خواروبار و لبنیات در یک شهرستان، اتحادیه خواروبار و لبنیات را تشکیل داده اند (افراد یک صنف) و یا اعضای صنف دوچرخه فروشان و اعضای صنف موتورفروشان در شهرستانی یک اتحادیه تحت عنوان اتحادیه صنف دوچرخه و موتور را تشکیل داده (افراد دو صنف) و اعضای صنف قصابان، مرغ فروشان، مواد پروتئینی و خواروبار و لبنیات در شهرستانی اتحادیه صنف خواروبار و مواد پروتئینی(اعضای چهار صنف) را تشکیل داده اند. (مواد ۷ و ۲۱ قانون نظام صنفی)

نکته - اتحادیه دارای شخصیت حقوقی و غیر انتفاعی است و پس از ثبت در وزارت صنعت، معدن و تجارت رسمیت می یابد. (تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون نظام صنفی)

حد نصاب تعداد واحدهای صنفی برای تشکیل یک اتحادیه در کشور به شرح زیر است: (تبصره ۲ ماده ۲۱ قانون نظام صنفی)

الف - در تهران، ۳۰۰ واحد

ب - در شهرستانهای با بیش از دو میلیون نفر جمعیت، ۲۰۰ واحد

ج - در شهرستانهای دارای بیش از یک میلیون نفر و کمتر از دو میلیون نفر جمعیت، ۱۵۰ واحد

د - در شهرستانهای دارای بیش از پانصد هزار نفر و کمتر از یک میلیون نفر جمعیت، ۱۰۰ واحد

ه - در شهرستانهای با کمتر از پانصد هزار نفر جمعیت، ۵۰ واحد

نکته ۱- تشکیل اتحادیه ای زیر نصاب مقرر و نیز تشکیل اتحادیه استانی در مرکز استان، به تشخیص کمیسیون نظارت مرکز استان و در صورت تصویب هیأت عالی نظارت بلامانع می باشد. (تبصره ۵ و تبصره ۶ ماده ۲۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۲- چنانچه تعداد واحدهای صنفی در هر استان جهت تشکیل اتحادیه به حد نصاب مقرر نرسد با پیشنهاد اتاق اصناف ایران و تأیید وزیر صنعت، معدن و تجارت، اتحادیه ای از واحدهای صنفی در سطح کشور تشکیل می شود. (تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون نظام صنفی)

هیأت مدیره اتحادیه:

اتحادیه ها توسط هیأت مدیره منتخب اعضای اتحادیه اداره می شوند. تعداد اعضای این هیأت مدیره پنج نفر اصلی و دو نفر علی البدل برای اتحادیه های دارای کمتر از هزار واحد صنفی عضو و هفت نفر اصلی و سه نفر علی البدل برای اتحادیه های دارای بیش از هزار واحد صنفی عضو خواهد بود. (ماده ۲۲ قانون نظام صنفی)

مدت خدمت و مسئولیت اعضای هیأت مدیره اتحادیه ها از تاریخ انتخاب، چهار سال تمام خواهد بود. اعضای هیأت مدیره با رأی مخفی و مستقیم اعضای دارای پروانه کسب معتبر زیر مجموعه اتحادیه انتخاب می شوند. اعضای مذکور نمی توانند بیش از دو دوره متوالی و یا چهار دوره متناوب در هیأت مدیره اتحادیه عضویت داشته باشند. (تبصره ۱ ماده ۲۲ قانون نظام صنفی)

در اتحادیه ها افراد منتخب به ترتیب بر اساس اکثریت نسبی آرای مأخوذه شامل یک نفر رئیس، دو نفر نایب رئیس (اول و دوم)، یک نفر دبیر و یک نفر خزانه دار تعیین می شود. همزمان با برگزاری انتخابات اعضای هیأت مدیره اتحادیه، انتخاباتی برای انتخاب دو نفر بازرس (اصلی و علی البدل) برگزار می شود. (ماده ۲۳ قانون نظام صنفی)

مختصری از انتخابات اتحادیه های صنفی موضوع آئین نامه اجرایی تبصره ۳ ماده ۲۲ قانون نظام صنفی

به استناد ماده ۱ آئین نامه هر اتحادیه توسط هیأت مدیره ای که از بین اعضای صنف با رأی مخفی برای مدت چهار سال انتخاب می شوند، اداره خواهد شد.

کمیسیون نظارت هر شهرستان مؤظف است ۶ ماه قبل از پایان عمر قانونی هیأت مدیره هر اتحادیه دستور انجام انتخابات آن اتحادیه را به هیأت اجرایی برگزاری انتخابات اتحادیه های صنفی صادر نماید.

هیأت اجرایی برگزاری انتخابات: با توجه به ماده ۴ آئین نامه اجرایی انتخابات اتحادیه ها، به منظور برگزاری انتخابات، هیأت اجرایی زیر نظر رییس کمیسیون و با ترکیب نمایندگان دستگاه های زیر تشکیل و تصمیمات آن با اکثریت آراء معتبر می باشد:

- ۱- سازمان یا اداره صنعت، معدن و تجارت (به عنوان رئیس)
- ۲- استانداری در مرکز استان و فرمانداری در سایر شهرستان ها
- ۳- یکی از اعضای هیأت رئیسه اتاق اصناف به انتخاب هیأت رئیسه، مشروط بر اینکه فرد مذکور داوطلب عضویت در هیأت مدیره نباشد.

شرایط داوطلبان : با توجه به ماده ۲۲ مکرر قانون نظام صنفی و ماده ۳ آئین نامه مربوطه داوطلبان عضویت در هیأت مدیره و نیز بازرسان اتحادیه باید دارای شرایط زیر باشند :

- ۱- تابعیت جمهوری اسلامی ایران (با ارائه شناسنامه و تصویر آن)
- ۲- اعتقاد و التزام عملی به نظام جمهوری اسلامی ایران (با استعلام از وزارت اطلاعات)
- ۳- نداشتن سوء پیشینه کیفری مؤثر (استعلام از مراجع ذی صلاح قضایی)
- ۴- عدم ممنوعیت تصرف در اموال، مانند حجر، ورشکستگی و افلاس (با استعلام از مراجع ذیصلاح قضایی)
- ۵- عدم اعتیاد به مواد مخدر (با استعلام از نیروی انتظامی)
- ۶- عدم اشتغال به فساد (با استعلام از نیروی انتظامی)
- ۷- داشتن حداقل مدرک دیپلم برای افراد فاقد سابقه عضویت در هیأت مدیره (ارائه مدرک تحصیلی یا گواهی معتبر از اداره آموزش و پرورش)
- ۸- حداکثر سن در زمان ثبت نام هفتاد و پنج سال (با ارائه شناسنامه و تصویر آن)
- ۹- داشتن پروانه کسب معتبر دائم (با ارائه تصویر پروانه کسب و استعلام از اتاق)
- ۱۰- وثاقت و امانت (اصل بر براءت است مگر وجود مدرک مستندی مبنی بر فقدان وثاقت و امانت)

چند نکته :

- ۱- **پروانه کسب معتبر دائم:** پروانه کسبی است که تاریخ آن منقضی نگردیده باشد، صاحب پروانه تغییر شغل نداده و واحد صنفی خود را به غیر واگذار و یا اجاره نداده باشد، واحد صنفی فعال باشد و مکان واحد صنفی تغییر نیافته باشد و پروانه کسب بر اساس مقررات صادر شده باشد.
 - ۲- اعضای مستعفی هیأت مدیره در صورتی که به تشخیص کمیسیون نظارت، به منظور اخلال در انتخابات استعفاء داده باشند اعضای معزول از آن هیأت، نمی توانند برای اولین انتخابات بعدی هیأت مدیره اتحادیه داوطلب شوند. (تبصره ۴ ماده ۲۲ قانون نظام صنفی)
 - ۳- داوطلب شدن کارکنان اتحادیه ها، اتاق اصناف شهرستان و ایران و دستگاههای اجرائی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری در انتخابات هیأت مدیره اتحادیه های صنفی منوط به استعفاء آنان از شغل قبلی خود پیش از ثبت نام در انتخابات است. اعلام رسمی پذیرش استعفاء کارکنان موضوع این ماده پیش از شروع به کار در هیأت مدیره اتحادیه الزامی است. (تبصره ۶ ماده ۲۲ قانون نظام صنفی)
- نکته-** بررسی صلاحیت اعضاء بر عهده کمیته تطبیق شرایط متشکل از نمایندگان [وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان تعزیرات حکومتی، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران و دو نفر از اتاق اصناف شهرستان]

بوده که از مراجع ذی صلاح شامل وزارت اطلاعات، نیروی انتظامی، سازمان ثبت احوال کشور و قوه قضائیه ظرف یک ماه شرایط مذکور را استعلام می نماید. نمایندگان اتاق اصناف شهرستان در این کمیته نباید خود نامزد انتخابات باشند.

تصمیم گیری در این کمیته با اکثریت آراء صورت می گیرد و نتیجه به متقاضی اعلام می شود. (تبصره ۱ ماده ۲۲ مکرر قانون نظام صنفی)

افرادی که صلاحیت آنها توسط کمیته موضوع این ماده رد شده باشد می توانند ظرف یک هفته از تاریخ ابلاغ رأی کمیته مزبور تقاضای بررسی مجدد نمایند. مرجع رسیدگی مجدد کمیسیون نظارت شهرستان است. (تبصره ۲ ماده ۲۲ مکرر قانون نظام صنفی)

شرایط انتخاب کنندگان برای رأی دادن: هر فرد صنفی که دارای پروانه کسب دائم و یا موقت در صنف مربوط باشد، حق دارد در انتخابات هیأت مدیره و بازرس اتحادیه آن صنف شرکت نموده و رأی دهد. در صورتی که انتخابات اتحادیه صنفی در یک محل برگزار گردد برای شرکت در انتخابات ارایه اصل یا تصویر پروانه کسب به همراه شناسنامه یا کارت ملی یا گواهینامه رانندگی و یا کارت عضویت در اتحادیه ضروری است. در صورتی که انتخابات اتحادیه صنفی در بیش از یک محل برگزار گردد، ارائه اصل پروانه کسب الزامی است.

نکته ۱ - هر فرد صنفی در انتخابات هیأت مدیره اتحادیه دارای یک حق رأی خواهد بود، حتی در صورتی که در همان صنف بیش از یک پروانه کسب داشته باشد.

نکته ۲ - بر اساس تبصره ۲ ماده ۵ قانون نظام صنفی آن دسته از افراد صنفی که بدلیل منقضی شدن اعتبار پروانه کسب آنها، توسط اتحادیه صنف مربوط جهت آنان اخطاریه یک ماهه برای تبدیل پروانه کسب موقت به دائم یا تمدید پروانه دائم صادر شده است، تا قبل از انقضای مهلت مذکور می توانند در انتخابات شرکت نمایند.

نکته ۳ - اعطای وکالت برای دادن رأی ممنوع است و الزاماً دارنده پروانه کسب مجاز به شرکت در انتخابات می باشد.

نکته ۴ - انتخابات هیأت مدیره و بازرس اتحادیه های صنفی الزاماً می بایست به صورت الکترونیکی صورت پذیرد. **شیوه اطلاع رسانی به اعضاء برای داوطلب شدن:** هیأت اجرایی انتخابات اتحادیه های صنفی مکلف است پس از صدور دستور انجام انتخابات از سوی رئیس کمیسیون نظارت حداکثر ظرف مدت یک هفته انتخابات آن اتحادیه را از دو طریق از سه روش: درج آگهی در روزنامه کثیرالانتشار محلی، ارسال پیامک و یا توزیع فراخوان درب واحدهای صنفی اعلام و از داوطلبان عضویت در هیأت مدیره اتحادیه های صنفی دعوت نماید تا ظرف مدت پانزده روز جهت ثبت نام و تکمیل فرم های مربوطه شخصاً به دفتر هیأت اجرایی مراجعه نمایند. ضمناً می بایست تاریخ و محل ثبت نام داوطلبین عضویت در هیأت مدیره اتحادیه را هیأت اجرایی انتخابات به تمام واحدهای صنفی دارای پروانه کسب اعلام نمایند.

پرسشنامه مخصوص داوطلبان شامل نام، نام خانوادگی، نام پدر، شماره و محل صدور شناسنامه، تاریخ و محل تولد، نشانی محل کار و سکونت، سوابق صنفی و اجتماعی خواهد بود و می بایست مدارک مربوطه نیز به پرسشنامه ضمیمه شود.

شیوه اطلاع رسانی به اعضاء برای شرکت در جلسه رأی گیری : هیأت اجرایی حداکثر ظرف مدت دو هفته قبل از انتخابات، آگهی انتخابات را صادر و از دو طریق از سه روش: درج در روزنامه کثیرالانتشار، پیامک و یا توزیع فراخوان درب واحدهای صنفی موارد زیر را به اطلاع افراد صنفی می رساند.

۱- نشانی کامل محل یا محل های اخذ رأی

۲- روز و ساعت شروع و پایان اخذ رأی

۳- تعداد اعضای اصلی و علی البدل هیأت مدیره

۴- اسامی داوطلبان حائز شرایط

نکته- هیأت اجرایی برگزاری انتخابات هیأت مدیره و بازرس اتحادیه های صنفی موظف است مراتب فوق را به کلیه اعضای دارای پروانه کسب اتحادیه اعلام نماید.

جلسه رأی گیری : در روز و ساعت مقرر انتخابات برگزار گردیده و اعضای اتحادیه جهت رأی دادن با در دست داشتن مدارک ذکر شده به محل برگزاری انتخابات مراجعه و به کاندیداهای مورد نظر خود رأی می دهند. در پایان زمان رأی گیری الکترونیک اعضای هیأت اجرایی نسبت به بازکردن صندوق و شمارش آراء اقدام و در حضور جمع منتخبین را اعلام می نمایند.

انتخابات در دور اول با حضور حداقل یک سوم اعضاء رسمیت می یابد. در صورت نرسیدن به حد نصاب، هیأت اجرایی مکلف است نسبت به فراخوان و برگزاری انتخابات نوبت دوم با نصاب یک چهارم حداکثر ظرف مدت بیست روز اقدام نماید و در صورت عدم دستیابی به حد نصاب مذکور، رأی گیری برای آخرین مرتبه با نصاب یک چهارم تکرار می گردد. در صورت عدم دستیابی به حد نصاب لازم کمیسیون موظف است نسبت به ادغام اتحادیه اقدام نماید. (تبصره ۳ ماده ۲۲ قانون نظام صنفی)

بررسی شکایات: چنانچه هر یک از داوطلبان نسبت به روند انتخابات و یا عملکرد هیأت اجرایی معترض باشند، می توانند اعتراض خود را با ذکر دلایل و مستندات ظرف مدت سه روز به کمیسیون نظارت اعلام نمایند. کمیسیون نظارت مکلف است اعتراضات را بررسی و اعلام نتیجه نماید.

صدور اعتبار نامه: پس از جلسه رأی گیری منتخبین اتحادیه بعنوان اعضای هیئت مدیره اتحادیه مشخص گردیده (بر اساس اکثریت آراء سمتها نیز تعیین می گردد) و در صورت عدم حصول شکایت و یا وارد نبودن شکایات وارده، توسط هیأت اجرایی اعتبار نامه برای منتخبین به عنوان اعضای هیأت مدیره و بازرس صادر می گردد.

تحویل و تحول قانونی: بعد از این مرحله نیز اعضای جدید هیئت مدیره با اعضای قدیم هیئت مدیره نسبت به تحویل و تحول اسناد و اموال اتحادیه اعم از منقول و غیر منقول و با حضور اعضای هیأت اجرایی اقدام می نمایند.

وظایف و اختیارات اتحادیه ها : برخی از وظایف و اختیارات اتحادیه ها عبارت است از: (ماده ۳۰ قانون نظام صنفی)

الف- ارائه پیشنهاد برای تهیه، تنظیم یا تغییر ضوابط صدور پروانه کسب و انواع پروانه های لازم برای مشاغل، به اتاق اصناف شهرستان.

ج- ارائه پیشنهاد درباره امور اصناف به اتاق اصناف شهرستان.

د- صدور پروانه کسب با دریافت تقاضا و مدارک متقاضیان و رعایت قوانین و مقررات مربوط.
 ه- ابطال پروانه کسب و تعطیل محل کسب طبق مقررات این قانون و اعلام آن به کمیسیون نظارت و جلوگیری از ادامه فعالیت واحدهای صنفی که بدون پروانه کسب دایر می شوند یا پروانه آنها به عللی باطل می گردد.

ح- ایجاد تسهیلات لازم برای آموزشهای مورد نیاز افراد صنفی به طور مستقل یا با کمک سازمانهای دولتی یا غیردولتی.

ط - تشکیل کمیسیون های رسیدگی به شکایات، حل اختلاف، بازرسی واحدهای صنفی، فنی و آموزشی.
 ی- وصول مالیات، عوارض و هزینه خدمات به نمایندگی از طرف وزارتخانه ها، شهرداریها و سازمانهای وابسته به دولت.

ن- برگزاری دوره های آموزشی احکام تجارت و کسب و کار به طور مستقل یا با کمک بسیج اصناف کشور قبل از صدور و تمدید پروانه کسب اعضای صنف

س- اتحادیه هایی که بیش از دو هزار عضو و بازارهای گسترده صنفی دارند می توانند برای کمک و تسهیل انجام امور مراجعین، در نقاط مختلف دفتر نمایندگی تشکیل دهند.

م- سایر مواردی که در این قانون پیش بینی شده است.

۱ - شناسایی و معرفی واحد صنفی بدون پروانه کسب به اتاق اصناف.

نکته: اتحادیه حداقل دارای پنج کمیسیون به شرح زیر خواهد بود:

الف) کمیسیون رسیدگی به شکایات: به منظور رسیدگی به شکایات ارباب رجوع و مشتری و نظارت بر حسن انجام کار و رعایت مقررات و اصول کسب و کار توسط افراد صنفی.

ب) کمیسیون حل اختلاف: به منظور رسیدگی به اختلاف بین اعضای اتحادیه و یا اعضای اتحادیه با سایر صنوف.

ج) کمیسیون بازرسی: به منظور نظارت بر فعالیت واحد های صنفی تحت پوشش.

د) کمیسیون فنی: به منظور نظارت بر حسن انجام کار افراد صنفی از نظر مسایل فنی و تخصصی، انجام آزمون صلاحیت فنی از متقاضیان دریافت پروانه کسب با هماهنگی سازمانهای ذی ربط جهت مشاغل فنی و رعایت مقررات و اصول کسب توسط افراد صنفی.

ه) کمیسیون آموزش: به منظور فراهم نمودن شرایط برای ارتقای سطح علمی و مهارتهای فنی پرسنل واحد های صنفی با برپایی کلاسهای آموزشی تئوری و عملی به طور مستقل یا با کمک سازمان های دولتی یا غیر دولتی.

منابع مالی اتحادیه های صنفی

الف- حق عضویت افراد صنفی

ب- وجوه دریافتی در ازای خدمات غیر موظف

ج- کمکهای دریافتی از اشخاص حقیقی یا حقوقی

د- کارمزد وصول مالیات؛ عوارض و هزینه خدمات وزارتخانه ها؛ شهرداریها و سازمانهای وابسته به دولت

ه- درصدی از وجوه دریافتی بابت صدور و تمدید پروانه کسب

اتاق اصناف شهرستان

اتاق اصناف هر شهرستان مرکب از رؤسای اتحادیه های صنوف تولیدی - خدمات فنی و توزیعی - خدماتی بوده که در هر شهرستان برای انجام دادن وظایف و مسئولیت های مقرر در این قانون تحت نظر کمیسیون نظارت بر اصناف با برگزاری انتخابات تشکیل می شود. (مواد ۸ و ۳۲ قانون نظام صنفی)

هیأت رئیسه اتاق اصناف شهرستان : اجلاس عمومی اتاق اصناف شهرستان در اولین جلسه هر دوره، هیأت رئیسه اتاق اصناف را برای مدت چهار سال انتخاب می کند. (ماده ۳۵ قانون نظام صنفی)

در مراکز استان ها و شهرستان ها هیأت رئیسه اتاق اصناف شهرستان دارای پنج نفر عضو اصلی به ترتیب شامل یک رئیس، دو نائب رئیس (اول و دوم)، یک دبیر و یک خزانه دار و دو نفر عضو علی البدل می باشد. دو نفر از اعضای اصلی هیأت رئیسه از بین صنوف تولیدی - خدمات فنی، دو نفر از صنوف توزیعی - خدماتی و یک نفر از حائزین اکثریت آراء انتخاب می شوند. (ماده ۳۳ قانون نظام صنفی)

وظایف و اختیارات اتاق اصناف شهرستان : برخی از وظایف و اختیارات اتاق اصناف شهرستان به شرح زیر است: (ماده ۳۷ قانون نظام صنفی)

- الف- ایجاد هماهنگی بین اتحادیه ها، نظارت بر عملکرد آنها و راهنمایی صنوف.
- ج- اظهار نظر در مورد ضوابط خاص داخلی اتحادیه های تحت پوشش برای صدور پروانه کسب جهت بررسی و تصویب کمیسیون نظارت.
- د- نظارت بر حسن اجرای اقدامات اتحادیه ها در خصوص صدور پروانه کسب از جهت تطبیق با مقررات این قانون و آئین نامه های آن.
- ح- رسیدگی به اعتراض افراد صنفی نسبت به تصمیمات اتحادیه ها.
- ک- تعیین نوع و نرخ کالاها و خدماتی که افراد هر صنف می توانند برای فروش و عرضه ارائه کنند و پیشنهاد آن برای اتخاذ تصمیم به کمیسیون نظارت و اعلام مصوبه کمیسیون به اتحادیه ها برای ابلاغ به افراد صنفی با هدف جلوگیری از تداخل صنفی.
- م- تنظیم ساعات کار و ایام تعطیل واحدهای صنفی با توجه به طبیعت و نوع کار آنان و ارائه برنامه برای اتخاذ تصمیم به وسیله کمیسیون نظارت.
- ع- درجه بندی واحدهای صنفی در موارد لزوم، طبق ضوابط و مقرراتی که توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت و با کسب نظر نیروی انتظامی و اتحادیه های ذی ربط تهیه میشود و به تصویب کمیسیون نظارت می رسد.
- ش- تشکیل واحد های بازرسی و نظارت به منظور نظارت بر عملکرد واحد های صنفی و بررسی شکایات
- ت- عضویت رؤسای اتاقهای اصناف شهرستان ها و مراکز استان ها در شورای اداری شهرستان ها و مراکز استان ها
- ر- سایر مواردی که در این قانون پیش بینی شده است.

منابع مالی اتاق اصناف

۱- بیست درصد از درآمد اتحادیه ها

۲- وجوه دریافتی در ازای خدمات غیر مؤلف به اشخاص حقیقی و حقوقی اعم از دولتی و غیر دولتی

کمیسیون نظارت

کمیسیونی است که به منظور برقراری ارتباط و ایجاد هماهنگی بین اتحادیه ها و اتاق اصناف شهرستان با سازمان ها و دستگاههای دولتی در راستای وظایف و اختیارات آنها و همچنین نظارت بر اتحادیه ها و اتاق اصناف هر شهرستان تشکیل میشود. (ماده ۱۰ قانون نظام صنفی)

اعضای کمیسیون نظارت: کمیسیون نظارت در شهرستانهای مراکز استانها دارای ۱۴ عضو و در سایر شهرستانها دارای ۱۳ عضو که به ترتیب زیر تشکیل می گردد. (ماده ۴۸ قانون نظام صنفی)

الف- در شهرستان های مراکز استان ها مرکب از مدیران کل و رؤسای سازمان ها و نهادهای استانی یا معاونان آنها در صورت وجود به شرح زیر :

صنعت، معدن و تجارت (رئیس کمیسیون) - امور مالیاتی - بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - تعزیرات حکومتی - نیروی انتظامی - استاندارد و تحقیقات صنعتی - انجمن حمایت از مصرف کنندگان - بسیج اصناف - اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی استان - اتاق تعاون استان - رئیس شورای اسلامی استان - رئیس و نائب رئیس اتاق اصناف مرکز استان - نماینده مطلع و تام الاختیار استاندار

ب- در سایر شهرستان های هر استان مرکب از رؤسا یا معاونان ذی ربط ادارات و نهادهای زیر در صورت وجود :

صنعت، معدن و تجارت (رئیس کمیسیون) - امور مالیاتی - بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - تعزیرات حکومتی - نیروی انتظامی - انجمن حمایت از مصرف کنندگان شهرستان - اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی شهرستان - اتاق تعاون شهرستان - بسیج اصناف - رئیس و نائب رئیس اتاق اصناف شهرستان - نماینده مطلع و تام الاختیار فرماندار - رئیس شورای اسلامی شهرستان

وظایف کمیسیون نظارت: همانگونه که اشاره شد این کمیسیون به عنوان بالاترین مرجع قانونی برای اصناف

در هر شهرستان در نظر گرفته شده و بسیاری از مسائل مربوط به اصناف از جمله تعیین حق عضویت اتحادیه ها و یا نرخ کالاها و خدمات اعضای تحت پوشش آنها باید با مصوبه نهایی این کمیسیون اجرایی گردد. در ضمن نظارت بر عملکرد اعضای هیئت مدیره اتحادیه های صنفی و هیئت رئیسه اتاق های اصناف شهرستانها و نیز برخورد با متخلفین آنها و نیز نظارت بر انتخابات اتحادیه ها و اتاق های اصناف نیز از وظایف مهم دیگر این کمیسیون می باشد. (ماده ۴۹ قانون نظام صنفی)

دبیرخانه کمیسیون نظارت مراکز استان: کمیسیون های نظارت مراکز استان ها دبیرخانه ای دارند که در سازمان صنعت، معدن و تجارت استان ها مستقر می باشد. (تبصره ۳ ماده ۴۸ قانون نظام صنفی)

هیأت عالی نظارت

هیأتی است که به منظور تعیین برنامه ریزی، هدایت، ایجاد هماهنگی و نظارت بر کلیه اتحادیه ها، اتاق های اصناف شهرستانها، اتاق اصناف ایران و کمیسیونهای نظارت تشکیل می گردد و بالاترین مرجع نظارت بر امور اصناف کشور است. (ماده ۱۱ قانون نظام صنفی)

اعضای هیأت عالی نظارت: هیأت عالی نظارت دارای ۲۰ نفر عضو می باشد که با ترکیب زیر تشکیل می شود:
(ماده ۵۳ قانون نظام صنفی)

وزیر صنعت، معدن و تجارت (رئیس هیأت) - وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی - وزیر کشور - وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - وزیر دادگستری - وزیر امور اقتصادی و دارایی - رئیس شورای عالی استان ها - فرمانده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران - هیأت رئیسه اتاق اصناف ایران - رئیس اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران - دبیر کل اتاق تعاون ایران - نماینده بسیج اصناف کشور - دو نفر از نمایندگان عضو کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس به عنوان عضو ناظر بدون حق رأی

دبیرخانه هیأت عالی نظارت: هیأت عالی نظارت دارای دبیر خانه ای است که در وزارت صنعت، معدن و تجارت مستقر است. دبیرخانه بازوی اجرایی هیأت عالی نظارت به شمار می آید و علاوه بر هماهنگ کردن امور، وظایف تهیه و تدوین مکتوبات مورد نیاز جهت تصویب هیأت و ارائه پیشنهاد را بر عهده دارد. (ماده ۵۴ قانون نظام صنفی)

وظایف هیأت عالی نظارت: همانگونه که اشاره شد این هیأت به عنوان بالاترین مرجع قانونی برای اصناف در کل کشور تعیین شده و بسیاری از مسائل مربوط به اصناف نظیر ابطال انتخابات اعضای هیئت مدیره اتحادیه های صنفی و هیئت رئیسه اتاق های اصناف شهرستانها و نیز عزل نهایی متخلفین آنها و نیز تعیین صنوف مشمول قانون نظام صنفی، تهیه و تصویب دستورالعمل های لازم در رابطه با نرخ گذاری کالاها و خدمات واحدهای صنفی و رسیدگی به اختلافات بین کمیسیون های نظارت و اتاق های اصناف شهرستانها و کشور از وظایف مهم دیگر این هیأت می باشد. (ماده ۵۵ قانون نظام صنفی)

اتاق اصناف ایران

به منظور تقویت مبانی نظامی صنفی، سامان دهی اصناف کشور و مشارکت در سیاستگذاری، تصمیم گیری و مدیریت مسائل صنفی، اتفاقی به نام اتاق اصناف ایران در تهران تشکیل می شود. این اتاق دارای شخصیت حقوقی مستقل، غیر تجاری، غیر انتفاعی و فاقد شعبه است. (ماده ۴۱ قانون نظام صنفی)

شیوه تشکیل اتاق اصناف ایران: اتاق اصناف ایران متشکل از نمایندگان هیأت رئیسه اتاقهای اصناف شهرستان های کشور است. تعداد نمایندگان اتاقهای اصناف هر استان در اتاق اصناف ایران یک نفر است و به ازای هر بیست هزار واحد صنفی یک نماینده دیگر اضافه می شود که با نظارت کمیسیون نظارت مرکز استان و با رأی مخفی اعضای هیأت رئیسه اتاقهای اصناف شهرستان های آن استان انتخاب و به دبیرخانه هیأت عالی نظارت معرفی می گردند. تعداد نمایندگان استان تهران حداکثر بیست نفر و سایر استانها حداکثر ده نفر می باشد.

نیمی از نمایندگان در هر مورد همواره از صنوف تولیدی - خدمات فنی و نیم دیگر از صنوف توزیعی - خدماتی خواهند بود. (تبصره ۱ ماده ۴۲ قانون نظام صنفی)

انتخاب آنها در استان مربوطه خویش با نظارت کمیسیون نظارت مرکز استان و رأی مخفی اعضای هیأت رئیسه اتاق های اصناف شهرستانهای آن استان انجام گرفته و به دبیرخانه هیأت عالی نظارت معرفی می گردند.

نکته : رئیس اتاق اصناف مرکز استان یکی از نمایندگان آن استان در اتاق اصناف ایران است. (تبصره ۳ ماده

۴۲ قانون نظام صنفی)

هیأت رئیسه اتاق اصناف ایران: هیأت رئیسه اتاق اصناف ایران مرکب از هفت نفر شامل سه نفر از صنوف تولیدی- خدمات فنی و سه نفر از صنوف توزیعی- خدماتی است که با رأی مخفی اعضای اتاق اصناف ایران برای مدت چهار سال انتخاب می شوند. نفر هفتم به پیشنهاد وزارت صنعت، معدن و تجارت و با تصویب هیأت عالی نظارت از بین افراد متعهد و آگاه به مسائل صنفی تعیین می شود. (ماده ۴۳ قانون نظام صنفی)

ظرف پانزده روز پس از انتخاب هیأت رئیسه اتاق اصناف ایران، این هیأت تشکیل جلسه می دهد و از میان خود یک نفر رئیس، دو نفر نائب رئیس (اول و دوم)، یک نفر دبیر و یک نفر خزانه دار انتخاب می کند. جلسه های ادواری اتاق اصناف ایران در محل اتاق اصناف ایران یا هر مکان دیگری که به اعضاء به طور کتبی اعلام می گردد، تشکیل می شود. اعضای اتاق اصناف ایران برای انتخاب در هیأت رئیسه اتاق باید سابقه یک دوره عضویت در هیأت رئیسه اتاق اصناف ایران یا اتاق اصناف شهرستان را دارا باشند. (ماده ۴۴ قانون نظام صنفی و تبصره ۲ ذیل آن)

آشنایی با وظایف افراد صنفی در قانون نظام صنفی و سایر اطلاعات مهم

نحوه دریافت پروانه کسب دائم در شهرها

هر فردی مؤظف است قبل از تأسیس هر نوع واحد صنفی و با هر نوع ماهیت و فعالیتی و جهت اشتغال به کسب و حرفه، نسبت به اخذ پروانه کسب اقدام کند. (ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

برای اخذ پروانه کسب هر فرد صنفی باید به ترتیب مراحل زیر را طی نماید. (ماده ۲ آئین نامه اجرایی ضوابط لازم برای صدور پروانه کسب دائم و موقت)

۱- متقاضیان پروانه کسب می بایست به سامانه صدور پروانه کسب (www.iranianasnaf.ir) / مراجعه و تقاضای خود را ثبت و نسبت به اخذ کد رهگیری اقدام نمایند.

مراجع صدور پروانه کسب نیز موظفند درخواست های حضوری برای اخذ پروانه کسب را بلافاصله در سامانه صدور پروانه کسب ثبت نموده و نسبت به ارائه کد رهگیری به متقاضی اقدام نمایند. (تبصره ذیل ماده ۲ آئین نامه اجرایی ضوابط لازم برای صدور پروانه کسب دائم و موقت)

۲- مراجع صدور پروانه کسب موظفند حداکثر ظرف مدت پانزده روز پس از دریافت تقاضا پاسخ متقاضی را مبنی بر رد یا قبولی تقاضا بصورت الکترونیکی یا کتبی به وی ابلاغ کنند. عدم اعلام نظر در مدت یاد شده به منزله پذیرش محسوب می گردد.

۳- هرگاه شخصی بخواهد فعالیتی صنفی را آغاز کند، ابتدا باید به اتحادیه ذی ربط مراجعه و تقاضای کتبی خود را تسلیم و رسید دریافت دارد. اتحادیه مکلف است در چارچوب مقررات نظر خود را مبنی بر رد یا قبول تقاضا حداکثر ظرف پانزده روز با احتساب ایام غیرتعطیل رسمی به صورت کتبی به متقاضی اعلام کند.

عدم اعلام نظر در مدت یاد شده به منزله پذیرش تقاضا محسوب می‌گردد. در صورت قبول تقاضا توسط اتحادیه، متقاضی باید از آن تاریخ ظرف حداکثر سه ماه مدارک مورد نیاز اتحادیه را تکمیل کند و به اتحادیه تسلیم دارد. در غیر این صورت متقاضی جدید محسوب خواهد گردید. اتحادیه موظف است پس از دریافت تمام مدارک لازم و با رعایت ضوابط، ظرف پانزده روز نسبت به صدور پروانه کسب و تسلیم آن به متقاضی اقدام کند. همچنین متقاضی پروانه کسب موظف است از تاریخ دریافت پروانه کسب ظرف شش ماه نسبت به افتتاح محل کسب اقدام کند (ماده ۲۶ قانون نظام صنفی).

۴- مراجع صدور پروانه کسب مکلفند بطور همزمان نسبت به استعلام های مورد نیاز اقدام و کلیه دستگاه های استعلام شونده نیز موظفند حداکثر ظرف مدت پانزده روز از تاریخ دریافت استعلام، نظر قطعی و نهایی خود را بصورت الکترونیکی یا کتبی اعلام دارند. اعلام نظر موافق باید بدون ابهام و هر گونه قید و شرط و نظر مخالف نیز با ذکر علت و مستند به دلایل قانونی باشد. در غیر این صورت و یا در صورت عدم اعلام نظر در مهلت مقرر، به منزله نظر مثبت تلقی می‌گردد و پاسخ منفی دستگاه های استعلام شونده خارج از موعد مقرر مانع از صدور پروانه کسب نخواهد شد.

۵- مراجع صدور پروانه کسب موظفند پس از دریافت مدارک مورد نیاز، حداکثر ظرف پانزده روز نسبت به صدور پروانه کسب و تسلیم آن به متقاضی اقدام کنند.
مدارک و شرایط لازم جهت دریافت پروانه کسب

الف- شرایط عمومی:

۱- سند مالکیت عین و منفعت و یا منافع از جمله اجاره نامه؛ صلح نامه؛ هبه؛ قرارداد مشارکت؛ مبیعه نامه و یا قراردادهای موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی اعم از رسمی یا عادی (در روستاها احراز مالکیت طبق عرف محل است)

تبصره ۱: اخذ تعهد از دارندگان اسناد عادی مبنی بر پذیرش مسئولیت حقوقی ناشی از اسناد عادی الزامی است.

تبصره ۲: رضایت نامه محضری سایر شرکاء برای صدور پروانه کسب بنام یکی از شرکاء در صورت دارا بودن شریک مدنی

۲- گواهی صلاحیت از نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.

تبصره ۳: صرفاً واحدهای صنفی موضوع ماده ۲ آیین نامه اماکن عمومی مصوب مورخ ۱۳۶۳/۳/۲۳ هیأت وزیران مشمول اخذ گواهی صلاحیت از نیروی انتظامی می باشند.

۳- گواهی اداره امور مالیاتی ذیربط مبنی بر تشکیل پرونده یا پرداخت یا ترتیب پرداخت بدهی مالیات قطعی شده. (موضوع ماده ۱۸۶ قانون مالیاتهای مستقیم)

۴- گواهی گذراندن دوره های آموزشی احکام تجارت و کسب و کار

نکته ۱: افراد با بیش از هفتاد سال سن از گذراندن دوره های مذکور معاف می باشند اما در صورت داشتن مباشر، می بایست وی را برای آموزش معرفی کنند.

۵- شناسنامه و کارت ملی برای اتباع ایرانی و گذرنامه و پروانه کار برای اتباع خارجی به همراه ۶قطعه عکس پرسنلی

۶- کارت پایان خدمت نظام وظیفه یا معافیت دائم یا پزشکی و یا گواهی اشتغال به تحصیل برای آقایان کمتر از پنجاه سال سن

تبصره: حداقل سن جهت دریافت پروانه کسب ۱۸ سال می باشد.

ب- شرایط اختصاصی:

۱- کارت معاینه پزشکی و گواهی صلاحیت بهداشتی از مراکز بهداشتی، درمانی. (برای صنوف مشمول قانون اصلاح ماده ۱۳ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی)

۲- پروانه تخصصی و فنی یا دیپلم فنی یا مدارک دانشگاهی مرتبط یا حضور یک نفر واجد شروط فوق شاغل در واحد صنفی (برای صنوف مشمول ماده ۱۳ قانون نظام صنفی).

دریافت کننده پروانه کسب مؤلف است از تاریخ دریافت پروانه کسب ظرف مدت شش ماه نسبت به افتتاح محل کسب اقدام کند در غیر اینصورت اعراض از کسب تلقی گردیده و پروانه کسب صادر شده توسط اتحادیه ابطال خواهد گردید. (ماده ۲۶ قانون نظام صنفی)

برخی اطلاعات مهم پیرامون پروانه کسب و فرد صنفی

۱- شرایط فردی و مکانی پروانه کسب

شرایط فردی عبارتست از آن دسته از شرایطی که مربوط به موارد شخصی گیرنده پروانه کسب (متقاضی دریافت پروانه کسب) می باشد که می توان به مواردی نظیر تابعیت جمهوری اسلامی ایران، شرط سنی، داشتن مهارت در مشاغل فنی، کارت معاینه پزشکی و گواهی صلاحیت بهداشتی از وزارت بهداشت، عدم اعتیاد به مواد مخدر، عدم سوء پیشینه و سطح تحصیلات متقاضی پروانه کسب و نیز اجاره نامه ای که به نام وی صادر گردیده، اشاره نمود. شرایط مکانی نیز عبارتست از آن دسته شرایطی که مربوط به مکان واحد صنفی متقاضی دریافت پروانه کسب (مغازه و محل کسب متقاضی) بوده که می توان به موارد ذیل اشاره نمود: سوابق کاربری، مدارک مالیاتی، موافقت اداره نظارت بر اماکن عمومی نیروی انتظامی، شرط حداقل مساحت در برخی اتحادیه ها و گواهی صلاحیت بهداشتی.

احراز شرایط فردی و مکانی: گیرنده پروانه کسب با عنایت به مواد قانونی مذکور می بایست گواهی های لازم از مراجع ذیصلاح و مدارک مربوطه را اخذ و به اتحادیه مربوط ارائه تا شرایط فردی و مکانی دریافت پروانه کسب را احراز نماید.

اسقاط شرایط فردی و مکانی: چنانچه هر یک از موارد فوق و گواهی های لازم ذکر شده خلاف واقع و به صورت جعلی ارائه گردد و یا برخی از موارد آن پس از صدور پروانه کسب اسقاط گردد در واقع شرایط فردی و یا مکانی صاحب پروانه کسب نیز اسقاط می گردد. بعنوان مثال چنانچه بعد از دریافت پروانه کسب بنا به اعلام بهداشت شخص دچار بیماری واگیردار گردیده و کارت سلامت وی غیر معتبر شود و یا مکان وی استانداردهای بهداشتی را رعایت ننماید و یا اماکن صلاحیت اخلاقی وی را با شبهه مواجه نماید و یا هر یک از موارد دیگر.

تکلیف اتحادیه ها در صورت اسقاط شرایط افراد: اتحادیه ها مرجع صدور پروانه کسب بوده و در صورت اعلام کتبی مراجع ذیصلاح می بایست با کسب نظر از اتاق اصناف شهرستان پروانه کسب فرد مزبور را به استناد بند "ه" ماده ۳۰ قانون نظام صنفی باطل و واحد وی را پلمب نمایند.

۲- حق عضویت

حق عضویت افراد صنفی عبارتست از مبالغی که هر عضو اتحادیه به منظور تأمین هزینه ها و مخارج اتحادیه مکلف به پرداخت آن به صورت سالانه می باشد. (ماده ۱۴ قانون نظام صنفی)

میزان حق عضویت افراد صنفی براساس پیشنهاد اتحادیه و تایید اتاق اصناف شهرستان و تصویب کمیسیون نظارت تعیین می گردد. (ماده ۲ آئین نامه اجرایی موضوع درآمد های اتحادیه های صنفی)

نکته: "حق ورودی" در واقع به حق عضویت سال اول گفته می شود. اتحادیه مجاز است صرفاً برای سال اول حق عضویت متقاضیان پروانه کسب را حداکثر تا مبلغ هشت میلیون ریال دریافت نماید. (تبصره ۲ ماده ۲ آئین نامه اجرایی موضوع درآمد های اتحادیه های صنفی)

۳- کارت عضویت

کارت یا دفترچه ای است که توسط اتحادیه ها برای اعضای تحت پوشش (یعنی افرادی که پروانه کسب دریافت نموده اند)، صادر می گردد.

۴- اعتبار پروانه کسب

مدت اعتبار پروانه کسب موقت یک سال و پروانه کسب دائم پنج سال است. پروانه کسب موقت تنها برای یک بار صادر می شود. (تبصره ۱ ماده ۵ قانون نظام صنفی)

تمدید اعتبار پروانه کسب: اتحادیه صنفی مکلف است با انقضای مدت اعتبار پروانه کسب، اختاریه یک ماهه برای تبدیل پروانه موقت به پروانه دائم یا تمدید پروانه دائم صادر نماید. (تبصره ۲ ماده ۵ قانون نظام صنفی)

وضعیت پروانه کسب در صورت عدم تمدید اعتبار: در صورت عدم تبدیل پروانه کسب موقت به دائم و نیز تمدید پروانه های دائم در پایان مهلت مقرر یاد شده، واحد صنفی در حکم واحد بدون پروانه تلقی می شود. (تبصره ۲ ماده ۵ قانون نظام صنفی)

شیوه تمدید اعتبار پروانه کسب: برای تمدید پروانه کسب، دارنده پروانه کسب موظف است ضمن ثبت درخواست در سایت www.rani.anasnaf.ir به اتحادیه مراجعه و اتحادیه مربوطه با استعلام از مراجع مندرج در آیین نامه اجرایی ماده ۱۲ قانون نظام صنفی (شرایط تمدید پروانه کسب) و اخذ مدارک لازم یا پاسخ استعلامها نسبت به تمدید اعتبار پروانه کسب اقدام نماید. (ماده ۹ آئین نامه اجرایی ماده ۱۲ ق.ن.ص)

۱- گواهی اداره امور مالیاتی ذیربط مبنی بر پرداخت یا ترتیب پرداخت بدهی مالیات قطعی شده. (موضوع ماده ۱۸۶ قانون مالیاتهای مستقیم)

۲- داشتن کارت معاینه بهداشتی دارای اعتبار زمانی. (برای صنوف مشمول قانون اصلاح ماده ۱۳ قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی)

۳- رضایت نامه محضری شرکاء (در صورتی که رضایت نامه قبلی منقضی یا باطل شده باشد) مبنی بر موافقت با تمدید پروانه کسب (برای مشارکت های مدنی).

۴- تصویر آگهی روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، در صورت ثبت هر نوع تغییرات در شرکت (برای اشخاص حقوقی).

۵- گواهی گذراندن دوره های آموزشی مرتبط از سوی مرکز آموزش اصناف و یا مراکز آموزش مورد تأیید کمیسیون نظارت.

۵- تبدیل پروانه کسب موقت به دائم

با ارائه مدارکی که بواسطه عدم ارائه آن پروانه کسب موقت برای افراد صادر گردیده به اتحادیه و درج آن در پرونده مربوطه، پروانه کسب موقت صادره ابطال و پروانه کسب دائم برای آنها صادر می گردد.

۶- واگذاری واحد صنفی

شیوه واگذاری واحد صنفی: در صورتی که دارنده پروانه کسب بخواهد محل کسب خود را به دیگری واگذار کند باید درخواست کتبی خود را به اتحادیه تسلیم نماید. اتحادیه در صورتی که فرد معرفی شده واجد شرایط قانونی باشد و با رعایت سایر مقررات، پس از ابطال پروانه کسب قبلی، پروانه کسب جدیدی به نام فرد معرفی شده صادر می کند. (ماده ۱۸ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: در صورت واگذاری محل صنفی دارای پروانه کسب به غیر بدون اطلاع اتحادیه، اتحادیه مؤظف است پس از اخطار پانزده روزه به واحد صنفی مزبور پروانه کسب را ابطال کند.

نکته ۲: واگذاری محل کسب به غیر و یا اجاره آن ممنوع بوده و موجب اسقاط شرایط فردی دارنده پروانه کسب گردیده و پروانه کسب صادره در اجرای تبصره ۵ ماده ۱۲ ق.ن.ص ابطال خواهد گردید.

۷- تغییر مکان واحد صنفی

عبارتست از تخلیه واحد صنفی از مکانی که دارنده پروانه کسب در آن مکان پروانه اخذ نموده و جابجایی و استقرار در مکان یا مغازه یا محل کسب دیگر بنابراین حتی اگر فردی که دارای پروانه کسب است از یک مغازه به مغازه کناری و دیوار به دیوار خود نیز نقل مکان کند مشمول تغییر مکان واحد صنفی می گردد.

وضعیت پروانه کسب پس از تغییر مکان واحد صنفی: با توجه به تبصره ۵ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی، تغییر محل کسب مستلزم اخذ پروانه کسب جدید با احراز شرایط می باشد. در واقع اخذ پروانه کسب جدید به معنای ابطال پروانه کسب در محل قبلی و اخذ پروانه کسب دیگر در مکان جدید بوده و تأکید بر احراز شرایط آئین نامه، مؤید این مطلب است که فرد صنفی باید کلیه شرایط فردی و مکانی را در واحد صنفی جدید نیز رعایت کند.

نکته : در صورت عدم فعالیت واحد صنفی بدون اطلاع اتحادیه مربوطه یا تغییر محل کسب یا نوع فعالیت توسط صاحب پروانه کسب یا واگذاری محل صنفی دارای پروانه کسب به غیر، اتحادیه مؤظف است پس از اخطار پانزده روزه به واحد صنفی مزبور پروانه کسب را ابطال کند. (تبصره ۵ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

۸- تغییر شغل فرد صنفی

عبارتست از تغییر رشته صنفی توسط فرد صنفی و آغاز به کار و فعالیت جدیدی غیر از آنچه که در پروانه کسب وی قید شده است.

وضعیت پروانه کسب پس از تغییر شغل: با توجه به تبصره ۵ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی، تغییر نوع شغل مستلزم اخذ پروانه کسب جدید با احراز شرایط قانونی می باشد. بنابراین ابتدا پروانه کسب متقاضی باید توسط اتحادیه مربوط به شغل اول باطل گردیده و سپس توسط اتحادیه مربوط به شغل دوم پروانه کسب جدیدی با اخذ کلیه مدارک و احراز کلیه شرایط مندرج در ماده ۳ آئین نامه اجرایی فوق الذکر صادر گردد.

نکته ۱: در صورت درخواست صاحب پروانه مبنی بر تغییر پروانه کسب به حرفه ای دیگر، علاوه بر طی مراحل قانونی، استعلام و تسویه حساب از اتحادیه قبلی ضروری است. عدم پاسخگویی اتحادیه قبلی ظرف پانزده روز پس از تاریخ استعلام به منزله نظر مثبت تلقی می شود. (تبصره ذیل ماده ۱۸ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: در صورت تغییر نوع فعالیت توسط صاحب پروانه کسب بدون اطلاع اتحادیه مربوطه، اتحادیه مؤظف است پس از اخطار پانزده روزه به واحد صنفی مزبور پروانه کسب را ابطال کند. (تبصره ۵ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

۹- مباشر

فردی است که صاحب پروانه کسب جهت اداره واحد صنفی خود می تواند به اتحادیه معرفی و پس از اخذ مجوزهای لازم (کارت مباشرت) درغیاب خود از خدمات وی در واحد صنفی استفاده نماید.

کارت مباشرت: کارتی است که پس از احراز صلاحیت فرد معرفی شده توسط صاحب پروانه کسب به عنوان مباشر، برای وی صادر خواهد شد.

شیوه دریافت کارت مباشرت:

۱- ارائه درخواست صاحب پروانه کسب به اتحادیه و معرفی فردی که جهت مباشرت واحد صنفی خود انتخاب نموده به اتحادیه مربوطه.

۲- ارائه قرارداد نامه ای که ما بین دارنده پروانه کسب و فرد معرفی شده به عنوان مباشر منعقد گردیده، به اتحادیه مربوطه.

۳- از آنجایی که مباشر نیز باید واجد شرایط فردی ذکر شده در بخش صدور پروانه باشد بنابراین داشتن شرایط و ارائه مدارک فردی برای مباشرین به اتحادیه مربوطه نیز الزامی است.

۴- پس از ارائه مدارک فوق الذکر به اتحادیه، اتحادیه مربوطه ملزم به صدور کارت مباشرت برای فرد معرفی شده توسط صاحب پروانه کسب خواهد بود.

۵- آندسته از واحدهای صنفی که توسط مباشر اداره می گردد، مباشر مکلف به شرکت در دوره آموزشی احکام تجارت و کسب و کار میباشد.

نکات لازم پیرامون مباشر و کارت مباشرت:

۱- صاحب پروانه کسب و مباشر وی متضامناً کلیه مسئولیت هایی که قانون بر عهده صاحب پروانه کسب می باشد را بر عهده خواهند داشت. بنابراین مباشر نیز همانند صاحب پروانه کسب می تواند حتی در برخی از موارد به جای وی پیگیر کارهای اداری امور مربوط به واحد صنفی بوده و در مواقع لازم پاسخگو نیز باشد.

۲- صاحب پروانه کسب می تواند در هر موقع که مقتضی باشد نسبت به عزل و یا تغییر مباشر اقدام نماید و در این خصوص نیازی به اخذ اجازه و یا کسب تکلیف از سایر مراجع و یا اتحادیه ها نخواهد داشت.

۳- در صورت تغییر مباشر، صاحب پروانه کسب مؤظف است با مراجعه به اتحادیه مربوطه کارت مباشرت مباشر قبلی را باطل و کارت مباشرت جدید را با رعایت ضوابط ذکر شده برای فرد جدید اخذ نماید. بدیهی است در صورت عزل مباشر و عدم اقدام جهت جذب مباشر جدید نیز مؤظف به ابطال کارت مباشرت مباشر قبلی خود خواهد بود.

۱۰- فوت صاحب پروانه کسب

« در صورت فوت صاحب پروانه کسب، حقوق متعارف ناشی از واحد صنفی متعلق به ورثه است. چنانچه ورثه یا نماینده قانونی آنها مایل باشند در صورت دارا بودن شروط فردی می توانند ظرف مدت دو سال نسبت به اخذ پروانه کسب با رعایت مقررات اقدام کنند. پس از انقضای مهلت مقرر، پروانه متوفی از درجه اعتبار ساقط است.» (ماده ۲۰ قانون نظام صنفی)

۱۱- محجور شدن صاحب پروانه کسب

قانونگذار در ماده ۱۹ قانون نظام پیش بینی نموده که « چنانچه دارنده پروانه کسب محجور شود، پروانه کسب جدیدی به نام ولی و یا قیم قانونی صادر می شود. »

۱۲- مفقود یا مخدوش شدن پروانه کسب

اتحادیه ها می توانند برای افرادی که پروانه کسب آنها مفقود و یا مخدوش شده و به اتحادیه مراجعه می نمایند پروانه کسب المثنی صادر نمایند. بر اساس ماده ۹ آئین نامه اجرایی ماده ۱۲ قانون نظام صنفی : «در صورت مفقود یا مخدوش شدن پروانه کسب، صدور المثنی با درخواست دارنده پروانه کسب و ارائه تعهد مبنی بر پذیرش تبعات سوء آن، برای باقیمانده مدت اعتبار پروانه کسب بلامانع خواهد بود.»

۱۳- انصراف و اعراض از کسب

چنانچه دارندگان پروانه کسب به دلایلی از ادامه فعالیت منصرف گردند و یا واحد صنفی خود را به شخص دیگری واگذار نمایند مکلفند پروانه کسب خود را جهت ابطال به اتحادیه صنف مربوط تحویل نمایند و در غیراینصورت اتحادیه مکلف است ضمن ارسال گزارش به اتاق اصناف شهرستان ذیربط نسبت به ابطال پروانه کسب مزبور اقدام نماید.

۱۴- عدم فعالیت واحد صنفی

در صورت عدم فعالیت بیش از شش ماه واحد صنفی بدون اطلاع اتحادیه مربوطه، اتحادیه مؤظف است پس از اخطار پانزده روزه به واحد صنفی مزبور پروانه کسب را ابطال کند. (تبصره ۵ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

۱۵- صدور پروانه کسب برای شرکت ها

برای اشخاص حقوقی همانند اشخاص حقیقی یک پروانه کسب به نام نماینده هیئت مدیره اشخاص حقوقی درخواست کننده (مدیر عامل)، در صورت احراز سایر شرایط مندرج در آئین نامه اجرایی صدور پروانه کسب صادر می گردد. مدارک لازم جهت صدور پروانه کسب عبارتست از معرفی نامه نماینده هیأت مدیره (مدیر عامل) به همراه تصویر اساسنامه و آگهی روزنامه رسمی ثبت شرکت و سایر مدارک مربوط به پروانه کسب افراد عادی.

(بند ۴ ماده ۳ آئین نامه اجرایی صدور پروانه کسب)

۱۶- صدور پروانه کسب برای مشارکت های مدنی

چنانچه دو یا چند نفر با یکدیگر مشارکت داشته و تصمیم داشته باشند با هم یک پروانه کسب اخذ نمایند، می بایست یک پروانه کسب به نام احدی از شرکاء دریافت دارند. ارائه رضایت نامه محضری سایر شرکاء برای صدور پروانه کسب بنام یکی از شرکاء الزامی است. (بند ۵ ماده ۳ آئین نامه اجرایی صدور پروانه کسب)

نکته ۲: در صورتی که بین افرادی که با یکدیگر مشارکت داشته و پروانه کسبی واحد اخذ نموده اند اختلاف ایجاد شده و دیگر قادر به همکاری نباشند، هر گونه رسیدگی به اختلافات و دعاوی ما بین آنان بر عهده مراجع ذیصلاح قضایی می باشد و به اتحادیه ها، ادارات یا سازمانهای صنعت، معدن و تجارت ارتباطی نخواهد داشت.

۱۷- صدور چند پروانه کسب برای یک فرد صنفی

صدور بیش از یک پروانه کسب برای هر فرد صنفی واجد شرایط قانونی برای یک یا چند محل کسب به شرط معرفی مباشر، بلامانع است. (تبصره ۳ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی)

۱۸- صدور دو یا چند پروانه کسب در یک مکان

اماکنی که واجد شرایط لازم جهت استقرار چند واحد صنفی باشند، می توانند به عنوان محل ثابت کسب، توسط یک یا چند فرد صنفی، با رعایت ضوابط مندرج در آیین نامه اجرایی تبصره ۲ ماده ۳ قانون نظام صنفی و اخذ پروانه کسب در رسته های شغلی اقدام به فعالیت نمایند.

۱۹- فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری)

فعالیت افراد صنفی در فضای مجازی (سایبری) مستلزم اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوطه است. (ماده ۸۷ قانون نظام صنفی)

۲۰- فروشگاههای بزرگ و زنجیره ای

فروشگاههای بزرگ چند منظوره که مجموعه ای متنوع از کالاها و خدمات مورد نیاز عموم را در یک مکان مناسب عرضه می نمایند و فروشگاههای بزرگ زنجیره ای تحت مدیریت متمرکز و با نام تجاری واحد به عرضه کالا و خدمات مبادرت می کنند، مشمول این قانون می باشند و باید پروانه کسب دریافت نمایند. (ماده ۸۶ قانون نظام صنفی)

پروانه کسب فروشگاههای بزرگ چند منظوره و فروشگاههای بزرگ زنجیره ای مطابق تبصره ۳ ماده ۲۶ قانون نظام صنفی توسط اتاق اصناف شهرستان محل استقرار فروشگاه یا دفتر مرکزی صادر و پس از تشکیل اتحادیه کشوری از طریق آن اتحادیه با توجه به شرایط ذیل انجام خواهد شد.

۱- دارا بودن شرایط عمومی و اختصاصی دریافت پروانه کسب های عادی

۲- داشتن حداقل دو فروشگاه (برای فروشگاههای بزرگ زنجیره ای)

۳- پروانه کسب فروشگاههای زنجیره ای با ارائه مدارک فوق به نام مدیر یا مدیر عامل و با نام و علامت تجاری واحد با ذکر آدرس فروشگاه مرکزی و شعب آن صادر می شود.

۴- پروانه کسب فروشگاه بزرگ چند منظوره با ارائه مدارک فوق به نام مدیر یا مدیر عامل و با ذکر آدرس فروشگاه صادر می شود.

نکته: مساحت فضای خالص برای فروش کالا و خدمات در فروشگاه های بزرگ چند منظوره حداقل یک هزار متر مربع و برای فروشگاه های بزرگ زنجیره ای حداقل سیصد متر مربع برای هر فروشگاه می باشد.

۲۱- صدور پروانه کسب برای واحدهای صنفی سیار

مطابق ماده ۴ آیین نامه اجرایی صدور پروانه کسب، به منظور ساماندهی صنوف سیار، مراجع صدور پروانه کسب مؤظفد طبق مفاد تبصره های ۱ و ۳ ماده ۳ قانون نظام صنفی، با رعایت شرایط عمومی و اختصاصی مندرج در ماده ۳ آیین نامه، نسبت به صدور پروانه کسب برای اینگونه واحدها اقدام نمایند.

نکته: دفاتری که خدماتی به صنوف سیار ارایه می نمایند، می توانند چندین واحد صنفی سیار را تحت پوشش برار دهند.

۲۲- صدور پروانه کسب برای واحدهایی که دارای مجوز فعالیت از سایر ارگانها و دستگاهها می باشند
اشخاص حقیقی یا حقوقی اعم از دولتی و غیر دولتی که طبق قوانین جاری موظف به اخذ مجوز فعالیت یا پروانه تأسیس، بهره برداری یا اشتغال از وزارتخانه ها، مؤسسات، سازمانها یا شرکتهای دولتی و سایر دستگاههای دولتی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، می باشند و همچنین نهادهای عمومی غیر دولتی چنانچه به عرضه کالاها یا خدمات به خرده فروشان یا مصرف کنندگان مبادرت ورزند، مکلفند علاوه بر دریافت مجوز فعالیت یا پروانه، به اخذ پروانه کسب از اتحادیه مربوط نیز اقدام کنند. (ماده ۹۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: کلیه واحدهای صنفی مستقر در میادین میوه و تره بار شهرداری، پایانه های ورودی، خروج، مسافری، فرودگاهی، ایستگاههای راه آهن و مترو، مساجد و اماکن فرهنگی و مذهبی در صورتی که به عرضه کالا و خدمات به عموم بپردازند، مشمول این قانون می باشند و مؤلفند از اتحادیه های ذیربط موضوع این قانون پروانه کسب اخذ نمایند. (تبصره ۲ ماده ۹۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: شرکت های تعاونی در صورتی که علاوه بر اعضای خود نسبت به ارائه کالا و خدمات به خرده فروشان و عموم مصرف کنندگان نیز مبادرت ورزند موظف به اخذ پروانه کسب از مراجع صدور پروانه کسب خواهند بود.

۲۳- مواردی که موجب ابطال پروانه کسب می گردد

از بین موارد یاد شده فوق الذکر موارد زیر پروانه کسب شما را باطل نموده و مجدداً می بایست با طی مراحل قانونی نسبت به اخذ پروانه کسب اقدام نمائید:

- ۱- اسقاط شرایط شدن یا از بین رفتن هر یک از شرایط اولیه فردی و یا مکانی
- ۲- عدم تمدید اعتبار پروانه کسب های دائم و یا تبدیل پروانه کسب های موقت در پایان مدت زمان قانونی اعتبار (با احتساب اخطار یک ماهه توسط اتحادیه)
- ۳- تغییر مکان
- ۴- تغییر شغل
- ۵- انصراف و اعراض از شغل
- ۶- اجاره دادن مکان واحد صنفی (واگذاری به غیر)
- ۷- اجاره دادن پروانه کسب (واگذاری به غیر)
- ۸- عدم فعالیت بعد از اخذ پروانه کسب بیشتر از ۶ ماه
- ۹- عدم فعالیت بیشتر از ۶ ماه بدون اطلاع اتحادیه مربوطه
- ۱۰- فوت صاحب پروانه کسب (ماده ۲۰ ق.ن.ص)

انواع تخلفات صنفی

عناوین و شرح تخلفات صنوف شامل (عمده فروشی، خرده فروشی، تولیدکننده، وارد کننده، انبارها و...) عبارتند از:

۱- گرانفروشی:

عبارت است از عرضه کالا یا خدمات به بهایی بیش از نرخ های تعیین شده توسط مراجع رسمی به طور علی الحساب یا قطعی و عدم اجرای مقررات و ضوابط قیمت گذاری و انجام هر نوع اقدامات دیگر که منجر به افزایش بهای کالا یا خدمات برای خریدار گردد.

جریمه گرانفروشی با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر است:

متخلف علاوه به الزام به پرداخت خسارت وارد شده به خریدار یا مصرف کننده در مرتبه اول به دو برابر مبلغ گرانفروشی و در مرتبه دوم به چهار برابر مبلغ گرانفروشی جریمه می گردد.

در مرتبه سوم به شش برابر مبلغ گرانفروشی جریمه می شود و علاوه بر پرداخت جریمه پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت دو هفته نصب می شود.

در مرتبه چهارم به هشت برابر مبلغ گرانفروشی جریمه می شود و پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه نصب می شود.

در مرتبه پنجم و مراتب بعدی به ده برابر مبلغ گرانفروشی جریمه می شود و پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت دو ماه نصب می شود. همچنین به مدت شش ماه پروانه کسب وی تعلیق و محل کسب تعطیل می گردد. (ماده ۵۷ قانون نظام صنفی)

کالاهای یا خدمات از نظر قیمت گذاری بر چهار نوعند:

الف: کالاهایی که دارای نرخ مصوب ملی و کشوری می باشند نظیر قیمت اقلام کالابری.

ب: کالاهایی یا خدماتی که دارای نرخ مصوب کمیسیون نظارت در هر شهرستان می باشند.

د: کالاهایی که بر اساس قیمت خریداری شده مندرج در فاکتور خرید توسط فروشنده مطابق فرمول زیر قیمت گذاری می گردند:

قیمت نهایی مورد عمل فروشندگان = قیمت خرید بر اساس فاکتور خرید + درصدهای سود قانونی + هزینه های مترتب نظیر باربری و کارگری و...

قیمت نهایی مورد عمل تولید کنندگان = قیمت تمام شده بر اساس مستندات + درصدهای سود قانونی

درصد ضرایب سود و هزینه های عمده فروشی و خرده فروشی کالا (مصوبه ۸۵/۶/۱۵)

ردیف	شرح	حداکثر سود و هزینه های عمده فروشی (درصد)	حداکثر سود و هزینه های خرده فروشی (درصد)
۱	برنج داخلی	۳	۱۲
۲	کره، پنیر و سایر محصولات لبنی غیر یارانه ای	۴	۱۵
۳	فرآورده های گوشتی	۳	۱۲
۴	گوشت قرمز	۳	۸
۵	گوشت مرغ	۳	۱۰
۶	تخم مرغ	۳	۱۰
۷	ماهی	۳	۱۲
۸	کمیوت، کنسرو، مربا، شربت، آبمیوه، سس، رب، حلوا و مشابه	۳	۱۲
۹	بیسکویت، شکلات، کیک، کلوچه، ویفر، سوهان، گز، نبات و مشابه	۳	۱۲
۱۰	انواع رشته و ماکارونی	۳	۱۰
۱۱	حبوبات و غلات فله بسته بندی شده و پاک نشده	۳	۱۲
۱۲	انواع خشکبار و آجیل	۳	۱۰
۱۳	ادویه، نمک و آرد بسته بندی	۳	۱۲
۱۴	میوه، تره بار و صیفی	۵	۳۰ تا ۱۵
۱۵	چای، قهوه، کاکائو	۳	۱۰
۱۶	خمیرمایه	۳ (مصارف نانوايي)	۱۰ (مصارف مردمی آزاد)
۱۷	انواع نوشابه گازدار	۳	۱۰
۱۸	انواع لوازم بادوام سرمایه ای نظیر یخچال، تلویزیون با حدود قیمت بالای ۱۰۰۰،۰۰۰ ریال	۳	۷
۱۹	انواع لوازم خانگی مصرفی (کوچک) با قیمتهای کمتر از یک میلیون ریال	۴	۱۰
۲۰	انواع منسوجات پنبه ای، پشمی و الیاف مصنوعی (۳ عدل فروشی)	۵ (طاقه فروشی)	۱۵ (متر فروشی)
۲۱	فرش ماشینی و موکت	۳	۹
۲۲	انواع نخ	۳	۱۰

۲۰	۷	انواع پوشاک ولباس	۲۳
۱۵	۵	لباس زیر، جوراب، کاموا	۲۴
۱۰	۳	انواع روتختی، ملحفه آماده، حوله ورومیزی	۲۵
۱۰	۳	انواع پتو ولحاف، تشک وبالش آماده	۲۶
۲۰	۵	انواع کیف وكفش	۲۷
۱۵	۳	انواع محصولات سراجی وچمدان	۲۸
--	۵	انواع لوازم كفش	۲۹
--	۳	چرم طبیعی وچرم مصنوعی	۳۰
۱۰	۵	انواع كاغذدیواری، كفیوش، دیوارپوش وسقف كاذب	۳۱
--	۵	انواع پرده كر كره افقی وعمودی	۳۲
۲۵	۵	كالاولوازم خرازی	۳۳
۱۵	۳	پلاستیک، نایلون، نایلکس	۳۴
۱۵	۳	انواع ظروف ملامین، پلاستیک وظروف یکبار مصرف	۳۵
۱۰	۴	ظروف تفلون، آلومینیوم ولعابی	۳۶
۱۷	۵	ظروف چینی وبلورولوستر	۳۷
۱۰	۲	انواع مصالح ساختمانی (گچ وسیمان و...)	۳۸
۱۵	۳	انواع چینی بهداشتی	۳۹
۱۲	۳	كاشی وسرامیک	۴۰
۱۰	۳	انواع شیرآلات بهداشتی، شیرفلكه، سینك وسیفون	۴۱
۱۰	۳	انواع لوله واتصالات پی وی سی	۴۲
۷	۳	انواع لوازم تاسیسات حرارتی وبرودتی	۴۳
۱۵	۳	انواع محصولات آزیست سیمان، ایرانیت، لوله وورقهای موجدارومشابه	۴۴
۵	۲/۵	انواع آهن آلات ومقاطع ساختمانی	۴۵
	۲/۵	انواع خشكه فولاد	۴۶
۵	۲/۵	انواع لوله آب وگازوتاسیسات	۴۷
۷	۳	انواع لوله های آهنی، پروفیل آهنی وآلومینیومی	۴۸
۱۲	۳	فویل آلومینیوم خانگی	۴۹
۱۰	۳	مفتول مس	۵۰
۱۲	۳	رنگ ساختمانی وصنعتی ولوازم ابزارنقاشی	۵۱
۱۵	۳	لوازم الكتریکی وسیم كشی وروشنایی	۵۲
۱۰	۳	انواع سیم وكابل	۵۳
۱۵	۳	قفل، براق ولولا	۵۴
۸	۳	انواع ابزاروالكترود(به استثنای ماشین آلات وتجهیزات ودستگاههای صنعتی)	۵۵
۶	۳	انواع موتور، ماشین آلات وتجهیزات صنعتی، كشاورزی ومعدنی، تیلروخرمنكوب	۵۶

۱۵	۳	قطعات ولوازم یدکی اتومبیل و ماشین آلات صنعتی، کشاورزی و معدنی	۵۷
۷	۳	انواع دوچرخه و موتورسیکلت	۵۸
۱۵	۳	قطعات ولوازم دوچرخه و موتورسیکلت و قطعات یدکی خودرو	۵۹
۱۵	۳	قطعات ولوازم یدکی انواع یخچال فریزر، یخچال، فریزر، سردخانه، لباسشویی و دیگر لوازم خانگی مشابه	۶۰
۱۲	۳	انواع باتری و لاستیک	۶۱
۱۲	۳	روغن ترمز، گریس، فیلتر، واسکازین، روغنهای صنعتی و مشابه	۶۲
۱۰	۳	شیشه اتومبیل و جام ساختمانی	۶۳
۱۲	۳	چوب، فیبر، تخته و نئوپان	۶۴
۱۰	۳	مصنوعات چوبی، میز، صندلی و ملزومات اداری	۶۵
۱۵	۳	انواع مبلمان	۶۶
۱۵	۵	مداد و خودکار	۶۷
۱۵	۳	نوشت افزار لوازم التحریر و دفتر	۶۸
۱۲	۴	لوازم مهندسی و اداری	۶۹
۱۰	۳	انواع کاغذ (تحریر و فتوکپی) مقوا	۷۰
۱۲	۳	لوازم پزشکی یکبار مصرف	۷۱
۱۰	۳	انواع لوازم و کالاهای پزشکی و دندانپزشکی و آزمایشگاهی	۷۲
۱۰	۳	انواع تجهیزات و فرآورده های پزشکی و دندانپزشکی	۷۳
۱۵	۳	لوازم دارویی، بهداشتی و آرایشی	۷۴
۱۵	۳	محصولات سلولزی و بهداشتی و دستمال کاغذی و پاک کننده (بجز پودرهای شوینده)	۷۵
۱۲	۳	داروها، مکمل ها، واکسنها و مواد ضد عفونی کننده و دام و طیور	۷۶
۱۵	۴	انواع پوشاک و ساک دستی و کیف و کفش ورزشی	۷۷
۱۲	۳	انواع لوازم و تجهیزات ورزشی	۷۸
۱۲	۳	قاب عینک طبی و عینک آفتابی	۷۹
۱۵	۳	انواع ساعت	۸۰
۷	۲	سکه، طلا، جواهر	۸۱
۸	۲	زعفران	۸۲
۱۲	۳	اسباب بازی	۸۳
۱۲	۳	فیلم عکاسی، انواع نوار ویدئو کاست و مشابه	۸۴
۱۲	۳	صنایع دستی و هنری	۸۵
۷	۳	دوربین عکاسی و فیلمبرداری	۸۶
۷	۳	دستگاه های مخابراتی، الکترونیکی، رایانه و متعلقات مربوط	۸۷
۱۲	۳	لوازم و قطعات یدکی مربوط به دستگاه های مخابراتی، الکترونیکی، رایانه صوتی و تصویری	۸۸

نکته ۱: هرگونه تغییر در ضرایب سود و هزینه های عمده و خرده فروشی در شهر های کشور در بندهای ۴ و ۵ و ۷ منوط به تصویب کمیسیون نظارت مرکز استان میباشد.

نکته ۲: مواردی که احیاناً در جدول فوق ذکر نگردیده حداکثر ضرایب سود و هزینه های عمده و خرده فروشی را به ترتیب به میزان ۳ و ۱۰ درصد با تصویب کمیسیون نظارت مراکز استانها دریافت دارند.
 هـ- برخی خدمات نیز که دارای قیمت رسمی و مصوب نبوده می بایست بر اساس توافق و قرارداد دو جانبه با مشتری بصورت مکتوب انجام پذیرد.

۲- کم فروشی:

عبارت است از عرضه یا فروش کالا یا ارائه خدمت کمتر از میزان یا معیار مقرر شده. جریمه کم فروشی با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر است :

متخلف علاوه بر الزام به پرداخت خسارت وارده شده به خریدار یا مصرف کننده در مرتبه اول به دو برابر مبلغ کم فروشی و در مرتبه دوم به چهار برابر مبلغ کم فروشی جریمه می شود.

در مرتبه سوم به شش برابر مبلغ کم فروشی جریمه می شود و علاوه بر پرداخت جریمه پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت دو هفته نصب می شود.

در مرتبه چهارم به هشت برابر مبلغ کم فروشی جریمه می شود و پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه نصب می شود.

در مرتبه پنجم و مراتب بعدی به ده برابر مبلغ کم فروشی جریمه می شود و به مدت دو ماه پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی نصب می گردد. همچنین به مدت شش ماه پروانه کسب وی تعلیق و محل کسب تعطیل می گردد. (ماده ۵۸ قانون نظام صنفی)

نکته: عدم انجام خدمات پس از فروش در دوره ضمانت (گارانتی) توسط متعهد در حکم کم فروشی است و متخلف از این امر علاوه بر انجام خدمت مربوط، به جریمه های موضوع این ماده نیز محکوم می شود. مبنای محاسبه ارزش خدمات پس از فروش، قیمت کارشناسی خدمات مورد نظر است که توسط کارشناسان سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولید کنندگان تعیین می شود. (تبصره ذیل ماده ۵۸ قانون نظام صنفی)

۳- تقلب:

عبارت است از عرضه یا فروش کالا یا ارائه خدمتی که از لحاظ کیفیت یا کمیت منطبق با مشخصات کالا یا خدمت ابرازی یا درخواستی نباشد.

جریمه تقلب با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر است:

متخلف علاوه بر الزام به پرداخت خسارت وارده شده به خریدار یا مصرف کننده در مرتبه اول معادل دو برابر مابه التفاوت ارزش کالا یا خدمت ابرازی یا درخواستی و کالای عرضه شده یا فروخته شده یا خدمت ارائه شده و در مرتبه دوم به چهار برابر مابه التفاوت مذکور جریمه می شود.

در مرتبه سوم به شش برابر مابه التفاوت، جریمه می شود و علاوه بر پرداخت جریمه پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت دو هفته نصب می گردد.

در مرتبه چهارم به هشت برابر مابه التفاوت جریمه می شود و پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه نصب می گردد.

در مرتبه پنجم و مراتب بعدی به ده برابر مابه التفاوت جریمه می شود و پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت دو ماه نصب می گردد. همچنین به مدت شش ماه پروانه کسب وی تعلیق و محل کسب تعطیل می گردد. (ماده ۵۹ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: در صورت تقاضای خریدار، مبنی بر استرداد کالای مورد تقلب فروشنده علاوه بر پرداخت جریمه مقرر، مکلف به قبول کالا و استرداد وجه دریافتی به خریدار است و در صورت استنکاف، واحد صنفی تا اجرای کامل حکم، تعطیل می شود. (تبصره ۱ ماده ۵۹ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: عرضه، نگهداری به قصد فروش و فروش کالا بدون علامت استاندارد ایران و ارائه خدمات بدون تأیید مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران در صورتی که استاندارد کالا یا خدمات اجباری شده باشد، مشمول مقررات این ماده می شود. (تبصره ۳ ماده ۵۹ قانون نظام صنفی)

نکته ۳: فروش کالاهای تاریخ مصرف گذشته در حکم تقلب محسوب می شود و مرتکب به جریمه مقرر در این ماده محکوم می شود. چنانچه کالا یا خدمات عرضه شده بنابر نظر کارشناسی غیر قابل مصرف باشد، جریمه و خسارت بر مبنای قیمت عرضه شده محاسبه می شود. (تبصره ۴ ماده ۵۹ قانون نظام صنفی)

۴- احتکار:

عبارت است از نگهداری کالا به صورت عمدی با تشخیص مرجع ذی صلاح و امتناع از عرضه آن به قصد گرانفروشی یا اضرار به جامعه پس از اعلام ضرورت عرضه از طرف وزارت صنعت، معدن و تجارت یا سایر مراجع قانونی ذی ربط.

جریمه احتکار، با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر است :

مرتبه اول - الزام محکوم به عرضه و فروش کل کالاهای احتکار شده و جریمه نقدی معادل هفتاد درصد (۷۰٪) قیمت روز کالاهای احتکار شده.

مرتبه دوم - الزام محکوم به عرضه و فروش کل کالاهای احتکار شده و جریمه نقدی معادل سه برابر قیمت روز کالاهای احتکار شده و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی و تعطیلی محل کسب به مدت یک ماه

مرتبۀ سوم - الزام محترک به عرضه و فروش کل کالاهای احتکار شده و جریمه نقدی معادل هفت برابر قیمت روز کالاهای احتکار شده و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان مختلف صنفی و تعطیلی محل کسب به مدت سه ماه (ماده ۶۰ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: عدم اعلام موجودی کالا به صورت ماهیانه به اتحادیه مربوط توسط تولید کنندگان و توزیع کنندگان عمده و خرده فروشانی که کالاهای خود را به صورت عمده در انبار یا هر محل دیگری نگهداری می کنند صرفاً در مورد کالاهایی که کمیسیون نظارت ضروری تشخیص بدهد تخلف محسوب می شود و با متخلفان برابر مقررات مربوط رفتار می شود. (تبصره ۱ ماده ۶۰ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: برای کشف تخلف در صورتی که قرائنی حاکی از صحت گزارش و ضرورت ورود به محل اختفاء یا احتکار کالا باشد در صورت عدم اعلام موجودی موضوع تبصره (۱) این ماده، حسب مورد، شعب سازمان تعزیرات حکومتی با رعایت مقررات قانونی و تحت نظارت مدیر کل استان یا رئیس اداره تعزیرات حکومتی شهرستان، اجازه ورود به محل یاد شده را صادر می کند و نیروی انتظامی موظف به اجرای دستور ابلاغ شده و اجرای احکام شعب سازمان تعزیرات حکومتی است. (تبصره ۲ ماده ۶۰ قانون نظام صنفی)

۵- عرضه خارج از شبکه:

عبارت است از عرضه کالا یا ارائه خدمت بر خلاف ضوابط شبکه های تعیین شده از طرف وزارت صنعت، معدن و تجارت یادستگاه اجرایی ذی ربط.

جریمه عرضه خارج از شبکه با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر است :

الف- مرتبه اول : الزام به عرضه کالا یا ارائه خدمت، در شبکه و جریمه نقدی معادل دو برابر ارزش روز کالا یا خدمت خارج شده از شبکه در زمان تخلف.

ب- مرتبه دوم: الزام به عرضه کالا یا ارائه خدمت در شبکه و جریمه نقدی معادل چهار برابر ارزش روز کالا یا خدمت خارج شده از شبکه در زمان تخلف.

ج- مرتبه سوم: الزام به عرضه کالا یا ارائه خدمت در شبکه و جریمه نقدی معادل شش برابر ارزش روز کالا یا خدمت خارج از شبکه در زمان تخلف و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه. (ماده ۶۱ قانون نظام صنفی)

۶- عرضه و فروش کالاهای قاچاق :

حمل و نقل، نگهداری، عرضه و فروش کالای قاچاق توسط واحدهای صنفی ممنوع است و متخلف با عنایت به دفعات تکرار مطابق با مفاد قانون مبارزه با کالای قاچاق جریمه می گردد.

نکاتی در خصوص قاچاق کالا:

چنانچه بازرسان در انبارها و عمده فروشی ها و حتی خرده فروشی ها با کالاهای که فاقد مدارک مثبت گمرکی باشند، برخورد نمایند مراتب تحت عنوان قاچاق صورتجلسه و جهت اقدامات قانونی به مدیریت مبارزه با قاچاق استان یا شهرستان مربوطه تحویل می گردد.

مدیریت مذکور نیز مامورین خود را بلافاصله به محل گسیل داشته و کالاهای مکشوفه را (طی صورتجلسه تنظیمی بازرسان مربوطه) تحویل گرفته و ضمناً پرونده ای نیز به اداره تعزیرات حکومتی ارسال گردیده و برابر قانون مبارزه با کالای قاچاق پیرامون آن اقدام میگردد.

۷- عدم اجرای ضوابط قیمت گذاری و توزیع:

عبارت است از عدم ارائه مدارک لازم جهت اجرای ضوابط قیمت گذاری و توزیع به مراجع قانونی بدون عذر موجه ظرف سه ماه از تاریخ ترخیص کالا یا خدمت وارداتی یا در اختیار گرفتن تولید داخلی برای آن دسته از کالاها و خدماتی که توسط مراجع قانونی ذی ربط مشمول قیمت گذاری می گردند. جریمه عدم اجرای ضوابط قیمت گذاری و توزیع، با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال تخلف، به شرح زیر است :

الف- مرتبه اول : جریمه نقدی معادل نصف قیمت رسمی کالا یا خدمت.

ب- مرتبه دوم : جریمه نقدی معادل دو برابر قیمت رسمی کالا یا خدمت.

ج- مرتبه سوم : جریمه نقدی معادل چهار برابر قیمت رسمی کالا یا خدمت و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب به عنوان متخلف صنفی و تعطیل محل کسب به مدت یک ماه. (ماده ۶۳ قانون نظام صنفی)

۸- فروش اجباری :

عبارت است از فروش اجباری یک یا چند نوع کالا یا خدمت به همراه کالا یا خدمت دیگر.

جریمه فروش اجباری به شرح زیر است :

الف - برای فروش اجباری کالا، الزام فروشنده به پس گرفتن کالا و جریمه نقدی معادل پنج برابر قیمت فروش کالای تحمیلی.

ب- برای فروش اجباری خدمت، جبران خسارت وارد شده به خریدار و جریمه نقدی معادل پنج برابر مبلغ خدمت اجباری. (ماده ۶۴ قانون نظام صنفی)

۹- عدم درج قیمت :

عبارت است از نصب نکردن بر چسب قیمت بر کالا، استفاده نکردن از تابلو نرخ دستمزد خدمت در محل کسب یا حرفه یا درج قیمت به نحوی که برای مراجعه کنندگان قابل رؤیت نباشد. جریمه عدم درج قیمت در هر بار تخلف هشتصد هزار (۸۰۰/۰۰۰) ریال است. (ماده ۶۵ قانون نظام صنفی)

۱۰- عدم صدور صورتحساب :

عبارت است از خودداری از صدور صورتحسابی که با ویژگی های مندرج در ماده (۱۵) این قانون منطبق باشد. (نام و نشانی واحد صنفی، تاریخ، مبلغ دریافتی و نوع و مشخصات کالاهای فروخته شده یا خدمات انجام شده) جریمه عدم صدور صورتحساب در هر بار تخلف هفتصد هزار (۷۰۰/۰۰۰) ریال است. (ماده ۶۶ قانون نظام صنفی)

۱۱- عدم ارائه فاکتور خرید :

هر فرد صنفی که نسخه ای از صورتحساب (فاکتور) خرید کالا را در واحد صنفی خود محفوظ ندارد و یا از ارائه آن به مأموران خودداری کند به پرداخت ششصد هزار (۶۰۰/۰۰۰) ریال جریمه محکوم می شود. (تبصره ماده ۶۷ قانون نظام صنفی)

۱۲- ورود خسارت به شخص ثالث:

چنانچه بر اثر وقوع تخلف های مندرج در این قانون خسارتی به اشخاص ثالث وارد شود، به درخواست شخص خسارت دیده، فرد صنفی متخلف، علاوه بر جریمه های مقرر در این قانون، به جبران زیان های وارد شده به خسارت دیده نیز محکوم خواهد شد. (ماده ۶۷ قانون نظام صنفی)

۱۳- عدم رعایت برخی از وظایف افراد صنفی:

عدم رعایت مفاد مواد (۱۶) و (۱۷) و مقررات موضوع بند (ک) ماده (۳۷) قانون از سوی فرد صنفی، تخلف محسوب می شود و متخلف به پرداخت جریمه نقدی در مرتبه اول دو میلیون و پانصد هزار (۲/۵۰۰/۰۰۰) ریال و در مرتبه دوم شش میلیون و سیصد هزار (۶/۳۰۰/۰۰۰) ریال و در مرتبه سوم و مراتب بعدی به دوازده میلیون و پانصد هزار (۱۲/۵۰۰/۰۰۰) ریال محکوم می شود. (ماده ۶۸ قانون نظام صنفی)

ماده ۱۶ قانون نظام صنفی : صاحبان اماکن عمومی به تشخیص اتاق اصناف شهرستان و تصویب کمیسیون نظارت مکلفند :

الف- فهرست قیمت غذا و مواد غذایی را که برای مصرف مشتریان ارائه می شود در برگه های مخصوص تهیه و در دسترس مشتریان قرار دهند و بر مبنای آن صورت حساب به مشتری تسلیم دارند.

ب- نرخ اغذیه و مواد غذایی خود را در تابلو مخصوص در محل کسب به گونه ای که در معرض دید همگان باشد، نصب کنند.

ماده ۱۷ قانون نظام صنفی : افراد صنفی مکلفند قوانین و مقررات جاری کشور از جمله قوانین و مقررات صنفی، انتظامی، بهداشتی، ایمنی، حفاظت فنی و زیبا سازی محیط کار و دستورالعمل های مربوط به نرخ گذاری کالاها و خدمات را که از سوی مراجع قانونی ذی ربط ابلاغ می گردد، رعایت و اجرا کنند.

تبصره ۲ ماده ۱۷ قانون نظام صنفی: افراد صنفی مجاز نیستند برای جلب مشتری درباره محصولات، کالاها یا خدمات، بر خلاف واقع تبلیغ کنند. در غیر این صورت طبق ماده ۶۸ این قانون با آنها رفتار خواهد شد.

تبصره ۳ ماده ۱۷ قانون نظام صنفی : انتشار هر گونه آگهی تبلیغاتی به هر طریق توسط فرد صنفی فاقد پروانه کسب معتبر، ممنوع است و متخلف به جریمه نقدی از یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا دویست و پنجاه میلیون (۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال محکوم می شود.

رسانه های گروهی، چاپخانه ها و مؤسسات تولید محصولات چند رسانه ای مکلفند قبل از قبول سفارش تولید یا نشر هر گونه آگهی تبلیغاتی، یک نسخه از پروانه کسب متقاضی را مطالبه نمایند، در غیر این صورت به جریمه نقدی موضوع این تبصره محکوم می شوند.

بند ک ماده ۳۷ قانون نظام صنفی: تعیین نوع و نرخ کالاها و خدماتی که افراد هر صنف می توانند برای فروش، عرضه و ارائه کنند و پیشنهاد آن برای اتخاذ تصمیم به کمیسیون نظارت و اعلام مصوبه کمیسیون به اتحادیه ها برای ابلاغ به افراد صنفی با هدف جلوگیری از تداخل صنفی از وظایف اتاق اصناف می باشد.

۱۴- فروش کالا از طریق قرعه کشی:

فروش کالا از طریق قرعه کشی ممنوع است. مرتکبین علاوه بر جبران خسارت وارده، به جریمه ای معادل سه برابر مبالغ دریافتی محکوم خواهند شد. (ماده ۶۹ قانون نظام صنفی)

۱۵- فروش فوق العاده یا فروش اقساطی:

اگر اشخاص حقیقی یا حقوقی با فروش فوق العاده یا فروش اقساطی به اشخاص خسارت وارد آورند، علاوه بر جبران خسارت وارد شده به خریدار، به پرداخت جریمه نقدی معادل مبلغ دریافتی با قیمت روز کالا یا خدمت عرضه شده ملزم خواهند شد. (ماده ۷۰ قانون نظام صنفی)

۱۶- حراج و فروش فوق العاده

عرضه کالا و خدمات به قیمت حداقل پانزده درصد پایین تر از قیمت متعارف بازار، قیمت مصوب و یا ضوابط نرخ گذاری، در ایام خاص و مدت معین طبق شرایط و ضوابط این آیین نامه. (موضوع تبصره ماده ۷۰ و ماده ۸۴ قانون نظام صنفی)

شیوه دریافت مجوز حراج و فروش فوق العاده:

۱- متقاضیان فروش فوق العاده و حراج می بایست قبل از برگزاری، نسبت به ارائه مدارک زیر را به اتحادیه مربوطه اقدام نمایند.

الف- تصویر پروانه کسب معتبر.

ب- فهرست کلیه کالاهای مورد عرضه در فروش فوق العاده و حراج.

ج- فاکتور خرید یا مدارکی دال بر قیمت تمام شده کالا.

د- فهرست قیمت کالاهای مورد نظر در حالت فروش عادی و با احتساب تخفیف.

ه- اعلام درصد تخفیف.

۲- اتحادیه مؤلف است حداکثر ظرف مدت یک هفته نسبت به صدور مجوز فروش فوق العاده و حراج جهت متقاضیان اقدام و رونوشت آن را برای اطلاع اتاق اصناف ارسال نماید.

تبصره ۱- اخذ هر گونه مبلغی از واحدهای صنفی برای موافقت با فروش فوق العاده و حراج توسط اتحادیه ممنوع است.

تبصره ۲- تعداد دفعات برگزاری فروش فوق العاده و حراج واحدهای صنفی حداکثر چهار نوبت در سال و هر نوبت حداکثر به مدت یک ماه می باشد.

۳- متقاضیان پس از دریافت مجوز مؤظفند ضمن الصاق تابلو فروش فوق العاده و حراج و درج قیمت کالاهای مورد نظر، نرخ اولیه، میزان تخفیف و مدت فروش فوق العاده و حراج را در مکان مناسب به طوری که در معرض دید همگان باشد نصب نمایند.

۴- در صورتی که واحد صنفی بدون رعایت مقررات این آیین نامه اقدام به فروش فوق العاده یا حراج نماید متخلف محسوب و به جرائم مقرر در فصل هشتم قانون محکوم خواهد شد.

۱۷- فروش اقساطی

عرضه کالا و خدمات به ترتیبی که تمام یا قسمتی از بهای آن به اقساط مساوی یا غیرمساوی در سررسیدهای معین از خریدار دریافت گردد طبق شرایط و ضوابط آیین نامه اجرایی آن.

۱- چنانچه واحد صنفی برای فروش اقساطی کالای خود تمایل به دریافت مبلغی مازاد بر قیمت نقدی آن کالا را داشته باشد مشروط به رعایت موازین قانونی و توافق بین خریدار و فروشنده خواهد بود. تبصره- اعلام قیمت فروش نقدی و اقساطی به صورت قطعی برای کالا و خدمات موضوع این آیین نامه توسط فروشنده الزامی است.

۲- در فروش اقساطی قرارداد بین خریدار و فروشنده مشتمل بر مشخصات کامل کالا یا خدمت، مبلغ پرداخت نقدی، درصد سود قانونی و تنظیم صورتحساب توسط فروشنده شامل فرمول محاسبه اقساطی، مبلغ فروش اقساطی و نحوه پرداخت آن، تعداد اقساط و نوع تضمین الزامی است.

۳- در صورتی که خریدار قبل از سررسید مقرر قصد واریز تمام یا بخشی از بدهی خود را داشته باشد فروشنده مکلف است مدت بازپرداخت را مجدداً براساس فرمول اولیه محاسبه و تصفیه حساب نماید. ۱۸- صندوق مکانیزه فروش و دستگاه توزین دیجیتالی

به منظور تسهیل داد و ستد، ثبت و مستند سازی، نظارت بر قیمت‌ها و شفافیت در مبادلات اقتصادی، افراد صنفی عرضه کننده کالا یا خدمات مکلفند مطابق اولویت بندی مشاغل که هر سال اعلام می شود از سامانه صندوق مکانیزه فروش (POSSE) استفاده نمایند. معادل هزینه های انجام شده بابت خرید، نصب و راه اندازی دستگاه صندوق فروش اعم از سخت افزاری و نرم افزاری توسط صاحبان مشاغل مذکور، از درآمد مشمول مالیات مؤدیان مزبور در اولین سال استفاده قابل کسر است. عدم استفاده صاحبان مشاغل مذکور از صندوق فروش در هر سال، موجب محرومیت از معافیت های مالیاتی مقرر در قانون برای سال مربوط می شود. (ماده ۷۱ قانون نظام صنفی)

صندوق های فروش: صندوق های فروش (یا نرم افزار های تهیه شده به این منظور) مخصوص واحد های صنفی ارائه دهنده کالا یا خدمت بوده می بایست حداقل دارای توانائی های زیر باشند:

- ۱) نام و نشانی واحد صنفی و تاریخ صدور در قبض (یا فاکتور) مخصوص مشتری درج شود.
- ۲) مشخصات کامل کالای فروخته شده در قبض مخصوص مشتری درج شود (شامل نام کالا، قیمت واحد و کل، وزن یا حجم یا مترایز... و همچنین مشخصات کیفی مانند درجه یک یا درجه دو یا درجه سه) .
- ۳) مشخصات کامل خدمات ارائه شده به مشتری در قبض درج شود.
- ۴) زیر قبض مخصوص مشتری تلفن رسیدگی به شکایات درج شود.
- ۵) دستگاه یا برنامه نرم افزاری تهیه شده باید به گونه ای باشد که مأمور فروش یا فرد صنفی به هیچ وجه توانائی دخل و تصرف در اطلاعات وارده را نداشته باشد.

دستگاه های توزین دیجیتالی: دستگاه های توزین دیجیتالی باید دارای مشخصات زیر باشد :

- ۱) حساسیت دستگاه (حداقل وزنی که قابل اندازه گیری است) مشخص شده و در معرض دید مشتری باشد.
- ۲) واحد های صنفی موظفند از دستگاه های توزینی استفاده نمایند که حسب نوع فعالیت، حساسیت مورد نیاز را دارا باشد.

۳) قیمت واحد کالا، وزن کالا و کل قیمت، محاسبه و در معرض دید مشتری قرار گیرد. از تاریخ اتمام مهلت مقرر، در صورت عدم استفاده از صندوق مکانیزه فروش و یا دستگاه توزین دیجیتالی واحد صنفی مشمول این ماده برای هر ماه تأخیر معادل یک میلیون و پانصد هزار (۱,۵۰۰,۰۰۰) ریال جریمه خواهد شد.

مرجع قانونی و شیوه رسیدگی به تخلفات صنفی: بررسی و کشف تخلفات بر عهده بازرسان اتحادیه ها، اتاق های اصناف شهرستانها و ادارت صنعت، معدن و تجارت بوده لیکن رسیدگی نهایی و انشای رأی توسط ادارات تعزیرات حکومتی می بایست انجام پذیرد.

نکته قابل توجه این مطلب مهم است که ادارات تعزیرات حکومتی می بایست بر اساس مجازاتهای مقرر در فصل هشتم قانون نظام صنفی انشای رأی نموده (که همگی بصورت کامل ارائه شد) و برای واحدهای صنفی مجاز به اعمال قانون تعزیرات حکومتی که معمولاً مجازاتهای شدیدتری را در نظر گرفته، نمی باشند.

شیوه کشف تخلفات صنفی و صدور و اجرای رأی در تعزیرات حکومتی

تعریف بازرس: بازرس فرد صلاحیتداری است که توسط مراجع ذیصلاح قانونی یعنی کمیسیون نظارت بر اصناف و واحدهای مربوطه از جمله سازمان حمایت مصرف کنندگان و مصرف کنندگان، سازمانهای صنعت، معدن و تجارت و نیز اتاق های اصناف شهرستان ها انتخاب و گزینش شده و برای بررسی و کشف تخلفات اقتصادی با در دست داشتن کارت شناسایی معتبر، حکم و یا ابلاغ قانونی امکان بازدید و بررسی از بنگاههای اقتصادی و تطبیق موارد با قوانین نظام صنفی و تعزیرات حکومتی و سایر بخشنامه ها و دستورالعملهای مرتبط را دارد. بنابراین بازرسین از مهمترین ارکان نظارت بر فعالیت واحدهای اقتصادی محسوب می گردیدند.

تعریف بازرسی: عبارت است از بررسی عملکرد واحد عرضه کننده کالا و ارائه دهنده خدمات و تطبیق آن با قوانین و دستورالعمل جهت آگاهی از چگونگی عملکرد واحد.

بازرسی از واحد های صنفی در قالب تیمهای دو نفره صورت می گیرد و بازرسان هنگام مراجعه به واحد های صنفی کلیه موارد مربوط به وظایف قانونی متصدیان واحد را در چارچوب قانونی نظام صنفی و آیین نامه های اجرایی آن مورد توجه قرار داده و اقدام قانونی بعمل خواهند آورد.

در صورتیکه هنگام بازرسی از واحد صنفی، بازرسان به تخلفات صنفی، ضمن تکمیل فرمهای تخلف، موضوع را برای رسیدگی به ادارات تعزیرات حکومتی ارسال می نمایند.

انواع بازرسی: بازرسی بر حسب نوع، زمان و برنامه ریزی صورت پذیرفته برای آن به سه دسته تقسیم بندی میشود:

۱- **بازرسی نوبه ای:** به معنای بازرسی بدون برنامه ریزی قبلی و رندمی و یا در اثر جلب توجه نمودن کالاها یا نوع تبلیغات در هنگام بازدید توسط بازرسین می باشد. این نوع بازرسی بیشترین نوع بازرسی را شامل می گردد زیرا بازرسین حق دارند حتی در هنگام انجام مأموریتهای خاص از هر واحد اقتصادی که لازم بدانند بازدید بعمل آورند.

۲- بازرسی جهت بررسی شکایات بر اساس گزارشهای مردمی: به بازرسی جهت بررسی شکایات بر اساس گزارشهای مردمی اطلاق می شود.

در ادارات و سازمانهای صنعت، معدن و تجارت و نیز اتاق های اصناف شهرستانها و اتحادیه های صنفی مربوطه تمهیداتی اندیشیده شده تا مردم بتوانند در صورت شاکی بودن از یک فرد صنفی به راحتی از طریق تماس تلفنی با شماره ۱۲۴ و یا سایر شماره تلفن های مربوطه و نیز با مراجعات حضوری و یا بصورت کتبی از واحدهای صنفی شکایت نمایند که در این صورت فرمهای مخصوصی تکمیل و در اختیار بازرسین قرار داده می شود تا نسبت به بررسی شکایت اقدام نموده و نتیجه را گزارش نمایند. بدیهی است در صورت احراز تخلف از سوی بازرسین برگ گزارش بازرسی برای واحد صنفی و فرد صنفی مربوطه تشکیل و افراد متخلف به اداره تعزیرات حکومتی معرفی خواهند شد.

۳- بازرسی در طرحهای نظارتی و بر اساس اولویت کالایی: بر اساس سیاستهای نظارتی وزارت صنعت، معدن و تجارت در مقاطع حساس در طول سال، طرحهای نظارتی برنامه ریزی شده تا در طول این طرح ها نظارت بر برخی کالاها و یا خدمات بیشتر گردیده زیرا تقاضای زیاد مردم در آن مقاطع منجر به افزایش کاذب قیمت ها نگردد.

از جمله این طرحها می توان به طرح های نظارتی ویژه نوروز، ویژه بازگشایی مدارس و ویژه تابستان اشاره نمود. بعنوان مثال در طرح نظارتی ویژه نوروز بازرسی ها بیشتر معطوف به کالاهایی نظیر انواع پوشاک، شیرینی، آجیل و میوه و نیز خدماتی نظیر خدمات آرایشگران معطوف می شود. یعنی نظارت بر برخی کالاها بر اساس اولویت های اعلامی سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان افزایش می یابد.

نحوه انجام بازرسی و دریافت شکایات : در ادارات صنعت، معدن و تجارت، اتحادیه ها و اتاق اصناف شهرستان بازرسین با یکی از سه طریق یاد شده و تیمهای دو نفره از واحد صنفی مربوطه بازرسی بعمل آورده و چنانچه تخلف محرز گردد با تکمیل برگ گزارش بازرسی وی را به ادارات تعزیرات حکومتی معرفی می نمایند.

نحوه رسیدگی و انشای رأی در ادارات تعزیرات حکومتی: پس از تشکیل و تنظیم برگ گزارش بازرسی توسط بازرسان، پرونده ها به شعب بدوی مستقر در ادارات تعزیرات حکومتی ارسال می گردد.

شعب سازمان تعزیرات حکومتی همانند شعب محاکم دادگستری متشکل از شعب بدوی و تجدید نظر و عالی تجدید نظر می باشند.

شعب بدوی: شعب بدوی سازمان از یک رئیس و مدیر دفتر تشکیل می گردد. نحوه رسیدگی در شعب بدوی به صورت حضوری و با اخذ مدافعات متخلف و اظهارات شاکی خصوصی و دولتی (بازرس مربوطه) و یا نماینده حقوقی ادارات و نهادهای دولتی و یا بصورت ارسال لایحه دفاعیه و یا معرفی و حضور وکیل مدافع می باشد. در غیر اینصورت پس از انقضای مهلت ۱۰ روز پس از ابلاغ قانونی و واقعی برگ احضاریه، به صورت غیابی مبادرت به رسیدگی و صدور رأی می شود. سپس مفاد دادنامه غیابی توسط مدیر دفتر بوسیله مامور ابلاغ اجرای شعبه و یا سایر نیروهای انتظامی (ضابطین دادگستری) بطرفین ابلاغ می گردد.

در صورت اعتراض یا واخواهی با ارسال لایحه دفاعیه، واخواهی با حضور در شعبه و تنظیم صورت مجلس نسبت به صدور رأی نهایی اقدام می شود.

آرای صادره در شعب سازمان تعزیرات حکومتی تا مبلغ دو میلیون ریال جزای نقدی قطعی ونسبت به مازاد و یا سایر مجازات ها (غیر نقدی) قابل اعتراض در شعب تجدید نظر استان می باشد.

شعب تجدید نظر: شعب تجدید نظر همانطوری که اشاره شد از یک رئیس و دو عضو تشکیل و جلسه با دو عضو رسمیت می یابد. محل برگزاری شعب تجدید نظر در مراکز استان در ادارات کل تعزیرات حکومتی می باشد.

پرونده هایی که منتهی به محکومیت بیش از دو میلیون ریال جزای نقدی و یا سایر محکومیتهای غیر نقدی توسط محکوم علیه و یا در صورت برائت متهم توسط شاکی خصوصی ظرف مدت ۱۰ روز پس از ابلاغ واقعی و برای سایرین ظرف مدت چهار ماه پس از صدور رأی قابل اعتراض بوده که در شعب تجدید نظر مورد رسیدگی شکلی و ماهوی و اظهار نظر نهایی قرار خواهند گرفت. صدور رأی در شعب تجدید نظر به صورت قطعی و لازم الاجرا بوده و در صورت درخواست طرفین و مقامات عالی جهت مطرح شدن پرونده در شعب عالی تجدید نظر، مانع اجرای احکام نبوده مگر با اعلام شعبه عالی.

شعب عالی تجدید نظر: سازمان تعزیرات حکومتی جهت جلوگیری از هر گونه تضییع حق و حقوق قانونی دولت و ملت مانند سایر شعب در محاکم عمومی دادگستری، شعبه ای را در مرکز تحت عنوان شعبه عالی تجدید نظر تأسیس تا در صورت درخواست مسئولین سازمانهای تعزیراتی حکومتی و صنعت، معدن و تجارت و یا محکومین وشکایت پرونده ها و یا اعضای کمیسیون هماهنگی در امور تعزیرات حکومتی مستقر در فرمانداری و استانداری های کشور، پرونده مورد اعتراض بنا به مجوز و دستور وزیر دادگستری و اظهار نظر کارشناسان حقوقی و قضایی سازمان به شعبه عالی ارجاع و پس از اظهار نظر نهایی به شعبه بدوی جهت اجرای حکم و هر گونه اقدام قانونی اعاده می گردد.

ضمناً شعبه عالی تجدیدنظر صرفاً پرونده هایی که مراحل قانونی خود را اعم از رسیدگی بدوی و سپس تجدید نظر را طی نموده اند بصورت فوق العاده و بدون انطباق آرای صادره با قانون بنا به درخواست طرفین پرونده و یا مسئولین مربوطه و دستور وزیر دادگستری مورد بررسی قرار می دهد.

چند نکته مهم :

۱- رسیدگی بدوی به تخلفات موضوع مواد ۵۷ (گران فروشی)، ۵۸ (کم فروشی)، ۵۹ (تقلب)، ۶۰ (احتکار) و ۶۳ (عدم اجرای ضوابط قیمت گذاری وتوزیع) در مواردی که موضوع شکایت شاکی یا گزارش بازرس حاکی از تخلف بیش از سه میلیون (۳/۰۰۰/۰۰۰) ریال است، توسط هیأتی متشکل از یکی از رؤسای شعب سازمان تعزیرات حکومتی، نماینده اتاق اصناف و نماینده سازمان صنعت، معدن و تجارت با دعوت از شاکی و مشتکی عنه انجام خواهد شد.

مبنای مذکور هر ساله بر اساس نرخ تورم سالانه باپیشنهاد وزارت صنعت، معدن و تجارت و تصویب هیأت وزیران قابل تغییر است.

در صورت تجدید نظر خواهی هر یک از طرفین، هیأت تجدید نظر متشکل از یکی از رؤسای شعب تجدید نظر سازمان تعزیرات حکومتی، نماینده اتاق اصناف شهرستان و نماینده اداره صنعت، معدن و تجارت شهرستان به موضوع رسیدگی خواهد کرد. نمایندگان اتاق اصناف و اداره صنعت، معدن و تجارت شهرستان در هیأت تجدید نظر مربوط به هر پرونده باید غیر از نماینده دستگاه های مزبور در هیأت بدوی رسیدگی کننده به همان پرونده باشند.

جلسات هیأت‌های رسیدگی بدوی و تجدید نظر با حضور هر سه عضو رسمی است و آراء صادره با دو رأی موافق معتبر می باشد. (تبصره ۲ ماده ۷۲ قانون نظام صنفی)

۲- هر یک از طرفین در صورت اعتراض به آرای صادره در سازمان تعزیرات حکومتی، می توانند در دیوان عدالت اداری اقامه دعوی نمایند. (تبصره ۸ ماده ۷۲ قانون نظام صنفی)

۳- ترتیبات رسیدگی اعم از ابلاغ، تشکیل جلسات، و خواهی و اجرای احکام به موجب مقررات سازمان تعزیرات حکومتی صورت می گیرد. (تبصره ۳ ماده ۷۲ قانون نظام صنفی)

اجرای احکام: اجرای احکام در شعب سازمان تعزیرات حکومتی برابر آیین نامه اجرایی قانون مربوطه توسط شعب صادره کننده رای بعمل می آید. رییس شعبه بدوی بعنوان رییس اداره و رییس اجرای احکام نسبت به اجرای احکام مبادرت می نماید ولی در مرکز استان و ادارات کل به لحاظ بالا بودن آمار تعداد شعب، دارای اجرای احکام مستقل بوده که از یک رییس و چند نیروی دفتری تشکیل و نسبت به اجرای احکام صادره شعب بدوی و تجدید نظر مبادرت می نماید.

نحوه اجرا: در زمان صدور رأی مفاد دادنامه صادره به طرفین ابلاغ واقعی گردیده و در غیر این صورت توسط ضابطین دادگستری مفاد و تصویر حکم به طرفین (شاکی خصوصی و دولتی و محکوم علیه) ابلاغ، محکوم علیه در صورت قطعیت حکم موظف به اجرای حکم در مهلت ۱۰ روز پس از ابلاغ حکم می باشد و در غیر اینصورت توسط ضابطین جلب و تحت الحفظ جهت اجرای حکم به اجرای احکام و سپس به زندان معرفی می گردد.

البته مقنن در این خصوص با ارائه راهکار، مرحله بازداشت محکوم علیه را در آخرین مرحله که دیگر چاره ای وجود ندارد گذاشته و ابتدا مجوز فروش اموال محکوم علیه بجز مستثنیات دین را دارد و سپس تعطیل واحد صنفی و در آخر به لحاظ غیر مقدور بودن مراتب و امتناع محکوم علیه از اجرای حکم صادره تجویز بازداشت تا زمان اجرای حکم صادره را نموده است.

هر چند رؤسای شعب در رسیدگی به جرایم قاچاق دارای اختیارات قضایی دادگستری هستند.

ضمانت اجرا: قانون گذار در این خصوص بنا به ماده واحده قانون اصلاح قانون تعزیرات حکومتی و مواد ۱۷ و ۳۵ آئین نامه اجرایی کلیه ضابطین و دستگاه های دولتی و نهادها و شرکت ها و از جمله زندانها را مکلف و موظف به همکاری و اجرای احکام تعزیرات حکومتی همانند سایر مراجع قضایی نموده است که در صورت امتناع و عدم همکاری برابر قوانین موضوعه قابل پیگیری و تعقیب و برخورد قانونی در مراجع صالح خواهند بود.

وظایف افراد صنفی در قانون نظام صنفی

عمده وظایف مشخص شده برای صاحبان مغازه ها یا افراد صنفی به شرح ذیل می باشد که مؤلف به رعایت و انجام آنها می باشند.

۱- افراد صنفی مکلفند در هر سال حق عضویت اتحادیه (در صورت عضویت) خود را پرداخت نمایند. (ماده ۱۴ قانون نظام صنفی)

۲- افراد صنفی عرضه کننده کالاها و خدمات مکلفند با الصاق برچسب روی کالا، یا نصب تابلو در محل کسب یا حرفه، قیمت واحد کالا یا دستمزد خدمت را به طور روشن و مکتوب و به گونه ای که برای همگان قابل رویت باشد، اعلام کنند. (ماده ۱۵ قانون نظام صنفی)

۳- هر فرد صنفی در مقابل دریافت بها، اجرت یا دستمزد باید صورتحسابی شامل نام و نشانی واحد صنفی، تاریخ، مبلغ دریافتی و نوع و مشخصات کالاهای فروخته شده یا خدمت انجام شده را به مشتری تسلیم دارد. (تبصره ۱ ماده ۱۵ قانون نظام صنفی)

نکته: اتاق اصناف شهرستان می تواند با تصویب کمیسیون نظارت مرکز استان، بعضی از صنوف یا مشاغل را تا مبلغی معین، یا برخی دیگر را که دادن صورتحساب برای آنها مشکل است، از دادن صورتحساب معاف کند. (تبصره ۲ ماده ۱۵ قانون نظام صنفی)

۴- افراد صنفی که کالاهای خود را به صورت کلی عرضه می دارند باید از صورت حسابهای چاپ شده استفاده کنند و مشخصات خریدار را نیز در آن بنویسند. (تبصره ۳ ماده ۱۵ قانون نظام صنفی)

۵- فرد صنفی، مسئول انطباق کیفیت و کمیت هر نوع کالای عرضه شده یا خدمت ارائه گردیده با وجه یا اجرت دریافتی مندرج در صورتحساب است. (تبصره ۴ ماده ۱۵ قانون نظام صنفی)

۶- صاحبان اماکن عمومی به تشخیص اتاق اصناف شهرستان و تصویب کمیسیون نظارت مکلفند: (ماده ۱۶ قانون نظام صنفی)

الف - فهرست قیمت غذا و مواد غذایی را که برای مصرف مشتریان ارائه می شود. در برگه های مخصوص تهیه و در دسترس مشتریان قرار دهند و بر مبنای آن صورتحساب به مشتری تسلیم دارند.

ب- نرخ اغذیه و مواد غذایی خود را در تابلوی مخصوص در محل کسب به قسمی که در معرض دید همگان باشد، نصب کنند.

۷- افراد صنفی مکلفند قوانین و مقررات جاری کشور از جمله قوانین و مقررات صنفی، انتظامی، بهداشتی، ایمنی، حفاظت فنی و زیبا سازی محیط کار و دستورالعمل های مربوط به نرخ گذاری کالاها و خدمات را که از سوی مراجع قانونی ذی ربط ابلاغ می گردد، رعایت و اجرا کنند. (ماده ۱۷ قانون نظام صنفی)

۸- افراد صنفی مؤظفند پیش از به کارگیری کسانی که برای انجام خدمات به منازل و اماکن مراجعه می کنند مراتب را به اتحادیه اطلاع دهند تا اتحادیه پس از اخذ نظر نیروی انتظامی نسبت به صدور کارت شناسایی عکس دار و با درج تخصص، اقدام لازم را بعمل آورد. (تبصره ۱ ماده ۱۷ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: به استناد تبصره ۱ ماده ۵ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی «صاحبان اماکن و مشاغل مورد نظر مؤظفند قبل از بکارگیری فرد متقاضی، مدارک لازم شامل ۴ قطعه عکس ۴×۶، فتوکپی شناسنامه، برگ پایان خدمت یا معافیت دائم فرد را جهت اداره نظارت بر اماکن عمومی ارسال نمایند.» و در تبصره ۲ ماده مزبور وظایف ادارات نظارت بر اماکن عمومی را به شرح ذیل بیان نموده است. «ادارات نظارت بر اماکن

عمومی نیروی انتظامی مؤظفند ظرف مدت یک هفته، پاسخ نهایی خود را جهت صدور کارت، به اتحادیه اعلام نمایند. عدم اعلام نظر در مهلت مقرر به منزله نظر مثبت اداره اماکن ذیربط تلقی می گردد. «

نکته ۲: در صورت بروز تخلف و جرم از سوی دارندگان کارت ارایه خدمات بنابر تشخیص و اعلام ادارات نظارت بر اماکن عمومی نیروی انتظامی و سایر مراجع ذیصلاح، اتحادیه های صنفی مکلفند نسبت به ابطال کارت شناسایی آنان اقدام واز ادامه اشتغال فرد مذکور جلوگیری نمایند.

۹- افراد صنفی مجاز نیستند برای جلب مشتری درباره محصولات، کالاها یا خدمات، بر خلاف واقع تبلیغ کنند. در غیر این صورت جریمه نقدی برای آنان در نظر گرفته می شود. (تبصره ۲ ماده ۱۷ قانون نظام صنفی) کد شناسه صنفی

منظور از شناسه صنفی همان هویت فرد فعال صنفی بوده که ۱۰ رقم تحت عنوان شناسه به ایشان اختصاص یافته و بر روی پروانه کسب درج می شود.

کد ISC

با عنایت به این که رسته ها و اتحادیه های صنفی مختلف توسط کمیسیون های نظارت شهرستانهای مختلف با اسامی متفاوتی نامگذاری شده بودند لذا جهت استاندارد سازی رسته های صنفی کشور مطابق با استاندارد فعالیت های اقتصادی بین المللی، با اجرای طرح **ISC** عناوین اتحادیه ها و رسته های صنفی را یکسان سازی نموده و دارای کدهای مشخصی نمودند.

بنابراین هم اکنون هر رسته صنفی دارای یک کد منحصر به فردی است که بر اساس ماده ۲۰ آئین نامه اجرایی صدور پروانه کسب در شهرها و روستاها باید در پروانه کسب افراد درج گردد.

سامانه جامع بانک اطلاعات اصناف

جهت اطلاع رسانی و برقراری ارتباط میان افراد و سازمانها و تشکلهای صنفی و نیز انجام برخی اقدامات لازم از جمله فعالیتهای مجازی در حوزه اصناف سامانه جامع اطلاعات اصناف به آدرس www.rananasnaf.ir توسط مرکز امور اصناف و بازرگانان ایران ایجاد گردیده که دارای اطلاعاتی از جمله قانون نظام صنفی و آئین نامه های مربوطه، سایر قوانین مرتبط با صنوف، اسامی و مشخصات کلیه اتاق های اصناف شهرستانها و اتحادیه های صنفی کشور و مسئولین مربوطه هر یک و... می باشد.

نحوه صدور پروانه کسب الکترونیکی

متقاضیان دریافت پروانه کسب از هر یک از اتحادیه های صنفی کشوری می توانند با مراجعه به بانک اطلاعات اصناف www.rananasnaf.ir رسته دلخواه خود را در هر یک از استانها و شهرستان های سراسر کشور انتخاب کرده و پس از مطالعه آئین نامه صدور پروانه کسب، با تکمیل فرم اطلاعات درج شده در سامانه، تقاضای خود را از طریق سایت به اتحادیه مربوطه ارائه داده و کد رهگیری دریافت نمایند. اتحادیه های صنفی پس از دریافت اطلاعات مربوط به متقاضی دریافت پروانه کسب اقدامات بعدی از قبیل بررسی تقاضا، اعزام بازرس، صدور استعلام و نهایتاً پروانه کسب را مطابق با قانون نظام صنفی انجام خواهند داد. بدیهی است فرد متقاضی میتواند با مراجعه به سامانه مذکور و درج کد رهگیری مربوطه در جریان فرآیند پرونده صنفی خود در اتحادیه قرار گیرد. لازم به توجه است که طی مراحل تکمیل فرم درخواست به هیچ عنوان نباید از **Refresh** یا **Back** استفاده کرد.

تکنیک های مشتری مداری

مشتری رئیس شما است

امروزه دنیای کسب و کار بر پایه «مشتری مداری» و «رضایت مشتریان» استوار گشته به گونه ای که گسترش خدمات و حتی ارائه آن بدون در نظر گرفتن این اصل نه تنها مشکل بلکه غیر ممکن است. فعالان عرصه اقتصاد و کسانی که به ماندگاری جاودانه در این عرصه می اندیشند، به خوبی می دانند که اکسیژن تنفس در دنیای تجارت اصل مشتری مداری است و درک این سخن که «همیشه حق با مشتری است» را سرلوحه برنامه های خویش می دانند. حضور مشتری در یک واحد اقتصادی علاوه بر آنکه سود مالی به دنبال دارد، شیپور بیدار باش همیشگی است تا بتوان چون سربازانی آماده در عرصه رقابت به نبرد پرداخت. در این میان آنچه مهم است خود «مشتری مداری» نیست، بلکه ویژگی هایی است که باید وجود داشته باشد تا مشتری مداری محقق شود. در حقیقت مشتریان، کالا یا خدمت نمی خرند، بلکه ارزش را از بنگاه های اقتصادی دریافت می کنند.

مشتری کیست؟

مشتری شخصی است که کالا و خدمات یک بنگاه و شرکت را خریداری می کند.

مشتری هر کسی است که:

در جامعه شما زندگی می کند و بالقوه از خدمات شما استفاده خواهد کرد.

با شما در تماس است و از خدمات شما استفاده می کند.

با شما کار می کند و در شرکت و یا واحد صنفی شما رفت و آمد دارد.

مشتری مداری: مشتری مداری عبارتست از جمع آوری اطلاعات مربوط به مشتری و استفاده از این اطلاعات در واحدهای تجاری. به هر حال قانون طلایی مشتری مداری این است که "همیشه حق با مشتری است حتی اگر حق با مشتری نباشد".

تکنیک های مشتری مداری

به عبارتی دیگر مشتری مداری دو قانون بیشتر ندارد قانون اول اینکه همیشه حق با مشتری است و قانون دوم اینکه اگر حق با مشتری نباشد به قانون اول مراجعه کنید.

به نظر می رسد دلیل اساسی اینکه همیشه حق با مشتری است این است که نادانسته های مشتری درباره شما، کالای شما و واحد صنفی شما بسیار زیاد است و لذا بواسطه نادانسته های مشتری همیشه حق با مشتری است.

- اینکه حقوق کارکنان پرداخت نشده است ارتباطی به مشتری ندارد.
- اینکه کارکنان با یکدیگر هماهنگ نیستند به مشتری ارتباطی ندارد.
- اینکه مواد اولیه نرسیده است به مشتری ارتباطی ندارد.
- اینکه وام به واحد صنفی شما تعلق نگرفته است به مشتری ارتباطی ندارد.
- اینکه مدیر تشکیلات مربوطه شما توانمند نیست به مشتری ارتباطی ندارد و هزاران عیب و ایراد دیگر که ممکن است کیفیت خدمات و کارهای شما را پائین بیاورد و مشتری را با مشکلاتی روبرو سازد، ارتباطی به مشتری ندارد.

در این راستا گوش دادن، نخستین روش کسب توانایی برای تعیین و اجرای راهبردهای مشتری مدار می باشد. فروشنده در مشتری مداری باید به سنجش افکار، احوال، نظرات و پیشنهادات خریدار اقدام کرده و سعی بر آن داشته باشد که تمایلات، خواسته‌ها و نیازهای مشتریان را با توجه به امکانات برآورده سازد. با این روش و اعتقاد، با نظر مشتری بهبود مستمر انجام می‌گیرد.

سرعت پیشرفت و موفقیت نهایی بنگاه در گرو ایجاد پیوندهای ماندگار با دیگران است. هر چه بیشتر خواهان رشد سریع باشید، بیشتر به روابط و پیوندهای کلیدی نیاز دارید. مهارت های فنی شما تا حدی موثر هستند اما کافی نیستند و شما باید در برخورد و کنار آمدن با مردم متخصص شوید و مهارت های میان فردی اهمیت پیدا می کنند.

در این راستا شما باید بعنوان یک فروشنده خوب دارای ویژگیهایی نظیر دقت، تواضع، منطقی، انگیزه، احساس، فعال، مهربان، با وقار، مشتاق، خوش بیان، نتیجه گرا، با هوش، شنونده خوب، آگاه از محصولات، پر تلاش و ماهر در صحبت کردن باشید.

در این مسیر یک واحد صنفی مشتری مدار می تواند توجه عمده به مشتریان و نیازهای مشتریان و تقدیم بهترین راه حل برای برآوردن نیاز و خواسته های آنان را بعنوان شعار اصلی خود مطرح نماید. توجه داشته باشید که شما در واقع به کسی انگیزه نمی دهید بلکه هر فردی به خودش انگیزه می دهد و شما تنها فضایی را ایجاد می کنید تا فرد مورد نظر انگیزه اش تقویت می شود. در واقع در درون هر بنگاه فقط هزینه وجود دارد و تنها مرکز سود و نقدینگی، مشتریان هستند.

راهکارهای مشتری مداری

به طور کلی رموز اصلی موفقیت در جذب مشتری را می توان در ۱۰ اصل ذیل خلاصه کرد:

۱- احترام به مشتری :

اولین خواسته مشتری احترام است. مشتری به عنوان یک شخص و یک انسان دارای هویتی مستقل و شخصیتی مدنی است که همیشه دوست دارد این هویت و شخصیت پاس داشته شود و از دیدگاهی محترمانه به وی نگریسته شود لذا باید با برخوردی نشاط آمیز و همراه با متانت با مشتری، شخصیت انسانی وی را پاس دارید.

۲- نظافت :

مشتری در نگاه خود ظاهر آراسته، ترتیب، نظم و تمیزی کارکنان و محلی که در آن وارد می شود را می سنجد. هرچه قدر این ظاهر آراسته تر باشد تشویش های درونی مشتری کمتر می شود و جای خود را به آرامش و احساس رضایت خواهد داد.

۳- ارائه خدمات مورد نیاز مشتری :

با ارائه تمامی کالا و خدمات مورد نیاز مشتری می توان اطمینان آنها را به بنگاه افزایش داد. وقتی مشتری بخاطر نداشتن کالایی از واحد صنفی شما دور می شود یقیناً برگشت او را به سوی خود با تردید جدی مواجه کرده اید پس تا آنجایی که ممکن است به مشتریان پاسخهای مثبت ارائه دهید.

۴- کیفیت خدمات :

برای مشتری کیفیت خدمات مهمترین عامل مراجعه به یک واحد خدماتی و صنفی است. مشتریان شاید بتوانند برخورد تند شما را تحمل کنند اما بطور قطع نمی توانند از کیفیت کار به سادگی بگذرند و حتی حاضرند بهای بیشتری پرداخته مشروط بر اینکه کیفیت خدمات ارائه شده را برایش تضمین کنند.

۵- قیمت و بهای خدمات :

برای مشتری قیمت و بهای خدمات ارائه شده مهم است. مشتریان ضمن آنکه کیفیت کار را مد نظر قرار دارند، مایلند که بهای کیفیت ارائه شده مناسب و با وضعیت مالی آنها سازگاری داشته باشد. مشتری احتمالاً قبل از اینکه به محل کسب شما مراجعه نماید به چند جا بابت اطلاع یافتن از قیمت یک محصول سر زده لذا باید کاری کرد که بها و کیفیت محصول با شرایط و اقتصاد او سازگار باشد.

۶- زمان :

مشتریان انتظار دارند در حداقل زمان خدمات به آنها ارائه شود و از طولانی شدن این زمان هراس دارند.

۷- دسترسی راحت مشتریان به رده های بالای بنگاه :

وقتی در مشتری این اعتماد به وجود آید که در صورت لزوم می تواند رده های بالاتر یک شرکت یا فروشگاه را نیز ملاقات نماید و حرف ها و نکته نظرات خود را با آنها در میان بگذارد آنان را برای مراجعات بعدی مصمم تر و حس اعتماد را در آنها بوجود می آورد. با این کار در واقع حضور آنها در واحد صنفی تثبیت می گردد.

۸- ایجاد تحول و تنوع در محیط کاری بر اساس پیشنهاد مشتریان :

با این کار آنها را در همکاری با شرکت و واحد صنفی خود ترغیب کرده و آنها را جزئی از خود بحساب می آورید. افرادی که دیدگاه مشتریان (حتی مشتریان ناراضی) را با اهمیت هرچه بیشتر پیگیری و مورد مطالعه قرار می دهند، از جمله کسبه ای هستند که راه پیشرفت و نفوذ در دل مشتریان را یافته اند.

۹- رضایت کارکنان و همکاران شاغل در واحد صنفی :

رضایت کارکنان و همکاران، عامل اصلی برای رضایت مشتریان است. هر گاه در یک واحد صنفی کارکنان از میزان رفاه و دستمزد خویش ناراضی باشند، بدون شک همان میزان نارضایتی را به مشتریان انتقال خواهند داد.

۱۰- ایجاد روح اعتماد و صداقت در محیط واحد صنفی :

ایجاد روح اعتماد و صداقت در محیط کار از پارامترهای اساسی مشتری مداری است. باید به این نکته ایمان داشت که حیات اقتصادی ما به رضایت مشتریان وابسته است و بدون حضور مشتری بنگاه اقتصادی نیز وجود نخواهد داشت.

مشتری یابی

مشتری یابی، در سه مرحله، خلاصه می گردد:

در اولین مرحله، شما می بایست مشتریان کنونی خود را حفظ نمائید. این استراتژی مهمترین استراتژی واحدهای صنفی علاقه مند به افزایش فروش می باشد و بدین مفهوم است که شما طوری خدمات ارائه نمائید که مشتری کنونی، برای سایر خدمات مورد نیاز خود نیز به واحد صنفی شما مراجعه نماید.

دومین مرحله، فراخوانی مشتریان گذشته است و مفهوم آن عبارت است از بررسی روند مشتریانی که در گذشته به شما مراجعه می نمودند ولی اکنون به دلایلی نامعلوم دیگر به شما مراجعه نمی نمایند. یک فرد مشتری مدار، می بایست همواره بررسی نماید که چرا برخی مشتریان دیگر به آنها مراجعه نمی نمایند؟

سومین مرحله، شناسایی مشتریان جدید است که می بایست پس از دو مرحله دیگر، در دستور کار قرار گیرد. دقت داشته باشید که در این مسیر ارائه شده، اقداماتی نظیر تحویل بی دردسر و به موقع خدمات، ارائه اطلاعات در ارتباط با خدمات ارائه شده، کمک در شناسایی مشکلات بالقوه پیش از بروز مشکل، فراهم کردن مکانیسمی برای ثبت شکایات مشتری و رسیدگی سریع به مشکلات و شکایات آنان می تواند در جهت مشتری مداری شما را یاری رساند.

رضایت و عدم رضایت مشتریان و اثرات آن

دلیل لزوم جلب رضایت مشتری از بعد اقتصادی حضور ماندگار داشتن در عرصه رقابت است لذا به انواع مشتری بعد از حضور در واحد صنفی شما و هنگام خروج از آن به شرح ذیل اشاره می گردد:

مشتری راضی: اگر میزان انتظارات قبل از خرید، با فایده ای که نصیب مشتری میشود برابر باشد، مشتری راضی است و در این صورت رضایت خود را حداقل به پنج نفر اعلام می کند.

مشتری خشنود: اگر میزان فایده کسب شده بیشتر از انتظارات باشد، مشتری به درجه خشنودی و شغف می رسد. در این حالت مشتری علاوه بر این که به شما وفادار می شود، بصورت مجانی نیز برای شما تبلیغ می نماید.

مشتری ناراضی: اما اگر میزان انتظار مشتری بیشتر از فایده کسب شده باشد، مشتری ناراضی است و ناراضیتی خود را به دیگران انتقال خواهد داد که سبب مختل شدن برنامه ریزی تولید و یا فروش شما و کاهش درآمد و سود شما می گردد و در چنین حالت حداقل ناراضیتی خود را به ۱۱ نفر اعلام می کند.

آشنایی با قانون کار و بیمه تأمین اجتماعی در محیط کار

تعاریف کلی و اصولی

حقوق کار: علمی است که از روابط و مسائل کارگری بحث می کند و راجع به روابط کارگر و کارفرما و حقوق ناشی از قراردادکار می باشد.

دایره شمول قانون کار: کلیه کارفرمایان، کارگران، کارگاهها، مؤسسات تولیدی، صنعتی، خدماتی و کشاورزی مکلف به تبعیت از این قانون می باشند. (ماده ۱ قانون کار)

کارگر: کارگر از لحاظ این قانون کسی است که به هر عنوان در مقابل دریافت حق السعی اعم از مزد، حقوق، سهم سود و سایر مزایا به درخواست کارفرما کار می کند. (ماده ۲ قانون کار)

کارفرما: کارفرما شخصی است حقیقی یا حقوقی که کارگر به درخواست و به حساب او در مقابل دریافت حق السعی کار می کند. مدیران و مسئولان و به طور عموم کلیه کسانی که عهده دار اداره کار کارگاه هستند نماینده کارفرما محسوب می شوند و کارفرما مسئول کلیه تعهداتی است که نمایندگان مذکور در قبال کارگر به عهده می گیرند. در صورتیکه نماینده کارفرما خارج از اختیارات خود تعهدی بنماید و کارفرما آن را نپذیرد در مقابل کارفرما ضامن است. (ماده ۳ قانون کار)

کارگاه: کارگاه محلی است که کارگر به درخواست کارفرما یا نماینده او در آنجا کار می کند، از قبیل مؤسسات صنعتی، کشاورزی، معدنی، ساختمانی، ترابری، مسافبری، خدماتی، تجاری، تولیدی، اماکن عمومی و امثال آنها. کلیه تاسیساتی که به اقتضای کار متعلق به کارگاه اند، از قبیل نمازخانه، ناهارخوری، تعاونیه، شیرخوارگاه، مهدکودک، درمانگاه، حمام، آموزشگاه حرفه ای، قرائت خانه، کلاسهای سواد آموزی و سایر مراکز آموزشی و اماکن مربوط به شورا و انجمن اسلامی و بسیج کارگران، ورزشگاه و وسایل ایاب و ذهاب و نظایر آنها جزء کارگاه می باشند. (ماده ۴ قانون کار)

نکته: کلیه کارگران، کارفرمایان، نمایندگان آنان و کارآموزان و نیز کارگاهها مشمول مقررات این قانون می باشند. (ماده ۵ قانون کار)

قرارداد کار : قرارداد کار عبارتست از قرارداد کتبی یا شفاهی که به موجب آن کارگر در قبال دریافت حق السعی کاری را برای مدت موقت یا مدت، غیرموقت برای کارفرما انجام می‌دهد. (ماده ۷ قانون کار)

نکته ۱: قراردادهای با مدت بیش از سی روز باید به صورت کتبی و در فرم قرارداد مخصوص که توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در راستای قوانین و مقررات تهیه می‌گردد منعقد شود (الحاقی به موجب بند الف ماده ۸ قانون رفع برخی از موانع تولید)

نکته ۲: قرارداد کار حاوی موارد ذیل می‌باشد: نوع کار یا حرفه یا وظیفه‌ای که کارگر باید به آن اشتغال یابد، حقوق یا مزد مبنا و لواحق آن، ساعات کار، تعطیلات و مرخصیها، محل انجام کار، تاریخ انعقاد قرارداد، مدت قرارداد چنانچه کار برای مدت معین باشد و موارد دیگری که عرف و عادت شغل یا محل ایجاب نماید.

نکته ۳: در کارهایی که طبیعت آنها جنبه مستمر دارد، در صورتی که مدتی در قرارداد ذکر نشود، قرارداد دائمی تلقی می‌شود. در کارهایی که طبیعت آنها جنبه مستمر دارد، در صورتی که مدتی در قرارداد ذکر نشود، قرارداد دائمی تلقی می‌شود. (تبصره ۲ ماده ۷ قانون کار)

دوره آزمایشی کار: طرفین می‌توانند با توافق یکدیگر مدتی را به نام دوره آزمایشی کار تعیین نمایند. در خلال این دوره هر یک از طرفین حق دارد، بدون اخطار قبلی و بی آنکه الزام به پرداخت خسارت داشته باشد، رابطه کار را قطع نماید. در صورتیکه قطع رابطه کار از طرف کارفرما باشد وی ملزم به پرداخت حقوق تمام دوره آزمایشی خواهد بود و چنانچه کارگر رابطه کار را قطع نماید کارگر فقط مستحق دریافت حقوق مدت انجام کار خواهد بود. (ماده ۱۱ قانون کار)

نکته ۱: مدت دوره آزمایشی باید در قرارداد کار مشخص شود. حداکثر این مدت برای کارگران ساده و نیمه ماهر یکماه و برای کارگران ماهر و دارای تخصص سطح بالا سه ماه می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۱۱ قانون کار)

نکته ۲: هرگاه قرارداد کار برای مدت موقت و یا برای انجام کار معین، منعقد شده باشد هیچیک از طرفین به تنهایی حق فسخ آنرا ندارد. (ماده ۲۵ قانون کار)

نکته ۳: رسیدگی به اختلافات ناشی از نوع این قراردادها در صلاحیت هیات های تشخیص و حل اختلاف است. (تبصره ۱ ماده ۲۵ قانون کار)

پرداختی های قانونی در خاتمه قرارداد کار

۱- درخاتمه قرارداد کار برای کار معین یا مدت موقت، کارفرما مکلف است به کارگری که مطابق قرارداد، یکسال یا بیشتر، به کار اشتغال داشته است برای هر سال سابقه اعم از متوالی یا متناوب، بر اساس آخرین حقوق، مبلغی معادل یک ماه حقوق به عنوان مزایای پایان کار به وی پرداخت نماید.

نکته: کارفرمایان موظفند به کارگران با قرارداد موقت به نسبت مدت کارکرد مزایای قانونی پایان کار (سنوات) را به مأخذ هرسال یکماه آخرین مزد دریافتی را پرداخت نمایند (تبصره ۲ الحاقی به ماده ۷ قانون رفع برخی از موانع تولید)

۲- چنانچه خاتمه قرارداد کار به لحاظ از کارافتادگی کلی و یا بازنشستگی کارگر باشد، کارفرما باید براساس آخرین مزد کارگر به نسبت هر سال سابقه خدمت حقوقی به میزان ۳۰ روز مزد به وی پرداخت نماید. این وجه

علاوه بر مستمری از کارافتادگی و یا بازنشستگی کارگر است که توسط سازمان تامین اجتماعی پرداخت می‌شود. (ماده ۳۱ قانون کار)

۲- اگر خاتمه قرارداد کار در نتیجه کاهش تواناییهای جسمی و فکری ناشی از کار کارگر باشد (بنا به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهداشت و درمان منطقه با معرفی شورای اسلامی کار و یا نمایندگان قانونی کارگر) کارفرما مکلف است به نسبت هر سال سابقه خدمت، معادل دوماه آخرین حقوق به وی پرداخت نماید. (ماده ۳۲ قانون کار)

حق السعی: کلیه دریافت‌های قانونی که کارگر به اعتبار قرارداد کار اعم از مزد یا حقوق، کمک عائله مندی، هزینه های مسکن، خوابار، ایاب وذهاب، مزایای غیرنقدی، پاداش افزایش تولید، سود سالانه و نظایر آنها دریافت می‌نماید را حق السعی می‌نامند. (ماده ۳۴ قانون کار)

مزد: مزد عبارت است از وجوه نقدی یا غیرنقدی و یا مجموع آنها که در مقابل انجام کار به کارگر پرداخت می‌شود و مزایای رفاهی و انگیزه ای از قبیل کمک هزینه مسکن، خواروبار و کمک عائله مندی، پاداش افزایش تولید و سود سالانه مزد ثابت و مبنا محسوب نمی‌شود. (ماده ۳۵ قانون کار)

نکته ۱: چنانچه مزد با ساعات انجام کار مرتبط باشد، مزد ساعتی و در صورتیکه براساس میزان انجام کار و یا محصول تولید شده باشد، کار مزد و چنانچه براساس محصول تولید شده و یا میزان انجام کار در زمان معین باشد، کارمزد ساعتی، نامیده می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۳۵ قانون کار)

نکته ۲: مزد باید در فواصل زمانی مرتب و در روز غیر تعطیل و ضمن ساعات کار به وجه نقد رایج کشور یا با رضایت طرفین به وسیله چک بانکی پرداخت شود.

نکته ۳: مزد و مزایای کارگرانی که به صورت نیمه وقت و یا کمتر از ساعات قانونی تعیین شده به کار اشتغال دارند به نسبت ساعات کار انجام یافته محاسبه و پرداخت می‌شود.

نکته ۴: حداقل مزد باید به صورت نقدی پرداخت شود. پرداختهای غیر نقدی به هر صورت که در قراردادها پیش بینی می‌شود به عنوان پرداختی اضافه بر حداقل مزد، تلقی می‌شود. کارفرمایان نمی‌توانند در ازای انجام کار در ساعات تعیین شده قانونی به کارگران کمتر از حداقل مزد تعیین شده جدید پرداخت نمایند و در صورت تخلف ضامن تأدیه مابه التفاوت مزد پرداخت شده و حداقل مزد جدید می‌باشند.

ساعت کار: ساعت کار در این قانون مدت زمانی است که کارگر نیرو یا وقت خود را به منظور انجام کار در اختیار کارفرما قرار می‌دهد. به غیر از مواردی که در این قانون مستثنی شده است ساعات کار کارگران در شبانه روز نباید از ۸ ساعت تجاوز نماید. در حال حاضر ساعت کار قانونی ۷ ساعت و ۲۰ دقیقه است. (ماده ۵۱ قانون کار)

نکته ۱: کارفرما با توافق کارگران، نماینده یا نمایندگان قانونی آنان می‌تواند ساعات کار را در بعضی از روزهای هفته کمتر از میزان مقرر و در دیگر روزها اضافه براین میزان تعیین کند به شرط آنکه مجموع ساعات کار هر هفته از ۴۴ ساعت تجاوز نکند. (تبصره ماده ۵۱ قانون کار)

نکته ۲: کارگری که در طول ماه به طور نوبتی کار می کند و نوبتهای کار وی در صبح و عصر واقع می شود ۱۰٪ و چنانچه نوبتها در صبح و عصر و شب قرار گیرد ۱۵٪ و در صورتیکه نوبتها به صبح و شب و یا عصر و شب بیفتد ۲۲/۵٪ علاوه بر مزد بعنوان فوق العاده نوبت کاری دریافت خواهد کرد.

نکته ۳: در کار نوبتی ممکن است ساعات کار از ۸ ساعت در شبانه روز و چهل و چهار ساعت در هفته تجاوز نماید لکن جمع ساعات کار در چهار هفته متوالی نباید از ۱۷۶ ساعت تجاوز کند.

نکته ۴: برای هر ساعت کار در شب تنها به کارگران غیر نوبتی، ۳۵٪ اضافه بر مزد ساعت کار عادی، تعلق می گیرد.

شرایط اضافه کار : در شرایط عادی ارجاع کار اضافی به کارگر با شرایط ذیل مجاز است :

الف - موافقت کارگر

ب - پرداخت ۴۰٪ اضافه بر مزد هر ساعت کار عادی. (ماده ۵۹ قانون کار)

نکته : ساعات کار اضافی ارجاعی به کارگران نباید از ۴ ساعت در روز تجاوز نماید (مگر در موارد استثنائی با توافق طرفین). (تبصره ۱ ماده ۵۹ قانون کار)

ساعات کار اضافی : در شرایط عادی ارجاع کار اضافی به کارگر با شرایط ذیل مجاز است:

الف - موافقت کارگر

ب - پرداخت ۴۰٪ اضافه بر مزد هر ساعت کار عادی

ج - عدم تجاوز ساعات کار اضافی به کارگران از ۴ ساعت در روز

روز تعطیلی: روز جمعه، روز تعطیل هفتگی کارگران با استفاده از مزد می باشد. (ماده ۶۲ قانون کار)

نکته ۱ : در امور مربوط به خدمات عمومی نظیر آب، برق، اتوبوسرانی و یا در کارگاههایی که حسب نوع یا ضرورت کار و یا توافق طرفین، به طور مستمر روز دیگری برای تعطیل تعیین شود همان روز در حکم روز تعطیل هفتگی خواهد بود و به هر حال تعطیل یک روز در هفته اجباری است. کارگرانی که به هر عنوان به این ترتیب روزهای جمعه کار می کنند، در مقابل عدم استفاده از تعطیل روز جمعه ۴۰٪ اضافه بر مزد دریافت خواهند کرد. (تبصره ۱ ماده ۶۲ قانون کار)

نکته ۲ : در صورتیکه روزهای کار در هفته کمتر از شش روز باشد، مزد روز تعطیل هفتگی کارگر معادل یک ششم مجموع مزد یا حقوق دریافتی وی در روزهای کار در هفته خواهد بود. (تبصره ۲ ماده ۶۲ قانون کار)

نکته ۳ : کارگاههایی که با انجام ۵ روز کار در هفته و ۴۴ ساعت کار قانونی کارگران نشان از دو روز تعطیل استفاده می کنند، مزد هریک از دو روز تعطیل هفتگی برابر با مزد روزانه کارگران خواهد بود. (تبصره ۳ ماده ۶۲ قانون کار)

نکته ۴ : علاوه بر تعطیلات رسمی کشور، روز کارگر (۱۱ اردیبهشت) نیز جزء تعطیلات رسمی کارگران به حساب می آید. (ماده ۶۳ قانون کار)

مرخصی استحقاقی : مرخصی استحقاقی سالانه کارگران با استفاده از مزد و احتساب چهار روز جمعه، جمعاً یکماه است. سایر روزهای تعطیل جزء ایام مرخصی محسوب نخواهد شد. برای کار کمتر از یکسال مرخصی مزبور به نسبت مدت کار انجام یافته محاسبه می شود. (ماده ۶۴ قانون کار)

نکته ۱: کارگر نمی تواند بیش از ۹ روز از مرخصی سالانه خود را ذخیره کند. مرخصی کمتر از یک روز کار نیز جزء مرخصی استحقاقی منظور می شود.. (ماده ۶۶ قانون کار)

نکته ۲: کلیه کارگران در موارد ذیل حق برخورداری از سه روز مرخصی با استفاده از مزد را دارند: (ماده ۷۳ قانون کار)

الف - ازدواج دائم

ب- فوت همسر، پدر، مادرو فرزندان.

نکته ۳: مدت مرخصی استعلاجی، با تأیید سازمان تامین اجتماعی، جزء سوابق کار و بازنشستگی کارگران محسوب خواهد شد. (ماده ۷۴ قانون کار)

نکته ۴: مرخصی سالیانه کارگرانی که به کارهای سخت و زیان آور اشتغال دارند ۵ هفته می باشد. استفاده از این مرخصی حتی الامکان در دو نوبت و در پایان هر شش ماه کار صورت می گیرد.

مأموریت کارگران: مأموریت به موردی اطلاق می شود که کارگر برای انجام کار حداقل ۵۰ کیلومتر از محل کارگاه اصلی دور شود و یا ناگزیر باشد حداقل یک شب در محل مأموریت توقف نماید.

به کارگرانی که به موجب قرارداد یا موافقت بعدی به مأموریت‌های خارج از محل خدمت اعزام می شوند، فوق العاده مأموریت تعلق می گیرد. این فوق العاده نباید کمتر از مزد ثابت یا مزد مبنای روزانه کارگران بوده و همچنین کارفرما مکلف است وسیله یا هزینه رفت و برگشت آنها را تأمین نماید.

شرایط کار زنان: انجام کارهای خطرناک، سخت و زیان آور و نیز حمل بار بیشتر از حد مجاز با دست و بدون استفاده از وسایل مکانیکی برای کارگران زن ممنوع است.

نکته: مرخصی بارداری و زایمان کارگران زن جمعاً ۹۰ روز است و حتی الامکان ۴۵ روز از این مرخصی باید پس از زایمان مورد استفاده قرار گیرد. برای زایمان توامان ۱۴ روز به مدت مرخصی اضافه می شود. پس از پایان مرخصی زایمان، کارگر زن به کار سابق خود باز می گردد و این مدت با تأیید سازمان تامین اجتماعی جزء سوابق خدمت وی محسوب می شود. حقوق ایام مرخصی زایمان طبق مقررات قانون تامین اجتماعی پرداخت خواهد شد. در مواردی که به تشخیص پزشک سازمان تامین اجتماعی، نوع کار برای کارگر باردار خطرناک یا سخت تشخیص داده شود، کارفرما تا پایان دوره بارداری وی بدون کسر حق السعی کار مناسب تر و سبکتری به او ارجاع می نماید.

شرایط کار کودکان: به کار گماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام ممنوع است. (ماده ۷۹ قانون کار)

شرایط کار نوجوان: کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام باشد، کارگر نوجوان نامیده می شود و در بدو استخدام باید توسط سازمان تامین اجتماعی مورد آزمایشهای پزشکی قرار گیرد.

آزمایشهای پزشکی کارگر نوجوان حداقل باید سالی یکبار تجدید شود و مدارک مربوط در پرونده استخدامی وی ضبط گردد پزشک در باره تناسب نوع کار با توانائی کارگر نوجوان اظهار نظر می کند و چنانچه کار مربوط را نامناسب بداند کارفرما مکلف است در حدود امکانات خود شغل کارگر را تغییر دهد.

ساعات کار روزانه کارگر نوجوان، نیم ساعت کمتر از ساعات معمولی کارگران است که ترتیب استفاده از این امتیاز با توافق کارگر و کارفرما تعیین خواهد شد.

ارجاع هر نوع کار اضافی و انجام کار در شب و نیز ارجاع کارهای سخت و زیان آور و خطرناک و حمل بار با دست، بیش از حد مجاز و بدون استفاده از وسایل مکانیکی برای کارگر نوجوان ممنوع است.

نکته: بر اساس مورد یاد شده وزارت کار لیستی از مشاغل سخت و زیان آور را اعلام نموده که بر اساس آن حتی کارگران زیر ۱۸ سال نیز ممنوع گردیده نظیر حفاری های تونلی، شاطرهای نانوا و....
شرایط کار اتباع بیگانه: اتباع بیگانه نمی توانند در ایران مشغول به کار شوند مگر آنکه اولاً دارای روادید ورود با حق کار مشخص بوده و ثانیاً مطابق قوانین و آئین نامه های مربوطه، پروانه کار دریافت دارند. (ماده ۱۲۰ قانون کار)

نکته: اتباع بیگانه ذیل مشمول مقررات ماده ۱۲۰ نمی باشند:

الف - اتباع بیگانه ای که منحصراً در خدمت ماموریت‌های دیپلماتیک و کنسولی هستند با تأیید وزارت امور خارجه.

ب - کارکنان و کارشناسان سازمان ملل متحد و سازمانهای وابسته به آنها با تأیید وزارت امور خارجه.

ج - خبرنگاران خبرگزاریها و مطبوعات خارجی به شرط معامله متقابل و تأیید وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (تبصره ۱ ماده ۱۲۰ قانون کار)

بازرسی کار: به منظور اجرای صحیح این قانون و ضوابط حفاظت فنی، اداره کل بازرسی وزارت کار و امور اجتماعی یا وظایف ذیل تشکیل میشود:

الف - نظارت بر اجرای مقررات ناظر به شرایط کار به ویژه مقررات حمایتی مربوط به کارهای سخت و زیان آور و خطرناک، مدت کار، مزد، رفاه کارگر، اشتغال زنان و کارگران نوجوان.

ب - نظارت بر اجرای صحیح مقررات قانون کار و آئین نامه ها و دستورالعملهای مربوط به حفاظت فنی.

ج - آموزش مسائل مربوط به حفاظت فنی و راهنمایی کارگران، کارفرمایان و کلیه افرادی که در معرض صدمات و ضایعات ناشی از حوادث و خطرات ناشی از کار قرار دارند.

د - بررسی و تحقیق پیرامون اشکالات ناشی از اجرای مقررات حفاظت فنی و تهیه پیشنهادات لازم جهت اصلاح میزان ها و دستورالعملهای مربوط به موارد مذکور، مناسب با تحولات و پیشرفتهای تکنولوژی.

گزارش بازرسان کار و کارشناسان بهداشت کار در موارد مربوط به حدود وظایف و اختیاراتشان در حکم گزارش ضابطین دادگستری خواهد بود. کارفرمایان و دیگر کسانی که مانع ورود بازرسان کار و کارشناسان بهداشت کار به کارگاههای مشمول این قانون گردند و یا مانع انجام وظیفه ایشان شوند یا از دادن اطلاعات و مدارک لازم به آنان خودداری نمایند، حسب مورد به مجازاتهای مقرر در این قانون محکوم خواهند شد.

هیأت های تشخیص و حل اختلاف

هرگونه اختلاف فردی بین کارفرما و کارگر یا کارآموز که ناشی از اجرای این قانون و سایر مقررات کار، قرارداد کارآموزی، موافقت نامه های کارگاهی یا پیمانهای دسته جمعی کار باشد، در مرحله اول از طریق سازش مستقیم بین کارفرما و کارگر یا کارآموز و یا نمایندگان آنها در شورای اسلامی کار و در صورتیکه شورای اسلامی کار در واحدی نباشد، از طریق انجمن صنفی کارگران و یا نماینده قانونی کارگران و کارفرما حل و فصل خواهد شد و در صورت عدم سازش از طریق هیاتهای تشخیص و حل اختلاف به ترتیب آتی رسیدگی و حل و فصل خواهد شد. (ماده ۱۵۷ قانون کار)

نکته ۱: هیات تشخیص مذکور در این قانون از افراد ذیل تشکیل می‌شود:

- ۱- یک نفر نماینده وزارت کار و امور اجتماعی
 - ۲- یک نفر نماینده کارگران به انتخاب کانون هم‌هنگی شورای اسلامی کار استان.
 - ۳- یک نفر نماینده مدیران صنایع به انتخاب کانون انجمنهای صنفی کارفرمایان استان، در صورت لزوم و با توجه به میزان کار هیاتها، وزارت کار و امور اجتماعی می‌تواند نسبت به تشکیل چند هیات تشخیص در سطح هر استان اقدام نمایند. (ماده ۱۵۸ قانون کار)
- نکته ۲:** کارگری که مطابق نظر هیات تشخیص باید اخراج شود، حق دارد نسبت به این تصمیم به هیات حل اختلاف مراجعه و اقامه دعوی نماید. (تبصره ۱ ماده ۱۵۸ قانون کار)
- نکته ۳:** رای هیاتهای تشخیص پس از ۱۵ روز از تاریخ ابلاغ آن لازم الاجرا می‌گردد و در صورتی که ظرف مدت مذکور یکی از طرفین نسبت به رأی مزبور اعتراض داشته باشد اعتراض خود را کتباً به هیات حل اختلاف تقدیم می‌نماید و رأی هیات حل اختلاف پس از صدور قطعی و لازم الاجرا خواهد بود. نظرات اعضاء هیات بایستی در پرونده درج شود. (ماده ۱۵۹ قانون کار)
- نکته ۴:** آراء قطعی صادره از طرف مراجع حل اختلاف کار، لازم اجراء بوده و بوسیله اجرای احکام دادگستری به مورد اجراء گذراده خواهد شد. (ماده ۱۶۶ قانون کار)

خدمات رفاهی کارگران

- بر اساس فصل هشتم قانون کار از مواد ۱۴۷ تا ۱۵۶، اهم وظایف لازم الاجرای کارفرمایان صنفی در قبال وضعیت رفاهی کارگران خود عبارتست از:
- ۱- کارفرمایان مکلفند براساس قانون تأمین اجتماعی، نسبت به بیمه نمودن کارگران واحد خود اقدام نمایند. (ماده ۱۴۸ قانون کار)
 - ۲- کارفرمایان مکلفند با تعاونیه‌های مسکن و در صورت عدم وجود این تعاونیها مستقیماً با کارگران فاقد مسکن جهت تأمین خانه های شخصی مناسب همکاری لازم را بنمایند. (ماده ۱۴۹ قانون کار)
 - ۳- کلیه کارفرمایان مکلفند، در کارگاه، محل مناسب برای ادای فریضه نماز ایجاد نمایند و نیز در ایام ماه مبارک رمضان برای تعظیم شعائر مذهبی و رعایت حال روزه داران، باید شرایط و ساعات کار را با همکاری انجمن اسلامی و شورای اسلامی کار و یا سایر نمایندگان قانونی کارگران طوری تنظیم نمایند که اوقات کار مانع فریضه روزانه نباشد. همچنین مدتی از اوقات کار را برای ادای فریضه نماز و صرف افطار یا سحری، اختصاص دهند. (ماده ۱۵۰ قانون کار)
 - ۳- در صورت دوری کارگاه و عدم تکافوی وسیله نقلیه عمومی، صاحب کار باید برای رفت و برگشت کارکنان خود وسیله نقلیه مناسب در اختیار آنان قرار دهد. (ماده ۱۵۲ قانون کار)

برای کارگران نوجوان دربدو استخدام، عدم انجام آزمایشات پزشکی همه ساله برای کارگران نوجوان، به کار گماردن کارگران نوجوان بیشتر از ۷/۵ ساعت در روز، عدم تشکیل پرونده پزشکی برای واحدهای موضوع ماده ۸۵ قانون کار، به کارگیری کارگران در کارهای سخت و زیان آور بیش از ۶ ساعت در روز و ۳۶ ساعت در هفته، ارجاع کار اضافی به کارگران شب کار و انجام دهنده کارهای سخت و خطرناک، ارجاع کارهای سخت و خطرناک و حمل بار بیش از حد مجاز با دست به زنان کارگر، به کارگیری زنان باردار در کارهای سخت و خطرناک، به کارگماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام، ارجاع کار اضافه، کار در شب و کارهای سخت و زیان آور به کارگران نوجوان، ارجاع مشاغل مخالف سلامتی و اخلاق به کارآموزان و نوجوانان، عدم تهیه لوازم حفاظتی/ بهداشتی، عدم آموزش کارگران برای آشنایی با لوازم حفاظتی/ بهداشتی، عدم نظارت بر اجرای مقررات حفاظتی و بهداشتی، عدم مطلع کردن وزارت کار و امور اجتماعی در وقت احداث کارگاه جدید یا توسعه کارگاه قدیم، به تأیید شورای عالی حفاظت نرساندن به کارگیری از ماشین آلات و دستگاه هادر کارگاه، عدم ارائه مشخصات لوازم حفاظتی و بهداشتی به وزارت کار و امور اجتماعی به هنگام تولید یا وارد کردن، ممانعت از ورود و انجام وظیفه بازرسان کار و مأموران بهداشت کار به کارگاه، عدم اجرای رأی قطعی هیأت های تشخیص و حل اختلاف، به کارگیری اتباع بیگانه فاقد پروانه کار، عدم ارائه آمار و اطلاعات مورد تقاضای وزارت کار و امور اجتماعی، بیمه نکردن کارگران

مجازاتهای تعیین شده برای این جرایم عبارتست از :

۱- رفع تخلف

۲- تأدیه حقوق کارگر یا هر دو در مهلت مقرر

۳- محکومیت به جزای نقدی به ازای هر کارگر

۴- حبس

مرجع رسیدگی به جرایم مذکور در قانون کار : حسب ماده ۱۸۵ قانون کار، رسیدگی به جرایم مذکور در این قانون در صلاحیت دادگاه کیفری دادگستری است. رسیدگی در دادسرا و دادگاه جزایی خارج از نوبت به عمل خواهد آمد.

برخی اطلاعات مهم در سال جاری:

سال	حد اقل حقوق روزانه قانون کار	س.ق.ک	سال	حد اقل حقوق روزانه قانون کار	س.ق.ک
	عائله مندی یک فرزند ماهانه	۶		حقوق روزانه	۱
	عائله مندی دو فرزند ماهانه	۷		اضافه کار یک ساعت	۲
	حق سنوات یک سال	۸		جمعه کاری	۳
	حق بن ماهانه	۹		شب کاری یک ساعت	۴
	حق مسکن ماهانه	۱۰		عیدی یک سال	۵

چند نکته :

۱- کارمندان شاغل دولت که در غیر ساعات اداری و همچنین کارکنان بازنشسته که در واحدهای مشمول قانون کار شاغل می شوند، به نسبت ساعات کار از مزایای مقرر در این قانون و مقررات تبعی برخوردار می شوند اما پرداخت کمک عائله مندی برای آنان لزومی ندارد.

۲- طرفین قرارداد نمی توانند با توافق یکدیگر مزایایی کمتر از آنچه در قانون کار و مقررات تبعی پیش بینی شده در نظر بگیرند. در قرارداد کار رعایت حداقل های پیش بینی شده در قانون کار و مقررات تبعی الزامی است و کارگر و کارفرما حتی با توافق نمی توانند برای امتیازات و مزایای کمتر از قانون موافقت داشته و در قرارداد لحاظ نمایند. هر گونه توافق بر خلاف مقررات آمره قانون کار فاقد اعتبار بوده و در مراجع حل اختلاف نیز مورد پذیرش قرار نمی گیرد و این مراجع در هر حال حکم قانون را ملاک تصمیم گیری و صدور رأی قرار می دهند.

۳- زن و شوهری که در یک کارگاه شاغل هستند، هر دو مشمول قانون کار می باشند و می توانند از کلیه امتیازات پیش بینی شده در قانون کار و مقررات مرتبط به آن منجمله کمک هزینه های مسکن و خواروبار بهره مند گردند.

۴- بیمه شدگان طبق ماده ۸۶ قانون تأمین اجتماعی می توانند از کمک عائله مندی تا دو فرزند بهره مند گردند مشروط بر آنکه:

الف- بیمه شده حداقل سابقه پرداخت حق بیمه هفتصد و بیست روز کار را داشته باشد.

ب- سن فرزندان از هجده سال کمتر باشد و یا به تحصیل اشتغال داشته باشد و یا در اثر بیماری یا نقص عضو طبق گواهی کمیسیونهای پزشکی موضوع ماده ۹۱ قانون تأمین اجتماعی قادر بکار نباشند.

میزان کمک عائله مندی معادل ۳ برابر حداقل مزد روزانه کارگر ساده برای هر فرزند در هر ماه می باشد.

۵- حداکثر ساعت کار در قانون کار به میزان ۳۶ ساعت در هفته برای کارگران شاغل در کارهای سخت و زیان آور و زیرزمینی و ۴۴ ساعت در هفته برای سایر کارگران تعیین گردیده است. به استثنای برخی کارگران که در مورد آنها ساعات کار در چهار هفته متوالی ۱۷۶ ساعت تعیین شده است.

آشنائی با تعهدات و خدمات تأمین اجتماعی

سازمان تأمین اجتماعی با تحت پوشش داشتن حدود ۵۰٪ جمعیت کشور بزرگترین صندوق بیمه ای بوده که یک صندوق عمومی و غیر دولتی است و بخش عمده منابع مالی آن از محل حق بیمه ها (با مشارکت بیمه شده و کارفرما) تأمین می شود و متکی به منابع دولت نیست به همین دلیل دارایی ها و سرمایه های آن متعلق به اقشار تحت پوشش درنسل های متوالی است و نمی تواند قابل ادغام با هیچ یک از سازمان ها و مؤسسات دولتی باشد. تکیه گاه اصلی این سازمان مشارکت سه جانبه کارفرمایان، بیمه شدگان و دولت در عرصه های مختلف سیاستگذاری، تصمیم گیریهای کلان و تأمین منابع مالی است.

مهمترین تعهدات و خدمات سازمان تأمین اجتماعی بر مبنای قانون تأمین اجتماعی و مقررات مربوط به دو دسته تعهدات بلند مدت و کوتاه مدت به شرح ذیل تقسیم می شود.

الف) تعهدات بلند مدت شامل :

- مستمری بازنشستگی
- مستمری از کارافتادگی
- مستمری بازمانگان

ب) تعهدات کوتاه مدت شامل :

- حمایت در برابر حوادث، بیماری ها و بارداری
- غرامت دستمزد ایام بیماری
- غرامت دستمزد ایام بارداری
- پرداخت هزینه وسایل کمک پزشکی
- کمک هزینه ازدواج
- کمک هزینه کفن و دفن

مستمری بازنشستگی : یکی از وظایف اصلی صندوق تأمین اجتماعی پرداخت بازنشستگی به بیمه شدگانی است که در زمان اشتغال بکار به صندوق تأمین اجتماعی حق بیمه پرداخت می نمودند و سازمان موظف به برقراری مستمری بازنشستگی و ارائه خدمات درمانی به بازنشستگان می باشد.

شرایط دریافت مستمری بازنشستگی به شرح ذیل می باشد:

- ۱- داشتن ۳۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه با ۵۰ سال سن برای آقایان و ۴۵ سال سن برای خانم ها
 - ۲- ۲۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه با ۶۰ سال سن برای آقایان و ۵۵ سال برای خانم ها
 - ۳- ۳۵ سال سابقه بدون شرط سنی
 - ۴- ۲۰ سال متوالی و ۲۵ سال متناوب در کارهای سخت و زیان آور بدون شرط سنی
 - ۵- ۲۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه و ۴۲ سال سن برای زنان بیمه شده به شرطی که در زمان درخواست بازنشستگی شاغل در کارگاههای مشمول تأمین اجتماعی باشد.
- مستمری از کارافتادگی:** از کار افتادگی به دو دسته کلی و جزئی تقسیم می گردد :

الف - از کارافتادگی کلی :

عبارتست از کاهش قدرت کار بیمه شده به نحوی که نتواند با اشتغال به کار سابق یا کار دیگری بیش از یک سوم از درآمد قبلی خود را بدست آورد.

از کار افتادگی کلی نیز خود به دو دسته تقسیم می شود :

- ۱- از کار افتادگی کلی ناشی از کار: که حادثه در محل کارگاه اتفاق افتاده باشد و باید به تأیید کارشناس بیمه شدگان تأمین اجتماعی و بازرس اداره کار رسیده باشد. در این نوع از کار افتادگی نیاز به سابقه نبوده و با تأیید کمیسیون پزشکی تأمین اجتماعی، فرد از کار افتاده تلقی می گردد.
- ۲- از کارافتاده کلی غیرناشی از کار: این نوع از کار افتادگی ممکن است ناشی از بیماری جسمی و روحی فرد در خارج از کار بوده و ارتباطی به محل کار وی ندارد.

میزان از کار افتادگی و نحوه پرداخت آن

کسی که به تأیید کمیسیون پزشکی به میزان ۶۶٪ و بالاتر از کار افتاده شناخته شود مشمول دریافت مستمری از کار افتاده کلی می گردد.

چنانچه بنا به گزارش کارشناس تأمین اجتماعی و تأیید بازرس اداره کار، کارفرما مقصر حادثه باشد پس از پرداخت خسارت توسط صندوق، طبق ماده ۶۶ قانون تأمین اجتماعی کارفرما ملزم به پرداخت خسارت وارده به صندوق به میزان ده سال مستمری از کار افتادگی بر اساس آخرین دستمزد مستمری بگیر می باشد. در صورت عدم پرداخت بصورت یکجا باید تا زمانی که سازمان به خود مستمری بگیر و بازماندگانش مستمری پرداخت می نماید، مستمری مزبور را بصورت ماهیانه بر اساس میزان واقعی مستمری به حساب صندوق واریز نماید.

شرایط از کار افتادگی کلی غیرناشی از کار

همانطوری که گفته شد از کار افتادگی ناشی از کار نیاز به سابقه بیمه نداشته و فقط گزارش کارشناس تأمین اجتماعی و تأیید بازرس کار یا کروکی افسر پلیس دلیل اشتغال بیمه شده می باشد.

اما در از کار افتادگی غیرنشانی از کار کارگر باید:

- ۱- ظرف ده سال از تاریخ شروع از کار افتادگی حداقل دارای یکسال سابقه پرداخت باشد.
- ۲-۹۰ روز آن باید مربوط به یکسال آخر از کار افتادگی باشد.
- ۳- در زمان از کار افتادگی بیمه پرداز سازمان بوده یا در استراحت پزشکی مورد تأیید سازمان بسر برد.

ب- از کار افتادگی جزئی

عبارتست کاهش قدرت جسمی و روحی بیمه شده طبق نظر کمیسیون پزشکی به میزان ۳۳٪ تا ۶۶٪ بطوریکه با اشتغال بکار سابق یا کار دیگر فقط قسمتی از درآمد خود را بدست آورد.

مستمری بازماندگان

چتر حمایتی تأمین اجتماعی از هنگام پرداخت اولین حق بیمه، بر سر بیمه شده و خانواده تحت تکفل وی گسترده می شود. در صورت تداوم پرداخت حق بیمه، این پوشش حمایتی تا پایان ادامه می یابد و پس از فوت بیمه شده نیز خانواده او از خدمات حمایتی ویژه ای برخوردار می شوند.

با فوت مستمری بگیر بازنشسته و از کار افتاده کلی تحت پوشش تأمین اجتماعی، خانواده و بازماندگان وی با احراز شرایط پیش بینی شده در قانون، تحت حمایت قرار می گیرند.

بازماندگان بیمه شده ای که بر اثر حادثه ناشی از کار و یا بیماریهای حرفه ای فوت می کند نیز به همین ترتیب از حمایت سازمان تأمین اجتماعی برخوردار می شوند اما اگر فوت بیمه شده شاغل، ناشی از حوادث و بیماریهای عادی باشد، حمایت از بازماندگان وی تابع شرایط خاص خواهد بود.

شرایط برقراری مستمری بازماندگان

برای برقراری مستمری بازماندگان بیمه شده متوفی، احراز یکی از شرایط زیر ضروری است:

- ۱- بیمه شده متوفی ظرف ۱۰ سال قبل از تاریخ فوت حداقل یکسال سابقه پرداخت حق بیمه را داشته باشد مشروط بر این که ۹۰ روز آن در آخرین سال حیات واقع شده باشد.
- ۲- بیمه شده متوفی حداقل ۲۰ سال سابقه قابل قبول داشته باشد.

۳- در مواردی که بیمه شده متوفی بین ۱۰ تا ۲۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه داشته به ازای هر سال سابقه یک روز مستمری بازماندگی برای بازماندگانش برقرار می گردد. بعنوان مثال چنانچه بیمه شده ۱۵ سال سابقه پرداخت بیمه داشته باشد، ۱۵ روز حقوق مستمری بازماندگی برای بازماندگانش برقرار می گردد.

۴- در مواردی که بیمه شده متوفی کمتر از ۱۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه داشته باشد، به ازای هر سال سابقه پرداخت حق بیمه، یک ماه معادل حداقل دستمزد زمان فوت به طور یکجا به عنوان « غرامت مقطوع فوت » به بازماندگان پرداخت می شود.

بیمه بیکاری

مشمولین دریافت مقرری بیمه بیکاری : بیکار از نظر قانون بیمه بیکاری بیمه شده ای است که بدون میل و اراده خود بیکار شده و آماده به کار باشد. براساس این قانون، چنانچه بیمه شده ای به علت تغییرات ساختار اقتصادی کارگاه مربوطه و به تشخیص وزارتخانه ذیربط و تأیید شورایعالی کار، بیکارموقت شناخته شود و همچنین بیمه شدگانی که به علت حوادث غیرمترقبه مانند سیل، زلزله، جنگ، آتش سوزی بیکار شوند، می توانند از مقررات این قانون استفاده نمایند.

تشخیص ارادی بودن یا غیرارادی بودن بیکاری بیمه شده، برعهده کمیته ای متشکل از نمایندگان سازمان تأمین اجتماعی و اداره کار و امور اجتماعی محل اشتغال بیمه شده است.

شرایط استحقاق و چگونگی دریافت مقرری بیمه بیکاری

۱- بیمه شدگانی که قبل از بیکار شدن، مشمول قانون کار و تأمین اجتماعی باشند، تبعه کشورهای خارجی نباشند و مستمری بگیر بازنشسته و یا از کارافتاده کلی نباشند.

۲- بیمه شدگانی که قبل از بیکار شدن، حداقل ۶ ماه سابقه پرداخت حق بیمه داشته اند می توانند مقرری بیمه بیکاری دریافت دارند.

۳- بیمه شدگانی که به علت بروز حوادث غیر مترقبه مانند سیل، جنگ، زلزله و آتش سوزی بیکار می شوند برای دریافت مقرری بیکاری، نیاز به داشتن سابقه پرداخت حق بیمه برای مدت زمان خاص ندارند وحتی اگر در روز اول کار بر اثر این رویدادها بیکار شوند، می توانند مقرری بیمه بیکاری دریافت کنند.

این بیمه شدگان باید در دوره های کارآموزی و سوادآموزی که از سوی ادارات کار و امور اجتماعی و نهضت سوادآموزی برگزار می شود شرکت کرده و هر دو ماه یک بار، گواهی لازم را در این زمینه به شعب تأمین اجتماعی ارائه کنند.

۴- کارگران فصلی در صورتی که صرفاً در اثنای فصل کار اخراج گردیده و بیکاری آنها بلا اراده تشخیص داده شود.

۵- بیکاران دارای قرارداد کار با مدت معین در صورتی که براساس رأی مراجع حل اختلاف در اثنای مدت قرارداد اخراج گردیده باشند.

۶- افراد شاغل در کارهایی که ماهیت آن جنبه دائمی دارد و براساس قرارداد کار در مدت معینی مشغول کار بوده اند با تشخیص واحدهای کار و اموراتجتماعی، در صورتی که در پایان قرارداد بیکار شوند.

۷- کارگران قراردادی که بیش از یک سال در کارگاهی دارای سابقه کار و پرداخت بیمه باشند در پایان قرارداد با حفظ کلیه شرایط مشمول بیمه بیکاری خواهند شد.

۸- بیکار شدگانی که وفق مقررات قانون کار و حسب آراء صادره از مراجع حل اختلاف مقرر در این قانون به دلیل قصور در انجام وظایف محوله و یا نقض آیین نامه های انضباطی کارگاه توسط کارفرما اخراج گردیده اند، مستحق دریافت مقرری بیمه بیکاری نخواهند بود.

۹- در صورتی که پس از پرداخت مقرری بیمه بیکاری به بیمه شده ای مشخص شود که بیکاری بیمه شده، ناشی از اراده شخص وی بوده است، بیمه شده باید وجوه دریافتی به عنوان مقرری بیمه بیکاری را به سازمان تأمین اجتماعی بازپرداخت کند. همچنین بیمه شدگانی که با دریافت مزد ایام بلا تکلیفی به کار قبلی خود باز می گردند نیز باید مبالغ دریافتی را به تأمین اجتماعی برگردانند.

۱۰- چنانچه بیمه شده بیکار، اشتغال مجدد خود را اعلام نکند و به رغم اشتغال همچنان به دریافت مقرری بیمه بیکاری ادامه دهد، باید مقرری دریافتی از زمان اشتغال را به تأمین اجتماعی برگرداند.

۱۱- مدت دریافت مقرری بیمه بیکاری جزسوابق پرداخت حق بیمه بیمه شده محسوب می گردد.

۱۲- مقرری بیمه بیکاری افراد واجد شرایط از روز اول بیکاری بیمه شده قابل پرداخت است.

مدت پرداخت مقرری بیمه بیکاری

مدت پرداخت مقرری بیمه بیکاری به بیمه شدگان واجد شرایط، به سابقه پرداخت حق بیمه از سوی آنان بستگی دارد و در هر حال مدت آن با احتساب دوره اجرای آزمایشی و یا دائمی از ۳۶ ماه برای بیمه شدگان مجرد و ۵۰ ماه برای بیمه شدگان متأهل بیشتر نیست.

حداکثر مدت استفاده از مقرری بیمه بیکاری برای هر بیمه شده در طول دوره اشتغال و بیمه پردازی وی به شرح جدول ذیل است :

مدت پرداخت مقرری بیمه بیکاری با احتساب		سابقه پرداخت حق بیمه
بیمه شدگان متأهل	بیمه شدگان مجرد	
۱۲ ماه	۶ ماه	از ۶ تا ۲۴ ماه
۱۸ ماه	۱۲ ماه	از ۲۵ تا ۱۲۰ ماه
۲۶ ماه	۱۸ ماه	از ۱۲۱ تا ۱۸۰ ماه
۳۶ ماه	۲۶ ماه	از ۱۸۱ تا ۲۴۰ ماه
۵۰ ماه	۳۶ ماه	از ۲۴۱ ماه به بالا

میزان مقرری بیمه بیکاری

میزان مقرری روزانه بیمه بیکاری ۵۵ درصد متوسط مزد یا حقوق و یا کارمزد روزانه بیمه شده است. به مقرری افراد متأهل و متکفل، به ازای هر یک از افراد تحت تکفل (حداکثر تا ۴ نفر)، ۱۰ درصد حداقل دستمزد افزوده می شود.

در هر حال مجموع دریافتی مقرری بگير نبايد از حداقل دستمزد کمتر و از ۸۰ درصد متوسط مزد یا حقوق وی بیشتر باشد.

چگونگی مراجعه بیمه شده بیکار

بیمه شده ای که کار خود را به صورت غیر ارادی از دست می دهد برای دریافت مقرری بیمه بیکاری باید حداکثر ظرف مدت ۳۰ روز از تاریخ بیکاری، موضوع را به واحدهای کار و امور اجتماعی محل اطلاع دهد و آمادگی خود را برای اشتغال به کار تخصصی و یا مشابه آن اعلام کند.

رابط قطع مقرری بیمه بیکاری

- ۱- بیمه شده مجدداً به کار اشتغال یابد.
- ۲- بیمه شده بیکار بدون عذر موجه از شرکت در دوره های کارآموزی یا سواد آموزی خودداری کند
- ۳- بیمه شده بیکار از قبول شغل تخصصی خود یا شغل مشابه پیشنهادی خودداری کند
- ۴- بیمه شده بیکار، مشمول استفاده از مستمری بازنشستگی یا از کارافتادگی کلی شود
- ۵- بیمه شده با دریافت مزد ایام بلا تکلیفی به کار اولیه برگردد
- ۶- مدت زمان استحقاقی بیمه شده برای دریافت مقرری بیکاری خاتمه یابد.
- ۷- بیمه شده فوت نماید.

بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد

با توجه به ماده واحده اصلاح بند « ب » و تبصره ۳ ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی، کارفرمایان و خویش فرمایان تحت عنوان صاحبان و مشاغل آزاد می توانند تحت پوشش حمایت های قانون قرار گیرند. بر این مبنا، بیمه کارفرمایان و خویش فرمایان شاغل در کلیه فعالیت ها و کارگاه هایی که فعالیت آنان مشمول مقررات تأمین اجتماعی قرار گرفته، اختیاری است و سازمان تأمین اجتماعی، برای اجرای آن تمهیداتی اندیشیده است.

مشمولان بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد چه کسانی هستند ؟

صاحبان حرف و مشاغل آزاد به کسانی اطلاق می شود که با داشتن کارگر به عنوان کارفرما و یا بدون داشتن کارگر به عنوان خویش فرما و به موجب مجوزهای صادره از سوی مراجع ذی صلاح و یا هیات مدیره سازمان تأمین اجتماعی به کار مشغول بوده و مشمول مقررات حمایتی خاصی نباشد. به موجب موارد یاد شده افراد صنفی و دارندگان پروانه کسب نیز می توانند به عنوان کارفرما و یا خویش فرما خود را تحت پوشش بیمه تأمین اجتماعی قرار دهند.

مدارک مورد نیاز برای عقد قرار داد

کارفرمایان و خویش فرمایان می توانند با در دست داشتن مدارک زیر به نزدیک ترین شعبه تأمین اجتماعی که محل کار ثابت آنها در محدوده آن شعبه قرار دارد مراجعه و ضمن ارائه تقاضای کتبی برای بیمه مورد نظر، نسبت به تحویل مدارک و دریافت رسید مدارک اقدام کنند.

- ۱- جواز یا پروانه کسب معتبر
- ۲- در صورت نداشتن پروانه کسب معرفی نامه از مرجع ذی صلاح تعیین شده که مشخص کننده نوع شغل و چگونگی اشتغال به کار متقاضی باشد (متقاضی باید شخصا در حرفه مورد ادعا، شاغل باشد).
- ۳- اصل شناسنامه به همراه یک قطعه عکس متقاضی و افراد خانواده.

تذکر مهم: در صورتی که متقاضی قبلاً نزد سازمان بیمه شده و دفترچه دریافت کرده باشد لازم است هنگام ارائه تقاضا، مراتب را اعلام کند.

شرایط پذیرش درخواست متقاضیان

الف) متقاضیانی که سن آنان به ترتیب برای مردان و زنان بیش از ۵۰ سال و ۴۵ سال نباشد، می توانند تحت پوشش این نوع بیمه قرار گیرند.

ب) متقاضیانی که در زمان ارائه درخواست سنشان به ترتیب بیش از ۵۰ سال برای مردان و ۴۵ سال برای زنان باشد و قبلاً نزد سازمان دارای سابقه پرداخت حق بیمه باشند، معادل نصف مدت سابقه پرداخت حق بیمه قبلی به سقف سنی فوق الذکر اضافه و در صورت احراز شرایط درخواست آنان پذیرفته می شود.

ج) متقاضیانی که قبل از ارائه تقاضا حداقل ۱۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه داشته باشند، بدون در نظر گرفتن شرط سنی درخواست آنها مورد پذیرش قرار خواهد گرفت.

نکته ۱: بیمه شدگان صاحبان حرف و مشاغل آزاد مکلفند پس از شروع بیمه، حق بیمه کامل هرماه و حق سرانه درمان مربوطه را حداکثر تا آخرین روز سه ماه بعد پرداخت نمایند.

نکته ۲: چنانچه بین آخرین ماه پرداخت حق بیمه تا پرداخت مجدد حق بیمه بعدی، بیش از سه ماه فاصله ایجاد شود موضوع قرارداد منعقد از تاریخ قطع پرداخت ملغی محسوب می گردد.

جهت برقراری مجدد می بایست قرارداد جدیدی با سازمان منعقد نموده و در صورتی که بیش از ۳ بار قرارداد را قطع نماید جهت انعقاد قرارداد جدید مشمول جریمه پرداخت حق بیمه زمان قطع به میزان ۱۸ درصد حداقل دستمزد می گردد.

حمایت های بیمه ای و نرخ های پرداخت حق بیمه کارفرمایان و خویش فرمایان

۱- بازنشستگی و فوت بعد از بازنشستگی با نرخ ۱۴ درصد (۱۲ درصد سهم بیمه شده + ۲ درصد سهم دولت)
 ۲- بازنشستگی و فوت قبل و بعد از بازنشستگی با نرخ ۱۶ درصد (۱۴ درصد سهم بیمه شده + ۲ درصد سهم دولت)

۳- بازنشستگی، فوت و از کار افتادگی با نرخ ۲۰ درصد (۱۸ درصد سهم بیمه شده + ۲ درصد سهم دولت)
 ضمناً ۲ درصد از نرخ های مذکور را دولت با هدف حمایت از بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد به سازمان پرداخت می کند.

متقاضیان می توانند علاوه بر پرداخت حق بیمه با نرخهای تعیین شده در بندهای ۱، ۲ و ۳ در زمان بیمه پردازی و دریافت مستمري با پرداخت حق سرانه درمان مصوب هرسال طبق مقررات مربوطه از خدمات درمانی سازمان برخوردار شوند.

درخواست کلیه متقاضیان حمایت‌های بند ۳ و نیز درخواست آن گروه از متقاضیان بند ۲ که فاقد ۱۰ سال سابقه پرداخت حق بیمه هستند در صورتی پذیرفته می شود که از سوی پزشک معتمد سازمان از کار افتاده کلی شناخته نشوند.

حق بیمه

حق بیمه عبارتست از مبلغی که به موجب قانون تأمین اجتماعی و برای استفاده از مزایای موضوع آن صندوق پرداخت می گردد.

نرخ حق بیمه

نرخ حق بیمه به شرح ذیل می باشد :

۱- از اول سال ۱۳۵۵ نرخ حق بیمه ۳۰٪ می باشد که ۲۰٪ سهم کارفرما و ۷٪ آن سهم بیمه شده و ۳٪ آن به موجب ماده ۵ قانون بیمه بیکاری مصوب ۱۳۶۹/۶/۶، درمورد مشمول قانون کار به سهم کارفرما اضافه شده است.

۲- موارد زیر که مربوط به ادوار گذشته می باشد در صورت حضور کارگران جذب شده همچنان برقرار می باشد:

الف - میزان حق بیمه برای ۳۰ نوع فعالیت تولیدی از جمله کلیه کارگاه های تولیدی که در روستاها فعالیت دارند مشمول بخشودگی سهم کارفرما به میزان ۲۰٪ می گردند. مشروط بر اینکه لیست و حق بیمه هر ماه را حداکثر ظرف دو ماه به سازمان پرداخت نمایند مثل (مرغداری، باغداری، کارگاه های درب و پنجره سازی، تراشکاری و چاپخانه و...)

ب- طبق ماده ۱۰۳ برنامه چهارم توسعه اقتصادی، کارگاه هایی که از نیروی کار جدید استفاده نمایند حداکثر ۵ سال می توانند از ۲۰٪ بخشودگی سهم دولت استفاده نمایند مشروط بر اینکه لیست و حق بیمه کارگران خود را ظرف یک ماه به سازمان پرداخت نمایند.

۴- طبق بند "و" ماده ۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، کارفرمایان به شرط جذب نیروی کار جدید در طول برنامه پنجم توسعه یعنی از ابتدای سال ۱۳۹۰، از بخشودگی سهم کارفرما به شرح جدول ذیل برخوردار می شوند.

میزان تخفیف حق بیمه سهم کارفرما

سال بهره مندی	میزان تخفیف در	میزان حق بیمه	میزان حق بیمه
اول	۹۰٪	۱۸٪	۲٪
دوم	۸۰٪	۱۶٪	۴٪
سوم	۷۰٪	۱۴٪	۶٪
چهارم	۶۰٪	۱۲٪	۸٪
پنجم	۵۰٪	۱۰٪	۱۰٪

۴- کارگرانی که قبلاً در کارگاه کار می کردند و در حال حاضر بنا به دلایلی بیکار گردیده اند، می توانند بعنوان خوبش فرما خود را بیمه اختیاری نموده و حق بیمه برای بیمه نمودن نزد صندوق ۲۶٪ می باشد.

۵- حق بیمه قالیبافان، باربران، کارگران ساختمانی و خادمین مساجد به ماخذ ۷٪ سهم کارگر و ۲۰٪ سهم دولت می باشد.

۶- حق بیمه رانندگان درون و برون شهری ۲۷/۵٪ می باشد که ۱۳/۵٪ آن توسط دولت از محل هدفمند کردن یارانه ها و ۱۳/۵٪ دیگر توسط بیمه شده پرداخت می گردد.

تعهدات کارفرما در برابر تأمین اجتماعی

- ۱- کارفرما مسئول پرداخت حق بیمه سهم خود و بیمه شده به سازمان بوده و مکلف است در موقع پرداخت حقوق و یا مزایای سهم بیمه شده، طبق ماده ۳۶ قانون تأمین اجتماعی حق بیمه را کسر و سهم خود را بر آن افزوده و به صندوق پرداخت نماید.
 - ۲- در صورت عدم کسر حق بیمه سهم کارگر، کارفرما خود شخصاً مسئول پرداخت حق بیمه سهم کارگر خواهد بود.
 - ۳- به استناد ماده ۳۷ قانون تأمین اجتماعی هنگام نقل و انتقال عین یا منافع مؤسسات و کارگاه های مشمول، اعم از اینکه انتقال بصورت قطعی، شرطی، رهنی، صلح حقوق یا اجاره باشد و اعم از اینکه انتقال بصورت رسمی یا غیر رسمی انجام گیرد، دفاتر اسناد رسمی باید درباره وضعیت بدهی کارگاه از سازمان تأمین اجتماعی استعلام کنند. در غیر اینصورت مسئولیت پرداخت بدهی مشترکاً بعهده تحویل گیرنده و فروشنده خواهد بود. در این موارد سازمان تأمین اجتماعی موظف است حداکثر ظرف ۱۵ روز از تاریخ ورود برگ استعلام به دفتر سازمان، جوابیه لازم را بر اساس مقررات صادر نماید در غیر اینصورت انجام معامله بلامانع خواهد بود.
 - ۴- در صورتیکه کارفرما انجام کار را به پیمانکار واگذار نماید باید پیمانکار را مکلف نماید لیست و حق بیمه کارگران خود را به سازمان ارائه و رسید مربوطه را به کارفرما تحویل نماید. ضمناً پرداخت ۵٪ بهای کل قرارداد و ۱۰٪ حسن انجام کار باید پس از دریافت مفاصا حساب از تأمین اجتماعی توسط پیمانکار به وی صورت گیرد.
 - ۵- کارفرما مکلف است حق بیمه مربوط به هر ماه را حداکثر تا آخرین روز ماه بعد به تأمین اجتماعی پرداخت نماید و در صورت عدم پرداخت، مشمول جریمه ای خواهد شد که قانون تعیین می کند. همچنین در صورت ارسال موارد خلاف واقع توسط کارفرما به صندوق و اثبات موضوع از طریق تأمین اجتماعی، لیست حداکثر ظرف شش ماه به کارفرما عودت و در صورت تکرار موضوع مشمول جریمه تعیین شده طبق قانون خواهد گردید.
 - ۶- به استناد ماده ۴۰ قانون تأمین اجتماعی در صورتیکه کارفرما از ارسال صورت مزد مذکور در ماده ۳۹ این قانون خودداری کند، سازمان می تواند حق بیمه را رسماً تعیین و از کارفرما مطالبه و وصول نماید.
 - ۷- کارفرما می تواند به استناد ماده ۴۲ قانون تأمین اجتماعی در صورت اعتراض به میزان حق بیمه و یا خسارات برآوردی تعیین شده، حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ ابلاغ اعتراض نموده تا در هیئت بدوی تشخیص مطرح و در غیر اینصورت بدهی قطعی را پرداخت و در صورت عدم پرداخت طبق ماده ۵۰ این قانون مبلغ مورد نظر توسط سازمان وصول خواهد شد.
 - ۸- در صورتی که کارفرما و یا سازمان به رأی هیئت بدوی تشخیص مطالبات اعتراض داشته باشند در صورتی که اصل حق بیمه مطرح شده در هیئت بدوی تشخیص مطالبات بیش از ۱۵۰۰۰۰۰ ریال باشد، بایستی ظرف ۲۰ روز از تاریخ ابلاغ به رای هیئت بدوی، تقاضای تجدید نظر در هیئت تشخیص مطالبات در مرکز استان را بنمایند.
- کمیسیون تشخیص مطالبات با حضور نماینده ای از جامعه کارفرمایان (هراستان) تشکیل می شود با وجود این هر کارفرما حق دارد در جلسه کمیسیون که به منظور رسیدگی به اعتراض او تشکیل می گردد حضور یابد و توضیحات لازم را ارائه کند.

۹- کارفرما به استناد ماده ۳۶ قانون در صورت موافقت مدیر کل استان می تواند به درخواست کارفرما بدهی را تا ۳۶ ماه تقسیط نماید و در صورت عدم پرداخت اقساط در سر رسید تعیین شده، کارفرما موظف است بقیه بدهی را یکجا پرداخت نماید و امکان تقسیط دوباره وجود ندارد.

۱۰- کارفرمایان مکلفند طبق ماده ۴۷ قانون تأمین اجتماعی صورت مزد و حقوق و مزایای بیمه شدگان و همچنین دفاتر و مدارک لازم را در مواقع مراجعه بازرس سازمان در اختیار او بگذارند و در صورت نیاز از آنها یا قسمتی از آنها کپی دریافت نمایند.

۱۱- بازرسان سازمان حق دارند کارگاه های مشمول قانون را مورد بازرسی قرار دهند و یک نسخه از بازرسی انجام شده را در همان محل کارگاه تحویل کارفرما یا نماینده وی نمایند.

۱۲- بدهی تأمین اجتماعی به استناد ماده ۴۹ قانون تأمین اجتماعی در عداد مطالبات ممتازه بوده و کسی نمی تواند آن را بخشیده و یا اضافه و کم نماید مگر این که بر طبق قانون باشد.

۱۳- کارفرمایان حق دارند در مواردی که حسب قوانین نیاز به ارائه مفصاحساب از تأمین اجتماعی دارند صدور آن را از سازمان تقاضا کنند و سازمان مکلف است حداکثر پس از یک ماه از تاریخ ثبت تقاضای کارفرما (در صورتی که بدهی نداشته باشد)، مفصاحساب را صادر و به تقاضاکننده ارائه نماید. (در این مورد، اگر کارفرما بدهی برآوردی داشته باشد، با حفظ حق اعتراض می تواند این بدهی را واریز و مفصاحساب دریافت نماید.)

۱۴- کارفرمایان می توانند برای کارگرانی که پس از رسیدن به سن بازنشستگی (۶۰ سال) آقایان و (۵۵ سال) خانمها حداقل ۵ سال کار کرده اند (در صورت داشتن حداقل سابقه لازم) بدون رضایت کارگر از سازمان تأمین اجتماعی تقاضای بازنشستگی نمایند.

۱۵- کارفرمایی که در مهلت مقرر تعیین شده لیست و حق بیمه خود را به سازمان پرداخت ننماید مشمول ماده ۵۰ قانون تأمین اجتماعی و مجازات بازداشت اموال خواهد شد.

نکته: بازداشت وجوه در موارد زیر ممنوع است :

الف: بیش از یک چهارم حقوق یا مستمری بازنشستگی یا از کار افتادگی

ب: بیش از یک چهارم حقوق یا دستمزد شاغلین معیل

پ: بیش از یک سوم حقوق یا دستمزد شاغلین مجزد

ت: هزینه سفر و فوق العاده ماموریت کارکنان دولت و مؤسسات و شرکت های دولتی

ث: حقوق کارکنان نیروهای مسلح در حال جنگ

چگونگی ارتباط بین سازمان تأمین اجتماعی و کارفرمایان

ارتباط سازمان تأمین اجتماعی با کارفرمایان فرایند طولانی دارد و از مرحله تأسیس کارگاه (شرکت، موسسه، کارخانه و ...) با تشکیل پرونده در شعبه تأمین اجتماعی آغاز می شود و با ارسال لیست حقوق و دستمزد و پرداخت حق بیمه کارگران تحت پوشش به طور مستمر (معمولاً ماهانه) درطول فعالیت کارگاه ادامه می یابد.

بنابراین مهمترین ایستگاههای ارتباطی سازمان تأمین اجتماعی با کارفرمایان به شرح زیر است:

۱- تشکیل پرونده بیمه ای کارگاه (حقیقی یا حقوقی) در شعبه تأمین اجتماعی و دریافت شماره کارگاه (کد ده رقمی) همزمان با آغاز فعالیت کارگاه

۲- ارسال لیست حقوق یا دستمزد کارگران شاغل در کارگاه (بدرج کامل مشخصات و شماره بیمه شده برای هر کارگر) به شعبه تأمین اجتماعی

- ۳- پرداخت حق بیمه در مهلت تعیین شده (حداکثر تا پایان ماه بعد)
- ۴- اعلام تغییرات جابجایی نیروی کار شاغل در کارگاه همزمان با ارسال لیست حقوق و دستمزد به شعبه تأمین اجتماعی
- ۵- اعلام حوادث، بیماریها و رویدادهایی که برای کارگران در ارتباط با کار پیش می آید (طرف سه روز اداری) به شعبه تأمین اجتماعی در طول دوره فعالیت
- ۶- دریافت مفصلا حساب از شعبه تأمین اجتماعی به هنگام نقل و انتقال مالکیت کارگاه پایان قراردادهای پیمانکاری و...

چند نکته مهم دیگر

- ۱- به بیمه شده زن یا مرد که برای اولین بار ازدواج می کند در صورتی که در تاریخ ازدواج رابطه استخدامی او با کارفرما قطع نشده باشد، ظرف پنج سال قبل از تاریخ ازدواج حداقل حق بیمه هفتصد و بیست روز کار را به سازمان پرداخته باشد و عقد ازدواج وی دائم بوده و در دفتر رسمی ازدواج به ثبت رسیده باشد، مبلغی معادل یکماه متوسط مزد یا حقوق به عنوان کمک ازدواج پرداخت می شود.
- ۲- سوابق خدمت نظام کلیه بیمه شدگان، در صورت پرداخت حق بیمه مقرر، به سوابق بیمه آنان اضافه می شود و در برخورداری از مزایای قانونی نظیر مستمری بازنشستگی موثر خواهد بود.
- ۳- برابر ماده ۵۸ قانون تأمین اجتماعی، بیمه شده اصلی افراد خانواده خود را می تواند تحت پوشش بیمه ای قرار دهد. افراد خانواده بیمه شده که می توانند تحت پوشش بیمه شده اصلی قرار بگیرند و از خدمات پزشکی بیمه تأمین اجتماعی برخوردار شوند عبارتند از:
- الف- همسر(زن) بیمه شده
- ب - شوهر بیمه شده در صورتی که معاش او توسط بیمه شده زن تأمین شود و سن او بالای ۶۰ سال باشد یا طبق نظر کمیسیون پزشکی از کار افتاده کلی شناخته شود.
- ج- فرزندان بیمه شده که برای فرزندان دختر تا پیش از ازدواج و به شرط این که شاغل نباشند و برای فرزندان پسر حداکثر تا ۱۸ سال که البته فرزندان پسر بالای ۱۸ سال در صورتی که اشتغال به تحصیل داشته باشند یا بر اثر بیماری و نقص عضو بنا به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان (موضوع ماده ۹۱ قانون تأمین اجتماعی)، تحت تکفل پدر باشند نیز این تسهیلات وجود دارد.
- د- پدر و مادر مشروط براین که سن پدر بالای ۶۰ سال و سن مادر بالای ۵۵ سال باشد یا به تشخیص کمیسیون های پزشکی از کار افتاده کلی باشند و در هر حال از سازمان مستمری دریافت نمایند و تحت پوشش صندوق بیمه ای و حمایتی دیگری نبوده و همچنین در کفالت فرزند دیگری نباشند.
- ۴- در صورتی شوهر تحت تکفل همسر خود قرار می گیرد که تحت پوشش هیچ نظام حمایتی دیگری نباشد، از جایی مستمری یا مزد دریافت نکند، دارای استطاعت مالی نباشد یعنی معاش او و فرزندان او توسط همسرش تأمین شود و یا این که سن شوهر بالای ۶۰ سال باشد یا از نظر کمیسیون پزشکی (موضوع ماده ۹۱ قانون تأمین اجتماعی)، از کار افتاده کلی شناخته شده باشد.
- ۵- بیمه شده زن می تواند فرزندان خود را تحت پوشش بیمه خود در آورد مشروط به این که شوهر، تحت پوشش هیچ نظام حمایتی دیگری نباشد و از جایی مستمری یا حقوق دریافت نکند.

- ۶- ویژگی های گواهی استراحت پزشکی :
- الف: در تمام گواهی ها باید نوع بیماری، مدت بستری در بیمارستان یا استراحت در منزل به تفکیک و با صراحت مشخص شده باشد.
- ب: براساس گواهی پزشک معالج که در هر نوبت می بایست هفت روز یا کمتر بوده و جمع آنها در طول سال از ۱۵ روز بیشتر نشود.
- ج: چنانچه گواهی های استراحت پزشکی در یک نوبت بیشتر از ۷ روز و یا جمع گواهی های استراحت پزشکی در طول سال از ۱۵ روز تا ۶۰ روز باشد، باید به تایید پزشک معتمد برسد.
- د: استراحت های بیش از ۶۰ روز در طول سال، باید به تایید شورای پزشکی برسد.
- ۷- برای جمع آوری سوابق بیمه ای از شعب و شهرستان های مختلف بیمه شده می بایست به آخرین شعبه محل بیمه پردازی خود مراجعه کرده و نسبت به تکمیل فرم درخواست جمع آوری سوابق بیمه اقدام نماید.
- ۸- سابقه پرداخت حق بیمه قابل واگذاری نیست زیرا سابقه پرداخت حق بیمه، صرفا براساس اشتغال افراد و رابطه مزد بگیری آنان با کارفرمای مربوطه تعریف می شود.
- ۹- مدت مرخصی استعلاجی نیز جزء سوابق بیمه ای محسوب می شود.

آشنایی با قوانین مالیاتی اشخاص حقیقی (مشاغل)

مقدمه

دولت برای تأمین هزینه‌های خود از منابع مختلف درآمد تحصیل می‌کند. گرچه بخشی از درآمدهای دولت در کشور ما از طریق استقراض از بانک مرکزی، بخشی از فروش نفت و بخشی دیگر از درآمد حاصل از خدمات مختلف مانند خدمات پستی، حمل و نقل و انحصارات دولتی است، اما مالیات نیز بخش بسیار مهم و اثرگذاری از درآمد دولت را تشکیل می‌دهد. اهمیت مالیات بیشتر از آن جهت است که ارتباط میان مردم و دولت را حفظ کرده و دولت را ملزم به پاسخ‌گویی در برابر درآمد به‌دست آمده می‌کند.

صاحب‌نظران اقتصاد و توسعه معتقدند که درآمدهای مالیاتی در راستای تأمین هزینه‌های دولت، شرایط نامطلوب اقتصادی آن جامعه را بهبود می‌بخشد. سهم درآمدهای مالیاتی دولت‌ها از تولید ناخالص داخلی کشورها معمولاً قابل توجه است. البته در اقتصاد ایران این سهم رقم بسیار ناچیزی است. عدم فاصله‌ی میان دولت و مردم مهمترین مساله در پرداخت «با رغبت» مالیات است. زمانی که مردم بدانند هرگونه شانه خالی کردن از زیر پرداخت مالیات در نهایت به زیان خود آن‌هاست و مانع از اجرای برنامه‌های رفاهی دولت خواهد شد، پس مالیات را با رغبت پرداخت خواهند کرد.

فصل اول: مالیات و مشمولان پرداخت آن

بخش اول: تعریف مالیات و انواع آن

مالیات یک نوع هزینه اجتماعی است که آحاد یک ملت در راستای بهره‌وری از امکانات، منابع، خدمات عمومی و ضروری، امنیت، عمران و آبادانی یک کشور مؤظفند آن را به دولت پرداخت نمایند تا توانائی‌های جایگزینی این امکانات و منابع فراهم شود.

مالیات در واقع انتقال بخشی از درآمدهای جامعه به دولت و یا بخشی از سود فعالیت‌های اقتصادی است که نصیب دولت می‌گردد زیرا ابزار و امکانات دست‌یابی به درآمد و سودها را دولت فراهم ساخته‌است.

انواع مالیات‌ها در ایران

در ایران مالیات‌ها به دو دسته مستقیم و غیر مستقیم تقسیم می‌شوند

مالیات‌های مستقیم

مالیات‌هایی است که مستقیماً از دارائی یا درآمد افراد گرفته می‌شوند و شامل مالیات بر دارائی و مالیات بر درآمد هستند. همان‌طور که از نام این مالیات‌ها مشخص است بدون هیچ واسطه‌ای بر درآمد افراد و یا سازمان‌ها و مؤسسات اقتصادی اعمال می‌شوند و توسط مأموران مالیاتی به‌طور مستقیم وصول می‌شوند نمونه بارز این مالیات‌ها مالیاتی است که دولت به‌طور مستقیم از حقوق کارمندان خود کسر می‌کند.

انواع مالیات های مستقیم

الف) مالیات بردارایی (ثروت)

ب) مالیات بر درآمد

الف) مالیات بر دارائی (ثروت)

دارایی یا ثروت، مشتمل بر کلیه حقوقی است که شخص حقیقی یا حقوقی نسبت به اشیاء و اموال دارد و به آنها این اجازه را می دهد که در آن اموال تصرفات مالکانه نمایند.

این مالیاتها انواع مختلفی دارد که عبارتند از:

۱) **مالیات بر ارث:** مالیاتی است که در نتیجه فوت شخص اعم از فوت واقعی یا فرضی بر اموال باقی مانده متوفی طبق قانون تعلق می گیرد

۲) **حق تمبر:** نوعی مالیات مستقیم است که از طریق الصاق و ابطال تمبر بر اسناد، اوراق و مدارک به منظور رسمیت بخشیدن یا لازم الاجرا نمودن آنها از مودی گرفته می شود.

برای نمونه حق تمبری که از هر برگ چک که از طرف بانکها چاپ و به مصرف کنندگان ارائه میشود یا از کانامه و صدور و تمدید پروانه کسب... اخذ می شود.

ب) **مالیات بر درآمد:** مالیاتی است که از درآمد اشخاص حقیقی و حقوقی براساس نرخ های مقرر در همان سال دریافت می شود و دارای انواع مختلفی است:

۱) **مالیات بر درآمد اجاره املاک:** مالیاتی است که از درآمد شخص حقیقی یا حقوقی ناشی از واگذاری حقوق خود نسبت به املاک واقع در ایران پس از کسر معافیت مقرر اخذ می شود.

۲) **مالیات بر درآمد کشاورزی:** درآمد حاصل از کلیه فعالیت های کشاورزی، دامپروری، دامداری، پرورش ماهی و زنبور عسل و پرورش طیور، صیادی و ماهیگیری، نوغان داری، احیای مراتع و جنگل ها، باغات، اشجار از هر قبیل و نخیلات از پرداخت مالیات معاف می باشد.

۳) **مالیات بر درآمد حقوق:** درآمدی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران برحسب مدت یا کار انجام یافته به طور نقد یا غیرنقد تحصیل می کند مشمول مالیات بر درآمد حقوق است

۴) **مالیات بر درآمد مشاغل:** مالیاتی است که از درآمد شخص حقیقی که از طریق اشتغال به مشاغل یا به عناوین دیگر غیر از موارد مذکور در سایر فصل های قانون مالیات ها در ایران تحصیل می شود پس از کسر معافیت های مقرر وصول می گردد.

۵) **مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی:** مالیاتی است که از جمع درآمد شرکت ها و درآمد ناشی از فعالیت های انتفاعی سایر اشخاص حقوقی که از منابع مختلف در ایران یا خارج از ایران تحصیل می شود.

۶) **مالیات بر درآمد اتفاقی:** مالیاتی است که از درآمد نقدی و یا غیرنقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی و یا به عنوان جایزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل نماید.

مالیاتهای غیر مستقیم:

مالیاتی است که با واسطه و به طور غیرمستقیم از شهروندان گرفته می‌شود. مالیات غیرمستقیم در شکل‌های گوناگونی قابل پیاده شدن می‌باشد و پرداخت آن نیز با اینکه بر دوش همگان می‌باشد ولی محسوس نیست و به طور معمول عموم مردم وجود آن را احساس نمی‌کنند. این مالیات اغلب بر قیمت کالاها و خدمات اضافه شده و به مصرف کننده منتقل می‌گردد

انواع مالیات های غیرمستقیم

الف) مالیات بر واردات

ب) مالیات بر معاملات (مصرف و فروش)

مالیات بر واردات عبارتند از:

۱) حقوق گمرکی

۲) سود بازرگانی

۳) عوارض اتومبیل‌های وارداتی

۴) حق الثبت سفارش کالا

مالیات بر معاملات (مصرف و فروش) عبارتند از:

۱) مالیات بر فرآورده‌های نفتی

۲) مالیات تولید الکل طبی و صنعتی

۳) مالیات نوشابه‌های غیر الکی

۴) مالیات فروش سیگار

۵) مالیات اتومبیل

۶) مالیات اتومبیل‌های داخلی

۷) مالیات فروش خاویار

۸) مالیات حق اشتراک تلفن خودکار و خدمات بین الملل

۹) مالیات ضبط صوت و تصویر

بخش دوم: مشمولین و غیر مشمولین پرداخت مالیات**الف (مشمولین پرداخت مالیات**

طبق ماده ۱ قانون مالیات های مستقیم اشخاص زیر مشمول پرداخت مالیات می باشند.

۱) کلیه مالکین اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی نسبت به اموال یا املاک خود واقع در ایران.

۲) هر شخص حقیقی ایرانی مقیم ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.

۳) هر شخص حقیقی ایرانی مقیم خارج از ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران تحصیل می کند.

۴) هر شخص حقوقی ایرانی نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.

۵) هر شخص غیر ایرانی (اعم از حقیقی یا حقوقی) نسبت به درآمدهایی که در ایران تحصیل می نماید و همچنین نسبت به درآمدهایی که بابت واگذاری امتیازات یا سایر حقوق خود و یا دادن تعلیمات و کمک های فنی و یا واگذاری فیلم های سینمایی (که به عنوان بها یا حق نمایش یا هر عنوان دیگر عاید آنها می گردد) از ایران تحصیل می کند.

ب) غیرمشمولین پرداخت مالیات

طبق ماده ۲ قانون مالیات های مستقیم اشخاص زیر مشمول پرداخت مالیات های موضوع این قانون نیستند.

۱) وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی

۲) دستگاه هایی که بودجه آنها وسیله دولت تأمین می شود

۳) شهرداری ها

۴) بنیادها و نهادهای انقلاب اسلامی دارای مجوز معافیت از طرف حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری
تبصره ۱: شرکت هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه آنها متعلق به اشخاص و مؤسسه های مذکور در بندهای فوق باشد سهم درآمد یا سود آنها مشمول حکم این ماده نخواهد بود. حکم این تبصره مانع استفاده شرکت های مزبور از معافیت های مقرر در این قانون حسب مورد نیست.

تبصره ۲: درآمدهای حاصل از فعالیت های اقتصادی از قبیل فعالیت های صنعتی، معدنی، تجاری، خدماتی و سایر فعالیت های تولیدی برای اشخاص موضوع این ماده که به نحوی غیر از طریق شرکت نیز تحصیل می شود در هر مورد به طور جداگانه به نرخ مذکور در ماده (۱۰۵) این قانون مشمول مالیات خواهد بود.
مسئولان اداره امور در این گونه موارد نسبت به سهم فعالیت مذکور مکلف به انجام دادن تکالیف مربوط طبق مقررات این قانون خواهند بود در غیر این صورت نسبت به پرداخت مالیات متعلق با مودی مسئولیت تضامنی خواهند داشت.

سوالات تشریحی

۱- مالیات را تعریف کنید؟

۲- فرق بین مالیات مستقیم و غیرمستقیم چیست؟

۳- مالیات بردرآمد مشاغل چیست؟

۴- چه اشخاصی مشمول پرداخت مالیات نمی باشند؟

سوالات چهارگزینه ای

۱- کدامیک از مالیات های زیر غیر مستقیم می باشد؟

الف) نوشابه های غیر الکلی ب) فرآورده های نفتی ج) مالیات اتومبیل د) همه موارد

۲- مالیات حق تمبر صدور و تمدید پروانه کسب چه مالیاتی است؟

الف) مالیات مستقیم ب) مالیات غیر مستقیم

ج) مالیات بر مصرف د) مالیات بردرآمد مشاغل

- ۳- مالیاتی که در قبال تسلیم نیروی بابت اشتغال در ایران تحصیل میشود چه نام دارد؟
- الف) مالیات بر درآمد
 ب) مالیات بر حقوق
 ج) مالیات بر مصرف
 د) مالیات املاک

فصل دوم: مالیات بر درآمد مشاغل

براساس ماده ۹۳ قانون مالیات های مستقیم درآمدی که شخص حقیقی از طریق اشتغال به مشاغل یا به عناوین دیگر غیر از موارد مذکور در سایر فصل های این قانون در ایران تحصیل کند پس از کسر معافیت های مقرر در این قانون مشمول مالیات بر درآمد مشاغل می باشد.

تبصره: درآمد شرکت های مدنی (اعم از اختیاری یا قهری) و همچنین درآمدهای ناشی از فعالیت های مضاربه در صورتی که عامل (مضارب) یا صاحب سرمایه شخص حقیقی باشد تابع مقررات این فصل می باشد. کسبه، اصناف، صاحبان حرف، صاحبان کارخانه ها، و کارگاه های تولیدی و سایر افرادی که به صورت شخص حقیقی بابت درآمد حاصل از اشتغال به مشاغل آزاد و به طور انفرادی یا مشارکت مدنی فعالیت دارند یا به عناوین دیگری در ایران درآمدی تحصیل کنند مشمول مالیات بر درآمد مشاغل می باشند.

درآمد مشمول مالیات چیست؟

طبق ماده ۹۴ قانون مالیات های مستقیم درآمد مشمول مالیات مودیان موضوع این فصل عبارت است از کل فروش کالا و خدمات به اضافه سایر درآمدهای آنان که مشمول مالیات فصول دیگر شناخته نشده پس از کسر هزینه ها و استهلاکات مربوط طبق مقررات فصل هزینه های قابل قبول و استهلاکات.

بخش اول: گروه بندی مشاغل بر مبنای حجم و یا نوع فعالیت

براساس طبق ماده ۹۵ قانون مالیات های مستقیم صاحبان مشاغل موضوع این فصل موظفند دفاتر و یا اسناد و مدارک حسب مورد را که با رعایت اصول و ضوابط مربوط از جمله اصول و ضوابط مربوط به تنظیم دفاتر تجاری موضوع قانون تجارت در خصوص تجار تنظیم می گردد برای تشخیص درآمد مشمول مالیات نگهداری و اظهارنامه مالیاتی خود را بر اساس آنها تنظیم کنند.

***گروه اول**

مشاغلی هستند که مجموع مبلغ فروش کالا و خدمات سال قبل یا ده برابر درآمد مشمول مالیات قطعی شده طبق آخرین برگ مالیات قطعی عملکرد سال ۱۳۹۱ و بعد که تا تاریخ پایان دی ماه سال قبل از شروع سال مالیاتی ابلاغ شده باشد، هر کدام بیشتر از مبلغ سی میلیارد ریال باشد.

اشخاص ذیل فارغ از حجم فعالیت از لحاظ انجام تکالیف جزء مودیان گروه اول محسوب می شوند
(۱) دارندگان کارت بازرگانی (وارد کننده و صادر کننده)

(۲) صاحبان کارخانه‌ها و واحدهای تولیدی و بهره‌برداران معادن دارای جواز تاسیس و پروانه بهره برداری از وزارتخانه‌های ذی‌ربط

(۳) صاحب هتل‌های سه ستاره و بالاتر

(۴) صاحبان بیمارستان‌ها، زایشگاه‌ها و کلینیک‌های تخصصی

(۵) صاحبان مشاغل صرافی

(۶) فروشگاه‌های زنجیره‌ای دارای مجوز فعالیت از وزارتخانه‌های ذی ربط.

تکالیف مودیان گروه اول در خصوص نگهداری دفاتر و اسناد و مدارک

نگهداری دفاتر روزنامه و کل یا سایر دفاتر حسب مورد دستی یا ماشینی متکی به اسناد و مدارک با رعایت مقررات مندرج در ماده ۶ آیین نامه اجرایی مربوط به نوع دفاتر اسناد و مدارک و روش‌های نگهداری آن‌ها موضوع ماده ۹۵ اصلاحی قانون مالیات‌های مستقیم

مودیان برای ثبت و پلمپ دفتر روزنامه و کل در سال اول باید حداکثر تا ۳۰ روز پس از شروع فعالیت و در سنوات آتی باید قبل از شروع سال مالیاتی به سامانه جامع ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیر تجاری مراجعه و درخواست خود جهت دریافت دفاتر را ثبت و مراحل لازم را بر اساس دستورالعمل موجود در سامانه مذکور طی نمایند.

***گروه دوم**

مجموع مبلغ فروش کالا و خدمات سال قبل یا ده برابر درآمد مشمول مالیات قطعی شده طبق آخرین برگ مالیات قطعی عملکرد سال ۱۳۹۱ و بعد که تا تاریخ پایان دی ماه سال قبل از شروع سال مالیاتی ابلاغ شده باشد، هر کدام بیشتر از مبلغ ده میلیارد تا سی میلیارد ریال باشد.

تکالیف مودیان گروه دوم در خصوص نگهداری دفاتر و اسناد و مدارک

نگهداری اسناد و مدارک معاملات از قبیل اسناد درآمدی فروش کالا یا ارائه خدمات و سایر درآمدها و اسناد خرید کالا، خدمات و دارایی و سایر اسناد هزینه‌های انجام شده به تفکیک و به ترتیب تاریخ وقوع هر یک از رویدادهای مالی برای هر سال مالیاتی و تنظیم صورت درآمد و هزینه ماهیانه و سالانه خود در چارچوب فرم‌های زیر:

صورت درآمد و هزینه ماهیانه مودیان گروه دوم و صورت درآمد و هزینه سالانه مودیان گروه دوم

***گروه سوم**

مودیانی که در گروه‌های اول و دوم قرار نمی‌گیرند، جزء گروه سوم محسوب می‌شوند.

تکالیف مودیان گروه سوم در خصوص نگهداری دفاتر و اسناد و مدارک

نگهداری اسناد و مدارک مربوط به معاملات خود از قبیل اسناد درآمدی فروش کالا یا ارائه خدمات و سایر درآمدها و اسناد خرید کالا و خدمات و نیز اسناد هزینه انجام شده برای هر سال مالیاتی و تنظیم خلاصه درآمد و هزینه در چارچوب فرم خلاصه درآمد و هزینه سالانه گروه سوم.

نکته ۱: در مواردی که مودی صرفاً به ارائه خدمات اشتغال دارد ۵۰٪ مبالغ فوق الذکر ملاک عمل می باشد.

نکته ۲: در مشارکت مدنی جمع مبلغ فروش کالا و خدمات و یا درآمد مشمول مالیات قطعی شده کلیه شرکاء ملاک عمل می باشد.

نکته ۳: مجموع مبلغ فروش کالا و خدمات سال قبل بر اساس فعالیت مودی در سال قبل می باشد

نکته ۴: مودیان مالیاتی که در هر گروه قرار می گیرند تا سه سال بعد از نظر انجام تکالیف قانونی در طبقات پایین تر قرار نخواهند گرفت

نکته ۵: در دو سال اول شروع فعالیت صاحبان مشاغل به استثناء مودیانی که بر اساس نوع فعالیت در گروه اول قرار می گیرند انتخاب گروه و انجام تکالیف قانونی مربوط به انتخاب مودی خواهد بود

نکته ۶: صاحبان مشاغلی که در گروه های دوم یا سوم قرار می گیرند می توانند در هر سال مالیاتی نسبت به انجام تکالیف گروه بالاتر اقدام نمایند. در این صورت مکلف به رعایت مقررات مربوط خواهند بود.

➤ عدم ارائه دفاتر یا حساب سود و زیان و عدم تسلیم ترازنامه موجب تعلق جریمه ای معادل ۲۰٪ مالیات برای هر یک از موارد مذکور خواهد شد

بخش دوم: نحوه تعیین درآمد مشمول مالیات مودیان

طبق ماده ۹۷ قانون مالیات های مستقیم درآمد مشمول مالیات اشخاص حقیقی موضوع این قانون که مکلف به تسلیم اظهارنامه مالیاتی می باشند به استناد اظهارنامه مالیاتی مودی که با رعایت مقررات مربوط تنظیم و ارائه شده و مورد پذیرش قرار گرفته باشد خواهد بود. سازمان امور مالیاتی کشور می تواند اظهارنامه های مالیاتی دریافتی را بدون رسیدگی قبول و تعدادی از آنها را بر اساس معیارها و شاخص های تعیین شده و یا به طور نمونه انتخاب و برابر مقررات مورد رسیدگی قرار دهد. در صورتی که مودی از ارائه اظهارنامه مالیاتی در مهلت قانونی و مطابق با مقررات خودداری کند سازمان امور مالیاتی کشور نسبت به تهیه اظهارنامه مالیاتی برآوردی براساس فعالیت و اطلاعات اقتصادی کسب شده مودیان از طرح جامع مالیاتی و مطالبه مالیات متعلق به موجب برگ تشخیص مالیات اقدام می کند. در صورت اعتراض مودی چنانچه ظرف مدت سی روز از تاریخ ابلاغ برگ تشخیص مالیات نسبت به ارائه اظهارنامه مالیاتی مطابق مقررات مربوط اقدام کند اعتراض مودی طبق مقررات این قانون مورد رسیدگی قرار می گیرد این حکم مانع از تعلق جریمه ها و اعمال مجازات های عدم تسلیم اظهارنامه مالیاتی در موعد مقرر قانونی نیست.

تبصره: سازمان امور مالیاتی کشور موظف است حداکثر ظرف مدت سه سال از تاریخ ابلاغ این قانون، بانک اطلاعات مربوط به نظام جامع مالیاتی را در سراسر کشور مستقر و فعال نماید. در طی این مدت، در ادارات امور مالیاتی که نظام جامع مالیاتی به صورت کامل به اجراء در نیامده است، مواد (۹۷)، (۹۸)، (۱۵۲)، (۱۵۳)، (۱۵۴) و (۲۷۱) قانون مالیات های مستقیم مصوب سال ۱۳۸۰ مجری خواهد بود.

بخش سوم: وظایف مودیان مالیات بر درآمد مشاغل

۱) طبق تبصره ۳ ماده ۱۷۷ قانون مالیات های مستقیم صاحبان مشاغل مکلفند ظرف چهار ماه از تاریخ شروع فعالیت مراتب راکتبا به اداره امور مالیاتی محل اعلام نمایند و نسبت به تشکیل پرونده اقدام نمایند. عدم انجام دادن تکلیف فوق در مهلت مقرر مشمول جریمه ای معادل ده درصد (۱۰٪) مالیات قطعی و نیز موجب محرومیت از کلیه تسهیلات و معافیت های مالیاتی از تاریخ شناسایی توسط اداره امور مالیاتی خواهد بود. این حکم در مورد صاحبان مشاغلی که برای آنها از طرف مراجع ذیربط پروانه یا مجوز فعالیت صادر گردیده است نخواهد بود.

۲) صاحبان مشاغل مکلفند هرگونه تغییرات از جمله انحلال، تعطیلی فعالیت، تغییر نام، تغییر شغل، تغییر نشانی، تبدیل فعالیت انفرادی به مشارکتی و بالعکس، تغییر شرکا و... را حداکثر ظرف مدت دو ماه از تاریخ انجام یا وقوع تغییرات، به سازمان اعلام نمایند.

۳) مودیان موضوع این فصل این قانون مکلف اند اظهارنامه مالیاتی مربوط به فعالیت های شغلی خود را در یک سال مالیاتی برای هر واحد شغلی یا برای هر محل جداگانه طبق نمونه ای که وسیله سازمان امور مالیاتی کشور تهیه خواهد شد تنظیم و تا آخر خرداد ماه سال بعد به اداره امور مالیاتی محل شغل خود تسلیم و مالیات متعلق را به نرخ مذکور در ماده (۱۳۱) این قانون پرداخت نمایند. (ماده ۱۰۰ ق.م.م)

تبصره: سازمان امور مالیاتی کشور می تواند برخی از مشاغل یا گروه هایی از آنان را که میزان فروش کالا و خدمات سالانه آنها حداکثر ده برابر معافیت موضوع ماده (۸۴) این قانون باشد از انجام بخشی از تکالیف از قبیل نگهداری اسناد و مدارک موضوع این قانون و ارائه اظهارنامه مالیاتی معاف کند و مالیات مودیان مذکور را به صورت مقطوع تعیین و وصول نماید. در مواردی که مودی کمتر از یک سال مالی به فعالیت اشتغال داشته باشد مالیات متعلق نسبت به مدت اشتغال محاسبه و وصول می شود.

حکم این تبصره مانع از رسیدگی به اظهارنامه های مالیاتی تسلیم شده در موعد مقرر نخواهد بود.

توجه: تمامی صاحبان مشاغل مکلفند اظهارنامه مالیاتی مربوط به فعالیت های شغلی عملکرد سال مربوطه خود را تا پایان خرداد ماه سال آینده، با مراجعه به سامانه عملیات الکترونیکی مالیاتی (tax.gov.ir) به اداره امور مالیاتی محل شغل خود تسلیم و مالیات متعلق را به نرخ ماده ۱۳۱ قانون مالیات های مستقیم پرداخت نمایند. عدم تسلیم اظهارنامه مالیاتی در موعد مقرر موجب عدم برخورداری از معافیت ماده ۸۴ قانون مالیات های مستقیم می باشد.

مهلت رسیدگی به اظهارنامه مالیاتی

طبق ماده ۱۵۶ قانون مالیات های مستقیم اداره امور مالیاتی مکلف است اظهارنامه مودیان مالیات بر درآمد را در مورد هرمنبع که در موعد قانونی تسلیم شده است حداکثر ظرف یک سال از تاریخ انقضای مهلت مقرر برای تسلیم اظهارنامه رسیدگی نماید. در صورتی که ظرف مدت مذکور برگ تشخیص درآمد صادر ننماید و یا تا سه ماه پس از انقضای یک سال فوق الذکر برگ تشخیص درآمد مذکور را به مودی ابلاغ نکند اظهارنامه مودی قطعی تلقی می شود.

هرگاه پس از قطعی شدن اظهارنامه مالیاتی یا بعد از رسیدگی و صدور و ابلاغ برگ تشخیص اعم از این که به قطعیت رسیده یا نرسیده باشد معلوم شود مودی درآمد یا فعالیت های انتفاعی کتمان شده ای داشته و مالیات

متعلق به آن نیز مطالبه نشده باشد، فقط مالیات بر درآمد آن فعالیت ها با رعایت ماده ۱۵۷ این قانون قابل مطالبه خواهد بود. در این حالت و همچنین در مواردی که اظهارنامه مودی به علت عدم رسیدگی قطعی تلقی می‌گردد اداره امور مالیاتی بایستی یک نسخه از برگ تشخیص صادره به انضمام گزارش توجیهی مربوط را ظرف ده روز از تاریخ صدور جهت رسیدگی به دادستانی انتظامی مالیاتی ارسال نماید.

بخش چهارم: معافیت مالیاتی سالانه

طبق ماده ۱۰۱ قانون مالیات های مستقیم درآمد سالانه مشمول مالیات مودیان موضوع این فصل که اظهارنامه مالیاتی خود را طبق مقررات این فصل در موعد مقرر تسلیم کرده‌اند تا میزان معافیت موضوع ماده (۸۴) این قانون از پرداخت مالیات معاف و مازاد آن به نرخ‌های مذکور در ماده (۱۳۱) این قانون مشمول مالیات خواهد بود. شرط تسلیم اظهارنامه برای استفاده از معافیت فوق نسبت به عملکرد سال ۱۳۸۲ به بعد جاری است.

تبصره ۱: در مشارکت‌های مدنی اعم از اختیاری و قهری شرکا حداکثر از دو معافیت استفاده خواهند کرد و مبلغ معافیت به‌طور مساوی بین آنان تقسیم و باقی‌مانده سهم هر شریک جداگانه مشمول مالیات خواهد بود. شرکایی که با هم رابطه زوجیت دارند از لحاظ استفاده از معافیت در حکم یک شریک تلقی و معافیت مقرر به زوج اعطا می‌گردد. در صورت فوت احد از شرکا وراثت وی به عنوان قائم‌مقام قانونی از معافیت مالیاتی سهم متوفی در مشارکت به شرح فوق استفاده نموده و این معافیت به‌طور مساوی بین آنان تقسیم و از درآمد سهم هر کدام کسر خواهد شد.

تبصره ۲: در صورتی که هر شخص حقیقی دارای بیش از یک واحد شغلی باشد، مجموع درآمد واحدهای شغلی وی با کسر فقط یک معافیت موضوع این ماده مشمول مالیات به نرخ های مذکور در ماده (۱۳۱) این قانون می‌شود.

سایر معافیت ها

الف) طبق ماده ۱۴۵ قانون مالیات های مستقیم وجوه پرداختی بابت انواع بیمه‌های عمر و زندگی و از طرف مؤسسات بیمه که به موجب قراردادهای منعقد شده بیمه عاید ذینفع می‌شود از پرداخت مالیات معاف است.

ب) طبق ماده ۱۴۵ قانون مالیات های مستقیم سود دریافتی به هر عنوان در موارد زیر از پرداخت مالیات معاف است

۱) سود متعلق به سپرده‌های مربوط به کسور بازنشستگی و پس‌انداز کارمندان و کارگران نزد بانک‌های ایرانی در حدود مقررات استخدامی مربوطه.

۲) سود یا جوایز متعلق به حساب‌های پس‌انداز و سپرده‌های مختلف نزد بانکهای ایرانی یا مؤسسات اعتباری غیربانکی مجاز.

این معافیت شامل سپرده‌هایی که بانکها یا مؤسسات اعتباری غیربانکی مجاز نزد هم می‌گذارند نخواهد بود.

۳) جوایز متعلق به اوراق قرضه دولتی و اسناد خزانه.

۴) سود پرداختی بانک‌های ایرانی به بانک‌های خارج از ایران بابت اضافه برداشت (اوردرافت) و سپرده ثابت به شرط معامله متقابل.

۵) سود و جوایز متعلق به اوراق مشارکت.

تبصره: در مواردی که در قانون مالیات‌های مستقیم به بانک‌ها اشاره می‌شود امتیازات، تسهیلات، ترجیحات و تکالیف ذکر شده شامل مؤسسات اعتباری غیر بانکی که به موجب قانون یا با مجوز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تأسیس شده‌اند یا می‌شوند صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک، صندوق حمایت از تحقیقات و توسعه صنایع الکترونیک، صنایع دریایی و بیمه سرمایه‌گذاری فعالیت‌های معدنی و صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی نیز خواهد شد.

بخش پنجم: نرخ مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی (مشاغل)

طبق ماده ۱۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم نرخ مالیات بر درآمد اشخاص به شرح زیر است

تا میزان پانصد میلیون (۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ پانزده درصد (۱۵٪)
نسبت به مازاد پانصد میلیون (۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا میزان یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ بیست درصد (۲۰٪)
نسبت به مازاد یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ بیست و پنج درصد (۲۵٪)

تبصره: به ازای هر ده درصد (۱۰٪) افزایش درآمد ارزی مشمول مالیات اشخاص موضوع این ماده نسبت به درآمد ارزی مشمول مالیات سال گذشته آنها، یک واحد درصد و حداکثر تا پنج واحد درصد از نرخ‌های مذکور کاسته می‌شود. شرط برخورداری از این تخفیف تسویه بدهی مالیاتی سال قبل و تسلیم اظهارنامه مالیاتی مربوطه در مهلت اعلام شده از سوی سازمان امور مالیاتی است.

سوالات تشریحی

- ۱- درآمد مشمول مالیات را تعریف کنید؟
- ۲- معافیت سالانه مشاغل براساس ماده ۸۴ ق.م.م به چه صورتی است؟
- ۳- صاحبان مشاغلی که نسبت به انحلال و تعطیلی مغازه و یا تغییر شغل و نشانی اقدام می‌نمایند حداکثر مکلف هستند ظرف مدت چند ماه مراتب را به اداره امور مالیاتی اعلام نمایند؟
- ۴- در صورتی که شخص حقیقی دارای بیش از یک واحد شغلی باشد میزان معافیت سالانه چگونه تعیین می‌شود؟
- ۵- حداکثر مهلت رسیدگی به اظهارنامه‌های تسلیمی به اداره امور مالیاتی چقدر می‌باشد؟

سوالات چهارگزینه‌ای

- ۱- صاحبان مشاغل مکلف هستند از تاریخ شروع فعالیت مراتب را به میزان چه مدتی به اداره امور مالیاتی کتباً اعلام نمایند؟

الف) شش ماه	ب) چهار ماه	ج) سه ماه	د) سی روز
-------------	-------------	-----------	-----------

۲- مهلت تسلیم اظهارنامه جهت مودیان مشاغل (اشخاص حقیقی) چه زمانی است؟
 الف) پایان سال (ب) پایان خرداد سال بعد (ج) پایان تیر ماه سال بعد (د) پایان تیرماه سال جاری

۳- کدامیک از صاحبان مشاغل زیر ملزم به نگهداری دفاتر قانونی روزنامه وکل می باشند؟
 الف) مشاغلی که مجموع مبلغ فروش کالا و خدمات سال قبل آنها بیشتر از سی میلیارد ریال باشد
 ب) مشاغلی که مجموع خدمات سال قبل آنها بیشتر از پانزده میلیارد ریال باشد
 ج) مشاغلی که مجموع مبلغ فروش کالا و خدمات سال قبل آنها بین ده تا سی میلیارد ریال باشد
 د) موارد الف و ب

۴- مودیان مالیاتی گروه بندی شده براساس ماده ۹۵ ق.م.م تا چند سال نمی توانند از نظر انجام تکالیف قانونی در طبقات پایین تر قرار بگیرند؟

الف) یک سال (ب) دوسال (ج) چهار سال (د) سه سال

۵- شرکایی صنفی که با هم رابطه زوجیت دارند از لحاظ استفاده از معافیت سالانه به چه صورتی خواهد بود؟
 الف) در حکم یک شریک تلقی و معافیت مقرر به زوج اعطا می گردد
 ب) از دو معافیت به عنوان شریک استفاده می کنند
 ج) معافیت فقط به یکی از زوجین داده می شود
 د) موارد الف و ج

۶- کدام سود سپرده دریافتی مشمول معافیت نمی باشد؟

الف) مؤسسات اعتباری غیرمجاز (ب) مؤسسات اعتباری مجاز
 ج) بانکهای غیر دولتی (د) موارد الف و ج

۷- مهلت ابلاغ برگ تشخیص صادره توسط اداره امور مالیاتی چند ماه می باشد؟

الف) چهارماه (ب) دوماه (ج) یک ونیم ماه (د) سه ماه

فصل سوم: شماره اقتصادی، معاملات فصلی و صندوق فروشگاهی

بخش اول : شماره اقتصادی

اشخاص مکلف به ثبت نام و اخذ کارت اقتصادی عبارتند از:

- ۱) کلیه اشخاص حقوقی و حقیقی مشمول قانون مالیات های مستقیم و قانون مالیات بر ارزش افزوده
- ۲) درمورد اشخاص حقیقی که از لحاظ مالیاتی، واحدهای شغلی متعدد و مستقلی دارند طبق مقررات مکلف هستند برای هر محل شغلی، شماره اقتصادی دریافت نمایند

۳) در اجرای ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، برای شرکای شرکت مدنی موضوع تبصره ۳ ماده ۱۰۰ و یا شرکت‌های موضوع تبصره ماده ۱۰۱ قانون مالیات‌های مستقیم یک شماره اقتصادی صادر می‌شود.

نحوه ثبت نام و درخواست شماره اقتصادی

الف) اشخاص حقیقی و حقوقی مکلفند به ترتیبی که سازمان امور مالیاتی کشور اعلام می‌نماید به سامانه ثبت نام مودیان و تخصیص شماره اقتصادی به نشانی www.tax.gov.ir مراجعه و نسبت به ثبت نام و درخواست شماره اقتصادی اقدام نمایند

ب) اشخاص حقیقی و حقوقی تا پایان زمان مهلت تعیین شده توسط سازمان امور مالیاتی کشور برای دریافت و بکارگیری شماره اقتصادی بایستی حسب مورد از شماره ملی یا شناسه ملی به عنوان شماره اقتصادی استفاده نمایند.

نکته: عدم ثبت نام برای دریافت شماره اقتصادی در مهلت تعیین شده موجب محرومیت از کلیه معافیت‌ها و بخشودگی جریمه‌های مقرر در قانون مالیات‌های مستقیم می‌شود.

* چنانچه صاحبان مشاغل بر اساس مجوز صادره از طرف مراجع ذی‌صلاح بیش از یک محل فعالیت برای همان مجوز داشته باشند، برای تمامی این محل‌ها فقط یک ثبت نام صورت خواهد گرفت و بنا بر اعلام مودی یکی از این محل‌ها به عنوان محل اصلی فعالیت مشخص و سایر محل‌ها به عنوان شعبه منظور خواهد شد.
* چنانچه صاحبان مشاغل در یک محل بیش از یک فعالیت شغلی داشته باشند، مکلف به یک ثبت نام برای کلیه فعالیت‌های محل مذکور می‌باشند

* مشاغلی که به صورت مشارکت مدنی اداره می‌شوند به عنوان یک مودی در نظام مالیاتی ثبت نام خواهند شد. مشاغل مذکور مکلفند در زمان ثبت نام، اطلاعات مورد نیاز شرکا و نسبت سهم هر یک را اعلام نمایند.

بخش دوم: فهرست معاملات (ماده ۱۶۹ ق.م.م)

اشخاص مشمول ارائه فهرست معاملات

الف) کلیه اشخاص حقوقی و صاحبان مشاغل که حسب نوع و یا حجم فعالیت جزء گروه اول موضوع ماده ۲ آیین نامه اجرایی ماده ۹۵ قانون مالیات‌های مستقیم محسوب می‌شوند
ب) صاحبان مشاغل مشمول اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده.

توجه: اشخاص مشمول ارسال فهرست معاملات مکلفند فهرست معاملات را در مقاطع سه ماهه (فصلی) تهیه و تا یک ماه و نیم پس از پایان هر فصل، به صورت الکترونیکی از طریق درگاه اینترنتی سازمان برای سامانه معاملات ارسال نمایند.

موارد عدم شمول ارسال فهرست معاملات

- ❖ خرید و فروش و سود و کارمزد اوراق بهادار
- ❖ خرید و فروش سهام و سهم شرکت و حق تقدم سهام یا سهم شرکت
- ❖ سود و کارمزد و جریمه‌های بانک‌ها، صندوق تعاون، صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی، مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز و صندوق‌های قرض الحسنه

- ❖ سود سهام و سهم الشرکه
- ❖ حق عضویت اعضاء مجامع حرفه ای احزاب و انجمن‌ها و تشکل‌های غیر دولتی دارای مجوز از مراجع ذی صلاح
- ❖ کمک‌ها، جوایز و هدایای بلا عوض
- ❖ مبالغی که تحت عناوین جریمه یا خسارت انواع عوارض و مالیات، حق ثبت، حق تمبر، حقوق گمرکی و موارد مشابه به دستگاه‌های اجرایی پرداخت می‌گردد
- ❖ حقوق و دستمزد پرداختی
- ❖ وجوه پرداختی بابت حق نگهداری ساختمان محل فعالیت و آبونمان‌های پرداختی

نکاتی در رابطه با نحوه ارسال اطلاعات معاملات

اشخاص حقوقی و صاحبان مشاغل موضوع قانون مکلفند برای فروش کالا و عرضه خدمات خود صورت حساب صادر و شماره اقتصادی خود و خریدار را بر روی صورت حساب‌ها، قراردادهای و سایر اسناد مشابه درج نمایند. چنانچه خریدار کالا، خدمت و یا دارایی مکلف به ثبت نام در نظام مالیاتی نباشد و یا از جمله اشخاص حقیقی مصرف کننده نهایی و یا اشخاص حقیقی موضوع ماده ۸۱ قانون (فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، دامداری، پرورش ماهی و زنبور عسل و پرورش طیور، صیادی و ماهیگیری، نوغانداری، احیای مراتع و جنگل‌ها، باغات اشجار از هر قبیل و نخیلات) الزامی به درج شماره اقتصادی خریدار در صورت حساب صادره نخواهد بود.

مشمولین ارسال فهرست معاملات در موارد خرید کالا، خدمت و یا دارایی از اشخاص حقیقی موضوع ماده ۸۱ قانون (فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، دامداری، پرورش ماهی و زنبور عسل و پرورش طیور، صیادی و ماهیگیری، نوغانداری، احیای مراتع و جنگل‌ها، باغات اشجار از هر قبیل و نخیلات)، یا از اشخاصی که مکلف به ثبت نام در نظام مالیاتی نیستند، الزامی به درج شماره اقتصادی فروشنده در فهرست معاملاتی نخواهند داشت و می‌توانند این گونه خریدها را به صورت مجموع اعلام نمایند.

ارسال اطلاعات واردات و صادرات کالا و خدمات می‌بایست با درج شماره کوتاژ اظهارنامه گمرکی و کد گمرک تریخیص کننده و شماره اختصاصی اشخاص خارجی حسب مورد صورت پذیرد.

در هر صورت حساب خرید از اشخاص حقیقی تا میزان ۰.۵٪ مبلغ حد نصاب معاملات کوچک موضوع تبصره یک ماده (۳) قانون برگزاری مناقصات، الزامی به درج شماره اقتصادی فروشنده در فهرست خرید نمی‌باشد. خریداران، اطلاعات خریدهای مذکور را در فهرست معاملات خرید با عنوان "معاملات کمتر از ۰.۵٪ حدنصاب" درج و ارسال نمایند.

در صورتی که انتهای سال مالی اشخاص حقوقی در خلال یکی از فصل‌های سال شمسی باشد برای فصل شمسی مذکور دو فهرست معامله تنظیم و ارسال می‌نمایند، به گونه ای که از ابتدای فصل شمسی تا پایان سال مالی یک فهرست و همچنین از ابتدای سال مالی تا پایان فصل شمسی مذکور نیز یک فهرست جداگانه تسلیم می‌نمایند.

مودیان می‌بایست مبالغ را در سامانه سیستم اطلاعات مودیان بدون جداکننده، ممیز، اعشار و هرگونه علامت دیگری بین ارقام وارد نمایند. در خصوص مبالغ برگشتی نیازی به وارد کردن علامت منفی نمی‌باشد.

بدیهی است ارائه اطلاعات مذکور به روش‌هایی که غیر از موارد عنوان شده و یا خارج از قالب اعلام گردیده فاقد اعتبار بوده و به منزله عدم ارسال اطلاعات می‌باشد و مشمول جریمه ۰.۱٪ عدم ارسال فهرست می‌گردد.

روش ثبت و ارسال اطلاعات معاملات فصلی

دو روش برای ثبت و ارسال اطلاعات معاملات در سامانه پیش بینی شده است

۱) روش برخط **online**: این روش برای آن دسته مودیانی می باشد که در سامانه الکترونیکی ثبت نام مودیان حداقل مرحله پیش ثبت نام و اعتبار سنجی مربوطه را پشت سر گذاشته و کد کاربری و کلمه عبور مرحله دوم را از طرق پست مخصوص مربوطه دریافت نموده اند پس از تکمیل اطلاعات هر فرد با استفاده از ثبت نهایی اطلاعات در سیستم ثبت و امکان هیچ گونه تغییر یا ورود مجدد نیست.

۲) روش غیر برخط (**offline**): مودیانی که از سیستم های رایانه ای خرید و فروش استفاده می نمایند می توانند در سامانه اینترنتی سازمان امور مالیاتی قالب مورد نظر این سازمان را با هماهنگی متخصصین مربوط به تولیدکنندگان اینگونه نرم افزارها به طور مستقیم از سیستم کامپیوتری خود دریافت و در قالب مذکور وارد (**import**) نمایند و با استفاده از نرم افزار کنترلی و ارسال اطلاعات با اتصال به شبکه اینترنت مبادرت به ارسال اطلاعات به طور یک جا نموده و رسید دریافت نمایند.

نکته: فرآیند ارسال و دریافت اطلاعات معاملاتی که محرمانه می باشد متناسب با وضعیت ارسال کننده و ماهیت اطلاعات با هماهنگی دستگاه اجرایی ذیربط و موافقت سازمان امور مالیاتی تعیین خواهد شد.

جرایم عدم انجام تکالیف مقرر در ماده ۱۶۹	
عدم صدور صورتحساب فروش کالا یا ارائه خدمات	۲٪ مبلغ مورد معامله
عدم درج شماره اقتصادی خود	۲٪ مبلغ مورد معامله
عدم درج شماره اقتصادی طرف معامله	۲٪ مبلغ مورد معامله
استفاده از شماره اقتصادی خود برای معاملات دیگران	۲٪ مبلغ مورد معامله
استفاده از شماره اقتصادی دیگران برای معاملات خود	۲٪ مبلغ مورد معامله
عدم ارائه فهرست معاملات انجام شده به سازمان طبق روش های تعیین شده	۱٪ مبلغ معاملاتی که فهرست آنها ارائه نشده است.

در صورت انجام تخلفات موضوع ردیف های یک الی سه جدول فوق الذکر در هر معامله جریمه قابل محاسبه و مطالبه حداکثر معادل ۲٪ مبلغ همان معامله خواهد بود

بخش سوم: سامانه فروشگاهی صندوق فروش

صاحبان مشاغل بر اساس اولویت از ابتدای سال ۱۳۹۲ ملزم به نصب و راه اندازی و استفاده از سامانه های صندوق فروش گردیده اند.

مودیان محترم مالیاتی می توانند برای آگاهی از اولویت های استفاده از سامانه فروشگاهی و نحوه ارسال اطلاعات به سامانه عملیات الکترونیکی مودیان مالیاتی www.tax.gov.ir مراجعه نمایند.

توجه : عدم اعلام نصب و استفاده از سامانه فروشگاهی موجب عدم برخورداری از معافیت سالانه مقرر خواهد شد.

مشمولین سامانه فروشگاهی صندوق فروش

گروه اول مشمولین در سال ۱۳۹۲

- ۱) سازندگان و فروشندگان طلا و جواهر
- ۲) فروشندگان آهن آلات
- ۳) فروشندگان لوازم صوتی و تصویری
- ۴) فروشندگان انواع رایانه و قطعات سخت افزاری
- ۵) فروشندگان ماشین های اداری و لوازم و قطعات و تجهیزات مربوط به آنها
- ۶) فروشندگان لوازم خانگی (برقی، گازی، نفتی)
- ۷) هتل و هتل آپارتمان
- ۸) تالار پذیرایی، رستوران ها، چلو کبابی و اغذیه فروشی
- ۹) مشاوران املاک و مستغلات

گروه دوم مشمولین در سال ۱۳۹۳

- ۱) فروشندگان لوازم یدکی خودروهای سبک و سنگین و ماشین آلات راه سازی، کشاورزی و ساختمانی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۲) صاحبان تعمیرگاه های مجاز خودرو و انواع وسائط نقلیه سنگین و ماشین آلات راه سازی، کشاورزی، ساختمانی
- ۳) فروشندگان تجهیزات و تاسیسات حرارتی و برودتی شوفاژ و تهویه مطبوع و لوازم مربوط (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۴) فروشندگان لوازم بهداشتی ساختمان (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۵) فروشندگان تزئینات ساختمان (موکت، کفپوش، انواع پرده، کاغذ دیواری، شومینه)
- ۶) فروشندگان انواع تلفن همراه و تجهیزات جانبی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۷) تولید کنندگان و فروشندگان مبیل مصنوعات چوبی و فلزی و غیر فلزی اعم از اداری و خانگی
- ۸) فروشندگان فرش ماشینی، تابلو فرش، موکت و قالیچه ماشینی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۹) فروشندگان لوازم آرایشی و بهداشتی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۱۰) فروشندگان لوازم طبی بیمارستان، آزمایشگاه، دندانپزشکی و دندانسازی و انواع لوازم و تجهیزات پزشکی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)

گروه سوم مشمولین در سال ۱۳۹۴:

- ۱) فروشندگان لاستیک (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۲) نمایشگاه‌های اتومبیل (سواری، باری، مسافربری، ماشین آلات راه سازی کشاورزی و صنعتی)
- ۳) فروشندگان مصالح ساختمانی (نمایندگی عمده و خرده فروشی)
- ۴) فروشندگان تاسیسات الکترونیکی، مکانیکی ساختمان (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۵) فروشندگان انواع رنگ ساختمان صنعتی و اتومبیل (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۶) فروشندگان مواد شیمیایی (نمایندگی، عمده و خرده فروشی)
- ۷) نمایندگی فروش شرکت های توزیع کالاهای داخلی و وارداتی (غیر اشخاص حقوقی)
- ۸) نمایندگی های فروش شرکت ها و مؤسسات تجاری و صنعتی اعم از داخلی و خارجی (غیر اشخاص حقوقی)
- ۹) فروشندگان یخچال‌های صنعتی و ویترینی (نمایندگی، عمده و خرده فروش)
- ۱۰) بارفروشان و فروشندگان میوه و تره بار و میدان‌داران

بخش چهارم: فرآیند اجرای سامانه صدور گواهی ماده ۱۸۶ قانون مالیات های مستقیم

اشخاص حقیقی و حقوقی متقاضی استفاده از تسهیلات بانکی می بایست با در دست داشتن مدارک و مستندات درخواست تسهیلات و همچنین کد شش رقمی اداره امور مالیاتی محل فعالیت خود به بانک ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی مراجعه نمایند (در صورت عدم وجود کد شش رقمی مذکور متقاضی می بایست به اداره امور مالیاتی محل فعالیت خود مراجعه نموده و نسبت به تشکیل پرونده و اخذ کد شش رقمی اداره امور مالیاتی اقدام نماید)

بانک عامل پس از بررسی مدارک و مستندات متقاضی با ورود به سامانه صدور گواهی ماده ۱۸۶ ق.م.م و درج مشخصات هویتی و کد واحد مالیاتی و سایر اطلاعات مالی نسبت به ثبت درخواست اقدام می نماید. با انجام این فرآیند درخواست مودی محترم مالیاتی از طریق سامانه در کارتابل رئیس امور مالیاتی ثبت و پیگیری می گردد. مودی محترم مالیاتی با دریافت کد رهگیری از بانک و سایر مدارک و مستندات ذیربط که ممه‌ور به مهر تایید بانکی گردیده به اداره امور مالیاتی محل فعالیت خود مراجعه و نسبت به تسلیم مدارک اقدام نموده و اداره امور مالیاتی پس از تحویل و بررسی مدارک و وضعیت مالیات های قطعی و بدهی پرونده مودی برابر مهلت مقرر (ظرف مدت ۱۵ روز از تاریخ درخواست گواهی) نسبت به ارسال پاسخ استعلام گواهی مربوطه از طریق سامانه الکترونیکی به بانک عامل اقدام می نماید.

مدارک لازم جهت صدور گواهی ماده ۱۸۶ قانون مالیات های مستقیم

- ۱- صورت های مالی (ترازنامه، سود و زیان) اشخاص حقوقی و اشخاص حقیقی گروه اول ماده ۹۵ ق.م.م
- ۲- صورتحساب درآمد و هزینه برای اشخاص حقیقی گروه دوم ماده ۹۵ ق.م.م
- ۳- صورت خلاصه وضعیت درآمد و هزینه برای اشخاص حقیقی گروه سوم ماده ۹۵ ق.م.م

سوالات تشریحی

- ۱- چه اشخاصی مشمول ارسال فهرست معاملات فصلی می باشند؟
- ۲- سه مورد از مواردی که مشمول ارسال فهرست معاملات نمی باشند را نام ببرید؟
- ۳- صدور گواهی ماده ۱۸۶ ق.م.م جهت اخذ تسهیلات بانکی چگونه انجام می شود؟

سوالات چهارگزینه ای

- ۱- چه اشخاصی مکلف به ثبت نام و اخذ شماره اقتصادی می باشند؟
الف) اشخاص حقیقی (ب) اشخاص حقوقی (ج) شرکت های تجاری (د) همه موارد
- ۲- آخرین مهلت ارسال فهرست معاملات فصلی چه موقع می باشد؟
الف) سه بعد از پایان هر فصل (ب) دوماه بعد از پایان هر فصل
ج) یک ونیم ماه بعد از پایان هر فصل (د) یک ماه بعد از پایان هر فصل
- ۳- نحوه ارسال فهرست معاملات فصلی چگونه می باشد؟
الف) به صورت الکترونیکی از طریق درگاه اینترنتی (ب) به صورت ارسال لیست دستی
ج) از طریق اداره پست (د) همه موارد.
- ۴- جرایم عدم صدور صورتحساب فروش کالا و عدم درج شماره اقتصادی درفاکتور چند درصد است؟
الف) ۲-۲ (ب) ۱-۲ (ج) ۲-۲/۵ (د) ۲-۱

فصل چهارم: هزینه های قابل قبول و جرایم و تشویقات مالیاتی

بخش اول: هزینه های قابل قبول

براساس ماده ۱۴۷ قانون مالیات های مستقیم هزینه های قابل قبول برای تشخیص درآمد مشمول مالیات به شرحی که ضمن مقررات این قانون مقرر می گردد عبارت است از هزینه هایی که در حدود متعارف متکی به مدارک بوده و منحصرآ مربوط به تحصیل درآمد موسسه در دوره مالی مربوط با رعایت حد نصاب های مقرر باشد. در مواردی که هزینه ای در این قانون پیش بینی نشده یا بیش از نصاب های مقرر در این قانون بوده ولی پرداخت آن به موجب قانون و یا مصوبه هیأت وزیران صورت گرفته باشد قابل قبول خواهد بود.

تبصره ۱: از لحاظ مقررات این فصل، کلیه اشخاص حقوقی و همچنین صاحبان مشاغل موضوع ماده (۹۵) این قانون که مکلف به نگهداری دفاتر می‌باشند در حکم موسسه محسوب می‌شوند همچنین هزینه‌های قابل قبول مالیاتی در مورد سایر صاحبان مشاغل نیز قابل پذیرش است.

تبصره ۲: هزینه‌های مربوط به درآمدهایی که به موجب این قانون از پرداخت مالیات معاف یا مشمول مالیات با نرخ صفر بوده یا با نرخ مقطوع محاسبه می‌شود به‌عنوان هزینه‌های قابل قبول مالیاتی شناخته نمی‌شوند.

تبصره ۳: پذیرش هزینه‌های پرداختی قابل قبول مالیاتی موضوع این قانون که به شیوه تهاتری انجام نشود از مبلغ پنجاه میلیون (۵۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال به بالا منوط به پرداخت یا تسویه وجه آن از طریق سامانه (سیستم) بانکی خواهد بود.

هزینه‌هایی که حائز شرایط مذکور در ماده فوق می‌باشد به شرح زیر در حساب مالیاتی قابل قبول است (ماده ۱۴۸ ق.م.م).

۱) قیمت خرید کالای فروخته شده و یا قیمت خرید مواد مصرفی در کالا و خدمات فروخته شده.

۲) هزینه‌های استخدامی متناسب با خدمت کارکنان بر اساس مقررات استخدامی موسسه به شرح زیر:

الف) حقوق یا مزد اصلی و مزایای مستمر اعم از نقدی یا غیر نقدی (مزایای غیر نقدی به قیمت تمام شده برای کارفرما).

ب) مزایای غیر مستمر اعم از نقدی و غیر نقدی از قبیل خواروبار، بهره‌وری، پاداش، عیدی، اضافه‌کار، هزینه سفر و فوق‌العاده مسافرت.

نصاب هزینه سفر و فوق‌العاده مسافرت مدیران و بازرسان و کارکنان به خارج از ایران به منظور رفع حوائج موسسه ذیربط طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد تعیین خواهد شد.

ج) هزینه‌های بهداشتی و درمانی و وجوه پرداختی بابت بیمه‌های بهداشتی و عمر و حوادث ناشی از کار کارکنان.

د) حقوق بازنشستگی، وظیفه، پایان خدمت طبق مقررات استخدامی موسسه و خسارت اخراج و بازخرید طبق قوانین موضوعه مازاد بر مانده حساب ذخیره مربوط.

ه) وجوه پرداختی به سازمان تأمین اجتماعی طبق مقررات مربوط و همچنین تا میزان سه درصد حقوق پرداختی سالانه بابت پس انداز کارکنان براساس آیین‌نامه‌ای که به پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می‌رسد.

و) معادل یک ماه آخرین حقوق و دستمزد و همچنین مابه‌التفاوت تعدیل حقوق سنوات قبل که به منظور تأمین حقوق بازنشستگی و وظیفه و مزایای پایان خدمت، خسارت اخراج و بازخرید کارکنان موسسه ذخیره می‌شود.

این حکم نسبت به ذخایری که تا کنون در حساب بانک‌ها نگهداری شده است نیز جاری خواهد بود.

۳) براساس ماده ۱۳۷ قانون مالیات‌های مستقیم هزینه‌های درمانی پرداختی هر مودی بابت معالجه خود یا همسر و اولاد و پدر و مادر و برادر و خواهر تحت تکفل در یک سال مالیاتی به شرط این که اگر دریافت کننده موسسه درمانی یا پزشک مقیم ایران باشد دریافت وجه را گواهی نماید و چنانچه به تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به علت فقدان امکانات لازم معالجه در خارج از ایران صورت گرفته است پرداخت هزینه

مزبور به گواهی مقامات رسمی دولت جمهوری اسلامی ایران در کشور محل معالجه یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده باشد، همچنین حق بیمه پرداختی هر شخص حقیقی به مؤسسات بیمه ایرانی بابت انواع بیمه‌های عمر و زندگی و بیمه‌های درمانی از درآمد مشمول مالیات مودی کسر می‌گردد.

در مورد معلولان و بیماران خاص و صعب‌العلاج علاوه بر هزینه‌های مذکور هزینه مراقبت و توانبخشی آنان نیز قابل کسر از درآمد مشمول مالیات معلول یا بیمار یا شخصی که تکفل او را عهده دار است می‌باشد.

۴) براساس ماده ۱۳۸ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم اشخاصی که آورده نقدی برای تأمین مالی پروژه - طرح و سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی را در قالب عقود مشارکتی فراهم نمایند معادل حداقل سود مورد انتظار عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار از پرداخت مالیات بر درآمد معاف می‌شوند و برای پرداخت‌کننده سود معادل سود پرداختی مذکور به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی تلقی می‌شود.

تبصره ۱: استفاده‌کننده از معافیت موضوع این ماده تا دو سال نمی‌تواند آورده نقدی را از بنگاه تولیدی خارج کند. در صورت کاهش آورده نقدی به میزان ارزش روز معافیت استفاده شده مالیات سال خروج آورده نقدی اضافه می‌شود.

تبصره ۲: تشخیص تحقق به‌کارگیری آورده نقدی برای تأمین مالی پروژه - طرح یا سرمایه در گردش با اداره امور مالیاتی حوزه مربوط است.

۵) معافیت‌های ماده ۱۳۹ قانون مالیات‌های مستقیم

الف) موقوفات، نذورات، پذیره، کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی آستان قدس رضوی، آستان حضرت عبدالعظیم الحسنی (ع)، آستانه حضرت معصومه (س)، آستان حضرت احمد ابن موسی (ع) (شاه چراغ)، آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)، مساجد، حسینیه‌ها، تکایا و سایر بقاع متبرکه که از پرداخت مالیات معاف است تشخیص سایر بقاع متبرکه به عهده سازمان اوقاف و امور خیریه می‌باشد.

ب) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران از پرداخت مالیات معاف است.

ج) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی صندوق‌های پس‌انداز بازنشستگی و سازمان بیمه خدمات درمانی و سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر و همچنین حق بیمه و حق بازنشستگی سهم کارکنان و کارفرما و جریمه‌های دریافتی مربوط توسط آنها از پرداخت مالیات معاف است.

د) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مدارس علوم اسلامی از پرداخت مالیات معاف است. تشخیص مدارس علوم اسلامی با شورای مدیریت حوزه علمیه قم می‌باشد.

ه) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی نهادهای انقلاب اسلامی از پرداخت مالیات معاف است.

تشخیص نهادهای انقلاب اسلامی با هیأت وزیران می‌باشد.

و) آن قسمت از درآمد صندوق عمران موقوفات کشور که به مصرف عمران موقوفات برسد از پرداخت مالیات معاف است.

ز) درآمد اشخاص از محل وجوه بریه ولی فقیه خمس و زکات از پرداخت مالیات معاف است.

ح) آن قسمت از درآمد موقوفات عام که طبق موازین شرعی به مصرف اموری از قبیل تبلیغات اسلامی، تحقیقات فرهنگی، علمی، دینی، فنی، اختراعات، اکتشافات، تعلیم و تربیت، بهداشت و درمان، بنا و تعمیر و نگهداری مساجد و مصلاها و حوزه‌های علمیه و مدارس علوم اسلامی و مدارس و دانشگاه‌های دولتی، مراسم

تعزیه و اطعام، تعمیر آثار باستانی، امور عمرانی و آبادانی، هزینه یا وام تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان، کمک به مستضعفان و آسیب دیدگان حوادث ناشی از سیل، زلزله، آتش سوزی، جنگ و حوادث غیرمترقبه دیگر برسد، مشروط بر این که درآمد و هزینه‌های مزبور به تأیید سازمان اوقاف و امور خیریه رسیده باشد و همچنین ساخت، تعمیر و نگهداری مراکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست در گروه‌های سنی و جنسی مختلف، مراکز نگهداری و مراقبت سالمندان، کارگاه‌های حرفه‌آموزی و اشتغال مصدومان ضایعه نخاعی، معلولان جسمی و حرکتی، زنان سرپرست خانوار و دختران خودسرپرست، مراکز آموزش، توانبخشی و حرفه‌آموزی معلولان ذهنی و کودکان نابینا، کم بینا، کم شنوا و ناشنوا و سایر مراکز و اماکنی که بتوانند در خدمت مددجویان سازمان‌های حمایتی بهزیستی کشور قرار گیرند از پرداخت مالیات معاف است.

تبصره: مفاصا حساب‌هایی که توسط شعب تحقیق موضوع ماده (۱۴) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲ صادر شده یا می‌شود اگر در مهلت مقرر مربوط به تسلیم اظهارنامه به سازمان امور مالیاتی کشور ارائه شود، برای برخورداری از هرگونه معافیت مالیاتی مقرر در این قانون یا سایر قوانین به منزله اظهارنامه مالیاتی مودی تلقی می‌شود.

همچنین در مورد سالهای قبل از ابلاغ این قانون، در صورتی که مفاصا حساب مربوط تا پایان سال ۱۳۹۴ به سازمان امور مالیاتی ارائه شود، به منزله اظهارنامه مالیاتی خواهد بود.

ط (کمکها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مؤسسات خیریه و عام المنفعه که به ثبت رسیده‌اند مشروط بر آن که به موجب اساسنامه آنها صرف امور مذکور در بند (ح) این ماده شود و سازمان امور مالیاتی کشور بر درآمد و هزینه آنها نظارت کند از پرداخت مالیات معاف است.

تبصره: کمکهای نقدی و غیرنقدی که در هر سال مالی به مصرف نرسیده باشد بدون تعلق مالیات به سال مالی بعد منتقل می‌گردد.

ی (کمکها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی و همچنین حق عضویت اعضاء مجامع حرفه‌ای، احزاب و انجمنها و تشکل‌های غیر دولتی که دارای مجوز از مراجع ذیربط باشند و وجوهی که به موجب قانون و مقررات مربوط از درآمد یا حق‌الزحمه اعضاء آنها کسر و به حساب مجامع مزبور واریز می‌شود، از پرداخت مالیات معاف است.

ک (موقوفات و کمکها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی انجمن‌ها و هیأت‌های مذهبی مربوط به اقلیت‌های دینی مذکور در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مشروط بر این که رسمیت آنها به تصویب وزارت کشور برسد از پرداخت مالیات معاف است.

ل (فعالیت‌های انتشاراتی و مطبوعاتی و قرآنی (دارای مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دستگا‌ه‌های ذی‌ربط) فرهنگی و هنری که به موجب مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام می‌شوند، از پرداخت مالیات معاف است.

تبصره ۱: وجوهی که از فعالیت‌های غیر انتفاعی و به منظور پیشبرد اهداف و وظایف اشخاص موضوع این ماده از راه برگزاری دوره‌های آموزشی، سمینارها، نشر کتاب و نشریه‌های دوره‌ای و... در چارچوب اساسنامه آنها تحصیل می‌شود و سازمان امور مالیاتی کشور بر درآمد و هزینه آنها نظارت می‌کند، از پرداخت مالیات معاف است.

تبصره ۲: حکم تبصره (۲) ماده (۲) این قانون در مورد درآمد مشمول مالیات اشخاص موضوع این ماده جاری می‌باشد.

تبصره ۳: آیین نامه اجرایی موضوع این ماده به وسیله سازمان امور مالیاتی کشور تهیه و با پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۴: مفاد این ماده در مواردی که از طرف حضرت امام خمینی (ره) یا مقام معظم رهبری دارای مجوز می‌باشند براساس نظر مقام معظم رهبری انجام می‌گیرد.

تبصره ۵: درآمدها و عایدی حاصل از موقوفات و کمکها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی اشخاص موضوع بندهای (ط) و (ک) از پرداخت مالیات معاف می‌باشد. این حکم شامل درآمد شرکتهای زیرمجموعه اشخاص مذکور نخواهد بود.

(۶) معافیت های ماده ۱۷۲ قانون مالیات های مستقیم

صد درصد (۱۰۰٪) وجوهی که به حساب‌های تعیین شده از طرف دولت به منظور بازسازی یا کمک و نظایر آن به صورت بلاعوض پرداخت می‌شود و همچنین وجوه پرداختی یا تخصیصی و یا کمک‌های غیر نقدی بلاعوض اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی جهت تعمیر، تجهیز، احداث و یا تکمیل مدارس، دانشگاهها، مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشتی و درمانی و یا اردوگاه‌های تربیتی و آسایش گاه ها و مراکز بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) و جمعیت هلال احمر و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی) طبق ضوابطی که توسط وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فن‌آوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و امور اقتصادی و دارایی تعیین می‌شود از درآمد مشمول مالیات عملکرد سال پرداخت منبعی که مودی انتخاب خواهد کرد قابل کسر می‌باشد.

بخش دوم: تشویقات و جرایم مالیاتی

الف) براساس ماده ۱۸۹ قانون مالیات های مستقیم اشخاص حقوقی و همچنین اشخاص حقیقی چنانچه طی سه سال متوالی ترازنامه و حساب سود و زیان و دفاتر و مدارک آنان مورد قبول قرار گرفته باشد و مالیات هر سال را در سال تسلیم اظهارنامه بدون مراجعه به هیأت‌های حل اختلاف مالیاتی پرداخت کرده باشند معادل پنج درصد (۵٪) اصل مالیات سه سال مذکور علاوه بر استفاده از مزایای مقرر در ماده (۱۹۰) این قانون به عنوان جایزه خوش حساسی از محل وصولی‌های جاری پرداخت یا در حساب سنوات بعد آنان منظور خواهد شد. جایزه مزبور از پرداخت مالیات معاف خواهد بود.

ب) براساس ماده ۱۹۰ قانون مالیات های مستقیم علی الحساب پرداختی بابت مالیات عملکرد هر سال مالی قبل از سر رسید مقرر در این قانون برای پرداخت مالیات عملکرد موجب تعلق جایزه‌ای معادل یک درصد (۱٪) مبلغ پرداختی به ازای هر ماه تا سر رسید مقرر خواهد بود که از مالیات متعلق همان عملکرد کسر خواهد شد. پرداخت مالیات پس از آن موعد موجب تعلق جریمه‌ای معادل ۲/۵٪ مالیات به ازای هر ماه خواهد بود.

مبدأ احتساب جریمه در مورد مودیانی که مکلف به تسلیم اظهارنامه مالیاتی هستند نسبت به مبلغ مندرج در اظهارنامه از تاریخ انقضای مهلت تسلیم آن و نسبت به مابه الاختلاف از تاریخ مطالبه و در مورد مودیانی که از تسلیم اظهارنامه خودداری نموده یا اصولاً مکلف به تسلیم اظهارنامه نیستند، تاریخ انقضای مهلت تسلیم اظهارنامه یا سر رسید پرداخت مالیات حسب مورد می‌باشد.

تبصره ۱: مودیانی که به تکالیف قانونی خود راجع به تسلیم به موقع اظهارنامه یا ترازنامه و حساب سود و زیان و پرداخت یا ترتیب دادن پرداخت مالیات طبق اظهارنامه یا ترازنامه و حساب سود و زیان و حسب مورد ارائه به موقع دفاتر و اسناد و مدارک خود اقدام نموده‌اند در موارد مذکور در ماده (۲۳۹) این قانون، هر گاه برگ تشخیص مالیاتی صادره را قبول یا با اداره امور مالیاتی توافق نمایند و نسبت به پرداخت مالیات متعلقه یا ترتیب دادن پرداخت آن اقدام کنند از هشتاد درصد (۸۰٪) جرایم مقرر در این قانون معاف خواهند بود. همچنین، در صورتی که این گونه مودیان ظرف یک ماه از تاریخ ابلاغ برگ قطعی مالیات نسبت به پرداخت یا ترتیب دادن پرداخت آن اقدام نمایند از چهل درصد (۴۰٪) جرایم متعلقه مقرر در این قانون معاف خواهند بود.

تبصره ۲: چنانچه فاصله تاریخ وصول اعتراض مودی نسبت به برگ تشخیص مالیات تا تاریخ قطعی شدن مالیات از یک سال تجاوز نماید، جریمه دو و نیم درصد (۲/۵٪) در ماه موضوع این ماده نسبت به مدت زمان بیش از یک سال مذکور تا تاریخ ابلاغ برگ قطعی مالیات قابل مطالبه از مودی نخواهد بود. سازمان امور مالیاتی کشور مکلف است ترتیباتی اتخاذ نماید که رسیدگی و قطعیت یافتن مالیات مودیان حداکثر تا یک سال پس از تاریخ تسلیم اعتراض آنان صورت پذیرد.

ج) براساس ماده ۱۹۱ قانون مالیات های مستقیم تمام یا قسمتی از جرایم مقرر در این قانون بنا به درخواست مودی با توجه به دلایل ابرازی مبنی بر خارج از اختیار بودن عدم انجام تکالیف مقرر و با در نظر گرفتن سوابق مالیاتی و خوش حساسی مودی به تشخیص و موافقت سازمان امور مالیاتی کشور قابل بخشوده شدن می‌باشد.

د) براساس ماده ۱۹۲ قانون مالیات های مستقیم در کلیه مواردی که مودی یا نماینده او که به موجب مقررات این قانون از بابت پرداخت مالیات مکلف به تسلیم اظهارنامه مالیاتی است چنانچه نسبت به تسلیم آن در موعد مقرر اقدام نکند، مشمول جریمه غیرقابل بخشودگی معادل سی درصد (۳۰٪) مالیات متعلق برای اشخاص حقوقی و صاحبان مشاغل موضوع این قانون و ده درصد (۱۰٪) مالیات متعلق برای سایر مودیان می‌باشد. حکم این ماده در مورد درآمدهای کتمان شده در اظهارنامه‌های تسلیمی و یا هزینه‌های غیرواقعی نیز جاری است.

تبصره: سازمان امور مالیاتی کشور مکلف است تکالیف و وظایف مودیان مالیاتی در مورد نحوه تنظیم و مواعد زمانی تسلیم اظهارنامه مالیاتی را از طریق رسانه ملی، روزنامه‌های کثیرالانتشار و سایر وسایل ارتباط جمعی به اطلاع عموم برساند.

ه) براساس ماده ۱۹۳ قانون مالیات های مستقیم نسبت به مودیانی که به موجب این قانون و مقررات مربوط به آن مکلف به نگهداری دفاتر قانونی هستند در صورت عدم تسلیم ترازنامه و حساب سود و زیان یا عدم ارائه دفاتر مشمول جریمه ای معادل بیست درصد (۲۰٪) مالیات برای هر یک از موارد مذکور خواهند بود.

تبصره: عدم تسلیم اظهارنامه و ترازنامه و حساب سود و زیان در دوره معافیت موجب عدم استفاده از معافیت مقرر در سال مربوط خواهد شد.

و) براساس ماده ۱۹۴ قانون مالیات های مستقیم مودیانی که اظهارنامه آنها در اجرای مقررات ماده (۱۵۸) این قانون مورد رسیدگی قرار می‌گیرد، در صورتی که درآمد مشمول مالیات مشخصه قطعی با رقم اظهار شده از طرف مودی بیش از پانزده درصد (۱۵٪) اختلاف داشته باشد علاوه بر تعلق جرایم مقرر مربوط که قابل بخشودن نیز نخواهد بود تا سه سال بعد از ابلاغ مالیات مشخصه قطعی از هرگونه تسهیلات و بخشودگی‌های مقرر در قانون مالیاتها نیز محروم خواهند شد.

ز) براساس ماده ۱۹۷ قانون مالیات های مستقیم نسبت به اشخاصی که به شرح مقررات این قانون مکلف به تسلیم صورت یا فهرست یا قرارداد یا مشخصات راجع به مودی می‌باشند، در صورتی که از تسلیم آنها در موعد مقرر خودداری و یا بر خلاف واقع تسلیم نمایند، جریمه متعلق در مورد حقوق عبارت خواهد بود از دو درصد (۲٪) حقوق پرداختی و در خصوص پیمان‌کاری یک درصد (۱٪) کل مبلغ قرارداد و در هر حال با مودی متضامنا مسئول جبران زیان وارده به دولت خواهند بود.

ح) براساس ماده ۱۹۹ قانون مالیات های مستقیم هر شخص حقیقی یا حقوقی که به موجب مقررات این قانون مکلف به کسر و ایصال مالیات مودیان دیگر است در صورت تخلف از انجام وظایف مقرر علاوه بر مسوولیت تضامنی که با مودی در پرداخت مالیات خواهد داشت، مشمول جریمه‌ای معادل ده درصد (۱۰٪) مالیات پرداخت نشده در موعد مقرر و دو و نیم درصد (۲/۵٪) مالیات به ازای هر ماه نسبت به مدت تأخیر از سررسید پرداخت، خواهد بود. چنانچه مالیات توسط دریافت‌کننده وجوه پرداخت شود در این صورت جریمه دو و نیم درصد (۲/۵٪) موضوع این ماده تا تاریخ پرداخت مالیات توسط مودی مزبور از مکلفین به کسر و ایصال مالیات مطالبه و وصول خواهد شد.

ط) براساس ماده ۲۰۱ قانون مالیات های مستقیم هرگاه مودی به قصد فرار از مالیات از روی علم و عمد به ترازنامه و حساب سود و زیان یا به دفاتر و اسناد و مدارکی که برای تشخیص مالیات ملاک عمل می‌باشد و برخلاف حقیقت تهیه و تنظیم شده است استناد نماید یا برای سه سال متوالی از تسلیم اظهارنامه مالیاتی و ترازنامه و حساب سود و زیان خودداری کند علاوه بر جریمه‌ها و مجازات‌های مقرر در این قانون از کلیه معافیت‌ها و بخشودگی‌های قانونی در مدت مذکور محروم خواهد شد.

ی) براساس ماده ۲۰۲ قانون مالیات های مستقیم وزارت امور اقتصادی و دارایی یا سازمان امور مالیاتی کشور می‌تواند از خروج بدهکاران مالیاتی که میزان بدهی قطعی آنها از (برای اشخاص حقوقی تولیدی دارای پروانه بهره‌برداری از مراجع قانونی ذی‌ربط از بیست درصد (۲۰٪) سرمایه ثبت شده و یا مبلغ پنج میلیارد (۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال، سایر اشخاص حقوقی و اشخاص حقیقی تولیدی از ده درصد (۱۰٪) سرمایه ثبت شده و یا دو میلیارد (۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و سایر اشخاص حقیقی از یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال) بیشتر است از کشور جلوگیری نماید

* حکم این ماده در مورد اشخاص عازم سفر واجب با درخواست و تأیید مراجع ذی‌ربط اعزام‌کننده مبنی بر میسر نبودن پرداخت بدهی مالیاتی مربوط با اخذ تضمین لازم جاری نمی‌باشد.

* حکم این ماده در مورد مدیر یا مدیران مسئول اشخاص حقوقی خصوصی بابت بدهی قطعی مالیاتی شخص حقوقی اعم از مالیات بر درآمد شخص حقوقی یا مالیات‌هایی که به موجب این قانون شخص حقوقی مکلف به کسر و ایصال آن می‌باشد و مربوط به دوران مدیریت آنان بوده نیز جاری است. مراجع ذی‌ربط با اعلام وزارت یا سازمان مزبور مکلف به اجرای این ماده می‌باشند.

تبصره: در صورتی که مودیان مالیاتی به قصد فرار از پرداخت مالیات اقدام به نقل و انتقال اموال خود به همسر و یا فرزندان نمایند سازمان امور مالیاتی کشور می‌تواند نسبت به ابطال اسناد مذکور از طریق مراجع قضایی اقدام نماید

عدم تسلیم اظهارنامه مالیاتی

براساس ماده ۱۵۷ قانون مالیات‌های مستقیم نسبت به مودیان مالیات بر درآمد که در موعد مقرر از تسلیم اظهارنامه منبع درآمد خودداری نموده‌اند یا اصولاً طبق مقررات این قانون مکلف به تسلیم اظهارنامه در سر رسید پرداخت مالیات نیستند مرور زمان مالیاتی پنج سال از تاریخ سر رسید پرداخت مالیات می‌باشد و پس از گذشتن پنج سال مذکور مالیات متعلق قابل مطالبه نخواهد بود مگر این که ظرف این مدت درآمد مودی تعیین و برگ تشخیص مالیات صادر و حداکثر ظرف سه ماه پس از انقضای پنج سال مذکور برگ تشخیص صادره به مودی ابلاغ شود

تبصره: در مواردی که مالیات به هر علت از غیر مودی مطالبه شده باشد پس از تأیید مراتب از طرف هیأت حل اختلاف مالیاتی مطالبه مالیات از غیر مودی در هر مرحله‌ای که باشد کان لم یکن تلقی می‌گردد و در این صورت اداره امور مالیاتی مکلف است بدون رعایت مرور زمان موضوع این ماده ظرف یک سال از تاریخ صدور رأی هیأت مزبور، مالیات متعلق را از مودی واقعی مطالبه نماید و گرنه مشمول مرور زمان خواهد بود.

سایر جرایم مالیاتی

الف) ماده ۲۷۴ قانون مالیات‌های مستقیم

موارد زیر جرم مالیاتی محسوب می‌شود و مرتکب یا مرتکبان حسب مورد به مجازات‌های درجه شش محکوم میشوند:

- ۱) تنظیم دفاتر، اسناد و مدارک خلاف واقع و اسناد به آن
 - ۲) اختلاف فعالیت اقتصادی و کتمان درآمد حاصل از آن
 - ۳) ممانعت از دسترسی مأموران مالیاتی به اطلاعات مالیاتی و اقتصادی خود یا اشخاص ثالث در اجرای ماده (۱۸۱) ق.م.م) و امتناع از انجام تکالیف قانونی مبنی بر ارسال اطلاعات مالی موضوع مواد (۱۶۹) و (۱۶۹ مکرر) قانون مالیات‌های مستقیم به سازمان امور مالیاتی کشور و وارد کردن زیان به دولت با این اقدام
 - ۴) عدم انجام تکالیف قانونی مربوط به مالیات‌های مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده در رابطه با وصول یا کسر مالیات مودیان دیگر و ایصال آن به سازمان امور مالیاتی در مواعد قانونی تعیین شده
 - ۵) تنظیم معاملات و قراردادهای خود به نام دیگران یا معاملات و قراردادهای مودیان دیگر به نام خود بر خلاف واقع
 - ۶) خودداری از انجام تکالیف قانونی در خصوص تنظیم و تسلیم اظهارنامه مالیاتی حاوی اطلاعات درآمدی و هزینه‌ای در سه سال متوالی
 - ۷) استفاده از کارت بازرگانی اشخاص دیگر به منظور فرار مالیاتی
- تبصره ۱:** اعمال این مجازات نافی اعمال محرومیت‌های مندرج در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۰۸/۰۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام نیست
- تبصره ۲:** اعلام جرائم و اقامه دعوی علیه مرتکبان جرائم مزبور نزد مراجع قضائی از طریق دادستانی مالیاتی و سایر مراجع قانونی صورت می‌پذیرد.

ب) ماده ۲۷۵ قانون مالیات های مستقیم

چنانچه مرتکب هر یک از جرائم مالیاتی شخص حقوقی باشد، برای مدت شش ماه تا دو سال به یکی از مجازات‌های زیر محکوم می شود:

۱- ممنوعیت از یک یا چند فعالیت شغلی

۲- ممنوعیت از اصدار برخی از اسناد تجاری

تبصره: مسئولیت کیفری شخص حقوقی مانع از مسئولیت کیفری شخص حقیقی مرتکب جرم نمی باشد.

ج) ماده ۲۷۶ قانون مالیات های مستقیم

چنانچه هر یک از حسابداران، حسابرسان و همچنین مؤسسات حسابرسی، ماموران مالیاتی و کارکنان بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری در ارتکاب جرم مالیاتی معاونت نمایند و یا تخلفات صورت گرفته را گزارش نکنند، به حداقل مباشر جرم محکوم می شوند. مجازات معاونت سایر اشخاص، طبق قانون مجازات اسلامی تعیین می شود.

د) ماده ۲۷۷ قانون مالیات های مستقیم

مرتکب یا مرتکبان جرائم مالیاتی علاوه بر مجازات‌های مقرر در مواد (۲۷۴) تا (۲۷۶) قانون مالیات‌های مستقیم، مسئول پرداخت اصل مالیات و جریمه‌های متعلق قانونی که تا مهلت مقرر در ماده (۱۵۷) قانون مالیات‌های مستقیم مطالبه نشده باشد و همچنین ضرر و زیان وارده به دولت، با حکم مراجع صالح قضایی می باشد.

سوالات تشریحی

- ۱- هزینه های قابل قبول را تعریف کنید؟
- ۲- جرم معاونت ماموران مالیاتی و کارکنان بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری در عدم گزارش تخلفات مالیاتی چگونه است؟
- ۳- اشخاص حقیقی و حقوقی چنانچه طی سه سال متوالی ترازنامه و حساب سود و زیان آنان مورد قبول واقع شده باشد، از چه تشویقاتی بهره مند می شوند؟

سوالات چهارگزینه ای

- ۱- آیا درآمدهای معاف از مالیات بعنوان هزینه های قابل قبول تلقی می شوند؟
(الف) بلی (ب) خیر
- ۲- کدامیک از هزینه های زیر قابل قبول واز درآمد مشمول مالیات کسر می شود؟
(الف) هزینه‌های درمانی بابت معالجه خود یا همسر و اولاد و پدر و مادر و برادر و خواهر تحت تکفل
(ب) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
(ج) حق بیمه پرداختی هر شخص حقیقی به مؤسسات بیمه ایرانی بابت انواع بیمه‌های عمر و زندگی و بیمه‌های درمان
(د) همه موارد

- ۳- عدم تسلیم اظهار نامه تا چند سال مشمول جهت رسیدگی مشمول مرور زمان نمی شود؟
 الف) سه سال ب) چهارسال ج) پنج سال د) شش سال
- ۴- جریمه دیر کرد پرداخت مالیات در سررسید مقرر چند درصد سالانه می باشد؟
 الف) ۲۰ درصد ب) ۳۰ درصد ج) ۲۵ درصد د) ۱۸ درصد
- ۵- پرداخت علی الحساب مالیات قبل از سر رسید به ازای همراه چقدر جایزه به مبلغ پرداختی تعلق می گیرد؟
 الف) ۵ درصد ب) ۳ درصد ج) ۲ درصد د) ۱ درصد
- ۶- جریمه عدم ارسال اظهارنامه توسط صاحبان مشاغل موجب چند درصد جریمه خواهد شد؟
 الف) ۱۰ درصد ب) ۱۵ درصد ج) ۲۰ درصد د) ۳۰ درصد

فصل پنجم: مالیات حقوق و دادرسی مالیاتی

بخش اول: مالیات حقوق

اشخاص مشمول مالیات بر درآمد حقوق

براساس ماده ۸۲ قانون مالیات های مستقیم درآمدی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران بر حسب مدت یا کار انجام یافته بطور نقد یا غیر نقد تحصیل می کند، مشمول مالیات بر درآمد حقوق است.

درآمد مشمول مالیات حقوق

براساس ماده ۸۳ قانون مالیات های مستقیم درآمد مشمول مالیات حقوق عبارت است از حقوق (مقرری یا مزد، یا حقوق اصلی) و مزایای مربوط به شغل اعم از مستمر و یا غیر مستمر قبل از وضع کسور و پس از کسر معافیت های مقرر در این قانون.

میزان معافیت حقوق

براساس ماده ۸۴ قانون مالیات های مستقیم میزان معافیت مالیات بر درآمد سالانه مشمول مالیات حقوق از یک یا چند منبع، هر ساله در قانون بودجه سنواتی مشخص می شود.

نرخ مالیات بر درآمد حقوق

براساس ماده ۸۵ قانون مالیات های مستقیم نرخ مالیات بر درآمد حقوق کارکنان دولتی و غیردولتی مازاد بر مبلغ مذکور در ماده (۸۴) این قانون و تا پنج برابر آن مشمول مالیات سالانه ده درصد (۱۰٪) و نسبت به مازاد آن بیست درصد (۲۰٪) است.

تکلیف پرداخت کنندگان حقوق

براساس ماده ۸۶ قانون مالیات های مستقیم پرداخت کنندگان حقوق هنگام هر پرداخت یا تخصیص آن مکلفند مالیات متعلق را طبق مقررات ماده (۸۵) این قانون محاسبه و کسر و تا پایان ماه بعد ضمن تسلیم فهرستی متضمن نام و نشانی دریافت کنندگان حقوق و میزان آن به اداره امور مالیاتی محل پرداخت و در ماه های بعد فقط تغییرات را صورت دهند.

تبصره ۱: پرداخت‌هایی که کارفرمایان به اشخاص حقیقی غیر از کارکنان خود که مشمول پرداخت کسورات بازنشستگی یا بیمه نمی‌باشند، با عنوان حق‌المشاوره، حق حضور در جلسات، حق‌التدریس، حق‌التحقیق و حق پژوهش پرداخت می‌کنند، بدون رعایت معافیت موضوع ماده (۸۴) این قانون مشمول مالیات مقطوع به نرخ ده درصد (۱۰٪) می‌باشد. کارفرمایان موظفند درموقع پرداخت یا تخصیص، مالیات متعلقه را کسر و ظرف مدت تعیین‌شده در ماده (۸۶) این قانون با اعلام مشخصات دریافت‌کنندگان مطابق فرم نمونه اعلام‌شده توسط سازمان امور مالیاتی کشور به اداره امور مالیاتی پرداخت کنند و درصورت تخلف، مسوول پرداخت مالیات و جریمه‌های متعلق خواهند بود.

تبصره ۲: پرداخت‌هایی که از طرف غیر از پرداخت‌کنندگان مقرری مزد و حقوق اصلی به عمل می‌آید پرداخت کنندگان این قبیل وجوه مکلف‌اند هنگام هرپرداخت مالیات متعلق را بدون رعایت معافیت موضوع ماده (۸۴) این قانون به نرخ‌های مقرر در ماده (۸۵) این قانون محاسبه و کسر و ظرف سی روز باصورتی حاوی نام و نشانی دریافت‌کنندگان و میزان آن به اداره امور مالیاتی محل پرداخت کنند.

توجه: سازمان امور مالیاتی به منظور تسهیل در دریافت اطلاعات در مالیات بر درآمد حقوق و جلب رضایت مودیان محترم مالیاتی و کاهش هزینه‌ها و صرفه جویی در زمان اقدام به طراحی و پیاده‌سازی سیستم مکانیزه مالیات بر درآمد حقوق نموده است.

در این سیستم اطلاعات پرداخت‌کنندگان و دریافت‌کنندگان حقوق و میزان حقوق و مزایای پرداختی و مالیات مرتبط با آن به شکل فایل الکترونیکی از مودی دریافت و در پایگاه اطلاعاتی سازمان امور مالیاتی ذخیره می‌گردد. به همین منظور مودی می‌تواند با مراجعه به سامانه عملیات الکترونیکی سازمان به نشانی www.tax.gov.ir اطلاعات را وارد و ارسال نماید.

استرداد اضافه پرداختی بابت مالیات بر درآمد حقوق

براساس ماده ۸۷ قانون مالیات‌های مستقیم اضافه پرداختی بابت مالیات بر درآمد حقوق طبق مقررات این قانون مسترد خواهد شد مشروط بر این که بعد از انقضای تیرماه سال بعد تا آخر آن سال با درخواست کتبی حقوق‌بگیر از اداره امور مالیاتی محل سکونت مورد مطالبه قرار گیرد.

اداره امور مالیاتی مذکور موظف است ظرف سه ماه از تاریخ تسلیم درخواست رسیدگی‌های لازم را معمول و درصورت احراز اضافه پرداختی و نداشتن بدهی قطعی دیگر در آن اداره امور مالیاتی نسبت به استرداد اضافه پرداختی از محل وصولی‌های جاری اقدام کند در صورتی که درخواست‌کننده بدهی قطعی مالیاتی داشته باشد اضافه پرداختی به حساب بدهی مزبور منظور و مازاد مسترد خواهد شد.

جرایم مالیات بر حقوق

- ۱) طبق ماده ۱۹۷ قانون مالیات های مستقیم عدم ارایه لیست حقوق توسط پرداخت کنندگان حقوق در موعد مقرر و یا تسلیم بر خلاف واقع، موجب تعلق جریمه معادل دو درصد حقوق پرداختی خواهد شد.
- ۲) طبق ماده ۱۹۹ قانون مالیات های مستقیم عدم کسر و ایصال به موقع مالیات حقوق توسط پرداخت کنندگان حقوق، مشمول جریمه معادل ۱۰ درصد مالیات پرداخت نشده در موعد مقرر و ۲/۵ درصد مالیات به ازای هر ماه نسبت به مدت تاخیر از سررسید پرداخت خواهد شد.
- ۳) طبق ماده ۹۰ قانون مالیات های مستقیم در مواردی که پرداخت کنندگان حقوق، مالیات متعلق را در موعد مقرر نپردازند یا کمتر از میزان واقعی پرداخت نمایند، اداره امور مالیاتی ذی صلاح مکلف است مالیات متعلق را به انضمام جرایم موضوع این قانون محاسبه و از پرداخت کنندگان حقوق که در حکم مودی می باشند به موجب برگ تشخیص با رعایت مهلت مقرر در ماده (۱۵۷) این قانون مطالبه کند. حکم این ماده نسبت به مشمولان ماده (۸۸) این قانون نیز جاری خواهد بود.

سوالات تشریحی

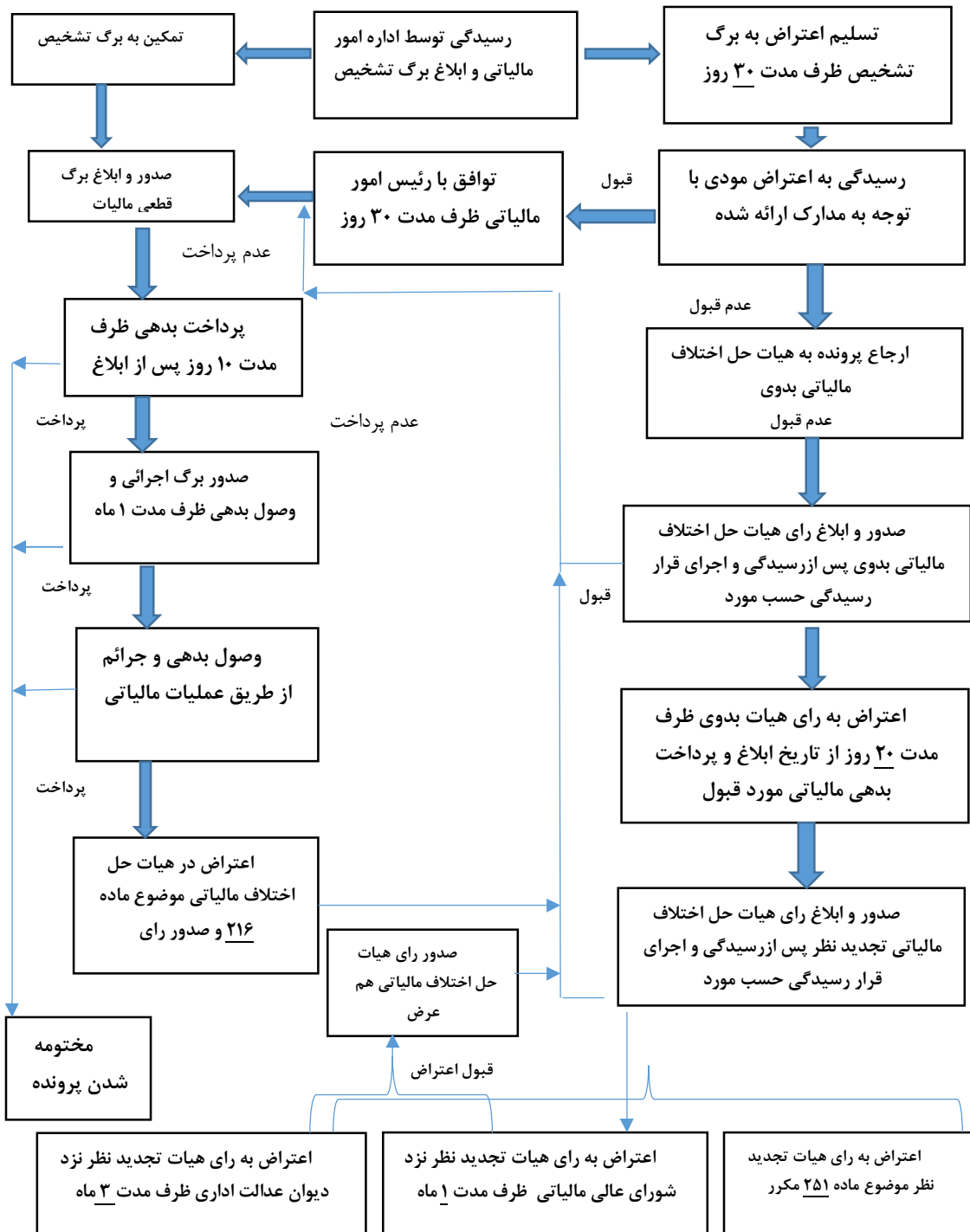
- ۱- مشمولین مالیات بر درآمد حقوق چه کسانی هستند؟
- ۲- تکالیف پرداخت کنندگان حقوق در خصوص درخصوص کسر مالیات به چه صورتی است؟
- ۳- طریقه استرداد اضافه پرداختی بابت مالیات بر درآمد حقوق چگونه است؟

سوالات چهارگزینه ای

- ۱- مدت زمان اعتراض به برگ تشخیص مالیاتی از زمان ابلاغ چقدر است؟
 الف) ۲۰ روز ب) یک ماه ج) ۳۰ روز د) ۴۰ روز
- ۲- عدم ارایه لیست حقوق توسط پرداخت کنندگان در موعداقانونی موجب تعلق چه میزان جریمه نسبت به حقوق پرداختی خواهد شد؟
 الف) ۲/۵ درصد ب) ۳ درصد ج) ۲ درصد د) ۵ درصد
- ۳- مدت زمان اعتراض به برگه هیات حل اختلاف بدوی چند روز می باشد؟
 الف) ۲۰ روز ب) ۳۰ روز ج) یکماه د) ۳۵ روز
- ۴- لیست مالیات بر درآمدحقوق چگونه به اداره امورمالیاتی ارسال می شود؟
 الف) به صورت دستی ب) از طریق دیسکت ج) از طریق پست د) از طریق سامانه اینترنتی
- ۵- نرخ مالیات حقوق کمتر وبیشتر از ۵ برابر مشمول مالیات سالانه به چه میزانی است؟
 الف) ۵-۱۰ درصد ب) ۱۰-۱۵ درصد ج) ۱۰-۲۰ درصد د) ۱۵-۲۰ درصد

بخش دوم: نحوه اعتراض و دادرسی مالیاتی

نمودار مراحل پژوهش خواهی و دادرسی مالیاتی (اعتراض) در قانون مالیات های

فصل ششم : مالیات بر ارزش افزوده

بخش اول: کلیات و تعاریف

تعریف: مالیات ارزش افزوده مالیات غیر مستقیمی است که مصرف کننده (خریدار) آن را به همراه بهای خرید کالا یا خدمات می پردازد و دریافت کننده (فروشنده) موظف است مقدار مالیات دریافتی را به خزانه دولت واریز کند. از آنجا که خود فروشنده نیز ضمن خرید اولیه چنین مالیاتی را پرداخته ولی مصرف کننده محسوب نمی شود، اینست که او حق دارد کل مالیات های ارزش افزوده پرداختی خود را از کل مالیات ارزش افزوده های دریافتی کسر کرده و مابه تفاوت را به دولت بپردازد.

❖ طبق ماده ۱ قانون مالیات بر ارزش افزوده عرضه کالاها و ارائه خدمات در ایران و همچنین واردات و صادرات آنها مشمول مقررات این قانون میباشد.

❖ طبق ماده ۲ قانون منظور از مالیات در این قانون به استثناء موارد مندرج در فصول هشتم و نهم، مالیات بر ارزش افزوده میباشد.

❖ طبق ماده ۳ قانون ارزش افزوده در این قانون، تفاوت بین ارزش کالاها و خدمات عرضه شده با ارزش کالاها و خدمات خریداری یا تحصیل شده در یک دوره معین میباشد.

❖ براساس ماده ۴ قانون عرضه کالا در این قانون، انتقال کالا از طریق هر نوع معامله است

تبصره : کالاهای موضوع این قانون که توسط مؤدی خریداری، تحصیل یا تولید میشود در صورتی که برای استفاده شغلی به عنوان دارایی در دفاتر ثبت گردد یا برای مصارف شخصی برداشته شود، عرضه کالا به خود محسوب و مشمول مالیات خواهد شد.

❖ طبق ماده ۵ ارائه خدمات در این قانون، به استثناء موارد مندرج در فصل نهم، انجام خدمات برای غیر در قبال ما به ازاء میباشد.

❖ براساس ماده ۶ واردات در این قانون، ورود کالا یا خدمت از خارج از کشور یا از مناطق آزاد تجاری - صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی به قلمرو گمرکی کشور میباشد.

❖ براساس ماده ۷ صادرات در این قانون، صدور کالا یا خدمت به خارج از کشور یا به مناطق آزاد تجاری - صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی میباشد.

❖ طبق ماده ۸ قانون اشخاصی که به عرضه کالا و ارائه خدمت و واردات و صادرات آنها مبادرت می نمایند، به عنوان مؤدی شناخته شده و مشمول مقررات این قانون خواهند بود.

❖ طبق ماده ۹ قانون معاوضه کالاها و خدمات در این قانون، عرضه کالا یا خدمت از طرف هر یک از متعاملین تلقی و به طور جداگانه مشمول مالیات میباشد.

❖ براساس ماده ۱۰ قانون هر سال شمسی به چهار دوره مالیاتی سه ماهه، تقسیم می شود. در صورتی که شروع یا خاتمه فعالیت مؤدی در خلال یک دوره مالیاتی باشد، زمان فعالیت مؤدی طی دوره مربوط یک دوره مالیاتی تلقی میشود. وزیر امور اقتصادی و دارایی مجاز است با پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور مدت دوره مالیاتی را برای هر گروه از مؤدیان دو یا یک ماهه تعیین نماید

❖ طبق ماده ۱۱ - تاریخ تعلق مالیات به شرح زیر است:

الف (در مورد عرضه کالا:

- ۱) تاریخ صورت حساب، تاریخ تحویل کالا یا تاریخ تحقق معامله کالا هر کدام که مقدم باشد حسب مورد
- ۲) در موارد مذکور در تبصره ماده (۴) این قانون، تاریخ ثبت دارایی در دفاتر یا تاریخ شروع استفاده، هر کدام که مقدم باشد یا تاریخ برداشت حسب مورد
- ۳) در مورد معاملات موضوع ماده (۹) این قانون تاریخ معاوضه

ب (در مورد ارائه خدمات:

- ۱) تاریخ صورت حساب یا تاریخ ارائه خدمت هر کدام که مقدم باشد حسب مورد
- ۲) در مورد معاملات موضوع ماده (۹) این قانون، تاریخ معاوضه

ج (در مورد صادرات و واردات:

- در مورد صادرات، هنگام صدور (از حیث استرداد) و در مورد واردات تاریخ ترخیص کالا از گمرک و در خصوص خدمت تاریخ پرداخت
- تبصره:** در صورت استفاده از ماشینهای صندوق، تاریخ تعلق مالیات، تاریخ ثبت معامله در ماشین میباید

معافیتهای

- ❖ براساس ماده ۱۲- عرضه کالاها و ارائه خدمات زیر و همچنین واردات آنها حسب مورد از پرداخت مالیات معاف می باشد:

- ۱) محصولات کشاورزی فرآوری نشده
- ۲) دام و طیور زنده، آبزیان، زنبور عسل و نوغان
- ۳) انواع کود، سم، بذر و نهال
- ۴) آرد خبازی، نان، گوشت، قند، شکر، برنج، حبوبات و سویا، شیر، پنیر، روغن نباتی و شیر خشک مخصوص تغذیه کودکان
- ۵) کتاب، مطبوعات، دفاتر تحریر و انواع کاغذ چاپ، تحریر و مطبوعات
- ۶) کالاهای اهدایی به صورت بلاعوض به وزارتخانه ها، مؤسسات دولتی و نهادهای عمومی غیر دولتی با تأیید هیأت وزیران و حوزه های علمیه با تأیید حوزه گیرنده هدایا
- ۷) کالاهایی که همراه مسافر و برای استفاده شخصی تا میزان معافیت مقرر طبق مقررات صادرات و واردات، وارد کشور می شود. مازاد بر آن طبق مقررات این قانون مشمول مالیات خواهد بود
- ۸) اموال غیر منقول
- ۹) انواع دارو، لوازم مصرفی درمانی، خدمات درمانی (انسانی، حیوانی و گیاهی) و خدمات توانبخشی و حمایتی
- ۱۰) خدمات مشمول مالیات بر درآمد حقوق، موضوع قانون مالیاتهای مستقیم
- ۱۱) خدمات بانکی و اعتباری بانکها، مؤسسات و تعاونیهای اعتباری و صندوق های قرض الحسنه مجاز و خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورس ها و بازارهای خارج از بورس
- ۱۲) خدمات حمل و نقل عمومی مسافری درون و برون شهری جادهای، ریلی، هوایی و دریایی
- ۱۳) فرش دستباف

۱۴) انواع خدمات پژوهشی و آموزشی که طبق آئیننامه ای که با پیشنهاد مشترک وزارتخانه های علوم تحقیقات و فناوری، امور اقتصادی و دارایی، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، آموزش و پرورش و کار و امور اجتماعی ظرف مدت شش ماه از تاریخ تصویب این قانون به تصویب هیأت وزیران میرسد

۱۵) خوراک دام و طیور

۱۶) رادار و تجهیزات کمک ناوبری هوانوردی ویژه فرودگاهها براساس فهرستی که به پیشنهاد مشترک وزارت راه و ترابری و وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و ظرف مدت شش ماه از تاریخ تصویب این قانون به تصویب هیأت وزیران میرسد

۱۷) اقلام با مصارف صرفاً دفاعی (نظامی و انتظامی) و امنیتی بر اساس فهرستی که به پیشنهاد مشترک وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و به تصویب هیأت وزیران می رسد. فهرست مذکور از اولین دوره مالیاتی پس از تصویب هیأت وزیران قابل اجراء خواهد بود

نکته: کلیه اشخاصی که به فعالیت های معاف موضوع ماده ۱۲ قانون مالیات ارزش افزوده می پردازند از دریافت مبلغ ارزش افزوده بر فاکتورهای فروش معاف می باشند. کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که بر اساس قانون ارزش افزوده معاف می باشند تا زمانی که یکی از فعالیتهای اصلی یا فرعی ایشان جز فعالیتهای مشمول ارزش افزوده نباشد نیازی به ثبت نام در سامانه ارزش افزوده و دریافت گواهی از سازمان ارزش افزوده ندارند

نحوه ثبت فاکتور ارزش افزوده دار برای معاف ها

اشخاصی که از ارزش افزوده معاف باشند و در خرید خود مبلغی را تحت عنوان ارزش افزوده پرداخت کرده باشند می توانند این مبلغ را تحت عنوان پیش پرداخت مالیات ارزش افزوده ثبت کنند و در اظهارنامه ارزش افزوده درخواست استرداد وجه پرداختی را از سازمان امور مالیاتی بنمایند

❖ طبق ماده ۱۳ صادرات کالا و خدمت به خارج از کشور از طریق مبادی خروجی رسمی، مشمول مالیات موضوع این قانون نمی باشد و مالیات های پرداخت شده بابت آنها با ارائه برگه خروجی صادره توسط گمرک (در مورد کالا) و اسناد و مدارک مثبت، مسترد می گردد.

تبصره: مالیاتهای پرداختی بابت کالاهای همراه مسافران تبعه کشورهای خارجی که از تاریخ خرید آنها تا تاریخ خروج از کشور بیش از دو ماه نگذشته باشد، از محل وصولیهای جاری درآمد مربوط هنگام خروج از کشور در مقابل ارائه اسناد و مدارک مثبت مشمول استرداد خواهد بود. ضوابط اجرائی این ماده توسط سازمان امور مالیاتی کشور تهیه و به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می رسد.

مأخذ، نرخ و نحوه محاسبه مالیات

❖ براساس ماده ۱۴ مأخذ محاسبه مالیات، بهای کالا یا خدمت مندرج در صورت حساب خواهد بود. در مواردی که صورت حساب موجود نباشد و یا از ارائه آن خودداری شود و یا به موجب اسناد و مدارک مثبته احراز شود که ارزش مندرج در آنها واقعی نیست مأخذ محاسبه مالیات بهای روز کالا یا خدمت به تاریخ روز تعلق مالیات می باشد.

تبصره: موارد زیر جزء مأخذ محاسبه مالیات نمی باشد:

الف - تخفیفات اعطائی

ب - مالیات موضوع این قانون که قبلاً توسط عرضه کننده کالا یا خدمت پرداخت شده است

- ج - سایر مالیاتهای غیر مستقیم و عوارضی که هنگام عرضه کالا یا خدمت به آن تعلق گرفته است.
- ❖ براساس ماده ۱۷ مالیات هایی که مؤدیان در موقع خرید کالا یا خدمت برای فعالیت های اقتصادی خود به استناد صورت حساب های صادره موضوع این قانون پرداخت نموده اند حسب مورد از مالیات های وصول شده توسط آنها کسرویا به آن ها مسترد می گردد. ماشین آلات و تجهیزات خطوط تولید نیز از جمله کالای مورد استفاده برای فعالیتهای اقتصادی مؤدی محسوب میگردد
- تبصره ۱:** در صورتی که مؤدیان مشمول حکم این ماده در هر دوره مالیاتی اضافه پرداختی داشته باشند مالیات اضافه پرداخت شده به حساب مالیات دوره های بعد مؤدیان منظور خواهد شد و در صورت تقاضای مؤدیان اضافه مالیات پرداخت شده از محل وصولی های جاری درآمد مربوط مسترد خواهد شد
- تبصره ۲:** در صورتی که مؤدیان به عرضه کالا یا خدمت معاف از مالیات موضوع این قانون اشتغال داشته باشند و یا طبق مقررات این قانون مشمول مالیات نباشند مالیات های پرداخت شده بابت خرید کالا یا خدمت تا این مرحله قابل استرداد نمی باشد.
- تبصره ۳:** در صورتی که مؤدیان به عرضه توأم کالاها یا خدمات مشمول مالیات و معاف از مالیات اشتغال داشته باشند صرفاً مالیاتهای پرداخت شده مربوط به کالاها یا خدمات مشمول مالیات در حساب مالیاتی مؤدی منظور خواهد شد
- تبصره ۴:** مالیات بر ارزش افزوده و عوارض پرداختی مؤدیان بابت کالاها یا خدمات خاص موضوع تبصره ماده (۱۶) و بندهای (ب)، (ج) و (د) ماده (۳۸) این قانون صرفاً در مراحل واردات، تولید و توزیع مجدد آن کالاها توسط واردکنندگان، تولیدکنندگان و توزیع کنندگان آن قابل کسر از مالیات های وصول شده و یا قابل استرداد به آنها خواهد بود.
- تبصره ۵:** آن قسمت از مالیات های ارزش افزوده پرداختی مؤدیان که طبق مقررات این قانون قابل کسر از مالیات های وصول شده یا قابل استرداد نیست جزء هزینه های قابل قبول موضوع قانون مالیاتهای مستقیم محسوب می شود.
- تبصره ۶:** مبالغ اضافه دریافتی از مؤدیان بابت مالیات موضوع این قانون، در صورتی که ظرف سه ماه از تاریخ درخواست مؤدی مسترد نشود، مشمول خسارتی به میزان دو درصد (۰.۲٪) در ماه نسبت به مبلغ مورد استرداد و مدت تاخیر خواهد بود.
- تبصره ۷:** مالیات هایی که در موقع خرید کالاها و خدمات توسط شهرداری ها و دهیاری ها برای انجام وظایف و خدمات قانونی پرداخت می گردد طبق مقررات این قانون، قابل تهاتر و یا استرداد خواهد بود.

بخش دوم: وظایف و تکالیف مؤدیان

- ❖ طبق ماده ۱۸ مؤدیان مکلفند به ترتیبی که سازمان امور مالیاتی کشور تعیین و اعلام می نماید نسبت به ارائه اطلاعات درخواستی سازمان مذکور و تکمیل فرمهای مربوطه اقدام و ثبت نام نمایند
- فراخوان های مالیات بر ارزش افزوده

مشمولین مرحله اول : تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۸۷/۷/۱

- ۱) کلیه واردکنندگان
 - ۲) کلیه صادرکنندگان
 - ۳) کلیه فعالان اقتصادی که مجموع فروش کالا و خدمات آن ها در سال ۱۳۸۶ سه میلیارد ریال یا بیشتر بوده است
 - ۴) کلیه فعالان اقتصادی که مجموع فروش کالا و خدمات آن ها در پنج ماهه ابتدای سال ۱۳۸۶ یک میلیارد و دویست و پنجاه میلیون ریال یا بیشتر بوده است
- توجه:** (واحدهای صنفی و اشخاص حقیقی که تابع شورای اصناف کشور می باشند از این مرحله مستثنی هستند)

مشمولین مرحله دوم : تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۸۸/۷/۱

- ۱) کارخانه ها و واحدهای تولیدی که برای آن ها جواز تاسیس و پروانه ی بهره برداری از وزارتخانه های ذیربط صادر شده یا خواهد شد
- ۲) بهره برداران معادن
- ۳) ارائه دهندگان خدمات حسابرسی و دفترداری و خدمات مالی
- ۴) حسابداران رسمی شاغل و مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران
- ۵) ارائه دهندگان خدمات مدیریتی و مشاوره ای
- ۶) ارائه دهندگان خدمات انفورماتیک، رایانه ای اعم از سخت افزاری و نرم افزاری و طراحی سیستم
- ۷) هتل ها و متل های سه ستاره و بالاتر
- ۸) بنکداران، عمده فروشان، فروشگاه های بزرگ، واسطه های مالی، نمایندگان توزیع کالاهای داخلی و وارداتی و صاحبان انبارها
- ۹) نمایندگان مؤسسات تجاری و صنعتی اعم از داخلی و خارجی
- ۱۰) مؤسسات حمل و نقل موتوری و باربری دارای مجوز از مراجع ذیربط زمینی، دریایی و هوایی (به استثناء واحدهایی که صرفا به امر حمل و نقل اشتغال دارند)
- ۱۱) مؤسسات مهندسی و مهندس مشاور
- ۱۲) مؤسسات تبلیغاتی و بازاریابی

مشمولین مرحله سوم : تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۸۹/۱/۱

- در این مرحله کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که براساس شرایط مراحل اول و دوم ثبت نام، مشمول اجرای نظام مالیات بر ارزش افزوده نشده بودند و در صورتی که در سال ۱۳۸۷ یا ۱۳۸۸ مجموع فروش کالاها و ارائه خدمات (غیرمعاف یا معاف و غیرمعاف) آنها سه میلیارد ریال و بالاتر بود مشمول این مرحله شدند.
- توجه:** در این مرحله اشخاص حقیقی مشمولان بند ب و ج ماده ۹۶ ق.م.م که به صورت صنفی فعالیت می نمایند و تابع شورای اصناف کشور می باشند از ثبت نام در این مرحله مستثنی خواهند بود و این اشخاص مکلف هستند در هنگام خرید کالا و خدمات از مودیان مشمول و ثبت نام شده در نظام مالیاتی ضمن دریافت صورت حساب مالیات و عوارض متعلقه را به آن ها پرداخت نمایند.

مشمولین مرحله چهارم : تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۸۹/۷/۱

در این مرحله کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی که بر اساس شرایط مراحل اول، دوم و سوم ثبت نام، مشمول اجرای نظام مالیات بر ارزش افزوده نشده بودند در صورتی که شاغل به فعالیتهای موضوع بند ب ماده ۹۶ قانون مالیات های مستقیم بودند با هر میزان فروش یا درآمد مشمول مرحله چهارم ثبت نام، آموزش و اجرای قانون شدند.

۱) صاحبان کارگاه های صنعتی

۲) فروشندگان طلا و جواهر و سایر فلزات تزئینی

۳) فروشندگان آهن آلات و سایر فلزات

۴) صاحبان تالارهای پذیرایی و رستوران ها

۵) صاحبان هتل و هتل های یک و دو ستاره و هتل آپارتمان

۶) صاحبان نمایشگاه های و فروشگاه های خودرو و بنگاه معاملات املاک

۷) صاحبان تعمیرگاه های مجاز خودرو

۸) چاپ خانه داران

۹) صاحبان دفاتر اسناد رسمی

۱۰) صاحبان مراکز ارتباط رایانه ای، دفاتر خدمات ارتباطی، دفاتر خدمات دولت الکترونیک و دفاتر خدمات الکترونیک شهر

۱۱) صاحبان دفاتر خدماتی مسافرتی و جهانگردی

۱۲) صاحبان سینماها، تماشاخانه ها و مکان های ورزشی و تفریحی

توجه : در این مرحله اشخاص حقیقی مشمول بند ج ماده ۹۶ ق.م.م که به صورت صنفی فعالیت می نمایند و تابع شورای اصناف کشور می باشند از ثبت نام در این مرحله مستثنی خواهند بود.

مشمولین مرحله پنجم: تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۹۰/۷/۱

۱) کلیه اشخاص حقوقی که در مراحل قبلی مشمول نبودند و مجموع فروش کالاها و ارائه خدمات (غیر معاف یا معاف و غیر معاف) آنها در هر یک از سالهای ۸۷، ۸۸ و ۸۹ یک میلیارد ریال و بیشتر باشد.

۲) کلیه اشخاص حقوقی که قبل یا بعد از سال ۱۳۹۰ ایجاد، تأسیس و به ثبت رسیده یا می رسند و حائز شرایط مذکور نشده بودند در صورتی که مجموع فروش کالا و ارائه خدمات (غیر معاف یا معاف و غیر معاف) آنها در سال ۱۳۹۰ یا سال های بعد، یک میلیارد ریال و بیشتر باشد

مشمولین مرحله ششم: تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۹۴/۱/۱

۱) اشخاص حقوقی و همچنین حقیقی (صرف نظر از مبلغ فروش سالانه) موضوع ماده ۹۵ ق.م.م که به فعالیت های: چلوکبابی ها - سالن های غذاخوری - سفره خانه های سنتی - اغذیه فروشی های زنجیره ای با مالکیت واحد و یا نام و نشان و عنوان تجاری واحد فارغ از مساحت محل کسب و کار و نوع مجوز مشمول مالیات بر ارزش افزوده شدند.

مشمولین مرحله هفتم: تاریخ اجرای این مرحله ۱۳۹۵/۷/۱

کلیه اشخاص حقوقی فعال با هر حجم از فروش و یا درآمد از محل عرضه کالا و ارائه خدمات مشمول که به موجب فراخوان های قبلی تاکنون برای اجرای قانون فراخوان نشده اند طی این مرحله مکلف به ثبت نام در نظام مالیات بر ارزش افزوده و اجرای این قانون می باشند.

فعالان اقتصادی که واجد شرایط مراحل اول تا ششم ثبت نام و اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده بوده اند حتی در صورت انطباق با شرایط مشمولیت مرحله هفتم ثبت نام این نظام مالیاتی جزو مؤدیان مشمول مراحل قبلی ثبت نام و اجرای قانون محسوب و مکلف به اجرای مقررات از تاریخ شمول فراخوان مربوط از جمله وصول مالیات و عوارض ارزش افزوده از خریداران ارائه اظهارنامه و واریز مالیات و عوارض بر ارزش افزوده به حساب های تعیین شده توسط سازمان امور مالیاتی کشور می باشند.

نحوه تنظیم صورت حساب

❖ طبق ماده ۱۹ مؤدیان مکلفند در قبال عرضه کالا یا خدمات موضوع این قانون، صورتحسابی با رعایت قانون نظام صنفی و حاوی مشخصات متعاملین و مورد معامله به ترتیبی که توسط سازمان امور مالیاتی کشور تعیین و اعلام می شود صادر و مالیات متعلق را در ستون مخصوص درج و وصول نمایند. در مواردی که از ماشین های فروش استفاده میشود نوار ماشین جایگزین صورتحساب خواهد شد.

تبصره: کالاهای مشمول مالیات که بدون رعایت مقررات و ضوابط این قانون عرضه گردد علاوه بر جرائم متعلق و سایر مقررات مربوط موضوع این قانون کالای قاچاق محسوب و مشمول قوانین و مقررات مربوط می شود.

❖ براساس ماده ۲۰ مؤدیان مکلفند مالیات موضوع این قانون را در تاریخ تعلق مالیات محاسبه و از طرف دیگر معامله وصول نمایند

تبصره ۱: گمرک جمهوری اسلامی ایران مکلف است مالیات موضوع این قانون را قبل از ترخیص از واردکنندگان کالا وصول و در پروانه های گمرکی و یا فرمهای مربوط حسب مورد درج نماید و اطلاعات مربوط به اشخاص حقیقی و حقوقی مشمول مقررات این قانون را حداکثر به صورت ماهانه به سازمان امور مالیاتی کشور ارائه نموده و امکان دسترسی هم زمان سازمان امور مالیاتی کشور به پایگاه های اطلاعاتی ذیربط را فراهم آورد.

گمرک جمهوری اسلامی ایران مکلف است مالیات وصولی هر ماه را تا پانزدهم ماه بعد به حساب مخصوصی نزد خزانه داری کل کشور که به این منظور توسط سازمان امور مالیاتی کشور اعلام میگردد واریز نماید.

تبصره ۲: وارد کنندگان خدمات مکلف هستند مالیات متعلق به خدمات خریداری شده از خارج از کشور را محاسبه و پرداخت نمایند

اظهارنامه مالیات ارزش افزوده

❖ براساس ماده ۲۱ مؤدیان مالیاتی مکلفند اظهارنامه هر دوره مالیاتی را طبق نمونه و دستورالعملی که توسط سازمان امور مالیاتی کشور تعیین و اعلام میشود حداکثر ظرف پانزده روز از تاریخ انقضاء هر دوره به ترتیب مقرر تسلیم و مالیات متعلق به دوره را پس از کسر مالیات هایی که طبق مقررات این قانون پرداخت

کرده اند و قابل کسر میباشد در مهلت مقرر مذکور به حسابی که توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی (خزانه داری کل کشور) تعیین و توسط سازمان امور مالیاتی کشور اعلام میگردد واريز نمایند.

تبصره ۱: چنانچه مدت فعالیت شغلی مؤدی کم تر از مدت یک دوره مالیاتی باشد تکلیف مقرر در این ماده نسبت به مدت یاد شده نیز جاری میباشد

تبصره ۲: اشخاص حقیقی و حقوقی که بیش از یک محل شغل یا فعالیت دارند، تسلیم اظهارنامه و پرداخت مالیات برای هر محل شغل یا فعالیت به طور جداگانه الزامی است.

تبصره ۳: در مورد کارگاه ها و واحدهای تولیدی، خدماتی و بازرگانی که نوع فعالیت آنها ایجاد دفتر، فروشگاه یا شعبه در یک یا چند محل دیگر را اقتضا نماید تسلیم اظهارنامه واحد مطابق دستورالعملی است که توسط سازمان امور مالیاتی کشور اعلام میگردد.

تبصره ۴: مؤدیانی که محل ثابت برای شغل خود ندارند محل سکونت آنان از لحاظ تسلیم اظهارنامه و سایر امور مالیاتی مناط اعتبار خواهد بود.

جرایم

❖ براساس ماده ۲۲ مؤدیان مالیاتی در صورت انجام ندادن تکالیف مقرر در این قانون و یا در صورت تخلف از مقررات این قانون، علاوه بر پرداخت مالیات متعلق و جریمه تأخیر، مشمول جریمه ای به شرح زیر خواهند بود:

۱) عدم ثبت نام مؤدیان در مهلت مقرر معادل هفتاد و پنج درصد (۷۵٪) مالیات متعلق تا تاریخ ثبت نام یا شناسایی حسب مورد

۲) عدم صدور صورتحساب معادل یک برابر مالیات متعلق

۳) عدم درج صحیح قیمت در صورتحساب معادل یک برابر ما به التفاوت مالیات متعلق

۴) عدم درج و تکمیل اطلاعات صورتحساب طبق نمونه اعلام شده معادل بیست و پنج درصد (۲۵٪) مالیات متعلق

۵) عدم تسلیم اظهارنامه از تاریخ ثبت نام یا شناسایی به بعد حسب مورد معادل پنجاه درصد (۵۰٪) مالیات متعلق

۶) عدم ارائه دفاتر یا اسناد و مدارک حسب مورد معادل بیست و پنج درصد (۲۵٪) مالیات متعلق

❖ براساس ماده ۲۳ تأخیر در پرداخت مالیات های موضوع این قانون در مواعد مقرر، موجب تعلق جریمه ای به میزان دو درصد (۲٪) در ماه نسبت به مالیات پرداخت نشده و مدت تأخیر خواهد بود.

❖ براساس ماده ۲۶ در مواردی که مأموران ذیربط سازمان امور مالیاتی کشور جهت رسیدگی به اظهارنامه یا بررسی میزان معاملات به مؤدیان مراجعه و دفاتر و اسناد و مدارک آنان را درخواست نمایند، مؤدیان و خریداران مکلف به ارائه دفاتر و اسناد و مدارک درخواستی حسب مورد میباشند و در صورت عدم ارائه دفاتر و اسناد و مدارک مورد نیاز، متخلف مشمول جریمه مقرر در ماده (۲۲) این قانون محسوب گردیده و مالیات متعلق به موجب دستورالعملی که سازمان امور مالیاتی کشور تعیین میکند، به صورت علی الرأس تشخیص داده و مطالبه و وصول خواهد شد

❖ طبق ماده ۲۷ مؤدیان موضوع این قانون میتوانند تنظیم گزارش های حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده خود را به سازمان حسابرسی جمهوری اسلامی ایران یا مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ارجاع نمایند. اشخاص مذکور در صورت قبول درخواست مؤدی، مکلفند گزارش حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده را با رعایت شرایط زیر و طبق نمونه و دستورالعملی که سازمان امور مالیاتی کشور تعیین می کند تنظیم نموده و جهت تسلیم به اداره امور مالیاتی مربوط در اختیار مؤدی قرار دهند.

الف (اظهار نظر نسبت به کفایت اسناد و مدارک حسابداری برای امر حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده طبق مفاد قوانین و مقررات و استانداردهای حسابداری

ب (تعیین مأخذ مشمول مالیات و مالیات متعلق هر دوره مالیاتی بر اساس مفاد این قانون و مقررات مربوط تبصره ۱: اداره امور مالیاتی گزارش حسابرسی مالیاتی را که با رعایت شرایط اخیرالذکر این ماده تنظیم شود بدون رسیدگی قبول و مطابق مقررات مربوط برگه مطالبه صادر میکند. قبول گزارش حسابرسی مالیاتی هر دوره مالیاتی موقوف به آن است که مؤدی گزارش مزبور را به همراه اظهارنامه مالیاتی دوره مزبور و یا حداکثر ظرف مدت یک ماه از تاریخ انقضاء مهلت تسلیم اظهارنامه تسلیم اداره امور مالیاتی مربوط نموده باشد

تبصره ۲: سازمان امور مالیاتی کشور می تواند حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده اشخاص حقیقی و حقوقی را به سازمان حسابرسی جمهوری اسلامی ایران یا حسابداران رسمی و مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی واگذار نماید. در این صورت پرداخت حق الزحمه طبق مقررات مربوط به عهده سازمان امور مالیاتی کشور می باشد.

نحوه اعتراض و دادخواهی

❖ طبق ماده ۲۹ در مواردی که اوراق مطالبه مالیات یا برگه استرداد مالیات اضافه پرداختی به مؤدی ابلاغ می شود در صورتی که مؤدی معترض باشد میتواند ظرف بیست روز پس از ابلاغ اوراق یاد شده اعتراض کتبی خود را به اداره امور مالیاتی مربوط برای رفع اختلاف تسلیم نماید و در صورت رفع اختلافات با مسئولان ذیربط پرونده مختومه میگردد. چنانچه مؤدی در مهلت مذکور کتباً اعتراض ننماید، مبالغ مندرج در اوراق مطالبه مالیات و یا برگه استرداد مالیات اضافه پرداختی به استثناء مواردی که اوراق موضوع این ماده ابلاغ قانونی شده باشد حسب مورد قطعی محسوب میگردد. در صورتی که مؤدی ظرف مهلت مقرر در این ماده اعتراض خود را کتباً به اداره امور مالیاتی مربوط تسلیم نماید ولی رفع اختلاف نشده باشد و همچنین در مواردی که اوراق مذکور ابلاغ قانونی شده باشد پرونده امر ظرف بیست روز از تاریخ دریافت اعتراض یا تاریخ انقضاء مهلت اعتراض در موارد ابلاغ قانونی جهت رسیدگی به هیأت حل اختلاف مالیاتی موضوع قانون مالیاتهای مستقیم احاله میشود.

سایر مقررات

❖ براساس ماده ۳۴ مؤدیان مشمول مالیات موضوع این قانون مکلفند از دفاتر، صورتحسابها و سایر فرمهای مربوط، ماشینهای صندوق و یا سایر وسایل و روشهای نگهداری حساب که سازمان امور مالیاتی کشور تعیین می کند استفاده نمایند. مدارک مذکور باید به مدت ده سال بعد از سال مالی مربوط توسط مؤدیان نگهداری و در صورت مراجعه مأموران مالیاتی به آنان ارائه شود

سوالات تشریحی

۱- مالیات ارزش افزوده چیست ؟

۲- مأخذ محاسبه مالیات ارزش افزوده شامل چه مواردی نمی باشد؟

۳- تاریخ ارسال اظهارنامه مالیات برارزش افزوده چگونه می باشد؟

۴- رویه اعتراض مودی به برگه مالیات ارزش افزوده به چه صورتی است؟

سوالات چهارگزینه ای

۱- دوه های مالیات ارزش افزوده در سال به چند دوره تقسیم می شود؟

الف) چهار دوره مالیاتی سه ماهه (ب) سه دوره مالیاتی چهارماهه

ج) دو دوره مالیاتی شش ماهه (د) شش دوره مالیاتی دو ماهه

۲- در صورت غیرواقعی بودن صورتحساب مأخذ محاسبه مالیات چگونه تعیین می شود؟

الف) بهای کارشناسی کالا (ب) بهای روز (ج) بهای منصفانه (د) موارد الف و ب

۳- بنکداران وعمده فروشان مشمول کدام مرحله از مالیات ارزش افزوده می باشند؟

الف) مرحله دوم (ب) مرحله سوم (ج) مرحله پنجم (د) مرحله ششم

۴- صاحبان رستوران ها، آهنگ فروشان، مشاورین املاک و نمایشگاه های خودرو مشمول کدام مرحله از مالیات ارزش افزوده می باشند؟

الف) مرحله دوم (ب) مرحله سوم (ج) مرحله چهارم (د) مرحله پنجم

۵- مهلت ارسال اظهارنامه هر دوره مالیات برارزش افزوده چقدر می باشد؟

الف) حداقل ظرف پانزده روز از تاریخ انقضاء هر دوره (ب) حداکثر ظرف بیست روز از تاریخ انقضاء هر دوره

ج) حداقل ظرف بیست روز از تاریخ انقضاء هر دوره (د) حداکثر ظرف پانزده روز از تاریخ انقضاء هر دوره

۶- عدم درج و تکمیل اطلاعات صورتحساب شامل چند درصد جریمه می باشد؟

الف) بیست درصد (ب) پانزده درصد (ج) بیست و پنج درصد (د) ده درصد

۷- مدارک مالیات ارزش افزوده به مدت چند سال بایستی نگهداری شود؟

الف) ده سال (ب) پنج سال (ج) هفت سال (د) یازده سال

آشنایی با قانون نظارت بر اماکن عمومی

به استناد بند ۱۴ از ماده ۴ قانون ناجا مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۷ مجلس شورای اسلامی و آئین نامه نظارت بر اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳/۳/۳ هیات محترم وزیران، امر نظارت بر اماکن عمومی و صنوف به منظور پیشگیری از وقوع هرگونه تخلفات انتظامی و ایجاد امنیت اخلاقی در جامعه و در راستای تأمین حقوق شهروندی در اماکن مزبور به عهده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران « پلیس نظارت بر اماکن عمومی » گذاشته شده است. همچنین به استناد ماده ۱۷ قانون نظام صنفی، افراد صنفی مکلف به اجرای قوانین و مقررات کشور از جمله ضوابط انتظامی بوده و به استناد بند « هـ » ماده ۲۸ ق.ن.ص عدم اجرای تکالیف واحدهای صنفی از جمله ضوابط ابلاغی ناجا موجب تعطیلی موقت مکان و سایر مجازاتهای تعیین شده در قانون می گردد.

عناوین و اصطلاحات و تعاریف

- ۱- **ذیصلاح، صلاحیت دار :** شایسته و لایق برای انجام دادن کاری و رسیدگی کردن به امری.
- ۲- **صلاحیت انتظامی :** مجموعه تمهیداتی که به منظور پیشگیری از وقوع تخلفات و جرائم و ارتقاء ضریب امنیتی و حفاظتی در واحدهای صنفی و اماکن عمومی در نظر گرفته می شود.
- ۳- **کالاهای ممنوعه :** به کلیه کالاها و اقلامی اطلاق می شود که ورود، ساخت و تولید، نگهداری، حمل و نقل، توزیع و فروش آنها بر اساس قوانین و مقررات مصوب کشور ممنوع می باشد.
- ۴- **عفت عمومی :** معیارهای اخلاقی و اسلامی مبتنی بر شرع و عرف حاکم بر جامعه که مورد پذیرش عموم مردم میباشد و هرگونه مغایرت با آن ناهنجاری محسوب می گردد.
- ۵- **مجاورت :** منظور از مجاورت استقرار دو مکان نسبت به هم تا فاصله حداکثر ۵۰متری از طرفین و روبرو می باشد (حداقل و حداکثر فاصله بین دو امکان در مناطق مختلف کم جمعیت و پرجمعیت) متفاوت بوده و بنا به تشخیص مدیریت نظارت بر اماکن عمومی شهرستان مربوطه تعیین می گردد.
- ۶- **حاشیه :** محدوده اطراف واحد صنفی یا امکان عمومی تا فاصله حداکثر ۱۰۰متری، حاشیه محسوب میگردد.(حداقل و حداکثر محدوده اطراف واحد صنفی یا امکان عمومی با توجه به بافت شهری توسط مدیریت نظارت بر اماکن عمومی شهرستان مربوطه تعیین می گردد.)
- ۷- **حفاظت فیزیکی و ایمنی:** مجموعه تمهیداتی که بمنظور حفظ و نگهداری از امکان عمومی در راستای پیشگیری از بروز هرگونه مخاطرات از جمله سرقت و آتش سوزی و... به تناسب نوع صنف در نظر گرفته است.

۸- اشرافیت : میدان دید و تسلط امکانه عمومی نسبت به سایر اماکن همجوار با توجه به نحوه استقرار مکان را اشرافیت گویند.

۹- مراکز حساس عبارتند از :

- ۱- مراکز دیپلماتیک (سفارتخانه، کنسولگریها و مراکز مشابه)
- ۲- مراکز نظامی و انتظامی (پادگانها - کلانتریها - پایگاه بسیج و...)
- ۳- مراکز قضایی (دادگاههای عمومی و انقلاب - دادسراها و...)
- ۴- مراکز امنیتی
- ۵- وزارتخانه ها و سازمانهای دولتی
- ۶- بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری

۱۰- **شئون اسلامی** : مجموعه معیارهای اخلاقی مبتنی بر موازین اسلامی که عدول از آنها مغایر با شرع و عرف بوده و موجب بروز ناهنجاری در جامعه می گردد که مصادیق آن « بشرح ذیل می باشد:

- ۱- رعایت اخلاق و حجاب بر اساس موازین اسلامی
- ۲- عدم استفاده از کراوات و پاپیون توسط مدیر، متصدی و شاغلین
- ۳- عدم استفاده از سی دی و نوارهای صوتی و تصویری غیرمجاز در امکانه عمومی و واحدهای صنفی
- ۴- عدم تجمع افراد غیرمسئول در واحدها صنفی و ایجاد پاتوق برآز اراذل و اوباش
- ۵- جلوگیری از تبدیل مکان صنفی به محل برقراری روابط نامشروع
- ۶- عدم استفاده از زیورآلات (طلاجات و جواهرات) توسط مدیران و متصدیان و شاغلین (مرد) بطوریکه در معرض دید عموم باشد.
- ۷- عدم آرایش غلیظ و نامتعارف توسط شاغلین خانم و همچنین عدم آرایش مغایر عفت عمومی توسط آقایان
- ۸- ظواهر امکانه عمومی مطابق با عرف جامعه اسلامی و عفت عمومی باشد.
- ۹- عدم نصب هرگونه عروسک، مجسمه و تصاویر مبتذل در امکانه عمومی و واحدهای صنفی (ثابت و سیار)
- ۱۰- عدم ارائه خدمات به بانوان فاقد حجاب اسلامی

ضوابط انتظامی عمومی

- ۱- نامگذاری واحد صنفی باید نام فارسی با مضامین موافق عفت عمومی انتخاب و مطابق با ضوابط تبلیغاتی کشور باشد.
- ۲- رعایت اصول حفاظت فیزیکی، ایمنی و بهداشتی مکان متناسب با نوع فعالیت جهت پیشگیری از مخاطرات احتمالی (سرقه، آتش سوزی و...)
- ۳- عدم ارتباط با منازل مسکونی و واحدهای صنفی و اماکن عمومی همجوار
- ۴- عدم مجاورت و اشرافیت بر مراکز حساس و دارای طبقه بندی (امنیتی، سیاسی، انتظامی و نظامی)
- ۵- در صورت اشرافیت بر منازل مسکونی از پنجره های ثابت و شیشه های مشجر استفاده گردد.
- ۶- نصب مجوز فعالیت و پروانه کسب و اعلانات ابلاغی ناجا در محل مناسبی که در معرض دید عموم باشد.
- ۷- عدم ایجاد مزاحمت برای همسایگان از جمله آلودگی صوتی، سد معبر و...)
- ۸- عدم استخدام و بکارگیری افراد فاقد صلاحیت و اتباع خارجه غیرمجاز

- ۹- رعایت شئون اسلامی توسط مدیر، متصدی و شاغلین الزامی است
- ۱۰- مسئولیت نظارت بر حسن فعالیت متصدیان و شاغلین در امکان عمومی بر عهده مدیر واحد صنفی بوده و حضور او در تمام ساعات فعالیت الزامی می باشد.
- ۱۱- رعایت ساعات کار تعیین شده با در نظر گرفتن فصول سال
- ۱۲- انجام فعالیت صرفاً در رشته مربوطه مندرج در مجوز صادره و عدم تداخل صنفی
- ۱۳- رعایت ضوابط ابلاغی از سوی ناجا و همکاری مستمر با مامورین نیروی انتظامی در جهت تأمین و حفظ نظم و امنیت عمومی
- ۱۴- ممنوعیت تهیه، نگهداری، حمل و نقل، عرضه و فروش کالای قاچاق و اقلام ممنوعه و مسروقه
- ۱۵- ممنوعیت ورود حیواناتی از قبیل سگ و میمون و امثالهم به امکان عمومی و واحدهای صنفی توسط شاغلین و مراجعین
- ۱۶- اخذ نمایندگی و تاسیس شعبه و همچنین ثبت شرکت مجوز فعالیت محسوب نگردیده و شرکتهایی که اقدام به انجام فعالیت صنفی می نمایند ملزم به اخذ مجوز قانونی از مبادی ذیربط می باشند.

آئین نامه اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳/۳/۲۳ هیات وزیران با اصلاحات ۱۳۶۴/۱۱/۹

(نقل از آئین نامه ۱۵۸۱۸ مورخ ۱۳۶۳/۱۰/۱۰ با جایگزینی نیروی انتظامی به جای شهربانی، در این

آئین نامه «نیروی انتظامی» به جای «شهربانی» آمده است.)

ماده ۱: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در اجرای وظایف انتظامی و کنترل ترافیک و سایر مسئولیت های محوله به امور اماکن عمومی طبق مقررات این آئین نامه نظارت و مطابق مقررات اقدام می نماید.

ماده ۲: اماکن و مؤسسات موضوع این آئین نامه به شرح زیر می باشد:

- ۱- هتلها
- ۲- مسافرخانه ها
- ۳- رستورانها
- ۴- پانسیون ها و مهد کودکها
- ۵- سلف سرویس ها
- ۶- قهوه خانه
- ۷- اغذیه فروشی ها
- ۸- چلوکبابی و چلو خورشتی ها و طبخاکی ها
- ۹- بوفه سینما و تئاتر
- ۱۰- کافه تریاها
- ۱۱- کافه قنادی ها
- ۱۲- آرایشگاهها
- ۱۳- آموزشگاه های رانندگی
- ۱۴- فروشگاه های جراید و نشریات داخلی
- ۱۵- مؤسسات بارکش شهری
- ۱۶- تعمیرگاه های دوچرخه و موتورسیکلت
- ۱۷- عکاسی ها
- ۱۸- فروشگاه های جراید و نشریات خارجی
- ۱۹- سینماها و تماشاخانه ها
- ۲۰- فروشگاههای اتومبیل
- ۲۱- مؤسسات تبلیغاتی و تولیدکننده فیلمهای تبلیغاتی
- ۲۲- تعمیرگاهها، اتوسرویس ها و پارکینگها
- ۲۳- مؤسسات توریستی و کرایه دهی اتومبیل
- ۲۴- بنگاه های مسافربری
- ۲۵- کتابفروشی ها
- ۲۶- بنگاههای معاملاتی
- ۲۷- کارگاههای اوراق اتومبیل
- ۲۸- کارگاه های تعویض روغن، پنجرگیری و لاستیک فروشی اتومبیل
- ۲۹- مؤسسات تاکسی بار
- ۳۰- کلیشه و گراورسازی ها
- ۳۱- فروشگاههای لوازم یدکی اتومبیل
- ۳۲- کارگاههای نقاشی اتومبیل
- ۳۳- چاپخانه ها
- ۳۴- سمساری و امانت فروشیها
- ۳۵- مؤسسات باربری
- ۳۶- استودیوها
- ۳۷- طلا و جواهر فروشی ها
- ۳۸- مؤسسات نشر و طبع
- ۳۹- آموزشگاه های خیاطی، ماشین نویسی و آرایشگری

تبصره: افتتاح هر نوع امکان و موسسه مشابه دیگری در آینده، بنا به تشخیص و اعلام نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مشمول مقررات این آئین نامه خواهد بود.

ماده ۳: مراجع صدور پروانه واحدهای صنفی مذکور در ماده ۲ باید قبل از صدور و انتقال پروانه و همچنین انتقال محل واحد صنفی نسبت به موارد مذکور در ماده ۱ از نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران استعلام نظر به عمل آورند سپس صدور پروانه با رعایت ضوابط نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مطابق آئین نامه اجرایی تبصره ۱ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی صورت خواهد گرفت.

تبصره: ضوابط مربوط به صلاحیت دایر کننده واحد صنفی از نقطه نظر وظایف نیروی انتظامی و نیز امور انتظامی و ترافیکی محل کسب با هماهنگی وزارت صنعت، معدن و تجارت بوسیله ادارات ذیربط نیروی انتظامی تهیه و پس از تصویب ریاست نیروی انتظامی به مورد اجرا گذارنده خواهد شد.

ماده ۴: در خارج از حوزه استحفاظی شهربانی، ژندارمری عهده دار انجام وظایف مذکور در این آئین نامه می باشد. (با ادغام شهربانی با ژندارمری و کمیته ها و تشکیل نیروی انتظامی، همه جا نیروی انتظامی مستقر است).

ماده ۵: متقاضیان صدور پروانه اماکن عمومی مندرج در ماده ۲ قبل از اخذ پروانه حق افتتاح اماکن خود را ندارند و در صورت تخلف مادامی که پروانه تحصیل نکرده باشند از افتتاح آن اماکن تا صدور پروانه به وسیله نیروی انتظامی جلوگیری خواهد شد.

ماده ۶: در صورتی که هر یک از صاحبان یا مدیران اماکن عمومی مندرج در ماده ۲ آئین نامه در مدت اعتبار پروانه از ضوابط مقرر نیروی انتظامی عدول کنند مراتب به مراجع صدور پروانه اعلام خواهد شد تا مطابق مقررات اقدام نماید.

ماده ۷: چنانچه صاحبان اماکن عمومی مندرج در ماده ۲ بخواهند اداره امور داخلی خود را به دیگر واگذار نمایند بایستی مدیر داخلی از طریق مراجع صدور پروانه به نیروی انتظامی معرفی تا پس از بررسیهای لازم و تایید صلاحیت مدیر معرفی شده در پروانه صادر منظور گردد.

ماده ۸: صاحبان اماکن عمومی مندرج در ماده ۲ از ردیف ۱ الی ۱۱ شامل :

۱- هتلها ۲- مسافرخانه ها ۳- رستورانها ۴- پانسیون ها و مهد کودکها ۵- سلف سرویس ها ۶- قهوه خانه ۷- اغذیه فروشی ها ۸- چلوکبابی و چلو خورشتی ها و طبخاکی ها ۹- بوفه سینما و تئاتر ۱۰- کافه تریاها ۱۱- کافه قنادی ها مکلفند کلیه کارکنان خود را (اعم از ایرانی و خارجی) به نیروی انتظامی معرفی تا نسبت به تعیین صلاحیت و صدور پروانه خدمتگزاری جهت آنان اقدام و در صورت تغییر هر یک از آنان مراتب را ظرف مدت ۴۸ ساعت اعلام نمایند.

تبصره: مدت اعتبار پروانه خدمتگزاری یک سال می باشد و کارکنان اماکن عمومی مندرج در ماده ۸ موظفند هر ساله نسبت به تمدید پروانه خود اقدام نمایند.

ماده ۹: کلیه مستخدمین و کارکنان اماکن عمومی مندرج در ماده ۸ بایستی دارای کارت بهداشت از مرجع مربوطه پروانه کار از نیروی انتظامی باشند.

ماده ۱۰: صاحبان کلیه اماکن عمومی مکلفند آن دسته از مواد آئین نامه و اعلامیه های نیروی انتظامی را که ارتباط با نوع کار آن مکان دارد در محل مناسبی که برای واردین قابل رویت باشد نصب نمایند.

ماده ۱۱: صاحبان اماکن مسافری (هتل - مسافرخانه - پانسیون و سایر اماکن مشابه) موظفند در قبال اموالی که از طرف مسافرین یا واردین به مکان های مزبور به آنان سپرده می شود رسید کتبی بدهند.

ماده ۱۲: در صورتی که یکی از مسافریں در امکان مسافری فوت نماید. صاحب یا مدیر موسسه باید بلافاصله مراتب را کتباً با ذکر مشخصات شخص متوفی و شماره اتاق به نیروی انتظامی محل اطلاع داده و تا ورود نمایندگان نیروی انتظامی و دادسرا و پزشکی قانونی، اتاق متوفی باید بسته شده و احدی داخل آن نشود.

ماده ۱۳: صاحبان و مدیران کلیه اماکن عمومی موظفند هر موقع هرگونه توضیحاتی که مامورین نیروی انتظامی بخواهند (نسبت به وضعیت امکانه مسافریں و مستخدمین) بلا تأمل در حدود اطلاعاتی که دارند با نهایت صحت به آنها بدهند.

ماده ۱۴: در تمام ایامی که اماکن عمومی دائر هستند حضور متصدی یا مدیر امکانه در محل الزامی است.

ماده ۱۵: در مواقعی که یکی از مسافریں یا خدمه مظنون یا مبتلا به دارا بودن امراض واگیر دار و عفونی از قبیل: وبا، طاعون و امثالهم باشد، صاحبان اماکن عمومی مکلفند مراتب را بلافاصله با ذکر مشخصات بیمار به بهداری و نیروی انتظامی اطلاع دهند.

ماده ۱۶: صاحبان اماکن مسافری و پانسیون ها مکلفند تابلوی شماره اتاق ها را در محل مناسبی در مدخل امکانه خود نصب نمایند.

ماده ۱۷: صاحبان اماکن مسافری و پانسیون ها باید دفتری مطابق نمونه نیروی انتظامی برای ورود و خروج مسافریں تهیه و نام و نشانی کامل آنها را در آن دفتر قید نمایند.

ماده ۱۸: صاحبان اماکن مسافری: (هتل - مسافرخانه - پانسیون و امثال آنها) موظفند ضمن رویت شناسنامه یا هر گونه برگ شناسائی مشخصات و تاریخ و ساعت ورود و خروج مسافریں و واردین به اماکن مزبور را مطابق نمونه اعلامیه ای که از طرف نیروی انتظامی داده می شود تنظیم و اول وقت روز بعد به نیروی انتظامی محل تسلیم نمایند.

ماده ۱۹: صاحبان هتل ها و مسافرخانه ها و پانسیون ها موظفند در صورت مراجعه اطفال و اشخاصی که به سن قانونی نرسیده و بدون سرپرست هستند و قصد اقامت در امکانه مزبور را دارند بلافاصله مراتب را به نیروی انتظامی محل اعلام دارند.

ماده ۲۰: برگزاری هر نوع مجلس جشن و عروسی، مهمانی، شب نشینی و امثال آن و یا اجرای هر گونه برنامه هنری و نمایشی در اماکن عمومی و مستلزم تایید محتوای برنامه هنری و نمایشی از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تحصیل اجازه مخصوص نیروی انتظامی محل (حداقل ۴۸ ساعت قبل) می باشد. بدیهی است مسئولین اماکن عمومی مزبور می بایست ساعت و روز تشکیل مراسم و صرفاً مشخصات پیشنهاد کننده مراسم را با ارائه دو عدد کارت ورود به سالن به مسئولین ذیربط نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران اعلام نمایند.

ماده ۲۱: پروانه متخلفین در موارد ذیل اخذ و به مراجع صدور پروانه ارسال که نسبت به ابطال آن اقدام گردد:

۱- تسهیل یا فراهم نمودن وسیله عمل منافی عفت و شهوترانی در امکانه مربوطه و یا استخدام و یا اجبر نمودن اشخاص برای منظور فوق

۲- تشکیل جلسات در محل امکانه عمومی برای مقاصد سوء و خلاف قانون علیه دولت و امنیت کشور

۳- تهیه موجبات تسهیل خرید و فروش مواد افیونی و چرس و بنگ و استعمال آنها و همچنین فرور و عرضه هر نوع مشروبات الکلی

- ۴- طرح ریزی و توطئه برای انجام مقاصد سوء و خلاف قانون نظیر سرقت، خرید و فروش و نگهداری اموال مسروقه و غیره
- ۵- هر گونه عمل شرط بندی و برد و باخت و قمار
- تبصره:** ابطال پروانه مرتکبین تخلف از ماده ۲۱ مانع از اجرای سایر مجازات های شرعی و قانونی نخواهد شود.
- ماده ۲۲:** سخنرانی و هر عمل دیگری که خلاف منظور از تشکیل مکان عمومی و مفاد پروانه صادره مربوط به آن باشد بدون اجازه مخصوص نب. مجموعه اطلاعات لازم برای افراد صنفی
- ماده ۲۳:** قبول و اسکان اشخاص سرور و بدسابقه در محل امنه عمومی ممنوع میباید.
- ماده ۲۴:** در اماکن عمومی ایجاد صداهای ناهنجار، ادای الفاظ رکیک و انجام حرکات زشت و اعمالی که موجب سلب آسایش دیگران یا ضرر به اموال عمومی می شود ممنوع است و صاحبان اماکن عمومی مکلفند متخلف را به مامورین انتظامی معرفی نمایند.
- ماده ۲۵:** یک نفر نمی تواند بیش از یک مکان عمومی را اداره و پروانه آن را تحصیل نماید مگر اینکه برای اماکن دیگری که می خواهد تاسیس کند از طرف مرجع صدور پروانه مدیر یا مباشری که نیروی انتظامی صلاحیت او را گواهی نماید استخدام کند که در این صورت مدیر مزبور مسئول اداره اماکن مربوطه خواهد بود.
- ماده ۲۶:** درجه بندی و تعریف هر یک از اماکن عمومی به وسیله کمیسیونی مرکب از نمایندگان انتظامی، شهرداری، بهداشتی و سایر سازمانهای ذیربط تعیین می گردد. مسئولیت تشکیل کمیسیون مزبور و اجرای تصمیمات متخذه به عهده نیروی انتظامی می باشد در مواردی که درجه بندی و تعریف برخی از اماکن عمومی به موجب قانونی از وظایف ارگانهای دیگر باشد، همان ملاک عمل خواهد بود.
- ماده ۲۷:** تخلف از مقررات این آئین نامه برای بار اول به موجب اخطار کتبی و در صورت تکرار حسب مورد لغو یا دائم پروانه کسب می گردد و این امر در صورت لزوم مانع از اجرای سایر مجازات های شرعی و قانونی نخواهد شد.
- ماده ۲۸:** برای اماکن عمومی باید نام فارسی با مضامین موافق عفت عمومی انتخاب و فقط به زبان فارسی هر روی تابلو نوشته شود.
- ماده ۲۹:** در کلیه اماکن عمومی وسائل مقدماتی آتش نشانی طبق استاندارد سازمان آتش نشانی باید مهیا باشد تا به موقع مورد بهره برداری قرار گیرد.
- ماده ۳۰:** کلیه دعاوی مربوط به امور صنفی صاحبان اماکن عمومی نزد مقامات صالحه رسیدگی خواه شد لیکن چنانچه اختلافی بین آنها و نیز مراجعین در رابطه با مقررات این آئین نامه پیش آید در صورتی که موضوع در نیروی انتظامی مطرح و منجر به تحصیل رضایت نامه کتبی از طرفین نگردد نیروی انتظامی آنها را به مراجع قانونی ذیربط هدایت خواهد کرد.
- ماده ۳۱:** از تاریخ تصویب این آئین نامه کلیه مقررات و ضوابطی که مغایر با مفاد این آئین نامه باشد ملغی است.

چند مطلب مهم از آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی

موضوع همکاری نیروی انتظامی با اتحادیه ها و اتاق های اصناف شهرستان و اتاق اصناف ایران

۱- اتحادیه های صنفی مکلفند به موجب بند یازده ماده ۳ آئین نامه اجرایی ضوابط لازم برای صدور پروانه کسب مصوب ۸۳/۵/۸ وزیر محترم صنعت، معدن و تجارت، موافقت اداره نظارت بر اماکن نیروی انتظامی را اخذ نمایند. (ماده ۲ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۲- بر اساس تبصره ۲ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی ادارات اماکن نیروی انتظامی شهرستان های کشور موظفند حداکثر ظرف مدت پانزده روز از تاریخ دریافت استعلام، نظر قطعی و نهایی خود را به اتحادیه صنف مربوط اعلام نمایند. عدم اعلام نظر در مهلت مقرر به منزله نظر مثبت است. (تبصره ۱ ماده ۲ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۳- در صورت عدم استعلام به منظور اخذ موافقت ادارات نظارت بر اماکن عمومی و صدور پروانه کسب برای مشاغل ماده فوق و یا عدم موافقت ادارات نظارت مبنی بر صدور پروانه کسب، پروانه صادره فاقد اعتبار قانونی بوده و ضمن طرح موضوع از سوی ادارات نظارت بر اماکن عمومی در کمیسیون نظارت نسبت به ابطال پروانه اقدام خواهد شد. (تبصره ۲ ماده ۲ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۴- ادارات نظارت بر اماکن عمومی باید ترتیبی اتخاذ نمایند که از مراجعه فردی متقاضیان پروانه کسب به ادارات مزبور جلوگیری گردد، پرونده مربوطه برابر ضوابط و مقررات مورد نظر ناجا در اتحادیه ها تشکیل و توسط پیک مخصوص و یا سیستم الکترونیک به ادارات نظارت بر اماکن عمومی ارسال و پاسخ استعلامات نیز به همان نحوه به اتحادیه ارسال گردد. (ماده ۳ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۵- مسئولیت تطبیق فتوکپی مدارک و مشخصات متقاضی با اصل آن به عهده اتحادیه می باشد. (تبصره ماده ۳ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۶- صدور بیش از یک پروانه کسب برای فرد صنفی منوط به معرفی مباشر می باشد. (ماده ۴ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۷- صاحب پروانه کسب برای دریافت پروانه کسب مجدد باید درخواست کتبی خود را مبنی بر معرفی اتحادیه تسلیم دارد. اتحادیه در صورت تأیید، فرد معرفی شده را به منظور اخذ موافقت به ادارات نظارت بر اماکن عمومی نیروی انتظامی معرفی و پس از اخذ موافقت ادارات نظارت بر اماکن عمومی، نسبت به صدور کارت مباشرت اقدام نمایند. (تبصره ماده ۴ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

۸- تعطیلی یا پلمب واحدهای صنفی و شیوه بازگشایی مجدد آن : واحدهای صنفی که مشغول به فعالیت می باشند در دو صورت کلی مشمول مجازات تعطیلی یا پلمب واحد صنفی یا مغازه می شوند که به شرح ذیل پیرامون آنها توضیحاتی ارائه می گردد:

تعطیلی قطعی پروانه کسب : عبارتست از تعطیلی آن دسته از واحدهای صنفی که فاقد پروانه کسب بوده و بر اساس ماده ۲۷ قانون نظام صنفی که بیان داشته : « محل دایر شده به وسیله هر شخص حقیقی یا حقوقی که پروانه کسب برای آن صادر نشده است با درخواست اتحادیه و تأیید اتاق اصناف شهرستان توسط نیروی انتظامی پلمب می شود. »، باید تعطیل و پلمب شده و تا در چارچوب قانون نظام صنفی و با رعایت کلیه قوانین و ضوابط مربوطه موفق به اخذ پروانه کسب نگردند، مجاز به بازگشایی واحد صنفی مربوطه نخواهند بود.

نکته ۱: در صورت عدم شناسایی یا عدم درخواست پلمب واحد های صنفی فاقد پروانه کسب از سوی اتحادیه مربوط، اتاق اصناف شهرستان و نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مکلفند واحد های فاقد پروانه کسب را شناسایی و پلمب نمایند. (تبصره ۴ ماده ۲۷ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: در مورد مشاغل خانگی، سایر مشاغل و تعاونی های توزیع و مصرف که بر اساس قوانین و مقررات دیگری تشکیل می شوند نیز بر همین اساس عمل می شود. (تبصره ۵ ماده ۲۷ قانون نظام صنفی)

تعطیلی موقت واحد صنفی: این نوع تعطیلی بر اساس ماده ۲۸ قانون نظام صنفی مربوط به برخورد با واحدهای صنفی دارای پروانه کسب بوده که به نحوی اقدامی خارج از موازین قانونی و به عبارتی تخلفاتی را مرتکب گردند و تعطیلی در راستای ماده ۲۸ موقتی و مقطعی بوده و دارای ظرف زمان می باشد. یعنی واحد های صنفی برای مدت محدود از یک هفته تا شش ماه تعطیل می گردند.

مصادیق و مواردی که منجر به تعطیلی موقت واحد صنفی از یک هفته تا شش ماه می گردد:

۱- تداخل صنفی

۲- تعطیلی واحد صنفی بدون عذر موجه بیش از ۱۵ روز

۳- عدم پرداخت حق عضویت

۴- عدم اجرای مصوبات و دستورات قانونی

نکته ۱: تداخل صنفی عبارتست از عرضه و تولید کالا و ارائه خدمات از طرف واحد صنفی که قانونا صلاحیت عرضه و تولید کالا و ارائه خدمت مربوطه را نداشته بلکه عرضه و تولید آن کالا و خدمت در صلاحیت واحدهای صنفی وابسته به اتحادیه دیگر یا رسته های دیگر تحت پوشش همان اتحادیه می باشد.

نکته ۲: در مواردی که تعطیلی واحد صنفی به تشخیص کمیسیون نظارت شهرستان موجب عسر و حرج مصرف کننده می شود، واحد صنفی مزبور به جریمه نقدی از دو میلیون (۲,۰۰۰/۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰,۰۰۰/۰۰۰) ریال محکوم می شود. (تبصره ۴ ماده ۲۸ قانون نظام صنفی)

وظیفه نیروی انتظامی: نیروی انتظامی مکلف است در اجرای ماده ۲۷ و ماده ۲۸ قانون نظام صنفی، بر اساس درخواست اتاق های اصناف شهرستان ها و بر حسب نیاز نیروی لازم جهت تعطیل و پلمب واحدهای صنفی، در اختیار اتاق های اصناف قرار دهد. (مواد ۶ و ۷ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: نیروی انتظامی قبل از پلمب محل دایر شده از ۱۰ تا ۲۰ روز به دایر کننده مهلت می دهد تا کالاهای موجود در محل را تخلیه نماید. (تبصره ۱ ماده ۷ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

فک پلمب: فک پلمب محل مزبور پس از صدور پروانه کسب و یا پس از گذشت یک هفته از تاریخ پلمب، در صورت تشکیل پرونده در اتحادیه و رایحه مدارک مربوط به بندهای ۲،۷ و ۱۱ آئین نامه اجرایی ضوابط لازم برای صدور پروانه کسب (موضوع تبصره ۱ ماده ۱۲ قانون نظام صنفی) توسط متقاضی به اتحادیه، پس از اخذ تعهد کتبی مبنی بر تکمیل پرونده به اتحادیه ظرف مهلت یک ماه پس از اعلام اتحادیه به اتاق اصناف شهرستان ذیربط توسط نیروی انتظامی انجام می گیرد. (تبصره ۲ ماده ۷ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

انصراف: چنانچه فرد صنفی از فعالیت صنفی به اتحادیه اعلام انصراف نمایند، اتحادیه در اسرع وقت و با اخذ تعهد کتبی مبنی بر عدم فعالیت تا صدور پروانه کسب از محل مزبور و با اخذ هزینه بازرسی که به تصویب کمیسیون نظارت رسیده باشد از طریق اتاق اصناف شهرستان ذیربط فک پلمب خواهد نمود. (تبصره ۳ ماده ۷ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۱: کسانی که پلمب یا لاک و مهر محل های تعطیل شده در اجرای این قانون را بشکنند و محل های مزبور را به نحوی از انحاء برای کسب مجددا مورد استفاده قرار دهند، از طریق مراجع مربوطه به مراجع ذیصلاح قضایی معرفی و به مجازات های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد. (تبصره ۲ ماده ۲۷ قانون نظام صنفی و) تبصره ۴ ماده ۷ آئین نامه اجرایی ماده ۸۱ قانون نظام صنفی)

نکته ۲: پرداخت عوارض توسط اشخاص موضوع این ماده موجب احراز هیچ یک از حقوق صنفی نخواهد شد. یعنی در صورت عدم دریافت پروانه کسب همچنان فاقد پروانه محسوب می گردند و در صورت پرداخت مبالغی تحت عنوان عوارض صنفی و یا عوارض کسب و پیشه شهرداری دارنده پروانه کسب محسوب نشده و مشمول مجازات پلمب واحد صنفی می گردند. (تبصره ۳ ماده ۲۷ قانون نظام صنفی)

آموزه‌های پیشرفت و رونق در کسب و تجارت (فقه و اخلاق در بازار)

مقدمه

احکام شرعی‌های امامیه سبب تفقه و تدبیر و وارستگی می‌شود و قدرت تصمیم‌گیری صحیح در عرصه های پیشرفت و رونق اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را به همراه خواهد داشت. تهیه، تدوین، نشر و تدریس احکام مربوط با کسب و تجارت از سوی بسیج اصناف و بازاریان کشور و با همکاری تشکل‌های مرتبط با اصناف، بسیار با ارزش است و عمل به دستورالعمل‌ها و توصیه‌های کتاب پیش-رو، ان‌شاءالله سبب رونق روزافزون جامعه‌ی اسلامی و موجب خوشنودی الهی و امام عصر^ع خواهد شد.

از اساتید محترم، تمام خوانندگان کتاب، کسبه محترم سراسر کشور که در دوره‌های آموزشی فقه بازار حضور دارند، حجه‌الاسلام ناسخی، متولیان این امر و نویسنده محترم کتاب برادر دکتر حسن‌پور که با سلیقه‌ی خوبی کتاب را گردآوری کردند، تشکر و قدردانی نموده و از خداوند متعال، عزت و توفیق کسب روزی حلال و واسع را برای همگان خواستارم.

مهدی احدی

پیشگفتار

مردی به حضرت امیرالمومنین علی(ع) عرض کرد: می‌خواهم تجارت کنم آن حضرت فرمودند: «آیا دانش دین (فقه) آموخته‌ای؟» عرض کرد: بعد می‌آموزم. فرمودند: «وای بر تو! نخست فقه بیاموز، آنگاه تجارت کن زیرا کسی که خرید و فروش کند ولی از مسایل حلال و حرام نپرسد در گرداب ربا می‌افتد.» (مفاتیح الحیاه، ص ۸۰)

یادگیری احکام شرعی مورد نیاز، بر هر مکلفی واجب است و قشر زحمتکش اصناف و بازار برای امرار معاش از طریق شرعی و موفقیت در کسب و کار احتیاج مبرم به فراگیری مسائل خرید و فروش و احکام اقتصادی به همراه آداب و اخلاق آن دارند.

بسیاری از بازاریان قدیم به کلام حضرت علی(ع) توجه نموده و قبل از آغاز کار روزانه با حضور در کلاس درس علماء، مسائل مربوط به تجارت و داد و ستد را فرا گرفته و سپس مشغول کسب می‌شدند و برکات الهی را شامل حال خود و خانواده‌شان می‌نمودند. در سال‌های اخیر گام‌های خوبی برای احیاء این سنت حسنه برداشته شده که شرح آن در ادامه تقدیم می‌گردد:

۱۲ اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۸ و در سالروز شهادت استاد شهید مرتضی مطهری(ره) بود که میراث‌گران بهای قدما و نیاکان بازاری متدین ما با ایده و طرحی کاربردی و جدید در قالب کلاس‌ها آموزش فقه بازار احیاء گردید. این دوره آموزشی برای عموم اصناف و بازاریان یزد و در مسجد بیاق‌خان بازار به صورت منسجم آغاز شد، در سه شنبه‌های هر هفته، حوزه علمیه عبدالرحیم‌خان برخی از مساجد دیگر بازار با همکاری اساتید مجرب حوزه علمیه یزد، به ویژه مرحوم حضرت آیت الله میرزا حسن ابوترابی(ره) جهت این امر پذیرای اقبال مختلف بازاریان و اصناف گردید.

این طرح مبارک به سرعت در سراسر کشور گسترش یافت، به طوری که از سال ۱۳۹۰ در برنامه‌های سراسری سازمان بسیج اصناف کشور لحاظ گردید و در اکثر شهرستان‌ها تحت عنوان «طرح آموزش فقه بازار»، طی دوازده ساعت و با استفاده از کتاب «فقه بازار» با مدیریت این سازمان، برای علاقمندان برگزار شد.

سازمان تبلیغات اسلامی، در استان‌ها و شهرستان‌های تابعه نیز در چند سال اخیر برای اعضای هیئت رئیسه اتحادیه‌ها، کلاس‌هایی را به ویژه در ایام ماه مبارک رمضان برگزار نموده و همچنین اتاق‌های اصناف هم در دوره‌های آموزشی خود ۲ ساعت را به عنوان «مکاسب» برای این امر در نظر گرفتند.

لازم به ذکر است در این ارتباط کتاب‌هایی، جهت مسائل شرعی ویژه صنوف مختلف، به سفارش ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر و سازمان بسیج اصناف و بازاریان کشور با همکاری برخی از مراکز تخصصی ترویج احکام به چاپ رسیده است و ناگفته نماند برای احیای این امر دوره‌های تخصصی فقه نیز با همکاری اساتید ارزشمند حوزه‌های علمیه، برای برخی از صنوف در تهران و شهرستان‌ها برگزار شد و ان‌شاءالله این کارگاه‌های تخصصی ادامه خواهد داشت.

حال با عنایت خاص الهی و پیگیری‌های فراوان، در اصلاحیه قانون نظام صنفی، برگزاری دوره‌های آموزشی احکام کسب و کار و تجارت، با کمک سازمان بسیج اصناف و بازاریان کشور به عنوان یکی از وظایف اتحادیه‌ها (بند ن ماده ۳۰) اضافه شد و صدور و تمدید پروانه کسب منوط به گذاردن این دوره‌ها گردید. لذا به جهت اجرایی شدن قانون مذکور، طی تفاهم‌نامه‌ی مشترک بین مرکز امور

اصناف و بازرگانان و هیئت عالی نظارت، اتاق اصناف ایران و سازمان بسیج اصناف و بازاریان^{۱۳۹۰} اجرای دوره آموزشی احکام کسب و کار و تجارت با عنوان «فقه بازار» از اردیبهشت ماه مدت شش ساعت ابلاغ شد و به صورت آزمایشی کتاب «درسنامه احکام بازار» تهیه گردید.

به منظور غنای بیشتر طرح، این سازمان، از سال ۱۳۹۵ کتاب «آموزه‌های پیشرفت و رونق در کسب و تجارت» را زیر نظر استاد مهدی احدی جهت تدریس اساتید و مطالعه کسبه محترم ارائه می‌نماید. این کتاب شامل نکاتی از تفسیر نور و یادداشت‌های حجه الاسلام و المسلمین قرائتی در خصوص کسب و کار در قرآن و روایات است که به همت دکتر مهدی اسماعیل‌پور دره تنظیم شده و مطالب فقهی آن از کتاب «رساله نوین استاد بی‌آزار شیرازی» برگرفته از تحریرالوسیله حضرت امام خمینی(ره)، توضیح المسائل حضرت امام(ره) و استفتاءات مقام معظم رهبری^{علیه السلام} است و ضمن بیان نکاتی از حجه الاسلام و المسلمین فلاح‌زاده، از جزوه آموزشی کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد-موسسه آموزشی تحقیقات فقه اقتصادی (طبیات) نوشته جواد عبادی استفاده شده است و تعدادی از قواعد فقهی نیز از کتاب آیت الله سید کاظم مصطفوی آمده است. همچنین مطالبی در خصوص اقتصاد مقاومتی به آن افزوده گردید. از آنجا که مدت زمان کلاس‌ها محدود می‌باشد، علاقمندان می‌توانند پس از گذراندن دوره، بخشی از مطالب کتاب که در کلاس‌ها به آن پرداخته نشده را با حضور و شرکت در کلاس‌های هفتگی فقه بازار (فقه تکمیلی) در مساجد بازار منطقه خود بیاموزند.

امید است این کتاب در دوره‌های آموزش فقه بازار در سراسر کشور مورد استفاده اساتید محترم قرار گرفته و بازاریان عزیز آن را فرا گرفته و بکار بندند و همواره در مغازه خود نگهداری نموده و به آن مراجعه کنند و جهت رفع کاستی‌ها و غنای بیشتر این اثر، ما را از نظرات خود بهره‌مند فرمایند.

در پایان لازم است مراتب تقدیر و تشکر خود را بابت زحمات اساتید محترم حجه الاسلام و المسلمین قرائتی، دکتر بی‌آزار شیرازی، استاد احدی و حجه الاسلام و المسلمین محمد حسین فلاح زاده ابراز داشته و از همکاری همه نهادها و سازمان‌ها، بویژه مرکز امور اصناف و بازرگانان و هیئت عالی نظارت، اتاق‌های اصناف، اتحادیه‌های صنفی و رده‌های بسیج اصناف و بازاریان قدردانی کنیم و از خداوند متعال برای همه خادمان عرصه‌ی نشر معارف اسلام ناب محمدی(ص) آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

امام رضا(ع): «خدا رحمت کند بنده ای را که امر ما را زنده بدارد.» راوی پرسید: چگونه امر شما را زنده کند؟ آن حضرت فرمود: «علوم ما را فرا گیرد و به مردم بیاموزد چرا که مردم اگر زیبایی‌های کلام ما را بدانند از ما پیروی می‌کنند.» (مفاتیح الحیاه، ص ۷۸)

اللهم عجل لولیک الفرج

گردآورنده و تنظیم - غلامرضا حسن پور اشکنری
مسئول سازمان بسیج اصناف و بازاریان کشور

مقدمه چاپ بیست و سوم

با عنایات الهی بعد از چاپ بیست و دوم کتاب «آموزه های پیشرفت و رونق در کسب و تجارت»، این کتاب مورد بازنگری قرار گرفت و ضمن ویراستاری مجدد، مطالبی از مقام معظم رهبری علیه السلام در خصوص اقتصاد مقاومتی و اهمیت کسب و درآمد حلال و آثار و برکات آن، اضافه گردید. امید آنکه مباحث مطروحه مورد استفاده همگان بویژه کسبه و تجار محترم قرار گرفته و با عمل به آن شاهد بازار اسلامی باشیم.

فصل اول: «اخلاق و آداب بازار»

اهمیت کسب و درآمد حلال و آثار برکات آن

تعریف کسب

کسب در لغت به معنای طلب روزی و اکتساب به معنای عمل کردن و کوشش و بدست آوردن و تحت اختیار قرار گرفتن است. حلال به معنای جایز و مباح و هر کاری که در شریعت اسلام مجاز است، می باشد. لذا کسب حلال به درآمدی گفته می شود که شخص از طریق درست و مورد امضاء شارع مقدس به دست آورده باشد. بنابراین درآمدی که از فروش کالاهای غیر مشروع مانند شراب، سگ های تزئینی بدست می آید و یا درآمدی که از طریق فریب مشتری حاصل می شود یا از طریق عمل غیر مشروع مانند تیغ زدن صورت فرد مسلمان حاصل می شود، درآمد حلال نیست.

اهمیت کسب و درآمد حلال

آنچه در نظام اقتصادی اسلام بیش از هر چیز اهمیت دارد حلال و پاک بودن کسب است. یعنی بدست آوردن از راهی که ممنوعیت شرعی ندارد. خداوند در قرآن کریم می فرماید: (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) (

بقره (۲): ۱۸۸) «و امواتان را در میان خود به ناحق مخورید»

نبی گرامی اسلام (ص) می فرمایند: «کسی که تقوای الهی پیشه کند و از خدا بترسد و بردباری بورزد خدا روزی او را از راه حلال می دهد. و کسی که پرده عفاف و گناه بدرد و در بدست آوردن روزی شتاب کند (بخواهد سریع تر به ثروت برسد) و روزی اش را از راه حرام بدست آورد، از روزی حلال اش کاسته می شود و در روز قیامت مواخذه می شود.» (کافی، جلد ۵، صفحه ۸۰)

گرچه نظام های اقتصادی جهان معاصر انسان را در کسب و کار آزاد گذاشته و او می تواند از هرگونه راهی پول را به چنگ آورد و در هر راهی که می خواهد مصرف کند. حال این بهره برداری و کسب درآمد خواه از راه قمار باشد یا ربا یا احتکار یا فریب خریدار یا فروش جنس تقلبی یا هرگونه عمل مصیبت باری که جامعه را از حیث اقتصادی نابود می کند و در هر راه غیر مشروع و ظالمانه ای نیز می تواند مصرف کند. اما اسلام راه بدست آوردن مال حلال را مشخص نموده و صراط مستقیم اقتصادی را برای انسان مسلمان ترسیم کرده است و در بدست آوردن مال و مصرف مال به بهترین راهها راهنمایی می کند.

تشویق به کسب درآمد حلال و پرهیز از تنبلی

دین مبین اسلام برای امرار معاش و رفع نیازها ما را به تحصیل مال از راه حلال و عاقلانه و مفید تشویق می‌کند. قال رسول الله: «**الْعِبَادَةُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءُ تِسْعَةٌ مِنْهَا طَلَبُ الْحَلَالِ**» عبادت ۱۰ جزء دارد که ۹ جزء آن کوشش کردن در طلب مال حلال است. (وسائل الشیعه، جلد ۱۳، صفحه ۱۲) و از سوی دیگر نسبت به ترک طلب تویخ نموده و آنرا سبب نارضایتی خود دانسته است.

امام باقر(ع) می‌فرماید: «**إِنِّي لَابْغُضُ الرَّجُلِ فَاغْرَا فَاةَ إِلَى رِبْهَ يَقُولُ ارْزُقْنِي وَ يَتْرُكُ الطَّلَبَ**» من دشمن دارم کسی را که دهان خود را به سوی خداوند باز کرده و می‌گوید خدایا مرا روزی ده در حالیکه دنبال تحصیل روزی نمی‌رود. (وسائل الشیعه، جلد ۱۷، صفحه ۲۸)

در جای دیگر آن حضرت می‌فرماید: من دوست ندارم کسی را که دنبال کسب و کار نمی‌رود و بر پشت می‌خوابد (در خانه می‌نشیند) و می‌گوید خدایا روزی مرا برسان و برای اینکه از فضل و روزی خدا استفاده کند گامی بر نمی‌دارد. آنگاه فرمود: مورچه برای آنکه روزی خود را تحصیل کند از لانه اش بیرون می‌آید. (یعنی انسان نباید برای تحصیل روزی از مورچه کمتر باشد.) (وسائل الشیعه، جلد ۱۷، صفحه ۲۸)

جایگاه مال و ثروت در اسلام

مال و ثروت علاوه بر آنکه سبب ارتزاق انسان است و قوام زندگی به داشتن مال و ثروت است از سوی دیگر وسیله ای برای آزمایش انسان است اگر لقمه‌ای که خود می‌خوریم یا به فرزندان خود می‌دهیم، از حلال بدست آمده باشد به انسان روشنی و نور می‌بخشد و آدمی را در مسیر الهی به حرکت در می‌آورد و سبب قبولی عبادات او خواهد شد و بر عکس اگر از طریق حرام کسب شود دل را تاریک و زمینه ظهور اخلاق و اعمال ناپسند و شیطانی را در انسان بوجود می‌آورد. لذا باید کار و کوشش و تلاش و مجاهدت در راه بدست آوردن ثروت حلال را عبادتی بزرگ دانسته و در این مسیر از آموختن مطالب فقهی معاملات غافل نگردد که کتاب حاضر مطالب ذی قیمتی را در این زمینه به عزیزان ارائه خواهد داد.

مال نعمتی الهی است

امام علی(ع) می‌فرماید: «هر که مالی دارد، اگر درست مصرف شود از برترین نعمت هاست و اگر در راه گناه مصرف شود از بزرگترین رنج هاست.» (غررالحکم و درر الکلم، صفحه ۳۷۶)

حُسن تدبیر و برنامه ریزی در مسائل مالی

امیرالمومنین علی(ع) می‌فرماید: «**حُسْنُ التَّدْبِيرِ يُنْمِي قَلِيلَ الْمَالِ وَ سَوْءُ التَّدْبِيرِ يُفْنِي كَثِيرَهُ**» حُسن تدبیر، مال کم را رشد می‌دهد و سوء تدبیر مال زیاد را بر باد می‌دهد و از بین می‌برد. (غررالحکم، صفحه ۳۰)

نکاتی از تفسیر نور و یادداشت‌های حجة الاسلام والمسلمین قرائتی در خصوص کسب و کار در قرآن و روایات

بخش اول- اهمیت تجارت

۱. تجارت و کسب صحیح، سبب خوش عاقبتی

(وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا). (اسراء: ۱۷):
(۳۵)

«و چون با پیمانانه داد و ستد کنید، پیمانانه را تمام دهید و با ترازوی درست وزن کنید، که این بهتر و سرانجامش نیکوتر است.»

❖ دقت در ترازو، وزن و محاسبات، عامل خیر و برکت است و کم‌فروشی، خیر و برکت را می‌برد. (ذَلِكَ خَيْرٌ)

❖ کسب صحیح، موجب خوش عاقبتی است. (وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) و کم‌فروش گرچه به سود موقت می‌-

رسد، ولی از دست دادن اعتبار دنیوی و فراهم شدن عذاب اخروی، کار او را بد فرجام می‌کند.

شرم نکردن در کسب حلال

امام صادق (ع) می‌فرماید: «کسی که از طلب حلال شرم نکند (خجالتی در کسب مال نباشد) بارش سبک بال و سختی‌هایش آسان و خانواده‌اش در رفاه خواهد بود.» (مستدرک الوسائل جلد ۱۵ صفحه ۲۵۶)

۱. آمدن تجارت در کنار جهاد در راه خدا

(وَأَخْرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). (مزمّل: ۷۳): (۲۰)

«و گروه دیگری به سفر می‌روند تا از فضل خدا (رزق) جویند و گروه دیگری در راه خدا به جهاد مشغولند.»

❖ در این آیه، سفر به قصد تجارت با سفر به قصد جهاد در کنار هم آمده است، با آنکه اولی امری دنیوی است و دومی امری اخروی. بر اساس روایات، اگر تاجر در کارش خدا را مراعات کند و از کم‌فروشی و گران‌فروشی و احتکار و کلاهبرداری دوری کند، معیشت مردم را تأمین کرده و همانند مجاهد شهیدی است که در میدان جنگ قدم می‌گذارد تا دشمن را از پای درآورده و امنیت جامعه را تضمین کند؛ چنان‌که در روایتی از رسول اکرم به این مطلب اشاره شده است:

«ما من جالب یجلب طعاماً إلی بلد من بلاد المسلمین فیبیعه بسعر یومه الا کانت منزلته عند الله منزلة

الشهید». (تفسیر الدر المنثور، ج ۶، ص ۲۸۰)

❖ ذکر سفرهای تجاری و اقتصادی در کنار سفرهای جهادی و جنگ، نشانه اهمیت تجارت از نگاه اسلام است.

❖ پیامبر (ص) فرمود: «تلاش و کوشش در جهت به دست آوردن روزی حلال برای خانواده، نزد خداوند از یک سال کامل شمشیر زدن و ریخته شدن خون به همراه امام عادل با فضیلت‌تر است.» (کنز العمال، جلد ۴، صفحه ۹۲۰۹)

❖ امیرالمومنین علی(ع) به یارانش فرمود: «درآمدن شما صبحگاهان برای جهاد در راه خدا از درآمدن آن کس که برای تامین زندگی خانواده خود تلاش می کند بالاتر نیست.» (مدرک الوسائل، جلد ۱۳، صفحه ۵۴)

۱. پرداختن به تجارت حتی در هنگام حج

(لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ). (بقره(۲): ۱۹۸) «گناهی بر شما نیست (که به هنگام حج) به سراغ فضل پروردگارتان (کسب و تجارت) بروید».

❖ از نشانه‌های جامعیت اسلام آن است که در کنار اعمال عادی حج، به زندگی مادی و کسب معاش نیز توجه دارد. همان گونه که در سوره جمعه در کنار دستور به شرکت در نماز جمعه، می فرماید: «بعد از نماز به سراغ کسب معاش بروید: (فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ) (جمعه(۶۲): ۱۰) آری، حج در عین عبادت، اقتصاد است.

❖ امام صادق فرمودند: «یکی از آثار حج، تشکیل یک اجتماع بزرگ از مسلمانان مختلف جهان و نقل و انتقال انواع تجربیات و زمینه انجام انواع مبادلات تجاری و اقتصادی است.» (وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۹)

❖ درآمد حلال، فضل الهی است. قرآن بجای واژه «کسب»، کلمه «فضل» را بکار برده تا بگوید: درآمد حلال فضل الهی است. (فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ)

❖ گرچه تلاش و طلب از شماست: (تَبْتَغُوا)؛ اما رزق، فضل خداوند است. (فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ)

❖ رسول اکرم(ص) می فرماید: «إِنَّ الرِّزْقَ لَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ عَلَى عَدَدِ قَطْرِ الْمَطَرِ، إِلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا قَدَّرَ لَهَا، وَ لَكِنَّ لِلَّهِ فَضُولٌ فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ» خداوند روزی هر کس را به عدد قطرات باران به سویش فرو می فرستد به همان اندازه که مقدر شده است؛ و لکن بخشایش خداوند بر بندگان زیاد است. پس باید از او درخواست کرد (تا افزایش روزی دهد). (مستدرک الوسائل، جلد ۵، صفحه ۱۶۰)

❖ ۲. بیان مسئله مربوط به تجارت، سرآغاز دعوت برخی از پیامبران

(أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ). (شعراء(۲۶): ۱۸۱)

«حضرت شعیب به قومش گفت: حق پیمانانه را ادا کنید و از کم فروشان نباشید!»

❖ اولین دعوت بعضی از پیامبران، همچون حضرت شعیب، ترک کم فروشی بوده است.

❖ انبیاء بر سلامت نظام اقتصادی جامعه نظارت داشتند. (أَوْفُوا الْكَيْلَ)

❖ انضباط و دقت اقتصادی، در رأس برنامه‌های اصلاحی انبیاست. (أَوْفُوا الْكَيْلَ)

❖ بی توجهی به میزان و عدم رعایت انصاف و عدالت در حقوق مردم، انسان را به فسق و فجور می کشد

و فسق و فجور، انسان را به تکذیب و می دارد. در سوره مطففین می خوانیم: (وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ)

(مطففین(۸۳): ۱) «وای بر کم فروشان». سپس می فرماید: (إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ...) (مطففین(۸۳): ۷) و

آنگاه می گوید: (وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ). (مطففین(۸۳): ۱۰) گویا لقمه حرام، مقدمه فجور، و فجور

مقدمه کفر و تکذیب می شود.

بخش دوم- تقدّم عبادت بر کار

در آیات قرآن، عبادت خدا و مخصوصاً نماز، بر کار و تجارت مقدّم شده است که در ادامه به بررسی آیه ۲ در این زمینه می‌پردازیم:

آیه اول

(رِجَالٌ لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ). (نور(۲۴): ۳۷)

مردانی که هیچ تجارت و معامله‌ای آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و پرداخت زکات، سرگرم و مشغول نمی‌کند، از روزی که در آن، دل‌ها و چشم‌ها دگرگون می‌شود بیمناکند.

❖ «تِجَارَةٌ» داد و ستد دائمی است که برای به‌دست آوردن سود، انجام می‌گیرد، ولی «بَيْعٌ» خرید و فروش مقطعی و دفعی برای رفع نیازهای روزمره زندگی است. (تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۸۷ به نقل از تفسیر المیزان)

❖ کلمه «رِجَالٌ» در اینجا شامل همه بندگان خدا می‌شود، چه مرد و چه زن.

❖ در حدیث می‌خوانیم: مراد از کسانی که در این آیه از آنها یاد شده است، تجّاری هستند که با شنیدن صدای اذان، تجارت را رها می‌کنند و به سوی نماز می‌روند. (تفسیر نور، ج ۸، ص ۱۸۷ به نقل از تفسیر نور الثقلین)

❖ کسانی که تجارت آنان را غافل نکند، مردان بزرگی هستند. (کلمه «رِجَالٌ» با تنوین آمده که علامت بزرگی و عظمت است)

❖ از نظر اسلام، حتی کارهای حلال و مباح نباید انسان را از یاد خدا غافل کند، چه رسد به کارهای مکروه و حرام. (رِجَالٌ لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ ...).

❖ ترک تجارت، ارزش نیست، بلکه تجارت همراه با یاد خدا و نماز و زکات، ارزش است. (رِجَالٌ لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ ... عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَ...) (مردان خدا برای زندگی مادی خود تلاش می‌کنند، ولی از آخرت غافل نیستند.)

❖ تلاش و اقتصاد منهای یاد خدا، پوچ و بی ارزش است. (لَّا تُلْهِهِمْ) به جای «لَا تَمْنَعُهُمْ» بیانگر آن است که اگر به تجارت سرگرم و از نماز غافل شدی، کار تو لیهو، پوچ و بی ارزش است.

❖ تجارت و اقتصاد، لغزشگاه بزرگی است. (لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ)

❖ اگر ایمان و اراده قوی باشد، ابزار و وسایل اثری ندارند. (رِجَالٌ لَّا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ)

آیه دوم

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ * فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ). (جمعه(۶۲): ۹-۱۰)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! آن گاه که برای نماز روز جمعه ندا داده شد، پس به سوی یاد خدا(نماز) شتاب کنید و داد و ستد را رها کنید که این برای شما بهتر است، اگر بدانید. پس هنگامی که نماز پایان یافت، در زمین پراکنده شوید و از فضل الهی طلب کنید و خدا را بسیار یاد کنید، باشد که رستگار شوید.

❖ خداوند که فرمان ترک تجارت می‌دهد، آن را با وعده‌های حق جبران می‌کند. (ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ)

در فرهنگ قرآن، مال دنیا فضل الهی است، لذا در این آیه می‌فرماید: (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ)، بعد از پایان نماز جمعه، به سراغ فضل خدا یعنی درآمد و تجارت بروید. چنان‌که در جای دیگر آن را خیر شمرده و می‌فرماید: (إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ) (بقره(۲): ۱۸۰) «اگر کسی خیری باقی گذارده، وصیت کند؛ که در اینجا مراد از خیر، مال دنیاست».

❖ زمان تعطیلی کسب و کار و تجارت به‌خاطر عبادت، نباید زیاد به درازا کشیده شود. (در آیه ۹، فرمان ترک داد و ستد صادر شد و در این آیه بلافاصله پس از انجام عبادت، آن منع برطرف شد). (فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ ...)

❖ خداوند، تعطیلی بازار مسلمین و رها کردن کار، حتی در یک روز کامل را نمی‌پسندد. (فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ)

❖ کسب درآمد و دریافت فضل الهی، نیاز به هجرت و حرکت و مسافرت در زمین دارد. (فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ)

❖ در انجام عبادت سرعت بگیرید. (فَاسْعَوْا)؛ ولی در کار مادی به سراغ آن روید و نیازی به عجله نیست، زیرا رزق نزد خداوند مقدر است. (وَابْتَغُوا)

❖ لطف و فضل خداوند بسیار است ولی انسان باید برای به‌دست آوردن آن تلاش کند. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ)

❖ در اسلام تن‌پروری ممنوع است. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ)

❖ دنیا گوشه‌ای از فضل الهی است. (فَضْلِ اللَّهِ)

❖ تلاش برای رسیدن به امر معنوی و مادی، هر دو فرمان خداست. در آیه ۹ فرمود: (فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ) و در آیه ۱۰ می‌فرماید: (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ)

❖ اگر داد و ستد با اراده انسان باشد معامله‌ای بیش نیست. (وَذَرُوا الْبَيْعَ)، اما اگر بعد از انجام عبادت به سراغ داد و ستد رفتیم، به فضل الهی تبدیل می‌شود. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ)

❖ تلاش برای دنیا نباید همراه با غفلت از یاد خدا باشد. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا)

❖ آنجا که زمینه غفلت و لغزش بیشتر است مثل بازار، یاد خدا ضروری‌تر است. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا)

❖ یاد خدا در همه حال لازم است، چه در حال عبادت. (فَاسْتَعُوا إِلَيَّ ذِكْرَ اللَّهِ)؛ و چه در حال تجارت. (وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا)
❖ انسان با عملکرد و انتخاب خوب خود، می‌تواند زمینه رستگاری را فراهم آورد. (فَاسْتَعُوا... وَاِبْتَغُوا... وَاذْكُرُوا... لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)

بخش سوم - احکام تجارت

۱. پرهیز از کم‌فروشی و رعایت عدالت

آیه اول

(وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ * الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ * وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ * أَلَا يَتَنَبَّأُونَ أَوْلِيَاءَهُمْ مَّبْعُوثُونَ). (مطففین (۸۳): ۱-۴)

وای بر کم‌فروشان، کسانی که هرگاه از مردم پیمانہ بگیرند کامل می‌گیرند. و هرگاه به ایشان پیمانہ دهند یا بر ایشان (کالایی را) وزن کنند، کم می‌گذارند. آیا آنها گمان ندارند که برانگیخته خواهند شد؟!

❖ «وَيْلٌ» به معنای هلاک و عذاب است و بر اساس روایات، نام دره‌ای در دوزخ یا دری از دره‌های آن می‌باشد.

❖ «طفیف» و قلیل به یک معناست و «تطفیف» به معنای کاستن و کم گذاشتن است و ریشه آن از «طف» به معنای کنار است. به فروشنده‌ای که از کنار اجناس می‌زند «مطفّف» گویند.

❖ کم‌فروشی هر صنفی متناسب با خودش است: معلم، کارگر، نویسنده، فروشنده، مهندس، دکتر و دیگر مشاغل، هر کدام در انجام وظیفه خود کوتاهی کنند، کم‌فروشند.

❖ کم‌فروش، خود را فردی زیرک می‌پندارد، مردم را دوست ندارد، خدا را رازق نمی‌داند و ظلم اقتصادی به جامعه می‌کند.

❖ کم‌فروشی از گناهان کبیره است، زیرا وعده عذاب برای آن آمده است.

❖ در روایات می‌خوانیم: هرگاه مردم گرفتار گناه کم‌فروشی شوند، زمین روئیدنی‌های خود را از مردم باز می‌دارد و مردم به قحطی تهدید می‌شوند. (تفسیر المیزان)

❖ مال حرام از راه کم‌فروشی، عامل سقوط انسان است. (وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ)

❖ تفاوت گذاردن در گرفتن و دادن، کم‌فروشی است. آنچه بر خود نمی‌پسندی بر دیگران می‌پسند. (إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ ...)

❖ کم‌فروشی نسبت به هر کس، گرچه مسلمان نباشد، نارواست. (عَلَى النَّاسِ)

❖ بالاتر از گناه، آنس گرفتن با گناه است، به‌گونه‌ای که کم‌فروشی، شغل انسان شود. («يُخْسِرُونَ»، فعل مضارع و نشانه استمرار است)

❖ برای جلوگیری از مفاسد اقتصادی، باید یاد معاد را در دل‌ها زنده کنیم. (أَلَا يَتُظَنُّ أَوْلِيكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ) ❖ اعتقاد به معاد حتی در حدّ گمان، بازدارنده است. (أَلَا يَتُظَنُّ أَوْلِيكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ)

آیه دوم

(وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا). (اسراء: ۳۵) و چون با پیمانۀ داد و ستد کنید، پیمانۀ را تمام دهید و با ترازوی درست وزن کنید، که این بهتر و سرانجامش نیکوتر است.

❖ «قِسْطَاس» از ترکیب دو کلمه «قسط» به معنای عدل و «طاس» به معنای کفه ترازو می-باشد.

❖ بازار مسلمانان باید از تقلّب و کم‌فروشی دور باشد و فروشنده آن باید امین، دقیق، درستکار و با حساب و کتاب باشد. (وَأَوْفُوا الْكَيْلَ)

❖ ترازو و وسایل سنجش و محاسبات تجاری، باید سالم و دقیق باشد. (وَزَنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ)

❖ درستکاری اقتصادی، برتر از کسب مال از راه کم‌فروشی است. نتیجه داد و ستد درست و رعایت حقوق مردم، به خود انسان باز می‌گردد، چون ایجاد اعتماد می‌کند؛ ولی کم‌فروشی و نادرست بودن میزان و حساب، جامعه را به فساد مالی و سلب اعتماد می‌کشاند. پس پایان و پیامد خوب، در گرو درستکاری است. (ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا)

آیه سوم

(وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ * وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ) (الرحمن: ۵۵): ۷-۹)

و آسمان را بالا برد و میزان را مقرر کرد تا در میزان تجاوز نکنید و وزن را بر اساس عدل برپا دارید و در ترازو کم نگذارید.

❖ قسط در میزان، آن است که نه زیاده‌خواهی شود، و نه خسارت و زیان.

❖ تکرار، نشانه اهمیت است. در آیات پی‌درپی، سه بار کلمه «میزان» تکرار شده است که نشان‌دهنده ضرورت توجه به معیار و وسیله سنجش درست و مطمئن، در امور مختلف است. (وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ... أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ... لَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ)

❖ عدالت، مثل نماز است و باید آن را در جامعه به‌پا داشت. (وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ)

❖ میزان باید عادلانه باشد، مورد وزن هر چه می‌خواهد باشد. (وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ)

❖ نظام هستی بر پایه میزان است. زندگی ما نیز باید بر پایه میزان باشد. (وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ)

❖ عدل و میزان، هم در آسمان، عامل ثبات و پایداری است، هم در زمین و هم در جامعه. (وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ)

❖ در کارها، نه افراط کنید. (أَلَّا تَطْغَوْا)؛ و نه تفریط نمایید. (لَا تُخْسِرُوا)

❖ کم‌کاری در خدمات از جانب کارمندان و کارگران و فرهنگیان و مسئولان و مبلغان دینی نیز کم‌فروشی است. (لَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ)

در حدیث قدسی است که خداوند متعال در معراج به پیامبر اکرم فرمود: «یا اَحْمَدُ إِنَّ الْعِبَادَةَ عَشْرَةٌ أَجْزَاءَ: تِسْعَةٌ مِنْهَا طَلَبُ الْحَلَالِ فَإِذَا طَيَّبْتَ مَطْعَمَكَ وَمَشْرَبَكَ فَأَنْتَ فِي حِفْظِي وَ كَنْفِي» ای احمد عبادت ده جزء دارد؛ ۹ جزء آن در طلب روزی حلال است. پس هرگاه غذا و نوشیدنی تو حلال و طیب شد تو در حفظ و حمایت من هستی. (بحار الانوار، جلد ۷۴،

۲. پرهیز از ربا خواری

آیه اول

(الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ). (بقره: ۲۷۵)

کسانی که ربا می‌خورند، (از گور) بر نمی‌خیزند مگر مانند برخاستن کسی که شیطان بر اثر تماس، آشفته‌سرش کرده است. این بدان سبب است که آنان گفتند: (داد و ستد صرفاً مانند ریاست) و حال آنکه خدا داد و ستد را حلال، و ربا را حرام گردانیده است. پس، هر کس، اندرزی از جانب پروردگارش بدو رسید، و (از رباخواری) باز ایستاد، آنچه گذشته، از آن اوست، و کارش به خدا واگذار می‌شود، و کسانی که (به رباخواری) باز گردند، آنان اهل آتشند و در آن ماندگار خواهند بود.

❖ «ربا» در لغت به معنای زیادی و افزایش است. و در شریعت اسلام به معنای زیاده گرفتن در وام و بیع است. مورد ربا، با پول است یا جنس. گاهی پول را قرض می‌دهد و بیش از آنچه قرض داده باز پس می‌گیرد، که این ربای در وام است و گاهی جنسی را می‌دهد و مقدار بیشتری از همان جنس را تحویل می‌گیرد، که این نیز در مواردی ربا می‌شود.

❖ رباخوار، به کسی تشبیه شده که شیطان او را خبط کرده است. «خبط» به معنای افتادن و برخاستن و عدم تعادل، هنگام حرکت است.

❖ رباخوار در قیامت همچون دیوانگان محشور می‌شود، چرا که در دنیا روش او باعث برهم خوردن تعادل جامعه گردیده است. ثروت پرستی، چشم عقلش را کور کرده و با عمل خود چنان اختلاف طبقاتی و کینه را برمی‌انگیزد که فقر و کینه سبب انفجار شده و اصل مالکیت را نیز متزلزل می‌کند. برای این افراد، گویا ربا اصل و خرید و فروش فرع است، لذا می‌گویند: بیع و معامله هم مثل ریاست و تفاوتی ندارند!

❖ انتقاد از رباخواری، ربا گرفتن و ربا دادن، از ابتدای اسلام مطرح بوده است. در سوره روم آیه ۳۹ که در مکه نازل شده است می‌فرماید: **(وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوَا عِنْدَ اللَّهِ)**، یعنی «آنچه به قصد ربا می‌دهید تا برای شما در اموال مردم بیافزاید، بدانید که نزد خداوند افزون نمی‌شود».

❖ سپس در سوره آل‌عمران آیه ۱۳۰ با فرمان **(لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا)** از آن نهی گردیده و بیشترین انتقاد از رباخواری در همین آیات آمده است. ضمناً آیه ۱۶۱ سوره نساء **(وَأُخْذِهِمُ الرِّبَا وَ قَدْ نُهِوا عَنْهُ)**، یادآور می‌شود که در مذهب یهود نیز ربا حرام بوده، هم‌چنان که این حرمت در تورات ذکر شده است. (تورات، سفر خروج، فصل ۲۳)

آیات مربوط به ربا، به دنبال آیات انفاق آمده است، تا دو جهت خیر و شر را که توسط مال و ثروت پدید می‌آید، مطرح کند. انفاق یعنی دادن بلاعوض و ربا یعنی گرفتن بلاعوض. هر آثار خوبی که انفاق دارد، مقابلش آثار سوئی است که ربا در جامعه پدید می‌آورد. به همین جهت قرآن می‌فرماید: **(يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ)**، «خداوند ثروت به‌دست آمده از ربا را نابود، ولی صدقات را افزایش می‌دهد». (سوره بقره (۲): ۲۷۶)

اهمیت انفاق

امام علی (ع) می‌فرماید: **«تَنَافَسُوا فِي صِدْقِ الْأَقْوَالِ، وَ بَدَلِ الْأَمْوَالِ»** در راستگویی و انفاق مال با یکدیگر به رقابت برخیزید. (غررالحکم و دررالکلم، صفحه ۵۶)

حضرت علی (ع) می‌فرماید: **«لَمْ يَرْزُقِ الْمَالُ مِنْ لَمْ يَنْفَقْهُ»** کسی که مالی را انفاق نکند آن مال (در حقیقت) به او روزی نشده است. (الحیاه، محمدرضا حکیمی، جلد ۵، صفحه ۴۶۵)

امام علی (ع) می‌فرماید: **«إِنَّ الْمِسْكِينَ رَسُولُ اللَّهِ فَمَنْ مَنَعَهُ فَقَدْ مَنَعَ اللَّهَ وَ مَنْ أَعْطَاهُ فَقَدْ أَعْطَى اللَّهَ»** فقیر فرستاده خداست. کسی که به او عطا نکند در واقع به خدا عطا نکرده است و کسی که به او عطا کند به خدا انفاق کرده است. (غررالحکم صفحه ۱۳)

امیرالمومنین علی (ع) می‌فرماید: **«أَنَّ انْفَاقَ هَذَا الْمَالِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ أَكْبَرُ نِعْمَةٍ»** انفاق ثروت در راه اطاعت الهی از بزرگترین نعمت‌های خداوند (به بنده اش) است. (غررالحکم صفحه ۲۴۶)

امام هادی (ع) به یکی از یارانشان می‌فرماید: **«يَا دَاوُدُ إِنَّ الْخَرَامَ لَا يَنْمِي وَ إِن نَمَى لَا يَبَارِكُ لَهُ فِيهِ وَ مَا أَنْفَقَهُ لَمْ يُؤَجَّرْ عَلَيْهِ وَ مَا خَلَفَهُ كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ»** ای داوود، مال حرام افزون نشده و رشد نمی‌کند اگر هم رشدی داشته باشد، برکتی در آن رشد نیست (در راه رضای الهی مصرف نمی‌شود) و اگر هم از آن اموال حرام انفاق و بخششی صورت بگیرد پاداشی ندارد و هر چقدر هم برای انسان از اینگونه اموال حرام باقی بماند، زاد و توشه آتش دوزخ خواهد بود. (کافی، جلد ۵، صفحه ۱۲۵)

رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: «مَنْ كَسَبَ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ أَفْقَرَهُ اللَّهُ» کسی که از غیر حلال به کسب مال برخیزد خداوند او را دچار فقر می‌کند. (بحار الانوار، جلد ۱۰۰، صفحه ۵)

❖ تهدیدهایی که در قرآن برای گرفتن ربا و پذیرش حاکمیت طاغوت آمده، برای قتل، ظلم، شرب خمر، قمار و زنا نیامده است. (تفسیر المیزان، ذیل آیه)

❖ حرمت ربا نزد تمام فرق اسلامی، قطعی و از گناهان کبیره است.

❖ امام صادق (ع) علت تکرار آیات ربا را آماده‌سازی ثروتمندان برای کار خیر و صدقات می‌داند و می‌فرمایند: «چون از یک‌سو ربا حرام است، و از طرف دیگر انباشتن ثروت به صورت راکد نیز حرام است، پس چاره‌ای برای ثروتمندان جز انفاق و کارهای تولیدی مفید باقی نمی‌ماند». (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۴۲۳)

هم‌چنان که درباره علت تحریم ربا گفته‌اند: رباخواری مانع جریان پول در مسیر تولید و کارهای عام-

المنفعه است و به‌جای تلاش و فکر و بهره‌گیری از بازو، فقط از سود پول بهره‌گیری می‌شود، لذا ربا

روایت است که می‌فرمایند: «لَوْ كَانَ الرَّبَا حَلَالًا لَتَرَكَ النَّاسُ تَحْرِيمَ شَيْءٍ». از امام صادق

التجارات؛ اگر ربا حلال بود مردم کسب و کار را رها می‌کردند». (همان، ج ۱۲، ص ۴۲۴)؛ و از امام

رضا (ع) روایت است که فرمودند: «اگر ربا شیوع پیدا کند راه قرض دادن بسته می‌شود». (الحیات، ج ۴،

ص ۳۳۴) ضمناً چون احتمال در دام ربا افتادن در امور اقتصادی زیاد است، در حدیث می‌خوانیم: «مَنْ

اتَّجَرَ بِغَيْرِ فِقْهِ فَقَدْ ارْتَطَمَ فِي الرَّبَا؛ هر کس بدون دانش و آگاهی از مسائل تجاری وارد تجارت شود،

گرفتار ربا می‌شود».

(نهج البلاغه، کلمات قصار ۴۴۷)

دوستی درهم و دینار از دام های شیطان است

شیخ صدوق در کتاب الامالی به نقل از ابن عباس می‌گوید: «نخستین درهم و دیناری که بر

روی زمین ضرب شد، ابلیس به آن دو سکه نگریست چون آن دو سکه را واری کرد برداشت و

بر دیده اش نهاد و سپس به سینه اش چسباند و آنگاه از شادی فریادی زد و دوباره آنرا به سینه-

اش چسباند و گفت: شما نور چشم من و میوه دل من هستید اگر فرزندان آدم شما را دوست

داشته باشند دیگر مرا باکی نیست که هیچ بتی را نپرستند؛ همین مرا بس که آدمیان شما را

دوست داشته باشند». (میزان الحکمه، جلد ۱۱، صفحه ۱۴۹)

آثار ربا

❖ گرفتن پول اضافی بدون انجام کار مفید و یا مشارکت در تولید، نوعی ظلم و اجحاف است که

موجب پیدایش دشمنی و قساوت می‌شود. ربا دهنده به جهت بدهی‌های تصاعدی، گاهی

ورشکست و مجبور به قبول انواع ذلت‌ها و اسارت‌ها می‌شود. (تفسیر مراغی، ذیل آیه) ربا، تعادل

را در جامعه بهم زده و موجب تقسیم جامعه به دو قطب مستکبر و مستضعف می‌شود. (تفسیر

المیزان) با توجه به این آثار تخریبی، نه تنها در شریعت اسلام، بلکه در تمام ادیان آسمانی، ربا

تحریم شده است. اما برخی به بهانه‌هایی می‌خواهند ربا را توجیه کنند و به دنبال راه فرار

هستند. کلاه شرعی ساختن، همانند حيله يهود برای گرفتن ماهی در روز شنبه، نوعی بازی

بیش نیست و قرآن از این گونه بازی‌ها انتقاد کرده است. ربا، آثار تخریبی خود را دارد هرچند که جوامع انسانی آن را در سیستم اقتصادی خود پذیرفته‌اند. علت پیشرفت جوامع غربی، توجه به علم و صنعت است، نه اینکه رباخواری موجب ترقی آنها شده باشد.

❖ رباخواران، از تعادل روحی و روانی برخوردار نیستند و جامعه را نیز از تعادل خارج می‌سازند. (كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ)

❖ تشبیه بیع حلال به ربا، حرام، نشانه عدم تعادل فکری آنان (رباخواران) است. (يَتَخَبَّطُهُ ... بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا)

❖ توجیه گناه، راه را برای انجام گناه باز می‌کند. (إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا)

❖ احکام الهی، در جهت پند و تربیت مردم است. (جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ)

❖ از گناه ناآگاهان، اغماض می‌شود، ولی از آگاهان مغرض و کسانی که به گناه اصرار دارند هرگز. (وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ)

آیه دوم

(يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ). (بقره (۲): ۲۷۶)

خدا ربا را نابود می‌کند ولی صدقات را افزایش می‌دهد و خداوند هیچ انسان ناسپاس و کافر گناه‌کاری را دوست نمی‌دارد.

❖ کلمه «محق» به معنای نقصان تدریجی است و مُحَق به ماه گفته می‌شود که نورش در شب‌های آخر آن - چنان کاهش یافته که دیده نمی‌شود؛ و در مقابل، «الرِّبَا» به معنی رشد تدریجی است.

❖ این آیه یادآور می‌شود که هرچند رباخوار به قصد انباشت ثروت، از دیگران ربا می‌گیرد، ولی خداوند برکت و آثار خوبی که باید ازدیاد مال داشته باشد از ربا می‌گیرد. لازم نیست خود مالِ رِبَوی از بین برود، بلکه اهدافی که از افزایش ثروت در نظر است از بین می‌رود.

در نظام ربوی، سعادت، محبت و امنیت نیست، و چه بسیار ثروتمندانی که از سرمایه خود، هیچ نوع راحتی و آرامش و یا محبوبیتی به دست نمی‌آورند، ولی در نظامی که در آن انفاق، صدقه و قرض‌الحسنه رایج باشد، آن جامعه از برکات زیادی برخوردار است. در آن نظام، فقرا مأیوس نبوده و اغنیا در فکر تکاثر (افزایش) نیستند. محرومان به فکر انتقام و سرقت، و اغنیا، نگران حراست و حفاظت اموال خود نمی‌باشند و جامعه از یک تعادل نسبی همراه با الفت و رحمت و تفاهم و امنیت برخوردار خواهد بود.

در تفسیر کبیر فخر رازی آمده است: وقتی رباخوار، عواطف و عدالت انسانی را در خود محو کند، خود و اموالش مورد نفرین فقرا قرار می‌گیرد و کینه و انتقام و توطئه سرقت، هر لحظه او را تهدید می‌کند و این نمونه‌ای از آن نابودی است که در آیه مطرح شده است.

امیرمؤمنان علی(ع) می‌فرماید: «همانا خدای سبحان در ثروت اغنیا قوت فقرا را قرار داده است. هیچ فقیری گرسنه نمی‌ماند مگر اینکه ثروتمندی او را از حقش منع کرده است و خداوند شما را نسبت به این مساله باز خواست خواهد کرد.» (غررالحکم، صفحه ۵۳۵)

❖ به رشد ظاهری ثروت خیره نشوید، نظام اقتصادی بر اساس ربا، رو به نابودی است. (يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا)
❖ نابود کردن مال ربوی، از سنت‌های الهی است. (يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا)، فعل مضارع نشانه استمرار است.

❖ رواج صدقه و زکات، سبب رشد اقتصادی است. (وَيُرِيهِ الصَّدَقَاتِ)
❖ رباخوار، از رحمت و محبت الهی محروم است. (وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ)
❖ رباخوار بسیار ناسپاس و گناه‌کار است. او با گرفتن ربا، خود را ضامن مردم، زندگی خود را حرام، عبادتش را باطل، و حرص و طمع و قساوت را بر خود حاکم می‌گرداند. (كَفَّارٍ أَثِيمٍ)

از زیاد شدن مال خوشحال نشو

امام صادق(ع) می‌فرمایند: از نجاوهای خداوند متعال با موسی ۷ این بود که: «ای موسی به ثروت فراوان هیچکس غبطه نخور زیرا ثروت زیاد دستمایه گناهان زیاد است زیرا حق و حقوقی به آن واجب می‌گردد (که اگر آن حقوق پرداخت نشود گنه‌کار خواهی شد).» (کافی، جلد ۲، صفحه ۱۳۵)

۳. پرهیز از به‌ناحق خوردن مال دیگران و پرداخت رشوه

(وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْءَلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ). (بقره ۲: ۱۸۸)

و اموال یکدیگر را به باطل (و ناحق) در میان خودتان نخورید و اموال را به (عنوان رشوه، به کیسه) حاکمان و قاضی‌ها سرازیر نکنید تا بخشی از اموال مردم را به گناه بخورید در حالی که خود میدانید (که خلاف می‌کنید).

❖ «تدلولوا» به معنای سرازیر کردن دلو در چاه است که در این آیه، رشوه به قاضی، به آن تشبیه شده است.

رشوه

❖ رشوه، یکی از گناهان بزرگی است که مفساد اجتماعی متعددی را به دنبال دارد، از جمله: حذف عدالت، یأس و ناامیدی ضعفا، جرأت و جسارت اقویا، فساد و تباهی حاکم و قاضی، از بین رفتن اعتماد عمومی. با توجه به این آثار و عواقب منفی، در روایات شدیداً از این عمل انتقاد شده است. رسول اکرم خطاب به حضرت علی(ع) فرمودند: «یا علی من السُّحْتِ تَمَنِّ المِیْتَهُ و الکلْب و الخمر و مهر الزَّانیة و الرشوة فی الحکم» «ای علی! درآمد حاصل از فروش مردار، سگ، شراب، زنا و رشوه یکسان و حرام است». (بحار الأنوار، ج ۷۷، ص ۵۴)

❖ امام صادق(ع) رشوه را در حد کفر به خدا می‌داند و رسول اکرم رشوه‌دهنده و رشوه‌گیرنده و واسطه را لعنت کرده و فرمود: «بوی بهشت به صاحب رشوه نمی‌رسد».

❖ حضرت علی(ع) رشوه‌گیرنده را از حق ولایت محروم می‌داند. (نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱) و در جای دیگر آن حضرت فرمودند: «هیچ گروهی گرفتار رشوه نشدند، مگر آن که گرفتار ترس و اضطراب و نگرانی شدند!».

❖ بعضی برای توجیه خلاف خود، نام‌های مختلف بر رشوه می‌گذارند، از جمله: هدیه، تحفه، حق الزحمه، چشم روشنی و ...

به عنوان هدیه آورد تا در دادگاه شاید امام به نفع اشخصی به نام «اشعث بن قیس»، حلوایی در خانه علی او حکم صادر کند. امام فرمودند: «به خدا سوگند! اگر هفت اقلیم را بر من ببخشند تا یک دانه جو را به ناحق از دهان مورچه‌ای بگیرم این کار را نخواهم کرد». (نهج البلاغه، خطبه ۲۲۴).

شخصی به رسول اکرم گفت: من متصدی و مسئول کاری هستم، مردم برایم هدایایی می‌آورند، چگونه است؟ حضرت در پاسخ فرمودند: «چه شده است که غمّال ما از هدایا سخن می‌گویند! آیا اگر در خانه می‌نشستند کسی به آنان هدیه می‌داد؟!». (نهج الفصاحه، حدیث ۵۳۹)

❖ مالکیت باید از راه صحیح باشد. مانند: جیازت، تجارت، زراعت، صنعت، ارث، هدیه و امثال آن، ولی تصرف از طریق باطل و رشوه، ایجاد مالکیت نمی‌کند. (لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ)

❖ رشوه، حرام است و انسان حق ندارد برای تصاحب اموال مردم، رشوه بدهد. (وَتَدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ)

❖ اسلام، مردم را مالک اموالشان می‌داند. (أَمْوَالِ النَّاسِ)

❖ لغزش‌های آگاهانه، خطرناک است. (وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ)

۴. پرهیز از نزدیک شدن به مال یتیم در معاملات

(وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ). (اسراء(۱۷): ۳۴)

و به مال یتیم، جز به بهترین راه، (که به نفع یتیم باشد) نزدیک نشوید، تا آن که به حد بلوغ و رشدش برسد. (که آن گاه اموالش را به او برمی‌گردانید)

- ❖ کلمه «أَشُدُّ» از «شَدَّ» به گِره محکم گفته می‌شود و در اینجا منظور مرحله رشد یتیم و استحکام جسمی و روحی در حفظ اموالش می‌باشد.
- ❖ قرآن درباره حفظ حقوق یتیم و مراعات حال او و رسیدگی و تکفل امور یتیمان سفارش فراوان کرده است، ولی چون احتمال لغزش مالی و سوء استفاده کردن از اموال یتیمان بسیار است، لذا هشدار بیشتری لازم است، به گونه‌ای که از نزدیک شدن به آن‌ها نیز نهی شده است و تصرف ظالمانه در اموال یتیمان، خوردن آتش شمرده شده است. (نساء: ۱۷: ۱۰)
- ❖ اسلام، پشتیبان محرومان، ضعیفان و یتیمان است. (وَلَا تَقْرَبُوا)
- ❖ هر جا احتمال سوء استفاده باشد، باید بیشتر سفارش کرد. (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ)
- ❖ جاذبه مال به قدری زیاد است که نزدیک شدن به آن هم گاهی گناه و حرمت را در پی دارد. (وَلَا تَقْرَبُوا)
- ❖ کودکان، حق مالکیت دارند. (مَالَ الْيَتِيمِ)
- ❖ ارث یکی از اسباب مالکیت است. (مَالَ الْيَتِيمِ)
- ❖ تصرف در مال یتیم مشروط به رعایت بالاترین و پُر ثمرترین شیوه‌هاست. (اگر منافع یتیم در گردش مال اوست، باید آن را به کار انداخت، نه اینکه بی تفاوت ماند). (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)
- ❖ در تصمیم‌گیری‌های مالی، باید منافع و مصالح یتیمان مراعات شود. (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)
- ❖ زمان واگذاری مال یتیم به خود او، وقتی است که به بلوغ فکری و اقتصادی و جسمی برسد. (حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ)

۵. انجام معامله بر اساس رضایت طرفین

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا). (نساء: ۴): ۲۹) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اموال همدیگر را در میان خود به باطل مخورید مگر آن‌که داد و ستدی (تجارتی) با رضایت یکدیگر باشد و خودتان را نکشید، زیرا خداوند همواره با شما مهربان است.

- ❖ رمز این که نهی از قتل (لَا تَقْتُلُوا) به دنبال نهی از حرام خواری (لَا تَأْكُلُوا) آمده است، شاید در آن باشد که سیستم اقتصادی ناسالم، زمینه قیام علیه زراندوزان و بروز درگیری‌ها و پیدایش قتل و هلاکت جامعه است.
- ❖ امام صادق (ع) به هنگام تلاوت این آیه فرمود: «کسی که قرض بگیرد و بداند که نمی‌تواند بازپرداخت کند، مال باطل خورده است». (الکافی، ج ۵، ص ۹۵)

- ❖ امام باقر(ع) در ذیل آیه فرمود: «ربا، قمار، کم‌فروشی و ظلم از مصادیق باطل است. (تفسیر نور الثقلین، ذیل آیه)
- ❖ مالکیت فردی، محترم است و تصرف در اموال دیگران، جز از راه معاملات صحیح و بر اساس رضایت، حرام است. (لَا تَأْكُلُوا ... إِلَّا ... تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ)
- ❖ جامعه دارای روح واحد و سرنوشت مشترک است. اموال دیگران را همچون اموال خودتان محترم بدانید. (أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ)
- ❖ هر نوع تصرفی که بر مبنای حق نباشد، ممنوع است. (لَا تَأْكُلُوا ... بِالْبَاطِلِ)
- ❖ داد و ستدها باید با رضایت طرفین باشد، نه با اجبار و اکراه. (عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ)
- ❖ احکام و مقررات اسلام، پرتوی از رحمت خداوند است. (كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا)

۶. پرداخت خمس و حقوق مالی واجب

(وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِّه خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). (انفال(۸): ۴۱)

و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان و درراه‌ماندگان است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدایی [حق از باطل] روزی که آن دو گروه با هم روبرو شدند نازل کردیم ایمان آورده‌اید و خدا بر هر چیزی تواناست.

- ❖ مخاطب این آیه در هنگام نزول، کسانی بودند که همراه پیامبر در جنگ بدر شرکت کرده و با جانفشانی و از جان‌گذشتگی، پیروزی را به‌دست آورده‌اند. کسانی که اهل نماز، روزه، هجرت، جهاد و شهادت بوده و چشم امید پیامبر به آنان بود، اما به هر حال خداوند در این آیه می‌فرماید: ای مجاهدان جبهه بدر، اگر به خدا و پیامبر و قرآن ایمان دارید، خمس غنائم را بدهید. یعنی شرط ایمان به خدا، علاوه بر نماز و روزه و جهاد، ادای واجب مالی یعنی خمس است.
- ❖ واژه «غنیمت» و «غرامت»، هریک، شش بار در قرآن آمده است. همان‌گونه که غرامت، شامل هرگونه ضرر مالی می‌شود، نه فقط ضرر جنگی، غنیمت هم نه تنها درآمد جنگی، بلکه هرگونه منفعتی را در برمی‌گیرد.
- ❖ طبق روایات و به اعتقاد شیعه، غنیمت در این آیه شامل هرگونه درآمدی اعم از کسب و کار و تجارت می‌شود، و نزول آیه در جنگ بدر، دلیل این نیست که خمس تنها در غنائم جنگی باشد و اگر هم مراد از غنیمت در آیه تنها غنائم جنگی باشد، باید گفت: یک مورد از خمس در این آیه آمده و موارد دیگر در روایات مطرح شده است.

❖ خمس، در روایات نیز از اهمیت خاصی برخوردار است، از جمله این که هر کس خمس مالش را نپردازد، مالش حلال نمی‌شود و نمی‌تواند در آن تصرف کند و نماز با لباسی که خمس آن پرداخت نشده باشد، دارای اشکال است.

❖ فقها، خمس را در هفت چیز واجب می‌دانند:

۱. سود و منفعت کسب و درآمد سالیانه؛ ۲. گنج؛ ۳. معادن؛ ۴. گوهرهایی که از غواصی به دست می‌آید؛
۵. مال حلال مخلوط به حرام؛ ۶. زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد؛ ۷. غنیمت جنگی.

❖ بسیار روشن است که خداوند، نیاز به خمس ندارد، بنابراین سهم خدا، برای حاکمیت قانون خدا و ولایت رسول خدا، تبلیغات و رساندن ندای اسلام به گوش جهانیان، نجات مستضعفان و جلوگیری از مفسدان است.

❖ بر پایه روایات، سهم خدا در اختیار رسول و سهم رسول پس از او، در اختیار امام است. (تفسیر صافی) و این سه سهم در زمان غیبت امام، در اختیار نواب خاص و یا نواب عام او یعنی مجتهد جامع‌الشرایط و مرجع تقلید قرار داده می‌شود. (تفسیر نمونه)

❖ «ذی‌القربی» به دلیل روایات بسیار از شیعه (الکافی، ج ۱، ص ۵۴۴) و نیز برخی روایات اهل سنت، همه از بستگان پیامبر نیستند، بلکه مراد، امامان اهل‌بیت می‌باشند که مقام امامت و رهبری دارند و خمس، متعلق به رهبر و حکومت اسلامی است، نه فامیل پیامبر. علاوه بر روایات، قرار گرفتن ذی‌القربی، در ردیف «الله و رسول» به خصوص با حرف «لام»، نشانه آن است که ذی‌القربی افراد خاصی هستند که در خط خدا و رسولند.

❖ از مصارف دیگر خمس در روایات، راه‌ماندگان و مساکین از سادات بنی‌هاشم است، چون گرفتن زکات بر فقرای سادات حرام است، پس باید از طریق خمس، نیازهای آنان تأمین شود. (وسائل‌الشیعه، ج ۶، کتاب‌الخمس) در واقع اسلام برای برطرف کردن محرومیت‌های جامعه، دو چیز را واجب کرده است: یکی زکات که مربوط به همه فقرای جامعه می‌باشد و دیگری خمس که بخشی از آن، مخصوص فقرای سادات است و خمس و زکات به اندازه نیاز سال فقرا به آنان پرداخت می‌شود و نه بیشتر.

❖ امام رضا(ع) فرمودند: «تصمیم‌گیری برای سهم هریک از موارد شش‌گانه ذکر شده در آیه، با امام است.» (تفسیر صافی)

❖ پرداخت خمس، واجب است، گرچه درآمد و غنائم کم باشد. (عَنْمَتُمْ مِّنْ شَيْءٍ)

❖ اسلام، مالکیت اشخاص حقوقی را پذیرفته است. (لِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ)

❖ محرومیت‌زدایی، از برنامه‌های اسلام است و باید از ثمره جهاد و غنایم به سود فقرا گام برداشت. (وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ)

❖ برای گرامیداشت طبقه محروم، نام آنان در کنار نام خدا و رسول و اهل‌بیت قرار گرفته است. (لِلَّهِ

خُمْسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ ...)

❖ ایمان، عامل عمل به وظیفه و ایثار است. (لِلَّهِ خُمْسَهُ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ)

❖ گذشت از مال، آن قدر دشوار است که گاهی رزمندگان هم در آن می‌مانند. (عَنِمْتُمْ ... إِنْ كُنْتُمْ ...)
 ❖ نشانه ایمان کامل، خمس دادن است. به دنبال بیان ایمان، عبادت، هجرت و جهاد می‌فرماید:
 (لِلَّهِ حُمُسَهُ ... إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ). بنابراین، خمس از واجبات دائمی و مستمر است، نه موسمی و موقت، چون شرط ایمان است.

رابطه تنبلی و فقر

امیرمؤمنان علی(ع) می‌فرماید: ان الاشياء لما ازدوجت ازدوج الكسل والعجز فتتجا بينهما الفقر؛ به درستی که اشیاء هنگامی که با هم ازدواج کردند، تنبلی و ناتوانی باهم همراه شدند و حاصل ازدواج آنها فقر شد. (غررالحکم، صفحه ۳۱)

۷. نحوه قرض دادن و تنظیم سند

آیه اول

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ...). (بقره(۲): ۲۸۲)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هر گاه به وامی تا سررسیدی معین، با یکدیگر معامله کردید، آن را بنویسید. و باید نویسنده‌ای (صورت معامله را) بر اساس عدالت، میان شما بنویسد. و هیچ نویسنده‌ای نباید از نوشتن خودداری کند؛ همان‌گونه (و به شکرانه آن) که خدا او را آموزش داده است. و کسی که بدهکار است باید املا کند، و او (نویسنده) بنویسد. و از خدا که پروردگار اوست پروا نماید، و از آن، چیزی نکاهد. پس اگر کسی که حق بر ذمه اوست، سفیه یا ناتوان است، یا خود نمی‌تواند املا کند، پس ولی او باید با (رعایت) عدالت، املا نماید. و دو شاهد از مردانتان را به شهادت بطلبید، پس اگر دو مرد نبودند، مردی را با دو زن، از میان گواهانی که (به عدالت آنان) رضایت دارید (گواه بگیرید)، تا (اگر) یکی از آن دو (زن) فراموش کرد، (زن) دیگر، وی را یادآوری کند. و چون گواهان احضار شوند، نباید خودداری ورزند. و از نوشتن (بدهی) چه خرد باشد یا بزرگ، ملول نشوید، تا سرسیدش (فرا رسد). این (نوشتن) شما، نزد خدا عادلانه‌تر، و برای شهادت استوارتر، و برای اینکه دچار شک نشوید (به احتیاط) نزدیک‌تر است، مگر آنکه داد و ستدی نقدی باشد که آن را میان خود (دست به دست) بر گزار می‌کنید؛ در این صورت، بر شما گناهی نیست که آن را ننویسید. و (در هر حال) هر گاه داد و ستد کردید گواه بگیرید. و هیچ نویسنده و گواهی نباید زبان ببیند، و اگر چنین کنید، از نافرمانی شما خواهد بود. و از خدا پروا کنید، و خدا (بدین‌گونه) به شما آموزش می‌دهد، و خدا به هر چیزی داناست.

- ❖ بزرگ‌ترین آیه قرآن، این آیه است که درباره مسائل حقوقی و نحوه تنظیم اسناد تجاری میباشد. این آیه نشانه دقت‌نظر و جامعیت اسلام است که در دوره جاهلیت و در میان مردمی عقب‌افتاده، مسائل حقوقی را مطرح کرده است.
 - ❖ کلمه «تَدَايَنْتُمْ» از «دَين» به معنای بدهی، شامل هرگونه معامله غیر نقدی، وام و خرید سلف می‌شود. (إِذَا تَدَايَنْتُمْ)
 - ❖ در حدیث آمده است: اگر کسی در معامله، سند و شاهد نگیرد و مالش در معرض تلف قرار گیرد، هرچه دعا کند، خداوند مستجاب نمی‌کند و می‌فرماید: «چرا به سفارشات من عمل نکردی؟!». (تفسیر کنزالدقائق، ج ۲، ص ۴۶۷)
 - ❖ اگر دقت در حفظ حقوق فردی ضروری است، حفظ بیت‌المال به مراتب ضروری‌تر است! تنظیم سند، حتی در معاملات نقدی مفید است، ولی ضرورت آن به اندازه معاملات نسیه نیست. چون در معاملات موعودار، ممکن است طرف‌های معامله و یا شاهدان از دنیا بروند یا فراموش کنند، بنابراین لازم است نوشته هم بشوند.
 - ❖ از فرمان نوشتن، معلوم می‌شود که اسناد تنظیم شده‌ای که همراه با گواهی عادل باشد، قابل استشهاد است.
 - ❖ از این آیه استفاده می‌شود که جامعه اسلامی باید یکدیگر را در حفظ حقوق حمایت کنند. زیرا هر معامله‌ای نیاز به یک کاتب و چند شاهد دارد.
 - ❖ در زمانی که در تمام جزیره‌العرب به گفته مورخان، ۱۷ با سواد بیشتر نبوده، این همه سخن از نوشتن، نشانه توجه اسلام به علم و حفظ حقوق است.
 - ❖ مدت بدهکاری باید روشن باشد. (إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى)
 - ❖ برای حفظ اعتماد و خوش‌بینی به همدیگر و آرامش روحی طرفین و جلوگیری از فراموشی، انکار و سوء ظن، باید بدهی‌ها نوشته شود. (فَاكْتُبُوهُ)
 - ❖ برای اطمینان و حفظ قرارداد از دخل و تصرف احتمالی طرفین، سند باید با حضور طرفین و توسط شخص سومی نوشته شود. (وَ لِيَكُنَّ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ)
 - ❖ نویسندگان قرارداد، حق را در نظر گرفته و عین واقع را بنویسد. (بِالْعَدْلِ) شرط گزینش نویسندگان، داشتن عدالت در قلم است.
 - ❖ باید بدهکار که حق بر ذمه اوست، متن قرارداد را بگوید و کاتب بنویسد، نه آنچه را که بستانکار ادعا نماید. (وَ لِيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ)
 - ❖ بدهکار، هنگام املاي قرارداد باید خدا را در نظر بگیرد و چیزی را فرو گذار نکند و تمام خصوصیات بدهی را بگوید. (وَ لِيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ)
- تدوین قانون باید به گونه‌ای باشد که حق ناتوان ضایع نشود. اگر بدهکار، سفیه یا ضعیف و ناتوان و یا گنگ و لال بود، سرپرست و ولی او متن قرارداد را بگوید و کاتب بنویسد.
- (فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا ... فَلْيُمْلِلْ وَلِيَّهُ)

- ❖ گواهان باید عادل و مورد اطمینان و رضایت طرفین باشند. (مِمَّنْ تَرْضَوْنَ)
- ❖ هرکدام از مردها به تنهایی می‌توانند شاهد باشند، ولی اگر شاهد یک مرد و دو زن بود، آن دو زن به اتفاق هم ادای شهادت کنند تا اگر یکی لغزش یا اشتباه کرد، نفر دوم یادآوری کند. (فَتَدَّكَّرَ إِحْدَاهُمَا)
- ❖ دو زن به جای یک مرد در گواهی، یا به خاطر روحیه ظریف و عاطفی آنهاست و یا به جهت آن است که معمولاً زنان در مسائل بازار و اقتصاد حضور فعال ندارند و آشنایی آنها با نحوه معاملات کمتر است.
- ❖ اگر برای شاهد گرفتن از شما دعوت کردند، خودداری نکنید، گرچه گواه شدن بدون دعوت جایز نیست. (وَلَا يَأْبُ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا)
- ❖ مبلغ قرارداد مهم نیست، حفظ اطمینان و حق‌الناس مهم است. (وَلَا تَسْتَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا)
- ❖ ثبت سند به صورت دقیق و عادلانه سه فایده دارد: الف: ضامن اجرای عدالت است. (أُفْسَطُ) ب: موجب جرأت گواهان بر شهادت دادن است. (أَفْوَمُ) ج: مانع ایجاد بدبینی در جامعه است. (أُذْنِي أَلَّا تَرْتَابُوا)
- ❖ معطل شدن امروز برای نوشتن قرارداد، بهتر از فتنه و اختلاف فرداست. (أُذْنِي أَلَّا تَرْتَابُوا)
- ❖ در معاملات نقدی، لزومی به نوشتن نیست. (إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً)
- ❖ در معاملات نقدی اگرچه نوشتن لازم نیست، ولی شاهد بگیرید. (فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَ أَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ)
- ❖ کاتب و شاهد در امان هستند و نباید به خاطر نوشتن حق و گفتن حق، مورد آزار و اذیت یکی از طرفین قرار بگیرند. (لَا يُضَارُّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ)
- ❖ اگر ادای شهادت و یا نوشتن قرارداد نیازمند زمان و یا تحمل زحمتی بود، باید شاهد و کاتب به نحوی تأمین مالی شوند و گرنه هر دو ضرر خواهند کرد. (لَا يُضَارُّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ)
- ❖ هرگونه خدشه در سند، از هرکس که باشد، فسق و گناه است. (فَإِنَّهُ فُسُوقٌ)
- ❖ کاتب و شاهد، مرزبان حقوق مردم هستند و شکستن مرزها همان خروج از مرز، و فسق است. (فَإِنَّهُ فُسُوقٌ)
- ❖ آیه ۲۸۳ سوره بقره نیز ادامه بحث را دنبال می‌کند.

بخش چهارم - آداب تجارت

۱. داشتن اخلاص و به یاد خدا بودن

پیامبر اکرم فرمودند: «هرکس در بازار و محل کسب و کار با اخلاص، خدا را یاد کند، در حالی که مردم از خدا غافلند و به کارهای خود مشغولند، خداوند برای او هزار حسنه ثبت می‌کند و روز قیامت او را مورد مغفرت ویژه خویش قرار می‌دهد». (تفسیر مجمع‌البیان)

۲. یادگیری احکام تجارت

❖ پیامبر فرمودند: «مَنْ اتَّجَرَ بِغَيْرِ فِقْهِ تَوَرَّطَ فِي الشُّبُهَاتِ»، هرکس بدون یادگیری احکام فقه به تجارت بپردازد در گرداب شُبُهَات می‌افتد. (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۴۸)

❖ حضرت علی ۷ فرمودند: «مَنْ اتَّجَرَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ارْتَبَمَ فِي الرِّبَا»، هرکس بدون علم به احکام تجارت بپردازد گرفتار ربا می‌شود. (الکافی، ج ۵، ص ۱۵۴)

❖ اصبع بن نباته می‌گوید: «از امیرالمؤمنین (ع) شنیدم که در بالای منبر سه مرتبه فرمودند: «يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ الْفِقْهَ ثُمَّ الْمَتْجَرَ الْفِقْهَ ثُمَّ الْمَتْجَرَ الْفِقْهَ ثُمَّ الْمَتْجَرَ»، ای گروه تجار ابتدا یادگیری فقه و احکام و سپس تجارت. (الکافی، ج ۵، ص ۱۵۰)

۳. درستکاری

در حدیث آمده است: «التَّاجِرُ الصَّدُوقُ يَحْشُرُ الْيَوْمَ الْقِيَامَةَ مَعَ الصَّادِقِينَ وَالشَّهِدَاءِ»، تاجر راستگو در روز قیامت با صدیقین و شهدا محشور می‌شود. (مَحَجَّةُ الْبَيْضَاءِ، ج ۳، ص ۱۴۰)

قال امیرالمؤمنین (ع): «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينِ»، حضرت علی (ع) فرمودند: خداوند اهل حرفه‌ای را که امین باشد دوست دارد. (الکافی، ج ۵، ص ۱۱۳)

❖ در حدیث می‌خوانیم: تجارتی ارزشمند است که بر پایه حق و راستی باشد: «التَّاجِرُ فَاجِرٌ وَالْفَاجِرُ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ أَخَذَ الْحَقَّ وَأَعْطَى الْحَقَّ». (الکافی، ج ۵، آداب تجارت)

❖ حضرت علی (ع) دستور داد دینارهای غیر خالص را در چاه بریزند تا به وسیله آن معامله‌ای صورت نگیرد: «أَلْقِهِ فِي الْبَالِوعَةِ حَتَّى لَا يَبَاعَ شَيْءٌ فِيهِ غَشٌّ». (الکافی، ج ۵، ص ۱۶۰)

۴. توکل

(إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ). (ذاریات (۵۱): ۵۸) خداست که خود، روزی‌بخش نیرومند استوار است.

❖ سؤال: اگر خداوند رزاق است، پس چرا به همه رزق یکسان نمی‌دهد؟!

پاسخ: رزاق بودن یکی از صفات خداوند است، چنان‌که یکی دیگر از صفات او حکیم بودن است. یکسان بودن رزق، امری حکیمانه نیست، بلکه باید تابع تلاش و کوشش انسان‌ها باشد. قرآن می‌فرماید:

(فَامَشُوا فِي مَنَاكِبِهَا). «از دامنه زمین بالا روید و رزق به دست آورید». (ملک (۶۷): ۱۵)
 (وَ اِبْتَعُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ). «به سراغ کسب و کار و فضل الهی بروید و داد و ستد کنید». (جمعه (۶۲): ۱۰)
 چنانچه نباید توقع داشته باشیم معلم به همه شاگردان نمره یکسان بدهد، زیرا علاوه بر معلم بودن و اختیار نمره دادن، حکیم نیز هست و باید میان شاگردان کوشا و بازیگوش، فرق بگذارد.

❖ سؤال: اگر خداوند رزاق است، قحطی‌ها برای چیست؟

پاسخ: گاهی کمبودها جنبه کیفری دارد، چنانچه قرآن در مورد کیفر بنی اسرائیل می‌فرماید: (قَبِظْنِم مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرْمًا)، «به خاطر ظلمی که یهود کردند، بخشی از خوردنی‌ها را بر آنان حرام کردیم». (نساء (۴): ۱۶۰)

گاهی جنبه آزمایش دارد: (وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخُوفِ وَ الْجُوعِ)، «ما از طریق گرسنگی و ترس و ... شما را آزمایش می‌کنیم». (بقره (۲): ۱۵۵)
 گاهی جنبه تربیتی دارد: (فَأَخَذْنَا هِمًّا بِالْبِأْسَاءِ ... لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ)، «ما برای تضرع و برگشت آنان به سوی خداوند، آنها را از طریق ناگواری‌ها گوشمالی می‌دهیم». (انعام (۶): ۴۲)
 و گاهی نتیجه قهری برخورد نادرست انسان با طبیعت است، همچون تخریب جنگل‌ها، آلوده ساختن آب رودخانه‌ها و به هم زدن تعادل محیط‌زیست که در طول زمان، مشکلات بسیاری از جمله قحطی به دنبال دارد.

❖ اگر ایمان داشته باشیم که رزق از خداست، ریشه بسیاری از حرص‌ها، بخل‌ها، حيله‌ها، حسدها، کلاه‌برداری‌ها و کم‌فروشی‌ها در انسان می‌خشکد. (إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ...)

❖ تمام امکانات و تخصص‌ها و ابزارها، وسیله و بستر رسیدن به رزق است ولی روزی‌رسان تنها خداست. (إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ...)

❖ خداوند در توان روزی‌رسانی، کمبودی ندارد. (هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ)

❖ با گذشت زمان، قدرت روزی‌رسانی خداوند کم‌رنگ نمی‌شود (الْمَتِينُ)، به معنای ثابت و استوار است)

روزی هر فرد مقدر است

امام صادق (ع) می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ وَ خَلَقَ مَعَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ حَلَالًا طَيِّبًا فَمَنْ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنْهَا حَرَامًا قُصَّ بِهِ مِنْ ذَلِكَ الْحَلَالِ» خدای بزرگ خلایق را آفرید و برای هر یک از آنها روزی حلال و پاک آفرید. پس اگر کسی بخشی از آنها را مال حرام بدست آورد و مصرف کند از قسمت حلال روزی او کاسته خواهد شد. (کافی، جلد ۵، صفحه ۸۰)

مال حرام

پیامبر اعظم می‌فرماید: «ان الله عزوجل حرم الجنه جسدا غدی بحرام» خداوند بهشت را بر بدنی که از مال حرام تغذیه کرده است حرام کرده است. (همان جا، ج ۱، ص ۶۱)

رسول گرامی اسلام می‌فرماید: «هرکس روزی دارد که حتماً به او خواهد رسید. پس هرکس به آن راضی شود برایش برکت خواهد شد و او را بس خواهد بود و هرکس به آن راضی نباشد نه برکت خواهد یافت و نه او را بس خواهد بود. روزی در پی انسان است آنچنان که اجزش در پی اوست.» (اعلام الدین دیلمی، صفحه ۱۴۲)

۵. مهلت دادن به بدهکار

❖ رسول اکرم فرمودند: «هرگاه بستانکاری از مدیون خود، طلبکاری کند و او عذر آورد و با این حال مرد بستانکار راضی باشد و ناراحت نباشد تمام جنبنده‌ها و ماهی‌های دریاها بر او درود می‌فرستند و از آن طرف هرگاه در اثر عذر آوردن مدیون، غضبناک شود در حالی که احتیاجی چندان به وصول این دین نداشته باشد، خداوند به هر روزی و هر شبی، یک ظلم در نامه او ضبط می‌نماید.» (وسائل الشیعه، ج ۱۳، ص ۱۰۱)

❖ امام صادق در وصیته طولانی که نوشته بودند، فرمودند: «بر حذر باشید از فشار آوردن بر برادران دینی در مقام طلبکاری، زیرا جدّم رسول خدا نهی فرمود از این کار و فرمود: نباید مسلمان چنین کاری کند و هر بستانکاری که طرف خود را مهلت دهد، روزی که سایه‌ای غیر از سایه خدا نیست در سایه خداست.»

❖ امام باقر از جدّ بزرگوارش نقل می‌کند: «هر که می‌خواهد از نفخات (آتش) دوزخ راحت باشد، به بدهکار خود مهلت دهد.» پیامبر فرمودند: «هر که به بدهکار خود مهلت دهد و در طلبکاری عجله نکند، خداوند در برابر هر روزی، ثواب صدقه همان مقداری که از او می‌خواهد به او عطا می‌کند تا وقتی که زمان پرداخت فرا رسد و پول را بگیرد.» (همان)

۶. آسان‌گیری

❖ حضرت علی (ع) همه روزه در بازار کوفه قدم می‌زدند و گاهی در اواسط بازار می‌ایستادند و می‌فرمودند: ای گروه تجار! «تَبَرَّكُوا بِالسُّهولة»، برکت را در سایه آسان گرفتن بر مردم بخواهید. (الکافی، ج ۵، ص ۱۵۱)

❖ پیامبر فرمودند: «افرادی در قیامت دست‌خالی هستند و در دادگاه می‌گویند: خدایا من هیچ عملی ندارم، لیکن هرگاه به کسی وام می‌دادم و نداشت، کاری به او نداشتم. خداوند می‌فرماید: اکنون که تو هم کار خیری نداری، من هم کاری به تو ندارم (یعنی مورد آموزش خداوند قرار می‌گیرد).» (محرّجۃ البیضاء، ج ۳، ص ۱۸۶)

❖ روایاتی داریم که کسی که سهل‌البیع و سهل‌الشراء است و (در خرید و فروش آسان می‌گیرد)، محبوب خداوند است. (دعائم الإسلام، ج ۲)

۷. تزیین نکردن کالا

❖ در کتب فقهی و روایی بابی تحت عنوان «عَدَمُ تَزْيِينِ الْمَتَاعِ» وجود دارد که تجار را از تزیین کردن کالا برای بهتر جلوه دادن آن نزد مشتری بر حذر می‌دارد. (اللمعة الدمشقية، ج ۱؛ وسائل الشیعه، ج ۱۲)

۸. ذکر عیوب موجود در کالای خود

❖ از آداب تجارت این است که فروشنده عیب موجود در کالای خودش را بگوید و جنس سایر فروشندگان را مذمت نکند. (وسائل الشیعه، ج ۱۲)

۹. پرهیز از مدح کردن کالای خود و مذمت کالای دیگران

❖ در روایات از مدح کردن کالای خود و مذمت جنس سایر فروشندگان نهی شده است. (همان)

۱۰. سود نگرفتن از مؤمنان

❖ در کتب روایی در بابی تحت عنوان «تَرَكَ الرِّبْحَ عَلَى الْمُؤْمِنِ» از ما خواسته شده از مؤمنین سود نگیریم. (همان)

۱۱. زود نرفتن به بازار

❖ از همه زودتر به بازار نرو و از همه دیرتر برنگردد. (همان)

۱۲. پرهیز از معامله با افراد پست

❖ در روایات از ما خواسته شده با افراد پست معامله نکنیم. (همان)

۱۳. پرهیز از معامله با افرادی که مالشان شبیه ناک است

❖ در روایات از ما خواسته شده که با افرادی که مالشان شبیه ناک است معامله نکنیم. (همان)

۱۴. پرهیز از وارد شدن در معامله دیگران

❖ در روایات از ما خواسته شده که در معامله کسی وارد نشویم. (همان)

۱۵. نحوه خریدن جنس برای کسی که از ما خواسته کالایی برای او بخریم

❖ چهار حدیث داریم که اگر کسی به شما دستور داد برای او چیزی بخرید و خود شما آن متاع را در اختیار داشتید، مال خود را به او نفروشید، بلکه حتماً برای او بخرید، گرچه جنس شما از جنس بازار بهتر باشد، مگر اینکه از تهمت مطمئن باشید. (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۹۵)

۱۶. نحوه فروختن جنس کسی که از ما خواسته جنسش را برایش بفروشیم

❖ اگر مأمور شدید جنسی را برای کسی بفروشید برای خودت خریداری نکن، گرچه خودت به همان قیمت بخرید.

۱۷. بیشتر گرفتن برای مشتری در هنگام کشیدن

❖ چندین روایت داریم که در وقت فروش، کمی بیشتر به نفع مشتری وزن کنید، برکت در اوست.

۱۸. مکروه بودن معامله در بین الطلوعین

❖ از نظر روایات، معامله بین طلوع فجر تا طلوع آفتاب کراهت دارد.

۱۹. رعایت بهداشت

❖ روایت داریم که وظیفه کاسب، باز کردن مغازه و تمیز کردن آن و نشستن در آن است.

۲۰. داشتن جرأت

❖ پیامبر فرمودند: «التاجر الجبان محروم و التاجر الجسور مزروق»، تاجر ترسو محروم است و تاجر جسور و شجاع، روزی داده شده است. (نهج الفصاحه، ص ۳۹۴، ح ۱۱۹۹)

۲۱. تهیه جنس عالی

❖ از نظر اسلام در تجارت سفارش شده که از جنس متوسط تهیه نکنید و همیشه عالی‌ترین جنس را برای فروش تهیه نمایید.

۲۲. مخفی داشتن سرمایه از دیگران

❖ مستحب است که انسان سرمایه‌اش را از دیگران مخفی بدارد.

❖ امام صادق به یکی از یارانشان فرمودند: «أی شیء معاشک؟»، دارایی و وسایل معاش تو چیست؟

«قال: قلت: غلامان لی و جملان»، گفت: دو غلام و دو شتر دارم.

حضرت فرمودند: «استتر بذلک من إخوانک فإنهم إن لن یضروک لم ینفعوک»، آنها را از برادرانت مخفی کن، زیرا به درستی که آنها اگر ضرری به تو نرسانند، سودی نیز به تو نخواهند رساند. (الکافی، ج ۵، ص ۳۰۵)

۲۳. پرهیز از اینکه خود را مشتری جلوه دادن به جهت بالا بردن قیمت

❖ انسان حق ندارد در مقابل مشتری، خود را به صورت مشتری در آورد و قیمت را بالا ببرد تا مشتری اول حاضر شود جنس را گران تر بخرد. پیامبر این افراد را لعنت کرده است.

بخش پنجم - آفات تجارت

۱. غش در معامله (فریب در معامله)

❖ پیامبر فرمودند: «مَنْ غَشَّ مُسْلِمًا فِي شَرَاءٍ أَوْ بَيْعٍ فَلَيْسَ مِنَّا وَ يَحْشُرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الْيَهُودِ لِأَنَّهُمْ أَغْشُ الْخَلْقِ لِلْمُسْلِمِينَ»، هرکس در خرید و فروش با مسلمانی غش کند از ما نیست و در روز قیامت با یهودیان محشور می‌شود، زیرا آنها غش‌کننده‌ترین مردم نسبت به مسلمانان هستند. (من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۳)

❖ پیامبر در حدیث دیگری فرمودند: «خداوند به سه گروه در روز قیامت نگاه نمی‌کند و برای آنها عذاب دردناکی است که یکی از آن گروه‌ها کسانی هستند که در دلشان غش وجود دارد». (بحار الأنوار، ج ۱۰۰، ص ۹۰)

❖ پیامبر فرمودند: «هرکس نسبت به برادر مسلمانش غش کند، خدا برکت را از زندگی او می‌برد و او را به خودش واگذار می‌کند». (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸۳)

❖ کسانی که عیب مال خود را نمی‌گویند، مدح نابجا می‌کنند، سوگند می‌خورند، کلاه‌برداری می‌کنند و به خیال خود، سود بیشتری می‌برند اشتباه می‌کنند، زیرا:

- ✓ آنها عیب دنیایی جنس خود را پنهان کرده، ولی (**يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ**) ، روز قیامت که پرده‌ها کنار می‌رود) عیب حرص آنها آشکار خواهد شد.
- ✓ مال را با دین خود، باهم می‌فروشند. (**فَمَا رَبَّحَتْ تِجَارَتُهُمْ**)
- ✓ آنها روح خیرخواهی خود را می‌فروشند.
- ✓ آنها برای سود، اطمینان مردم جامعه را نسبت به هم متزلزل می‌کنند.
- ✓ آنها علاقه میان خریدار و خود را با پول می‌فروشند.

۲. ربا

- ❖ وقتی به امام صادق خبر دادند که فلانی رباخوار است، فرمود: «اگر قدرت داشتیم گردنش را می‌زدیم». (وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۴۲۹)؛ همچنان که حضرت علی وقتی با رباخواری، مواجه شد، از او خواست توبه کند، وقتی توبه کرد او را رها نمود و به دنبال او فرمود: رباخوار را باید از عمل خود توبه دهند، همچنان که از شرک توبه می‌دهند.
- ❖ از امام باقر(ع) نقل شده است که فرمود: «خبیث‌ترین درآمدها رباخواری است». (الکافی، ج ۵، ص ۱۴۷)؛ و رسول خدا فرموده‌اند: «هرگاه خداوند اراده هلاک قریه‌ای را داشته باشد، رباخواری در آن قریه ظاهر می‌شود». (کنز العمال، ج ۴، ص ۱۰۴)؛ و خداوند فرد رباخوار، وکیل، شاهد و کاتب ربا را لعنت فرموده است. (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۴۳۰)
- ❖ در حدیث می‌خوانیم: «رباخواران، در قیامت همچون دیوانگان محشور می‌شوند». (تفسیر الدر المنثور، ج ۲، ص ۱۰۲)

۳. احتکار

- ❖ پیامبر فرمودند: «اگر با منافق روبرو شوم بهتر از آن است که با محتکر روبرو شوم». (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۹۸)
- ❖ ایشان در حدیث دیگری فرمودند: «**الْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ**»، احتکار کننده، ملعون است. (الکافی، ج ۵، ص ۱۶۵)
- ۴. **غَبْن** (نیرنگ، عهدشکنی، کلاهبرداری)
- ❖ روایاتی داریم که غبن کردن مؤمن حرام است و اگر کسی به مشتری وعده داد که از او سودی نگیرد، کراهت دارد که از او سود بگیرد.

۵. کم‌فروشی و گران‌فروشی

- ❖ یکی از اهداف اصیل انبیا پس از توحید و معاد شعار: (**وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ**). (اعراف (۷): ۸۵) بوده است که در احکام تجارت توضیح داده شده است.
- ❖ سوره مطففین با زنده‌ترین نام و نفرین، یعنی با عبارت (**وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ**) برای کم-فروشان نازل شده است.

۶. دروغ

❖ پیامبر فرمودند: «خداوند به سه گروه در قیامت نگاه نمی‌کند و برای آنها عذاب دردناکی است که یکی از آن گروه‌ها، کسانی هستند که با دروغ، کالای خود را تزکیه می‌کنند (کالای خود را خوب جلوه می‌دهند).» (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۴۲۰)

۷. کتمان عیب

❖ پیامبر فرمودند: «کسی که خرید و فروش می‌کند باید خود را از پنج خصلت حفظ کند و در غیر این صورت نباید به خرید و فروش بپردازد:

- ۱- ربا؛ ۲- قسم خوردن؛ ۳- کتمان عیب؛ ۴- مدح کردن کالا در هنگام فروش؛ ۵- مذمت کالا در هنگام خرید. (من لا یحضره الفقیه، ج ۱۳، ص ۱۹۴)

۸. پرداختن به معاملات باطل و حرام

❖ برخی معاملات، مانند خرید و فروش شراب، حرام است که جهت آگاهی از این معاملات باید به رساله‌های توضیح المسائل مراجعه شود.

۹. قسم خوردن در معامله

❖ پیامبر فرمودند: «یا جماعه قُریش إنّ البرکة فی التجارة و لا یفقر الله صاحبها إلا تاجراً حالفاً»، ای جماعت قریش برکت در تجارت است و خداوند صاحب آن را فقیر نمی‌کند مگر تاجری که زیاد سوگند بخورد. (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۹)

❖ امام صادق (ع) فرمودند: «خداوند تاجری را که کالای خود را با قسم بفروشد مورد غضب قرار می‌دهد». (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۴۲۰) منظور در اینجا قسم دروغ نیست، زیرا قسم دروغ حرام است.

۱۰. بدقولی

❖ امروز و فردا کردن کاسب، (بدقولی) ممنوع!

پیامبر فرمودند: «ویل لصناع أمتی من الیوم و غد»، وای بر صنعت‌گران امت من، آنهایی که امروز و فردا می‌کنند. (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۰)

دستورالعمل‌های حضرت علی (ع) به تجار

حضرت علی (ع) همه روزه در بازار کوفه قدم می‌زد و گاهی وسط بازار می‌ایستاد و می‌فرمود:

ای گروه تجار!

۱. «قَدِّمُوا الإِسْتِخَارَةَ»، از خدا خیر بخواهید.
۲. «تَبَرَّكُوا بِالسَّهْوَةِ»، برکت را در سایه آسان گرفتن بر مردم بخواهید.
۳. «وَتَزَيَّنُوا بِالْحِلْمِ»، خود را با حلم و بردباری زینت دهید.
۴. «وَتَنَاهَا عَنِ الِیْمِینِ»، و از سوگند در معامله، دوری کنید.
۵. «جَانِبُوا الْكُذْبَ»، از دروغ در معامله، دوری کنید.

۶. «وَتَخَافُوا عَنِ الظُّلْمِ»، و از ظلم و بی‌عدالتی، بترسید.
۷. «وَ انصَفُوا المَظْلُومِينَ»، و انصاف را درباره مظلومان و ستمدیدگان رعایت کنید.
۸. «وَلَا تَقْرَبُوا الرِّبَا»، و به ربا نزدیک نشوید.
۹. «وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ»، و اشیاء مردم را کم نگذارید.
۱۰. «وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ»، و در زمین فساد نکنید.
۱۱. «وَأَوْفُوا الكَيْلَ وَ المِيزَانَ»، و (در داد و ستدها) پیمان‌ه و ترازو را با عدالت تمام دهید. (بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۵۴)

فصل دوم:

«احکام فقهی کسب و کار و تجارت به همراه بخش‌های تکمیلی»

(فقه بازاری)

پیش از ورود به بحث، چند مسأله در خصوص لزوم تقلید از توضیح المسائل حضرت امام خمینی (ره) تقدیم می‌گردد:

احکام تقلید:

❖ عقیده مسلمانان به اصول دین باید از روی دلیل باشد، ولی در احکام غیر ضروری دین باید یا مجتهد باشد که بتواند احکام را از روی دلیل به‌دست آورد، یا از مجتهد تقلید کند یعنی به دستور او رفتار نماید، یا از راه احتیاط طوری به وظیفه خود عمل نماید که یقین کند تکلیف خود را انجام داده است، مثلاً اگر عده‌ای از مجتهدین، عملی را حرام می‌دانند و عده دیگر می‌گویند حرام نیست آن عمل را انجام ندهد، و اگر عملی را بعضی واجب و بعضی مستحب می‌دانند آن را به‌جا آورد، پس کسانی که مجتهد نیستند و نمی‌توانند به احتیاط عمل کنند واجب است از مجتهد تقلید نمایند. (مسأله ۱)

❖ تقلید در احکام، عمل کردن به دستور مجتهد است، و از مجتهدی باید تقلید کرد که مرد، بالغ و عاقل و شیعه دوازده امامی و حلال‌زاده و زنده و عادل باشد. و نیز بنا بر احتیاط واجب باید از مجتهدی تقلید کرد که حریص به دنیا نباشد و از مجتهدین دیگر اعلم باشد، یعنی در فهمیدن حکم خدا از تمام مجتهدین زمان خود استادتر باشد. (مسأله ۲)

❖ مجتهد و اعلم را از سه راه می‌توان شناخت:

اول: آن‌که خود انسان یقین کند، مثل آن‌که از اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.

دوم: آن‌که دو نفر عالم عادل که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند، به شرط آن‌که دو نفر عالم عادل دیگر با گفته آنان مخالفت ننمایند.

سوم: آن‌که عده‌ای از اهل علم که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، و از گفته آنان اطمینان پیدا می‌شود، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند. (مسأله ۳)

❖ تقلیدِ مِیت، ابتداءً جایز نیست، ولی بقاء بر تقلیدِ مِیت اشکال ندارد و باید بقاء بر تقلیدِ مِیت به فتوای مجتهد زنده باشد و کسی که در بعضی از مسائل به فتوای مجتهدی عمل کرده، بعد از مردن آن مجتهد می‌تواند در همه مسائل از او تقلید کند. (مسأله ۹)

بخش اول - احکام کسب و تجارت

تجارت از نظر لغت به معنای نقل اشیاء از محلی به محل دیگر است و در اصطلاح به داد و ستد و مبادلاتی گفته می‌شود که طیّ قراردادی انجام می‌گیرد.

اسلام برای این‌که این روابط اقتصادی میان افراد با صداقت و راستی و مبادلات از روی عدالت و رضایت انجام پذیرد و مصالح فردی و اجتماعی تأمین گردد و از هرگونه هرج و مرج و اختلاف و درگیری جلوگیری شود، احکام و قوانینی درباره کسب و تجارت، معاملات و تعهدات مقرر داشته که فراگرفتن آنها بر تجار (وکسبه) واجب است تا معاملات صحیح را از فاسد بشناسند و از معاملات حرام و ربا دار و مضرّ به جامعه اجتناب ورزند. (رساله نوین، ج ۲)

انواع کسب

کسب و تجارت و سایر مشاغل از نظر فقه اسلامی به پنج نوع تقسیم می‌شود:

۱. **واجب:** مانند تجارت برای تأمین مخارج شخصی خود و کسانی که نفقه آن‌ها بر انسان واجب است.

۲. **مستحب:** مانند اشتغال به کسب و تجارتي که برای جامعه و خانواده مفید است.

۳. **مکروه:** مانند اشتغال به کفن‌فروشی به عنوان یک شغل، معامله با مردمان پست، معامله بین اذان صبح و اول آفتاب.

۴. **مباح:** مانند معاملاتی که نه موجب زیان فرد و جامعه است و نه مورد احتیاج.

۵. **حرام:** مانند خرید و فروش مواد مضرّ و ناپاک همچون هروئین و مشروبات الکلی. (رساله نوین، ج ۲)

بیع و معاملات

انواع معاملات (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. نقد

کسی که چیزی را بفروشد و در آن مدتی، برای پرداخت بها شرط نکند آن معامله نقدی است.

❖ در چنین معامله‌ای فروشنده بعد از تسلیم کالا هرگاه بخواهد می‌تواند پول آن را از مشتری مطالبه کند و هرگاه مشتری حاضر به پرداخت پول باشد، فروشنده نمی‌تواند از تحویل جنس خودداری ورزد.

❖ ۲. نسیه

اگر در معامله برای پرداخت پول کالا، تاریخ مشخص شود آن معامله نسیه خواهد بود، که در این صورت بر مشتری واجب نیست که قبل از فرا رسیدن تاریخ تعیین شده، بهای کالا را بپردازد هرچند که فروشنده مطالبه کند.

❖ در معامله نسیه باید تاریخ پرداخت معین و مضبوط باشد و اگر معامله مدت‌دار باشد ولی مدت آن را تعیین نکنند، باطل است.

❖ در برابر تأخیر و دیرکرد پرداخت بها، نمی‌توان چیزی اضافه بر قیمت نقدی دریافت داشت یا قیمت نسیه را برای مدت آن بالا برد، خواه معامله به عنوان خرید و فروش انجام شود یا به عنوان صلح یا به عنوان دیگر، اما عکس آن جایز است به این معنا که معامله مدت‌دار را نقدی کند و قیمت آن را کم نماید و این عمل را به طور صلح یا ابراء انجام دهد. (مثلاً جنسی را سه ماهه به قیمت ۱۰۰ هزار تومان فروخته و چک گرفته است، می‌تواند با رضایت خریدار ۸۰ هزار تومان به صورت نقد بگیرد و چک او را پس دهد)

❖ اگر فروشنده، کالایی را به طور نسیه بفروشد، می‌تواند خود، قبل از فرا رسیدن تاریخ پرداخت و یا بعد از آن آن را با پول یا جنس دیگری از مشتری بخرد، خواه به قیمت اول باشد یا نه.

❖ اگر خرید مجدد به صورت بیع شرطی باشد به این ترتیب که در معامله اول، فروشنده در معامله با مشتری شرط کرده باشد که بعد از خرید، آن را به وی بفروشد، یا مشتری چنین شرطی نموده باشد، بنا بر احوط صحیح نیست و اگر این معامله برای خلاصی از ربا باشد، مطلقاً صحیح نیست.

۳. سَلَف (پیش فروش)

معامله سلف که به آن سلم نیز گفته می‌شود - برعکس نسیه - عبارت است از خرید کالای کلی در ذمه، که برای تسلیم آن موعدی معین شود به بهایی که اکنون پرداخت می‌گردد. (مشتری پول را بدهد که بعد از مدتی کالا به وی تحویل داده شود)

- ❖ معامله سلف یا سلم نیاز به ایجاب و قبول لفظی (پیشنهاد و پذیرش) دارد.
- ❖ معامله سلف از جهت نقدی و جنسی دارای چهار صورت است که احکام هر یک در جدول زیر آمده است:

ردیف	کالا	عوض	حکم
۱	جنس	جنس	جایز
۲	جنس	پول	جایز
۳	پول	جنس	جایز
۴	نقدین (طلا و نقره)	نقدین	جایز نیست

شرایط معامله سلف (پیش فروش) (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

- ۱) ذکر جنس و چگونگی آن به طوری که برطرف کننده جهل و بی اطلاعی باشد.
 - ۲) تسلیم تمام پول پیش از ترک جلسه عقد بیع.
 - ۳) تعیین مقدار کالا به کیل (پیمانه) یا وزن یا شماره.
 - ۴) تعیین مدت و تاریخ تسلیم کالا، خواه مدت کم باشد یا زیاد.
 - ۵) تاریخی که برای جنس تعیین می شود وقتی باشد که اغلب در آن تاریخ، جنس وجود داشته باشد.
 - ۶) بنا بر احتیاط واجب، محل تحویل جنس را تعیین کنند، مگر اینکه از خود عقد محل تحویل معلوم شود که در همان شهری است که معامله منعقد شده یا شهر دیگر.
- ❖ اگر کسی جنسی را به طور سلف خریداری کند، جایز نیست مطلقاً قبل از فرا رسیدن موعد تحویل جنس، آن را بفروشد، نه به فروشنده و نه به دیگری.
- ❖ اگر هنگام تحویل جنس فرا رسد و فروشنده به عللی مانند آفت زدگی یا ناتوانی از به دست آوردن آن یا کمیاب شدن آن در آن شهر و عدم امکان تهیه از شهر دیگر نتواند جنس را به مشتری تحویل دهد تا اینکه وقت آن منقضی شود، مشتری می تواند معامله را فسخ کند و پولی را که پرداخته، دریافت کند و یا اینکه صبر کند فروشنده قادر به تحویل جنس گردد و نمی تواند که فروشنده را ملزم به پرداخت قیمت هنگام تحویل نماید.
۲. معامله صرف (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

معامله صرف عبارت است از معامله طلا به طلا یا نقره به نقره، و نقره به طلا، خواه مسکوک باشد و یا غیر مسکوک.

- ❖ شرایط صحت معامله صرف این است که عوضین در مجلس عقد، داد و ستد شود و گرنه معامله باطل است.
- ❖ چنانچه فقط قسمتی از آنچه معامله شده در جلسه عقد ردّ و بدل شود، تنها همان قسمت صحیح است.

❖ معاملاتی که در زمان ما یک طرفه یا دوطرفه به روی اوراق نقدی معمولاً انجام می‌گیرد، آن چه پیداست مشمول احکام معامله صرف نمی‌شود. (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

بیع نقد و نسیه

سؤال: خرید کالا به طور نسیه به مدت یک سال به قیمتی بیشتر از قیمت نقدی آن چه حکمی دارد؟ و همچنین فروش چک به قیمت بیشتر یا کمتر از قیمت آن برای مدت معینی چه حکمی دارد؟

پاسخ: خرید و فروش کالا بصورت نسیه به قیمتی بیشتر از قیمت نقد اشکال ندارد ولی فروش چک به مبلغ کمتر به فرد ثالث جایز نیست. لکن به شخصی که مبلغ چک در ذمه اوست اشکال ندارد. (مقام معظم رهبری^{علیه السلام}، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۵۹۲)

تذکر: بنا بر مشهور معامله کالی به کالی یا دین به دین جایز نیست؛ به این معنا که در معامله‌ای صیغه بیع جاری می‌شود ولی هیچ جنس و پولی ردّ و بدل نمی‌شود و هر دو به آینده موکول می‌گردد و بعضاً چند واسطه این کار را انجام می‌دهند. مانند فروش یک تن گندم به پانصد هزار تومان که گندم‌ها سه ماه دیگر به خریدار داده شود و پول نیز در برابر تحویل گندم پرداخت شود. البته این نوع معامله در تجارت جهانی و بورس، متداول است که لازم است به مسائل خاص آن مراجعه شود.

انواع معامله از لحاظ تعیین قیمت (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. مساومه

هرگاه در مقام مبادله کالا و قیمت، معامله بدون تعیین رأس المال (قیمت خرید) و این که آیا این معامله برای فروشنده سود دارد یا زیان، داد و ستد انجام شود آن معامله را مساومه نامند و این بهترین نوع معامله است.

۲. مَرابحه

هرگاه به هنگام معامله، فروشنده رأس المال (قیمتی را که خریده) بگوید و نفعی به روی آن بکشد، آن را بیع مَرابحه نامند.

۳. مَوَاضِعَه

هرگاه به هنگام معامله، فروشنده رأس المال را ذکر کند و چیزی از قیمت خرید آن کم کند آن را مواضعه گویند.

۴. تولیه (رأس المالی)

چنانچه فروشنده، رأس المال را به مشتری بگوید و به همان قیمت نه کم و نه زیاد بفروشد آن را تولیه می‌نامند.

چند مسئله

۱. در معاملات رأس‌المالی چنان‌چه پول خرید با پولی که می‌خواهد بفروشد از نظر ارزش و تبدیل فرق می‌کند باید به مشتری بگوید که با چه نوع پولی خریده و یا چه مقدار تبدیل آن است.

۲. اگر فروشنده، کالایی را به قیمت معین خریداری کرده و کاری به روی آن انجام نداده، همان، قیمت خرید رأس‌المال است و جایز نیست غیر آن را به مشتری بگوید. اما اگر کاری به روی آن انجام گرفته، چنان‌چه خود، شخصاً آن عمل را انجام داده باید صادقانه بگوید من این کالا را فلان مقدار خریده و این عمل را به روی آن انجام داده‌ام و نمی‌تواند ارزش کار خود را به روی آن بکشد و بگوید این کالا را به فلان مقدار خریده‌ام. ولی اگر کسی را استخدام کرده که به‌روی کالای خریداری شده کاری انجام دهد، می‌تواند دستمزد وی را به‌روی قیمت خرید بکشد و به مشتری بگوید که این کالا پای من این مقدار تمام شده، هرچند جایز نیست که بگوید: من این کالا را این مقدار خریده‌ام یا رأس‌المال آن فلان مقدار است.

۳. اگر فروشنده مابه‌التفاوت کالای معیوبی را گرفته باید عین واقع را به مشتری بگوید. ولی می‌تواند مابه‌التفاوت را از قیمت اصلی کم کند و باقیمانده را رأس‌المال اعلام کند.

۴. بعضی از فروشنده‌ها که می‌خواهند رأس‌المال را بیش از آنچه خریده‌اند به مشتری بگویند دست به حيله می‌زنند، مثلاً ابتدا آن را به پسرشان می‌فروشند و با قیمت بیشتری می‌خرند تا قیمت خرید دوم را به مشتری اعلام کنند، با این عمل هرچند مقدار رأس‌المال را به مشتری دروغ نگفته و معامله با پسرشان جدی و در هر حال صحیح است ولی این کار خیانت و غش در معامله است و ارتکاب آن جایز نیست، مگر این‌که هیچ‌گونه حيله و دسیسه‌ای در کار نباشد.

بازار سیاه

❖ **سؤال:** کسانی که در خرید و فروش خانه و ماشین و غیره با قیمت‌های فوق‌العاده فعالیت دارند و از این طریق بدون هیچ‌گونه کار و فعالیت، سود زیادی می‌برند و به بازار آشفته مسکن و غیره دامن می‌زنند چه حکمی دارند؟ و اصطلاحاً تحت عنوان قیمت روز و بازار سیاه، بعضی از اجناس و کالاها را خیلی بیش از قیمت واقعی آنها مورد سودجویی قرار می‌دهند جایز است یا نه؟

پاسخ: اجحاف جایز نیست و باید مطابق مقررات عمل شود. (استفتاء از امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)

کارها و معاملات حرام (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

معاملات حرام، معاملاتی است که موجب ضرر و زیان فرد و بر خلاف مصالح مردم و اجتماع است، مانند:

۱. معاملات مواد مضرّ و ناپاک (اعیان نجس)

کسب و تجارت مواد مضرّ و ناپاک (نجس)، مانند خرید و فروش مشروبات الکلی، سگ (بجز سگ شکاری و نگهبان)، گوشت خوک و گوشت حیوانات مرده و ذبح شده به غیر طریقه اسلامی، مواد مخدر و... حرام است؛ ولی خرید و فروش خون برای بیماران و انتقال خون در صورت ایمن بودن از ضرر، مانعی ندارد.

نکته: رسول خدا فرمودند: «شراب‌خوار فردای قیامت وارد محشر می‌شود در حالی که رویش سیاه و دهانش کج و زبانش بیرون افتاده و فریاد تشنگی‌اش بلند است و به او از جایی که در آن چرک زناکاران در آن ریخته شده می‌آشامانند». همچنین امام صادق^ع فرمودند: «با شراب‌خواران همنشین نشوید، به درستی که چون لعنت الهی نازل شود همه کسانی که در آن مجلس هستند دچار آن می‌شوند». (وسائل الشیعه)؛ همچنین پیامبر فرمودند: «خانه‌ای که سگ در آن باشد، ملائکه الهی در آن خانه نمی‌آیند». حضرت امام حسین در نامه اعتراض خود به معاویه در مورد ولایت‌عهدی یزید، شرا- بخواری و سگ‌بازی را از جمله صفات زشت اخلاقی او برشمرده اند.

۲. خرید و فروش آلات حرام

خرید و فروش آلاتی که منافع آنها منحصر در راه حرام باشد مانند آلات قمار، حرام است.

۳. معاملات تقلّبی و غشّ در معامله

تقلّب در معامله مانند معامله با پول‌هایی که از اعتبار خارج شده است به جای پول معتبر، یا کالای تقلّبی به جای کالای واقعی بدون اطلاع مشتری، مانند آب کردن در شیر و مخلوط کردن روغن نباتی با روغن حیوانی، حرام است. (مثلاً کالای ایرانی را به عنوان خارجی بفروشد و یا برعکس) مطالب زیر برگرفته از کتاب مکاسب شیخ انصاری است:

غشّ، فریبکاری، بی‌هیچ اختلاف نظری حرام است و روایات در این مورد متواترند.

در کتاب «عقاب الأعمال» از پیامبر آمده است: «هرکس مسلمانی را در خرید و فروش فریب دهد، از ما نیست، و روز قیامت با یهود محشور می‌شود، زیرا کسی که مردم را فریب می‌دهد مسلمان نیست - و سه بار این را تکرار نمود - و کسی که برادر مسلمانش را فریب دهد، خداوند برکت را از روزی او برمی‌دارد، معیشت او را بر او فاسد می‌کند، و او را به خودش وا می‌گذارد».

غشّ به مسلمان عبارت است از: فروش جنش مغشوش (جنسی که مثلاً خوب و بدش با هم مخلوط است) به او، در حالی که او به وجود غشّ ناآگاه است. از این رو تفاوتی ندارد که اغتشاش (مخلوط

کردن) را با بیع (فروشنده) به وجود آورد، یا دیگری سبب آن شود. بنابراین، اگر اغتشاش به طور اتفاقی حاصل شود، یا برای هدف دیگری غیر از فریب دادن فرد مسلمان به وجود آید، واجب است عیب پنهان در جنس به مشتری اعلام شود. (زیرا در هر صورت با عدم اعلام، مشتری فریب می‌خورد) بنابراین، ملاک در حرمت غش، قصد به اشتباه انداختن مشتری است، خواه عیب پنهان باشد و خواه آشکار.

اقسام غش

۱- گاهی با پنهان ساختن جنس پست در جنس خوب تحقق می‌یابد، مانند: مخلوط کردن جنس خوب با بد؛ ۲- گاهی با پنهان کردن جنسی که مشتری نخواسته با جنسی که مشتری درخواست کرده، مانند ریختن آب در شیر؛ ۳- گاهی با بیان صفت خوبی که در واقع در مورد ۴- یا آن که در مورد معامله به معامله وجود ندارد، که در این صورت تدلیس محسوب می‌شود؛ نحوی تعریف شود که جنس دیگری معرفی شود، مانند: فروش فلزی که به آن، آب طلا یا نقره داده شده به عنوان طلا یا نقره.

نکته: همان‌طور که قبلاً در مبحث آیات و روایات اشاره شد، کم‌فروشی از گناهان کبیره است که خداوند به آن وعده عذاب داده است.

۴. معامله مُضَرِّ به جامعه

مانند فروش اسلحه به دشمنان دین که با مسلمانان می‌جنگند؛ و یا به دزدان و راهزنان و همچنین به گروه‌هایی که بر علیه گروه حق از فرقه‌های مسلمین می‌جنگند.

۵. غنا

اشتغال به کار غنا و شنیدن و معامله (صفحه و نوار) آن حرام است. مقصود از غنا، صدای خوب نیست، بلکه غنا عبارت است از کشیدن صدا و بالا و پایین کردن آن به طوری که رامشگر (تحریک‌کننده) بوده و مناسب با مجالس لهو و محافل خوش‌گذرانی و شهوانی باشد. (مانند بسیاری از آهنگ‌ها و ترانه‌های مبتذل که در دوران طاغوت ساخته شده بود)

نکته: امام صادق (ع) می‌فرماید: «خانه‌ای که محلّ غنا و آوازه‌خوانی باشد از بلاهای خطرناک ایمن نمی‌باشد، در آنجا دعا مستجاب نمی‌باشد و فرشتگان رحمت به آن خانه وارد نمی‌شوند». (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۰۹)؛ هم‌چنین در روایتی از امیرالمؤمنین علی (ع) می‌خوانیم که پیامبر خدا فرمودند: «کسب درآمد آوازه‌خوان - مرد باشد یا زن - حرام است». (کنز العمال، ج ۱۵، ص ۲۲۶)

۶. معاملاتی که موجب کمک به ظالمان است.

معاملاتی که موجب کمک به ظالمان باشد حرام است، بلکه همان‌طور که از پیغمبر اکرم (ع) روایت شده:

«کسی که به سوی ظالم و ستمکار گام بردارد تا به او کمک کند در حالی که می‌داند او ظالم است، از اسلام خارج شده است.»

بنابراین کمک به ستم ستمکاران هرچند که عنوان معامله هم نداشته باشد، حرام است؛ به‌طور مثال خرید کالاهایی که به طور مستقیم کمک به فرهنگ منحط غرب است.

۷. خرید و فروش کتاب‌های گمراه کننده

نگهداری، چاپ، قرائت و تدریس (خرید و فروش) کتاب‌های گمراه کننده حرام است؛ مگر اینکه بهره‌گیری صحیحی در آن باشد، مثلاً کسی که از گمراه شدن ایمن است، کتاب گمراه کننده را برای پاسخ گفتن و رد آن بخرد یا بخواند، اما خرید و خواندن آن تنها برای اطلاع از مطالب آن برای بیشتر توده مردم که بیم گمراهی آنان می‌رود، جایز نیست.

۸. معامله سحر و جادوگری

کار سحر، یاد گرفتن و تعلیم دادن و معامله با آن حرام است. مقصود از سحر، کاری است که ساحران انجام می‌دهند؛ چیزهایی را که می‌نویسند و یا می‌خوانند، می‌کشند و یا می‌دمند که در بدن، قلب یا عقل شخص سحر شده اثر می‌گذارد و وی را احضار یا خواب یا بی‌هوش می‌کند و محبت یا دشمنی‌اش را نسبت به چیزی برمی‌انگیزد.

۹. شعبده‌بازی

کار و کسب با عمل شعبده‌بازی نیز حرام است. شعبده‌بازی عبارت است از نشان دادن کار غیر واقعی به صورت واقعی با حرکت سریع.

۱۰. معاملات ربوی

معاملاتی که در آنها ربا باشد، حرام است.

احتکار (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)

احتکار و انبار کردن مواد غذایی مورد نیاز و ضروری مسلمانان، برای گران شدن و بالا رفتن قیمت آن حرام است.

شخص محتکر را باید مجبور به فروش کنند؛ و فروشنده می‌تواند تا جایی که به مصرف کننده اجحاف نشود روی جنس خود استفاده بکشد و در صورت اجحاف، باید او را واداشت تا قیمت خود را پایین آورد و چنان‌چه (قیمت مناسبی) برای کالا تعیین نکند حاکم شرع هرطور صلاح بداند، قیمت گذاری می‌کند.

شرایط معامله

الف: شرایط بیع و معامله

مبادله و خرید و فروش طی پیمان و قراردادی دو جانبه، میان خریدار و فروشنده انجام می‌گیرد که حاکی از موافقت و رضایت طرفین است. این پیمان ممکن است با لفظ یا به صورت داد و ستد عملی (معاطات) انجام گیرد، به این صورت که فروشنده جنس را به مشتری به قصد فروش بدهد و مشتری هم با پرداخت پول، قبول خود را اعلام نماید؛ و در مواردی که اجرای عقد بیع با لفظ یا داد و ستد عملی (معاطات) ممکن نشد می‌توانند به نوشتن اکتفا کند و این عقد و پیمان از نظر شرع لازم‌الاجراست و قرآن در این باره می‌فرماید: **(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا)** (مائده(۵): ۱)، ای اهل ایمان، نسبت به قراردادهای خود وفادار باشید. (رساله نوین، ج ۲)

مسئله ۱: در خرید و فروش لازم نیست صیغه عربی بخوانند، مثلاً اگر فروشنده به فارسی بگوید این مال را در عوض این پول فروختم و مشتری بگوید قبول کردم، معامله صحیح است و خریدار و فروشنده باید قصد انشاء داشته باشند یعنی به گفتن این دو جمله مقصودشان خرید و فروش باشد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۹۷)

مسئله ۲: اگر در موقع معامله صیغه نخوانند ولی فروشنده در مقابل مالی که از خریدار می‌گیرد، مال خود را ملک او کند و او بگیرد، معامله صحیح است و هردو مالک می‌شوند. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۹۸)

ب: شرایط خریدار و فروشنده (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)

شرایط خریدار و فروشنده در معامله عبارت است از:

۱. بلوغ؛
۲. خرد؛
۳. قصد معامله؛
۴. اختیار و آزادی عمل؛
۵. مالک یا وکیل یا وصی مالک باشد، در غیر این موارد اجازه مالک لازم است؛
۶. عدم ممنوعیت از تصرف.

مسئله ۱: معامله با بچه نابالغ باطل است، اگرچه پدر و یا جد آن بچه به او اجازه داده باشند که معامله کند، ولی اگر بچه ممیز باشد و چیز کم‌قیمتی را که معامله آن برای بچه‌ها متعارف است معامله کند، اشکال ندارد، و نیز اگر طفل، وسیله باشد که پول را به فروشنده بدهد و جنس را به خریدار برساند، یا جنس را به خریدار بدهد و پول را به فروشنده برساند - چون واقعاً دو نفر بالغ با یکدیگر معامله کرده‌اند - معامله صحیح است، ولی باید فروشنده و خریدار یقین داشته باشند که طفل، جنس و پول را به صاحب آن می‌رساند. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۸۲)

مسئله ۲: اگر از بچه نابالغ چیزی بخرد یا چیزی به او بفروشد، باید جنس یا پولی را که از او گرفته به صاحب آن بدهد، یا از صاحبش رضایت بخواهد؛ و اگر صاحب آن را نمی‌شناسد و برای شناختن او هم وسیله‌ای ندارد، باید چیزی را که از بچه گرفته از طرف صاحب آن، مظلّم بدهد؛ ولی اگر چیزی

را که گرفته برای خود صغیر باشد باید به ولّیت برساند، و اگر او را پیدا نکرد به حاکم شرع بدهد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۸۳)

مسأله ۳: اگر کسی با بچه نابالغ معامله کند و جنس یا پولی که به بچه داده از بین برود، نمی‌تواند از بچه یا ولیّ او مطالبه کند. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۸۴)

ج: شرایط پول و کالا (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)
شرایط پول و کالای مورد معامله از این قرار است:

۱. کالا باید چیزی موجود در خارج یا در ذمه فروشنده یا دیگری باشد، نه بهره و منفعت جنس. (اگرچه جایز بودن آن خالی از قوت نیست)

۲. تعیین مقدار یا تعداد کالا فقط با مشاهده کافی نیست، مگر اجناسی که معمولاً با مشاهده معامله می‌شود. (مقدار کالا با وزن یا پیمانه یا شماره و مانند این‌ها معلوم باشد)

۳. شناخت جنس و کالای مورد مبادله و اوصافی که موجب تفاوت قیمت می‌شود.

۴. جنس مورد معامله، ملک موجود باشد. بنابراین فروش آب و گیاه و زمین بایر قبل از حیات (آباد کردن) و احیای آن صحیح نیست.

۵. فروشنده قدرت بر تسلیم کالا به مشتری را داشته باشد، بنابراین فروختن پرندگان در هوا و ماهیان در آب صحیح نیست، مگر اینکه خود مشتری قادر به گرفتن آن باشد.

مسأله ۱: اگر یکی از شرط‌هایی که گفته شد در معامله نباشد معامله باطل است، ولی اگر خریدار و فروشنده راضی باشند که در مال یکدیگر تصرف کنند، تصرف آنها اشکال ندارد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۹۳)

مسأله ۲: معامله چیزی که وقف شده باطل است. ولی اگر به‌طوری خراب شود که نتواند استفاده‌ای را که مال برای آن‌ها وقف شده از آن ببرند مثلاً حصیر مسجد به‌طوری پاره شود که نتوانند روی آن نماز بخوانند، فروش آن اشکال ندارد و در صورتی که ممکن باشد پول آن را در همان مسجد به مصرفی برسانند که به مقصود وقف کننده، نزدیک‌تر باشد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۹۴)

مسأله ۳: خرید و فروش ملکی که آن را به دیگری اجاره داده‌اند اشکال ندارد. ولی استفاده آن ملک در مدت اجاره مال مستأجر است و اگر خریدار نداند که آن ملک را اجاره داده‌اند یا به گمان این‌که مدت اجاره کم است ملک را خریده باشد، پس از اطلاع می‌تواند معامله خودش را به‌هم بزند. امام خمینی، توضیح المسائل، مسأله ۲۰۹۶)

د: اختیار فسخ و برهم‌زدن معامله (خيارات) (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)

همان‌طور که گفته شد معامله و پیمان، قراردادی لازم‌الاجراست، ولی در موارد زیر می‌توان آن را فسخ کرده و برهم زد:

۱. فسخ در مجلس

هرگاه معامله‌ای انجام شد تا وقتی که خریدار و فروشنده از هم جدا نشده‌اند، می‌توانند در همان جلسه معامله را فسخ کنند.

۲. فسخ در مورد حیوان

در مورد خرید و فروش حیوان، مشتری تا سه روز از هنگام معامله حق فسخ دارد.

۳. شرط فسخ

چنانچه در ضمن معامله، برای فروشنده یا مشتری یا هر دو یا فرد سوم، حق فسخ شرط کنند، طبق شرط می‌توان معامله را برهم زد.

۴. فسخ در مورد غبن

چنانچه بعد از معامله، ثابت شود که یکی از دو طرف در اثر ندانستن قیمت کالا مغبون (زیان‌دیده) گشته و زیان، دیده است، شخص مغبون می‌تواند یا معامله را برهم بزند و یا به قیمتی که معامله کرده رضایت دهد؛ ولی حق مطالبه تفاوت قیمت را از طرف ندارد، و اگر طرف، حاضر به پرداخت تفاوت قیمت شود، حق فسخ زیان‌دیده ساقط نمی‌گردد؛ البته با رضایت طرفین جایز است.

۵. فسخ به علت تأخیر

اگر مشتری با پرداخت مقداری بیعانه کالایی را بخرد و نزد فروشنده بگذارد تا بقیه پول را بیاورد و کالا را دریافت دارد، این معامله تا سه روز لازم‌الاجراست؛ و اگر تا سه روز مشتری مراجعه نکرد، فروشنده حق دارد معامله را فسخ کند و دریافت بیعانه تأثیری ندارد.

۶. فسخ به علت رؤیت کالا

هرگاه مشتری کالایی را با شنیدن وصف آن بدون رؤیت بخرد، و آن‌گاه آن را ناقص‌تر از آنچه شنیده ببیند، حق فسخ دارد؛ هم‌چنین اگر آن را قبلاً دیده (یا تصویری از آن را در کاتالوگ) مشاهده کند و پس از خرید، غیر آن کالایی باشد که قبلاً دیده (یا در کاتالوگ ارائه شده) حق فسخ دارد.

۷. فسخ به علت عیب

هرگاه مشتری بعد از خرید، عیبی در کالا بیابد که قبل از عقد بوده و یا بعد از عقد و قبل از تحویل گرفتن پیدا شده می‌تواند معامله را فسخ کند و یا به جبران آن از قیمت آن کم کند.

۸. خیار تَدلیس

فروشنده یا خریدار مال خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد و طوری کند که قیمت مال در نظر مردم زیاد شود.

۹. خیار تخلف شرط

فروشنده یا خریدار شرط کند که کاری انجام دهد، یا شرط کند که مالی را که می‌دهد طور مخصوصی باشد و به آن شرط عمل نکند که در این صورت، دیگری می‌تواند معامله را برهم بزند.

۱۰. خیار شرکت

اگر معلوم شود مقداری از جنسی که فروخته‌اند مال دیگری است که اگر صاحب آن به معامله راضی نشود، خریدار می‌تواند معامله را برهم بزند یا پول آن مقدار را از فروشنده بگیرد و نیز اگر معلوم شود مقداری از چیزی را که خریده عوض داده، مال دیگری است و صاحب آن راضی نشود، می‌تواند معامله را برهم بزند یا عوض آن مقدار را از فروشنده بگیرد.

۱۱. خیار تعدّر تسلیم

اگر فروشنده نتواند جنس را که فروخته تحویل دهد، مثلاً اسبی را که فروخته فرار نماید، در این صورت مشتری می‌تواند معامله را برهم بزند.

مباحث تکمیلی

مسائل مطروحه ذیل از رساله توضیح المسائل حضرت امام خمینی انتخاب شده است.

❖ اگر خریدار قیمت جنس را نداند، یا در موقع معامله غفلت کند و جنس را گران‌تر از قیمت معمولی آن بخرد، چنان‌چه به قدری گران خریده که مردم او را مغبون می‌دانند و به کمی و زیادی آن اهمیت می‌دهند، می‌تواند معامله را برهم بزند و نیز اگر فروشنده قیمت جنس را نداند، یا موقع معامله غفلت کند و جنس را ارزان‌تر از قیمت آن بفروشد در صورتی که مردم به مقداری که ارزان فروخته اهمیت بدهند و او را مغبون بدانند، می‌تواند معامله را برهم زند. (مسأله ۲۱۲۵)

❖ اگر چای اعلا را با چای پست مخلوط کند و به اسم چای اعلا بفروشد، مشتری می‌تواند معامله را برهم بزند. (مسأله ۲۱۲۸)

❖ اگر خریدار بفهمد مالی را که گرفته عیب دارد مثلاً حیوانی را بخرد و بفهمد که یک چشم آن کور است، چنان‌چه آن عیب پیش از معامله در آن بوده و نمی‌دانسته، می‌تواند معامله را برهم بزند یا فرق قیمت سالم و معیوب آن را معین کند و به نسبت تفاوت قیمت سالم و معیوب، از پولی که به فروشنده داده پس بگیرد، مثلاً مالی را که به چهار تومان خریده، اگر بفهمد معیوب است، در صورتی که قیمت سالم آن هشت تومان و قیمت معیوب آن دو تومان باشد، چون فرق قیمت سالم و معیوب یک‌چهارم می‌باشد، می‌تواند یک‌چهارم پولی را که داده یعنی یک تومان از فروشنده بگیرد. (مسأله ۲۱۲۹)

❖ اگر فروشنده بفهمد در عوضی که گرفته عیبی هست، چنانچه آن عیب پیش از معامله در عوض بوده و او نمی‌دانسته، می‌تواند معامله را برهم بزند، یا تفاوت قیمت سالم و معیوب را به دستوری که در مسأله پیش گفته شد، بگیرد. (مسأله ۲۱۳۰)

❖ اگر بعد از معامله و پیش از تحویل گرفتن مال، عیبی در آن پیدا شود، خریدار می‌تواند معامله را برهم بزند و نیز اگر در عوض مال بعد از معامله و پیش از تحویل گرفتن عیبی پیدا شود، فروشنده می‌تواند معامله را برهم بزند، ولی اگر بخواهند تفاوت قیمت بگیرند اشکال دارد. (مسأله ۲۱۳۱)

❖ اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد، و فوراً معامله را به هم نزد، دیگر حق به هم زدن معامله را ندارد. (مسأله ۲۱۳۲)

❖ هرگاه بعد از خریدن جنس، عیب آن را بفهمد، اگرچه فروشنده حاضر نباشد، می‌تواند معامله را برهم بزند. (مسأله ۲۱۳۳)

❖ در چهار صورت اگر خریدار بفهمد مال عیبی دارد نمی‌تواند معامله را به هم بزند، یا تفاوت قیمت بگیرد.

اول: آنکه موقع خریدن، عیب مال را بداند.

دوم: به عیب مال راضی شود.

سوم: در وقت معامله بگوید: اگر مال عیبی داشته باشد، پس نمی‌دهم و تفاوت قیمت هم نمی‌گیرم.

چهارم: فروشنده در وقت معامله بگوید: این مال را با هر عیبی که دارد می‌فروشم، ولی اگر عیبی را معین کند و بگوید مال را با این عیب می‌فروشم و معلوم شود عیب دیگری هم دارد، خریدار می‌تواند برای عیبی که فروشنده معین نکرده است مال را پس بدهد یا تفاوت بگیرد. (مسأله ۲۱۳۴)

❖ در سه صورت اگر خریدار بفهمد مال عیبی دارد، نمی‌تواند معامله را به هم بزند ولی می‌تواند تفاوت قیمت بگیرد:

اول: آن که بعد از معامله تغییری در مال بدهد که مردم بگویند به طوری که خریده‌ای و تحویل داده شد، باقی نمانده است.

دوم: بعد از معامله بفهمد مال عیب دارد و فقط حق برگرداندن آن را ساقط کند.

سوم: بعد از تحویل گرفتن مال، عیب دیگری در آن پیدا شود. ولی اگر حیوان معیوبی را بخرد و پس از گذشتن سه روز، عیب دیگری پیدا کند اگرچه آن را تحویل گرفته باشد، باز هم می‌تواند آن را پس دهد، و نیز اگر فقط خریدار تا مدتی حق به هم زدن معامله را داشته باشد و در آن مدت، مال عیب دیگری پیدا کند، اگرچه آن را تحویل گرفته باشد، می‌تواند آن را به هم بزند. (مسأله ۲۱۳۵)

❖ اگر انسان مالی را داشته باشد که خودش آن را ندیده و دیگری خصوصیات آن را برای او گفته باشد، چنانچه او همان خصوصیات را به مشتری بگوید و آن را بفروشد و بعد از فروش بفهمد که بهتر از آن بوده می‌تواند معامله را به هم بزند. (مسأله ۲۱۳۶)

مسائل متفرقه از رساله توضیح المسائل حضرت امام خمینی (ره)

❖ اگر فروشنده قیمت خرید جنس را به مشتری بگوید باید تمام چیزهایی را که به واسطه آنها قیمت مال کم یا زیاد می‌شود بگوید اگرچه به همان قیمت یا کمتر از آن بفروشد، مثلاً باید بگوید که نقد خریده است یا نسیه. (مسأله ۲۱۳۷)

❖ اگر انسان جنسی را به کسی بدهد و قیمت آن را معین کند و بگوید این جنس را به این قیمت بفروش و هرچه زیادتر فروختی مال خودت باشد، هرچه زیادتر از آن قیمت بفروشد مال دلال است و نیز اگر بگوید این جنس را به این قیمت به تو فروختم و او بگوید قبول کردم و یا به قصد فروختن، جنس را به او بدهد و او هم به قصد خریدن بگیرد، هرچه زیادتر از آن قیمت بفروشد، مال خود اوست. (مسأله ۲۱۳۸)

❖ اگر مشتری به بزّاز بگوید پارچه‌ای می‌خواهم که رنگ آن نرود و بزّاز پارچه‌ای بفروشد که رنگ آن برود، مشتری می‌تواند معامله را برهم بزند. (مسأله ۲۱۴۰)

❖ قسم خوردن در معامله اگر راست باشد مکروه است و اگر دروغ باشد حرام است. (مسأله ۲۱۴۱)

اِقَالَه (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)

اِقَالَه عبارت است از فسخ عقد از طرفین و این در همه عقود و قراردادها جز عقد ازدواج جاری است. اِقَالَه با زیاد کردن قیمت طی شده یا کم کردن آن جایز نیست، تلف شدن کالا مانع از اِقَالَه نخواهد بود و در صورت تلف شدن، مثل یا قیمت آن بازگردانده می‌شود.

یکی از مستحبات، اِقَالَه است. پیامبر اعظم فرمودند: «هرکس معامله شخص پشیمان را فسخ کند، خداوند روز قیامت از گناهان او بگذرد».

اِقَالَه در زمانی است که فروشنده یا خریدار از معامله خود پشیمان هستند و حقّ خیار هم ندارند.

در برخی از فروشگاه‌ها تابلویی نصب شده با این مضمون که: جنس فروخته شده پس گرفته می‌شود و این همان عمل به فرمایش رسول الله است که بعضی از بازاریان متدین به آن پایبند هستند.

گران‌فروشی

حضرت امام خمینی: اگر گران‌فروشی به حدّ اجحاف به مشتری برسد و یا خلاف مقررات دولت اسلامی باشد، جایز نیست. (استفتاءات، ج ۲، ص ۶۲)

لازم به ذکر است کسبه محترم باید در امور صنفی مانند قیمت، نرخ‌نامه، نصب برچسب قیمت، بیمه، مالیات و... از قوانین و مقررات به‌ویژه قانون نظام صنفی تبعیت کنند و به این نکته توجه

نمایند که به فرموده حضرت امام خمینی (ع) و مقام معظم رهبری (مدظله) عدم رعایت قوانین و مقررات جمهوری اسلامی جایز نیست.

بخش دوم- سایر عقود

۱- صلح:

صلح عبارت است از راضی شدن و سازش دو نفر که چیزی یا منفعتی را به ملک یکدیگر درآورند یا دین یا حق و غیره را از گردن یکدیگر ساقط نمایند.

احکام صلح (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱)

❖ صلح، خود عقدی مستقل است و احکام سایر عقود (و قراردادهای) که نتیجه یکسان با صلح دارند به آن مترتب نمی‌شوند.

❖ به طور کلی صلح نیاز به پیشنهاد (ایجاب) و پذیرش (قبول) دارد، حتی در آنجا که نتیجه‌اش ابراء (اسقاط حق) باشد هم ایجاب و قبول لازم است بنا بر اقوی.

❖ قرارداد صلح با هر لفظی که نمایانگر سازش بر امری است انجام می‌گیرد.

❖ قرارداد صلح لازم‌الاجراست و جز با اقاله (فسخ عقد از دو طرف) یا داشتن اختیار فسخ، از بین نمی‌رود.

❖ تمام خیارات در صلح جاری است جز خیار مجلس، خیار حیوان و خیار تأخیر که مخصوص بیع (خرید و فروش) است.

❖ صلح نسبت به حقوقی که قابل نقل و اسقاط است صحیح می‌باشد.

❖ صلح‌کننده باید بالغ، عاقل و مختار بوده، قصد صلح داشته باشد.

مسئله ۱: اگر انسان مقدار بدهی خود را بداند و طلبکار او نداند، چنانچه طلبکار، طلب خود را به کمتر از مقداری که هست صلح کند، مثلاً پنجاه تومان طلبکار باشد و طلب خود را به ده تومان صلح نماید، زبانی برای بدهکار حلال نیست مگر آن که مقدار بدهی خود را به او بگوید و او را راضی کند یا طوری باشد که اگر مقدار طلب خود را می‌دانست، باز هم به آن مقدار صلح می‌کرد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسئله ۲۱۶۵)

مسئله ۲: اگر از کسی طلبی دارد که باید بعد از مدتی بگیرد، چنانچه طلب خود را به مقدار کمتری صلح کند و مقصودش این باشد که از مقداری از طلب خود گذشت کند و بقیه را نقد بگیرد، اشکال ندارد. (امام خمینی، توضیح المسائل، مسئله ۲۱۶۸)

مسئله ۳: اگر چیزی را که به صلح گرفته معیوب باشد می‌تواند صلح را به هم بزند، ولی نمی‌تواند تفاوت قیمت صحیح و معیوب را بگیرد. (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل، مسئله ۲۱۷۱)

مسئله ۴: هرگاه مال خود را به کسی صلح نماید و به او شرط کند که اگر بعد از مرگ وارثی نداشتیم باید چیزی را که به تو صلح کردم وقف کنی و او هم این شرط را قبول کند، باید به شرط عمل نماید. (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل، مسئله ۲۱۷۲)

۲- ودیعه (سپرده)

ودیعه عقدی است که بیان‌گر جانشین ساختن دیگری در حفظ و نگهداری مال است (مال را به صورت امانت به دیگری بسپارد) و نیاز به ایجاب و قبول (پیشنهاد و پذیرش) یا هر لفظی که بیان‌گر آن باشد، دارد.

احکام ودیعه (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

❖ عقد و قرارداد ودیعه از هر دو طرف جایز است، بنابراین هر دو طرف در هر موقع می‌توانند آن را فسخ کنند.

❖ امانت‌دار واجب است که سپرده را طبق معمول نگهداری کند و آن را در جای مناسب و محفوظ نگهدارد و اگر این چنین در حفظ آن بکوشد، در صورت تلف شدن در دست امانت‌دار، ضامن نخواهد بود.

❖ اگر ظالمی در صدد گرفتن آن امانت برآید و دفع ظالم نیاز به پرداخت قسمتی از آن به وی یا دیگری باشد واجب است پرداخت کند، و در صورت اهمال و ربوده شدن همه آن، نسبت به مقدار زائد بر آنچه لازم بود برای دفع ستمگر بپردازد، ضامن است.

❖ با مرگ هر یک از امانت‌گذار و امانت‌دار یا دیوانه شدن هر کدام، ودیعه باطل می‌گردد.

❖ واجب است که امانت را به هنگام مطالبه در اولین وقت امکان‌رده نمود، هر چند که امانت‌گذار کافر حربی بوده و گرفتن مالش مباح باشد، بنا بر احتیاط واجب آنچه بر امانت‌دار واجب است آزاد گذاشتن آن برای مالک است نه انتقال دادن و تحویل دادن آن به مالک.

❖ همچنین اگر بیم آن برود که امانت تلف شود یا به سرقت برود یا بسوزد و مانند آن، بر امانت‌دار واجب است آن را به صاحبش بازگرداند.

❖ اگر مالی در دست شخص قرار گیرد، نه به طور تعدّی و زور بلکه یا قهراً یا از سوی مالک بدون آن که آن‌دو اطلاع داشته باشند، آن مال در دست وی امانت شرعی است و باید آن را نگهداری کند تا در اولین فرصت به صاحبش برساند، هر چند که صاحب آن را مطالبه نکند و البته در صورت تلف شدن وی ضامن نیست مگر اینکه کوتاهی یا تعدّی کرده باشد و حکم امانت شرعی مانند امانت مالکی است.

تذکر: اشیاء جامانده در مغازه

اگر شخصی برای پس گرفتن امانتی چند سال مراجعه نکند تکلیف چیست؟

پاسخ حجة الاسلام والمسلمین فلاح‌زاده:

بسیاری از تعمیرکارها همین را می‌پرسند و می‌گویند که وسیله‌ای را آورده‌اند که تعمیر کنیم و دیگر نیامده‌اند. ما پیشنهاد می‌دهیم که به افراد رسید، بدهید و شماره تلفن هم بگیرید. البته این کار واجب نیست ولی مستحب است و کار خوبی است. برای اینکه اگر صاحب مراجعه نکرد و خدای نکرده فوت کرد بتوانید او را پیدا کنید. حالا ممکن است که شما امانتی را گرفته‌اید و صاحب مراجعه نکرد و امکان پیدا کردن وی هم نبود ولی اگر شماره تلفن هم نداشتید می‌توانید پرس‌وجو کنید تا فرد مورد نظر را پیدا کنید. اگر امکان

این هم نبود و مشقت داشت و باید زندگیتان را رها کنید و به دنبال فرد مورد نظر بگردید، اسلام چنین تکلیفی را هم واجب نکرده است. اگر امکان دسترسی نیست و صاحبش هم مراجعه نکرد، آن چه که امانت دست شما مانده است مجهول المالک می شود و اختیارش به دست حاکم شرع یعنی ولی فقیه است. شما باید آن را به رهبری علیه السلام یا مرجع تقلیدتان برگردانید یا اجازه بگیرید و آن را به فرد فقیری بدهید. این مسأله را تاکسیرانها هم عنوان می کنند. مسافری که وسایلشان در ماشین جامانده است حکمش همین است یا صاحب آن را پیدا کند یا تحویل دهد. اگر این کار امکان نداشت اجازه بگیرد و به فقیر بدهد.

www.ahkam.tv3.ir

۳- احکام عاریه (توضیح المسائل حضرت امام خمینی)

عاریه آن است که انسان مال خود را به دیگری بدهد که از آن استفاده کند و در عوض، چیزی هم از او نگیرد. (مسأله ۲۳۴۴)

❖ چیزی را که منفعتش مال انسان است مثلاً آن را اجاره کرده می تواند عاریه بدهد ولی اگر در اجاره شرط کرده باشند که خودش از آن استفاده کند، نمی تواند آن را به دیگری عاریه دهد. (مسأله ۲۳۴۷)

❖ اگر در نگهداری چیزی که عاریه کرده کوتاهی نکند و در استفاده از آن هم زیاده روی ننماید و اتفاقاً آن چیز تلف شود، ضامن نیست ولی چنان چه شرط کنند که اگر تلف شود عاریه کننده ضامن باشد، یا چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره باشد، باید عوض آن را بدهد. (مسأله ۲۳۴۹)

❖ اگر طلا و نقره را عاریه نماید و شرط کند که اگر تلف شود ضامن نباشد، چنان چه تلف شود ضامن نیست. (مسأله ۲۳۵۰)

❖ اگر بداند که مالی را که عاریه کرده غصبی است، باید آن را به صاحبش برساند و نمی تواند به عاریه دهنده بدهد. (مسأله ۲۳۶۰)

۴- قرض الحسنه (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

قرض، قراردادی است که به موجب آن شخص مالی را از دیگری با ضمانت، مالک می گردد، و پرداخت همان مال و یا مثل و یا قیمت آن را به عهده می گیرد.

قرض کردن

قرض گرفتن در صورت عدم نیاز، مکروه است و در صورت احتیاج، کراهت آن کاهش می یابد و هر چه میزان نیاز، کمتر باشد به همان نسبت کراهت شدت می گیرد. البته گاهی گرفتن قرض واجب می شود آنجا که امر واجبی بسته به گرفتن آن باشد مانند حفظ جان و آبرو و مانند آن و بنا بر احتیاط واجب کسی که قادر به پرداخت قرض نیست و امید به توانایی پس دادن آن ندارد، قرض نگیرد مگر به هنگام ضرورت و تنگنا و یا اینکه قرض دهنده از حال وی مطلع باشد.

اهمیت قرض دادن

قرض دادن به فرد با ایمان از مستحبات مؤکد است، مخصوصاً به کسانی که احتیاج دارند. پیامبر اکرم در این باره فرموده‌اند:

«کسی که به برادر مسلمان خود قرض دهد، در برابر هر دره‌می که قرض داده، هم‌وزن کوه احد از کوه‌های رضا و خوشنودی الهی و هم‌وزن کوه سینا، حسنات خواهد داشت و اگر برای وصول آن، مدارا به خرج دهد از پل صراط همچون برق جهنده بدون حساب و عذاب خواهد گذشت و کسی که برادر مسلمانش از وضع خود پیش او شکایت برد و به او قرض ندهد در روزی که نیکوکاران را پاداش می‌دهند، او را از بهشت محروم خواهند ساخت.»

قرارداد قرض (رساله نوین، ج ۲)

❖ قرض، قراردادی است که احتیاج به پیشنهاد (ایجاب) و پذیرش (قبول) دارد و لازم نیست که این قرارداد عربی باشد، بلکه با لفظ و هر لغتی که این معنی را برساند برگزار می‌شود. آنچه که در دو طرف این قرارداد اعتبار دارد در قرض‌دهنده و قرض‌گیرنده نیز معتبر است. افزون بر این که بنا بر احوط، مال باید عین باشد (نه دین) و متعلق به قرض‌دهنده بوده و مقدار آن معلوم باشد.

❖ بنابر بر اقوی قرض دادن، قراردادی لازم است و قرض‌دهنده و قرض‌گیرنده نمی‌توانند آن را فسخ کنند.

❖ شرط پرداخت اضافه چه عین باشد و چه منفعت یا غیره جایز نیست.

احکام قرض (امام خمینی (ره)، ترجمه تحریرالوسیله، ج ۲)

۱. در صورتی که بدون پیش‌شرط پرداخت اضافی، قرض‌کننده خود مقداری اضافی به قرض‌دهنده بپردازد مانعی ندارد، بلکه مستحب است که قرض‌کننده در برابر احسان و رفع شدن نیازش به وسیله قرض‌دهنده یا تشویق وی به قرض دادن، مقداری به عنوان هدیه به وی بپردازد و البته برای قرض‌دهنده دریافت چنین هدیه‌ای مکروه است و مستحب است که هدیه یا مقدار اضافی را جزو بدهی قرض‌دهنده به حساب آورد؛ یعنی به همان مقدار از طلبش کم کند.

۱. قرض‌دهنده می‌تواند برای دادن قرض، چیزی را به عنوان رهن بگیرد یا ضامن یا کفیل بخواهد، و همچنین شرایط دیگری که برای قرض‌دهنده سودآور نیست، ولی به مصلحتش باشد. (البته نمی‌تواند از رهن استفاده کند)

۲. موضوع قرض باید عین (پول یا کالا) و قابل ملکیت باشد، بنابراین قرض دادن طلب یا منفعت و هم-چنین مشروبات الکلی که نمی‌توان آن را مالک شد، صحیح نیست.

۳. موضوع قرض باید معین باشد و بنابراین قرض دادن چیز مبهم مانند یکی از دو چیز، صحیح نیست. هم‌چنین باید مقدار (پیمانانه-وزن-عدد) نیز مشخص باشد.

۴. تا وقتی مال پرداخت نشود و طرف دریافت نکند، قرض صورت نمی‌گیرد.

۵. اگر در قرض، مدت شرط شود، این شرط صحیح است و عمل به آن لازم است و قرض‌دهنده نمی‌تواند قبل از رسید موعده مقرر، طلب خود را مطالبه کند.

وام و دین

وام (دین) عبارت است از مال کلی ثابت شخصی در ذمه شخص دیگر به سببی. (قرضی که به عهده دیگری است)

به کسی که ذمه‌اش مشغول به آن است: مدیون (یا بدهکار) و به طرف مقابل، داین (یا بستانکار) گفته می‌شود و سبب آن یا قرض گرفتن یا امور دیگر است، خواه اختیاری باشد خواه قهری.

احکام دین (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

❖ وام (دین) یا حال (و بدون تاریخ است) و شخص بستانکار می‌تواند آن را مطالبه کند و بر شخص بدهکار است که در صورت تمکن و باز بودن دست، بدهی خود را هر وقت شده بپردازد و اما چنانچه وام دارای مدت و تاریخ پرداخت است، بستانکار تا قبل از فرا رسیدن آن تاریخ، حق مطالبه ندارد.

❖ در صورتی که بدهکار از پرداخت بدهی خود امتناع ورزد، حاکم شرع او را وادار به پرداخت می‌کند.

❖ وام و بدهی مدت‌دار با مرگ بدهکار قبل از فرا رسیدن تاریخش، حال می‌شود و با مطالبه طلبکار باید فوراً پرداخت شود، اما با مرگ بستانکار حال نمی‌شود و قبل از سررسید بدهی، پرداخت آن لازم نیست.

❖ بنابر اقوی معامله وام با وام در صورتی که هر دو تاریخ‌دار باشند، جایز نیست هرچند که تاریخ آن دو سر رسیده باشد و بنا بر احوط، معامله وام با وام مدت‌دار نیز جایز نیست.

❖ وام مدت‌دار را می‌توان با رضایت طرفین با کم کردن مقداری از آن، تاریخ پرداختش را جلو انداخت، اما وام بدون تاریخ را نمی‌توان این‌چنین کرد و نیز نمی‌توان با افزودن مبلغی، مدت پرداخت آن را طولانی کرد.

❖ بر بدهکار واجب است که به هنگام سررسید مهلت پرداخت بدهی و مطالبه بستانکار برای پرداخت بدهی خود به هر وسیله‌ای شده بکوشد هرچند با فروش اموالش باشد یا حتی با کسب مناسب به حالش بنابر احوط. (یا کار کردن)

البته فروش خانه مسکونی و لباس مورد نیاز ولو لباس زینتی باشد و هم‌چنین مرکب سواری در صورتی که اهل سوار شدن بوده و به آن احتیاج داشته باشد و نیز لوازم خانه بر حسب حال و موقعیت خانوادگی‌اش مورد استثناء است و بعید نیست که کتاب‌های علمی برای اهل مطالعه به مقدار نیاز و به حسب حال و مرتبه علمی وی نیز مورد استثناء باشد.

❖ چنانچه با گرفتن و مطالبه بدهی از بدهکار تنگدست، او به عسرت (سختی) و فلاکت بیفتد، حرام است بر بستانکار که بدهی خود را مطالبه کند، بلکه واجب است که تا به هنگام باز شدن دست بدهکار به وی مهلت بدهد؛ و اگر بدهکار تنگدست باشد تا وضعیت مال او مناسب نشده باید به او مهلت داد.

۵- رهن

رهن، قراردادی است شرعی برای گرفتن وثیقه از بدهکار در برابر بدهی و آن نیاز به ایجاب و قبول (پیشنهاد و پذیرش) دارد که نشان‌گر مقصود باشد و لازم نیست که به عربی، قرارداد منعقد شود بلکه ظاهر این است که با داد و ستد (معاطات) نیز انجام می‌پذیرد.

شرایط صحت رهن (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

❖ گذشته از شرایط عمومی طرفین قراردادها مانند بلوغ، عقل، قصد، اختیار و ممنوع نبودن از تصرف در مال، در ابتدا باید رهن‌گیرنده از رهن‌دهنده گروهی دریافت کند و لازم نیست که این قبض ادامه داشته باشد. پس اگر بعداً با اجازه رهن‌گیرنده در اختیار رهن‌دهنده قرار گیرد اشکالی ندارد. هم‌چنین شرط است که گروهی عین، مال رهن‌دهنده باشد، فروش آن صحیح و دریافت آن امکان داشته باشد.

❖ لازم نیست که رهن و گروهی از طرف بدهکار پرداخت شود و بنابراین جایز است که شخص در برابر بدهی دیگری، مالش را برای رضای خدا به رهن بگذارد هرچند که بدون اجازه بدهکار باشد؛ هم-چنین بدهکار می‌تواند چیزی را عاریه کند تا گروهی بدهیش قرار دهد.

❖ مال گروهی باید معتین باشد نه مبهم.

❖ بدهی‌ای که در برابرش رهن گرفته می‌شود باید ثابت در ذمه باشد، به این‌گونه که اسباب دین مانند قرض، سلف یا خرید و غیره تحقق یافته باشد و این دین فرق نمی‌کند که بدون تاریخ باشد یا با تاریخ سررسید.

❖ رهن از سوی گروه‌گذارنده لازم‌الاجراست و از سوی گروه‌گیرنده جایز.

❖ گروه‌گذار نمی‌تواند در رهن تصرف کند مگر با اجازه گروه‌گیرنده، آری بعید نیست در جایی که به نفع رهن است جایز باشد، در صورتی که از دست گروه‌گیرنده خارج نشود، مانند آبیاری درختان و مانند آن. بنابراین اگر در آن تصرفی کند بدون این‌که آن مال را به دیگری منتقل نماید گناه کرده ولی اثر بر آن مترتب نیست مگر آن‌که آن را تلف کند، که در این صورت ملزم به پرداخت قیمت آن می‌شود و قیمت پرداخت شده به جای عین تلف شده رهن می‌شود. و اگر تصرف با فروختن یا اجاره و سایر تصرفات انتقال‌دهنده‌های ملک باشد، بستگی به اجازه رهن‌گیرنده دارند اگر وی اجازه دهد در صورت فروش، رهن باطل می‌شود به خلاف اجاره و امثال آن.

❖ رهن، امانت در دست رهن‌گیرنده است، و در صورت تلف شدن یا معیوب شدن، چنان‌که تعدی یا کوتاهی نسبت به آن نکرده باشد، ضامن نیست؛ و در صورتی که بدهی، پرداخت یا تسویه حساب شود، گروهی هم‌چنان به صورت امانت در دست گروه‌گیرنده می‌ماند و واجب نیست که آن را به مالک تسلیم کند مگر با مطالبه وی.

❖ رهن با مرگ رهن‌دهنده یا رهن‌گیرنده باطل نمی‌شود بلکه مال گروهی به ورثه رهن‌دهنده منتقل می‌شود، و همچنین، به ورثه رهن‌گیرنده انتقال می‌یابد و اگر گروه‌گذار و یا ورثه او از امین شمردن ورثه گروه‌گیرنده خودداری کنند، می‌توانند گروهی را پیش شخص ثالث و یا کسی که حاکم شرع تعیین می‌کند به امانت بگذارند.

۶- جُعَاله (امام خمینی(ره)، توضیح المسائل)

جُعَاله آن است که انسان قرار بگذارد در مقابل کاری که برای او انجام می‌دهند مال معینی بدهد، مثلاً بگوید هر کس گمشده مرا پیدا کند، ده تومان به او می‌دهم. (مسأله ۲۲۱۸)

❖ کاری را که جاعل (کسی که قرار می‌گذارد) می‌گوید برای آن انجام دهند، باید حرام نباشد و نیز باید بی‌فایده نباشد که غرض (هدف) عقلایی به آن تعلق نگرفته باشد، پس اگر بگوید هر کس شراب بخورد یا در شب به جای تاریکی برود ده تومان به او می‌دهم، جعاله صحیح نیست. (مسأله ۲۲۲۰)

۷- مُضَارِبَه

مضاربه که به آن «قراض» نیز گفته می‌شود، قراردادی است میان دو طرف که بر مبنای آن یکی عهده‌دار سرمایه و دیگری عهده‌دار کار برای تجارت می‌شود و سود آن میان آن دو تقسیم می‌شود.

پیمان مضاربه (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

❖ مضاربه مانند سایر پیمان‌ها، قراردادی است که نیاز به بیان و گفتار و عملی که حاکی از ایجاب و قبول آن از جانب طرفین باشد، دارد و طرفین باید دارای بلوغ، خرد و اختیار باشند و سرمایه‌گذار پولش آزاد بوده، ممنوعیت شرعی از تصرف نداشته باشد و تاجر، قدرت تجارت با سرمایه را داشته باشد؛ هم‌چنین باید مقدار سرمایه مشخص باشد و سود به صورت مشاع و عدد کسری مثلاً $\frac{۱}{۲}$ و $\frac{۱}{۳}$ یا $\frac{۱}{۴}$ و $\frac{۱}{۵}$ تعیین گردد.

❖ این معامله (مضاربه) در تجارت است؛ بنابراین اگر کسی به کشاورزی پولی بدهد تا آن را به مصرف زراعت برساند و محصول میان آن دو تقسیم شود و یا اینکه پول را به صنعت‌گر بدهد تا آن را در حرفه‌اش مصرف کند و استفاده‌اش را میان هم تقسیم کنند، صحیح نیست و عمل مضاربه انجام نشده است. (این نوع معاملات را باید از طریق مزارعه و مساقات و شرکت انجام دهند)

❖ چنانچه کسی تور ماهی‌گیری به صیادی بدهد (تا با آن به صید ماهی پردازد) و ماهی‌های صید شده میان آن دو به نسبت تقسیم گردد، مضاربه نیست بلکه معامله‌ای فاسد است و آنچه که صید شده به مقداری که برای خود در نظر گرفته بود از آن صیاد است و آن سهمی که برای صاحب تور در نظر گرفته، مالکیتش مورد اشکال است و آنچه صید شده به حالت اباحه باقی می‌ماند و تنها اجرت معمولی به صاحب (ابزار) تعلق می‌گیرد. (این نوع معامله از طریق اجاره می‌تواند صحیح باشد)

❖ هم‌چنین اگر کسی به دیگری پولی بدهد تا درخت خرما یا گوسفند خریداری کند و محصول و نتیجه آن میان آن دو تقسیم شود، مضاربه نیست بلکه معامله‌ای فاسد است و ثمره و نتیجه از آن صاحب پول است و او باید به میزان عملی که انجام شده به عامل اجرت‌المثل دهد. (مبلغی که در عرف برای انجام کاری پرداخت می‌شود)

- ❖ مضاربه با مال مُشاع مانند مال مَفروز صحیح است، مثلاً اگر دو نفر مبلغی به صورت مشاع داشته باشند، یکی از آن دو می‌تواند سهم خود را مثلاً $\frac{1}{3}$ است به مضاربه بگذارد.
- ❖ یک سرمایه‌گذار می‌تواند با چند عامل که به طور مشترک کار می‌کنند در مورد یک مال مضاربه کند، خواه با سهم مساوی از سود یا با تفاوت، هرچند که در عمل یکسان باشند، همچنین چند سرمایه‌گذار می‌توانند با یک عامل به مضاربه بپردازند.
- ❖ مضاربه پیمانی است جایز، به این معنی که هر یک از دو طرف می‌توانند آن را قبل از شروع به کار و بعد از شروع، قبل از به‌دست آمدن سود و یا بعد از آن، فسخ کند.
- ❖ مضاربه با مرگ یکی از طرفین باطل می‌گردد.

عامل مضاربه

۱. عامل، امین محسوب می‌شود و در صورت تلف شدن یا معیوب شدن مالی که در دست اوست ضامن نخواهد بود، مگر این‌که در مورد آن زیاده‌روی یا کوتاهی کرده باشد.
۲. در صورت زیان و خسارت در تجارت، عامل ضامن نیست، بلکه زیان بر عهده صاحب مال خواهد بود.
۳. عامل، بعد از قرارداد مضاربه، باید به تعهدات خود عمل کند.
۴. در صورتی که قرارداد مضاربه مطلق (و بدون شرط) باشد، عامل هر طوری که مصلحت بداند، می‌تواند تجارت کند.
۵. عامل نمی‌تواند بدون اجازه صاحب مال برای تجارت به شهر یا کشور دیگر مسافرت نماید، مگر آنکه مقتضای قرارداد باشد.
۶. در صورت اجازه صاحب مال، عامل می‌تواند به اندازه معمول برای مخارج تهیه گذرنامه، رفت و برگشت و اقامت از سرمایه استفاده کند و اگر برای گردش یا خرید و معامله شخصی و مانند آن بخواهد بیشتر بماند، به حساب خودش خواهد بود.
۷. چنان‌چه عامل برای دو نفر یا بیشتر یا برای خود و شخص ثالث تجارت می‌کند، هزینه سفر تقسیم خواهد شد.
۸. عامل نمی‌تواند بدون اجازه صاحب مال، دیگری را برای تجارت وکیل قرار دهد؛ مگر در بعضی از کارهای مقدماتی که مقتضای قرارداد و عرف است.
۹. خسارت بر مال مضاربه با سود حاصل جبران می‌شود.
۱۰. اگر با مال دیگری بدون آنکه وکیل یا ولی او باشد به مضاربه بپردازد، این معامله فضولی است و در صورت اجازه مالک، مضاربه انجام می‌گیرد و سود میان مالک و عامل، طبق قرارداد تقسیم می‌شود. خسارت وارده نیز بر عهده صاحب سرمایه خواهد بود.

سود مضاربه

۱. اگر در مقدار سرمایه، سود و خسارت وارده، میان مالک و عامل اختلاف پیدا شود و دلیلی در بین نباشد، در دادگاه صالح، گفته عامل مقدم است، ولی اگر در مقدار سهم عامل از سود اختلاف شود که آیا $\frac{1}{2}$ است یا $\frac{1}{3}$ و دلیل و مدرکی در بین نباشد، قول مالک مقدم خواهد بود.
۲. پدر و جدّ می‌توانند با مال کودک خود در صورتی که مفسده‌ای نداشته باشد، مضاربه کنند، ولی بهتر است رعایت مصلحت وی را بنمایند. همچنین قیّم شرعی مانند وصیّ و حاکم شرع می‌توانند با مراعات کامل مصلحت و امانت به مضاربه (مالی که در اختیار دارند) بپردازند، ولی خسارت وارده برعهده مالک خواهد بود.

سؤال ۱: آیا استفاده از عقد مضاربه در کارهای تولیدی و خدماتی و توزیع و تجارت صحیح است؟ و آیا عقودی که امروزه به عنوان مضاربه در فعالیت‌های غیر تجاری متعارف شده‌اند، شرعاً صحیح هستند یا خیر؟

پاسخ: عقد مضاربه فقط مختصّ به کارگیری سرمایه در تجارت از طریق خرید و فروش است و استفاده از آن به عنوان مضاربه در زمینه‌های تولید و توزیع و خدمات و مانند آن صحیح نیست. لکن مانعی ندارد که این امور را تحت عنوان عقود شرعی دیگر مثل جعاله و صلح و غیر ذلک انجام دهند. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۸۹۷)

سؤال ۲: مبلغی پول از یکی از دوستانم به عنوان مضاربه گرفتم، به این شرط که آن مبلغ و مقدار اضافه را بعد از گذشت مدتی به او بپردازم و من هم قسمتی از آن را به یکی از دوستانم که به آن احتیاج داشت دادم و قرار شد یک سوم سود پول را او بپردازد، آیا این کار صحیح است؟

پاسخ: گرفتن پول از کسی به این شرط که اصل پول را همراه با مقداری اضافه، بعد از مدتی به او بپردازید، عقد مضاربه نیست بلکه قرض ربوی حرام است. و اما گرفتن آن پول به عنوان مضاربه، قرض از او محسوب نمی‌شود و پول نیز ملک عامل نمی‌گردد، بلکه بر ملکیت صاحب آن باقی می‌ماند و عامل فقط حقّ تجارت با آن را دارد و هر دو بر اساس توافقی که کرده‌اند در سود آن شریک هستند و عامل حق ندارد بدون اذن صاحب مال، مقداری از آن را به دیگری قرض بدهد و یا به عنوان مضاربه در اختیار او بگذارد. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۸۹۸)

سؤال ۳: شخصی مبلغی پول به فردی داده تا با آن تجارت کند و هر ماه مبلغی را به عنوان سود آن به او بپردازد و همه خسارت‌ها هم به عهده او باشد. آیا این معامله صحیح است؟

پاسخ: اگر قرارداد ببندند که با مال او به نحو صحیح شرعی مضاربه صورت بگیرد و بر عامل شرط کند که هر ماه مقداری از سهم او از سود آن را علی‌الحساب به او بدهد و اگر خسارتی متوجه سرمایه شد، عامل ضامن باشد، چنین معامله‌ای صحیح است و در غیر این صورت وجه شرعی برای آن وجود ندارد. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۹۰۰)

۸- شرکت (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

شرکت یعنی چیزی از آن دو یا چند نفر باشد؛ و شرکت ممکن است در مال معین یا در دین یا منفعت و یا در حقوق باشد؛ و سبب آن یکی از پنج امر است:

۱) ارث: وراثت در مال ارث به طور قهری شریک هستند.

۲) پیمان: مثلاً دو نفر باهم مالی را به اشتراک خریداری یا اجاره کنند.

۳) حیازت: مثلاً دو نفر باهم با یک ظرف یکبارہ آب (از چاه یا رودخانه) بگیرند.

۴) آمیختن: مخلوط شدن دو مال به یکدیگر خواه قهراً، خواه عمداً و خواه اختیاراً.

۵) تشریک: عبارت است از شریک ساختن دیگری در مال خود.

چند مسئله در مورد شرکت (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. هیچ یک از شرکا نمی‌تواند بدون رضایت سایر شرکا در مال مشترک تصرف کند و در صورتی که اجازه تصرف از تمام شرکا داشته باشد، تنها به مقداری که به وی اجازه داده شده می‌تواند تصرف نماید.
۲. تمام شرایطی که در پیمان‌ها و قراردادهای مبادلاتی مانند پیشنهاد و قبول قرارداد، رشد، خرید، قصد، اختیار و عدم ممنوعیت از تصرف مال و غیره بود، در شرکت پیمانی نیز معتبر است و در نتیجه دو یا چند نفر می‌توانند با شرایط فوق مشترکاً به تجارت بپردازند و به نسبت مالی که روی هم گذاشته‌اند سود یا زیان تجارت را میان هم تقسیم کنند.
۳. شرکت عقدی، تنها در اموال صورت می‌گیرد نه در کار، مثلاً صحیح نیست که چند کارگر خیاط، و چند کارگر بافنده باهم اشتراکی کار کنند به این ترتیب که استفاده کارهای انجام شده میان آنان مشترک باشد. هم‌چنین صحیح نیست دو یا چند نفر باهم پیمان بندند که هرچه از راه حیازت اشیاء مباح (از طبیعت) به‌دست می‌آورند، میان آنها مشترک باشد و بدین‌وسیله شرکت تحقق نمی‌یابد، بلکه هرچه را که شخص به‌دست آورده است و یا اجرت کار هر کسی، به خودش تعلق دارد.
- بله، چنانچه دو نفر باهم مصالحه کنند که هرکدام برای مدتی مثلاً یک یا دو سال، نیمی از استفاده خود را به دیگری بدهد، صحیح است و هریک از آن دو در آنچه طرفش به دست می‌آورد یا مزد می‌گیرد، طی مدت تعیین شده شریک خواهد بود.
۴. شریک شدن دو نفر بی‌سرمایه که می‌خواهند با استفاده از اعتبار خود میان مردم به معامله ذمه‌ای بپردازند و هم‌چنین پیمان شرکت مفاوضه، به این ترتیب که دو نفر با هم پیمان ببندند که در هرچه از سود تجارت یا محصول کشاورزی یا ارث یا وصیت و غیره به‌دست می‌آورند و یا در هر خسارتی که بر هر کدام وارد می‌شود، شریک باشند، صحیح نیست. (مثلاً دو نفر بگویند امروز هرچه سود کردیم، در آن شریک باشیم، خواه کم، خواه زیاد)
۵. شریکی که عامل است (و قرار است با مال مشترک، کار یا تجارتی انجام دهد) امین محسوب می‌شود و در صورت تلف شدن مال، ضامن نیست، مگر این‌که زیاده‌روی یا کوتاهی کرده باشد.
۶. قرارداد شرکت از هر دو طرف جایز است، به این معنی که هریک می‌تواند آن را فسخ کند و سهم هرکس به صاحبش بازگردانده شود.

۷. چنانچه برای شرکت، مدت تعیین گردد؛ هرکدام می‌توانند قبل از انقضای آن مدت، شرکت را منحل کنند، مگر اینکه در ضمن عقد لازم دیگری شرط کنند که تا قبل از مدت مذکور کسی حق انحلال شرکت را ندارد، به این صورت وفای به شرکت تا مادامی که عقد باقی است واجب خواهد بود.

۸. هرگاه معلوم شود که قرارداد شرکت باطل بوده، معاملاتی که تا آن زمان انجام گرفته، محکوم به صحت است، مگر آنکه اجازه تصرف هرکدام موقوف به صحت عقد شرکت باشد.

مسائل تکمیلی (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ اگر قرار بگذارند که همه استفاده را یک نفر ببرد، صحیح نیست ولی اگر قرار بگذارند که تمام ضرر یا بیشتر آن را یکی از آنها بدهد شرکت و قرارداد هر دو صحیح است. (مسئله ۲۱۴۷)

❖ اگر شرط نکنند که یکی از شریک‌ها بیشتر منفعت ببرد، چنانچه سرمایه آنها یک اندازه باشد منفعت و ضرر را هم به یک اندازه می‌برند و اگر سرمایه آنها یک اندازه نباشد، باید منفعت و ضرر را به نسبت به سرمایه قسمت نمایند، مثلاً اگر دو نفر شرکت کنند و سرمایه یکی از آنان دو برابر سرمایه دیگری باشد سهم او از منفعت و ضرر دو برابر سهم دیگری است و هر دو به یک اندازه کار کنند یا یکی کمتر کار کند یا هیچ کار نکنند. (مسئله ۲۱۴۸)

❖ شریکی که اختیار سرمایه شرکت با اوست باید به قرارداد شرکت عمل کند، مثلاً اگر با او قرار گذاشتند که نسبه بخرد یا نقد بفروشد یا جنس را از محل مخصوصی بخرد، باید به همان قرارداد رفتار نماید و اگر قراری با او نگذاشته باشند، باید داد و ستدی نماید که برای شرکت ضرر نداشته باشد و معاملات را به طوری که متعارف است انجام دهد. (مسئله ۲۱۵۱)

❖ اگر یکی از شریک‌ها بمیرد یا دیوانه یا بیهوش شود یا سفیه شود و حاکم شرع او را از تصرف در اموالش جلوگیری کند، شریک‌های دیگر نمی‌توانند در مال شرکت تصرف کنند. (مسئله ۲۱۵۷)

تقسیم و تفکیک (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

قسمت

قسمت عبارت است از جدا کردن سهم هریک از شرکا از یکدیگر.

در تقسیم سهام، رعایت عدالت ضروری است و آن به سه صورت انجام می‌گیرد:

۱. **تقسیم افراز:** تقسیم به حسب اجزا و کمیت (کیل، وزن، عدد یا مساحت) مثل تقسیم: حبوبات، روغن و شیر، طاقه و پارچه و زمین متساوی‌الأجزاء.

۲. **تقسیم تعدیل:** تقسیم بر حسب قیمت و ارزش در چیزهایی که با قیمت ارزیابی می‌شود و متعدّد است. مثال: دو نفر در ۳ گوسفند شریک باشند که قیمت یکی معادل دو رأس دیگر است، پس آن یک (گوسفند) را یک سهم و دو تای دیگر را یک سهم برای دیگری قرار می‌دهند.

۳. **تقسیم رد:** که برای تعادل سهام مقداری پول به بعضی از سهام اضافه می‌شود. در جایی که تقسیم معادل و مطابق سهم ممکن نباشد. برای بعضی از چیزهایی که با قیمت ارزیابی می‌شود

و دارای اجزای متساوی است. مثال: مانند تقسیم دو گوسفند که یکی ۵۰۰ و دیگری ۴۰۰ تومان می‌ارزد و اگر ۵۰ تومان به دومی اضافه شود، با اولی مساوی می‌شود. (یعنی شریکی که گوسفند ۵۰۰ تومانی را برداشته، ۵۰ تومان به شریکش بدهد)

چند مسئله (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. اگر دو نفر در خانه‌ای شریک باشند که دارای قسمت مرغوب و قسمت نامرغوب است و برای تقسیم، هم به صورت افراز امکان داشت - به این ترتیب که هر کدام بتوانند از هر دو قسمت (مرغوب و نامرغوب) به سهم خود برسند - و هم به صورت تعدیل، و هم تقسیم آن به نحوی که قسمت مرغوب برای یکی و قسمت نامرغوب برای دیگری باشد؛ اگر یکی از دو شریک، نوع اول را خواستار باشد و مستلزم ضرری نشود، شریک دیگر مجبور به پذیرفتن است؛ اما اگر خواستار تقسیم به دو نوع اخیر (تعدیل یا رد) باشد، شریک دوم مجبور به پذیرفتن نیست، و نیز در صورتی که راه اول (قسمت افراز) ممکن نبود و تنها نوع دوم و سوم امکان داشت، نوع دوم بر سوم مقدم است و نمی‌توان شریک دیگر را مجبور به پذیرفتن راه سوم کرد، مگر این که راه دوم نیز امکان نداشته و یا موجب ضرر باشد.

۲. اگر بعضی از شرکا خواستار تقسیم ساختمانی که دارای واحدهای مسکونی یا تیمچه (و فروشگاه بزرگی) که دارای غرفه‌های متعدد و میان چند نفر مشترک است باشند، بقیه شرکا مجبور به پذیرفتن تقسیم خواهند بود، مگر اینکه شرکا زیاده‌تر از تعداد واحدها و غرفه‌ها باشند و تقسیم آنها موجب زیان گردد.

۳. در ضرری که مانع از اجبار تقسیم است، کافی است که در اثر تقسیم، نقصانی در عین یا قیمت جنس وارد گردد که عادتاً قابل اغماض نیست، هر چند که مال به کلی از قابلیت انتفاع ساقط نشود.

۴. در تقسیم باید ابتدا مال مشترک را به تعداد سهام (چه متساوی و چه متفاوت) تفکیک کرد و آن‌گاه به حکم قرعه سهم هر یک را تعیین نمود.

۵. تقسیم مال بعد از اتمام قرعه‌کشی، لازم‌الاجراست و کسی حق ابطال و فسخ آن را نخواهد داشت و حتی با رضایت همه شرکا نیز ظاهراً فسخ صحیح نیست.

۶. تقسیم دیون مشترک، شرعی نیست مثلاً چنان‌چه، رضا، حسن و زهرا بخواهند پول‌هایی را که پدرشان از مردم طلب داشته و از راه ارث به آن‌ها منتقل شده است، قبل از دریافت تقسیم کنند، صحیح نیست و دیون هم‌چنان میان آن‌ها مشاع باقی خواهد ماند.

شُفَعَه

شُفَعَه از نظر لغت به معنای جفت قرار دادن چیزی با چیز دیگر و در اصطلاح فقه عبارت است از اینکه یکی از دو شریک بخواهد سهم خود را به بخش بیگانه غیر شریکش بفروشد، شریک دیگر با شرایطی که دارد حق دارد سهم فروخته شده را تملک کند؛ یعنی همان مقدار پولی را که مشتری داده به او بدهد و آن سهم را از وی بگیرد و این حق را شُفَعَه، و صاحب حق را شُفِیع می‌نامند.

بعضی از موارد حق شفعه (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)

- ✓ ملک غیر منقول باشد.
- ✓ قابل تقسیم باشد مانند زمین و باغ.
- ✓ چنانچه ملک منقول باشد مانند لباس، کشتی و یا غیر منقول باشد ولی قسمت پذیر نباشد، مانند درخت و حمام، احتیاط آن است که شفیع، رضایت مشتری را فراهم کند و مشتری هم درخواست او را اجابت کند.
- ✓ حق الشفعه در قسمت فروش مشاع از ملک مشترک است، بنابراین برای همسایه حق الشفعه نیست.
- ✓ اگر شریک حصه خود را با فروش به دیگری منتقل کند، شریک دیگر حق شفعه دارد ولی اگر آن را مهریه قرار داده باشد و یا توسط صلح یا بخشش، به دیگری داده باشد حق شفعه نیست.
- ✓ ملک، مشترک میان دو نفر باشد نه بیشتر.
- ✓ شفیع به پرداخت پولی که مشتری داده قادر باشد.
- ✓ در صورتی که مشتری مسلمان است شفیع مسلمان باشد.
- ✓ شفیع تمام سهمیه شریک خود را بخواهد نه قسمتی از آن را.
- ✓ شفیع تنها باید همان مبلغی را که مشتری به شریکش داده بپردازد و آنچه را که مشتری بابت دلالی و غیره داده لازم نیست بدهد.
- ✓ چنانچه شفیع مطلع شود که شریکش سهم خود را فروخته است، می تواند همان موقع مطالبه کند، و چنانچه بدون عذر عقلی، یا شرعی یا عادی تأخیر کند، حَقش از بین می رود.
- ✓ اگر مشتری سهمی را که خریده به دیگری بفروشد، باز شفیع می تواند به مشتری اول مراجعه کند و پولی را که به وی پرداخته به او بدهد و معامله دوم باطل می شود و مشتری دوم می تواند پول خود را از مشتری اول پس بگیرد.

۹- اجاره**تعریف اجاره (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)**

- اجاره، قراردادی است برای استفاده و بهره برداری از منافع املاک یا کار انسان در مدت تعیین شده، در برابر مقدار پول معینی که عوض آن داده می شود.
- کرایه دهنده را «موجر» و کرایه گیرنده را «مستأجر» و پول کرایه را «مال الإجاره» و چیزی را که کرایه شده «عین مستأجره» یا «موضوع اجاره» می نامند.

موضوع اجاره

چیزهایی که مورد اجاره قرار می گیرند عبارتند از:

۱. املاک، مانند: خانه، باغ، ماشین، حیوان، کالا، لباس و مانند آن؛
۲. انسان. (که احکام آن تحت عنوان استخدام خواهد آمد)

قرارداد اجاره

قرارداد اجاره عبارت است از لفظی که مشتمل است بر ایجاب (پیشنهاد) برای مالک شدن منفعت چیزی یا کار کسی در برابر مال الاجاره و قبول (امضای طرف مقابل) و همچنین عملی که نشان گر رضایت وی و مالک گرداندن کرایه کننده است بر منافع و یا کار در برابر کرایه یا دستمزدی که از وی دریافت می‌دارد.

قرارداد اجاره، قراردادی است که از هر دو طرف لازم‌الاجراست و جز با موافقت طرفین و یا شرط فسخ در قرارداد نمی‌توان آن را فسخ کرد.

مسائل تکمیلی (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ اگر خانه یا دکان یا اطاقی را اجاره کند و صاحب ملک با او شرط کند که فقط خود او از آن استفاده کند، مستأجر نمی‌تواند آن را به دیگری اجاره دهد و اگر شرط نکند می‌تواند آن را به دیگری اجاره دهد، ولی اگر بخواهد به زیادتر از مقداری که اجاره کرده آن را اجاره دهد، باید در آن کاری مانند تعمیر و سفیدکاری انجام داده باشد. (مسأله ۲۱۸۰)

❖ اگر غیر خانه و دکان و اطاق و اجیر، چیز دیگر مثلاً زمین را اجاره کند و مالک با او شرط نکند که فقط خودش از آن استفاده نماید، اگرچه بیشتر از مقداری که اجاره کرده آن را اجاره دهد، اشکال ندارد. (مسأله ۲۱۸۲)

❖ مالی را که اجاره می‌دهند چند شرط دارد: اول، آنکه معین باشد، پس اگر بگوید یکی از خانه‌های خود را اجاره دادم درست نیست. دوم، مستأجر آن را ببیند، یا کسی که آن را اجاره می‌دهد طوری خصوصیات آن را بگوید که کاملاً معلوم باشد. سوم، تحویل دادن آن ممکن باشد، پس اجاره دادن اسبی که فرار کرده باطل است. چهارم، آن مال به واسطه استفاده کردن از بین نرود، پس اجاره دادن نان و میوه و خوردنی‌های دیگر صحیح نیست. پنجم، استفاده‌ای که مال را برای آن اجاره داده‌اند ممکن باشد، پس اجاره دادن زمین برای زراعت در صورتی که آب باران کفایت آن را نکند و از آب نهر هم مشروب نشود، صحیح نیست. ششم، چیزی را که اجاره می‌دهد مال خود او باشد، و اگر مال کس دیگر را اجاره دهد، در صورتی صحیح است که صاحب رضایت دهد. (مسأله ۲۱۸۴)

❖ کسی که چیزی را اجاره داده تا آن چیز را تحویل ندهد، حق ندارد اجاره آن را مطالبه کند و نیز اگر برای انجام عملی اجیر شده باشد پیش از انجام عمل، حق مطالبه اجرت ندارد. (مسأله ۲۱۹۵)

❖ هرگاه چیزی را که اجاره داده تحویل دهد، اگرچه مستأجر تحویل نگیرد یا تحویل بگیرد و تا آخر مدت اجاره از آن استفاده نکند، باید مال الاجاره آن را بدهد. (مسأله ۲۱۹۶)

❖ هرگاه صنعت گر چیزی را که گرفته ضایع کند، ضامن است. (مسأله ۲۲۰۰)

❖ اگر اجاره‌دهنده یا مستأجر بمیرد، اجاره باطل نمی‌شود. (مسأله ۲۲۱۵)

سر قفلی (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ کسانی که خانه یا دگن یا غیر آن‌ها را از صاحبانشان اجاره می‌کنند، مدت اجاره که به سر رسید حرام است بدون اذن صاحب محل در آنجا اقامت کنند و باید محل را فوراً با عدم رضایت صاحبش تخلیه کنند و اگر نکنند غاصب و ضامن محل و ضامن مثل مال‌الاجاره آن هستند و برای آن‌ها به هیچ‌وجه حقی شرعاً نیست چه مدت اجاره آن‌ها کوتاه باشد یا طولانی و چه بودن آن‌ها در مدت اجاره موجب زیادت ارزش محل شده باشد یا نه و چه بیرون رفتن از محل موجب نقص در تجارتشان باشد یا نه. (مسأله ۲۸۴۶)

❖ اگر کسی از مستأجر سابق که مدت اجاره‌اش گذشته است آن محل را اجاره کند اجاره‌اش صحیح نیست مگر به اجازه صاحب محل و توقّفش در محل حرام و غصب است و اگر به محل، خسارت وارد شود یا تلف شود، موجب ضمان است برای این شخص و مادامی که توقّف نموده است باید مثل مال‌الاجاره را به صاحب محل بپردازد. (مسأله ۲۸۴۷)

❖ اگر شخص غاصب که مستأجر سابق است چیزی به عنوان سرقفلی از شخصی که محل را به او اجاره داده است بگیرد، حرام است و اگر آنچه را گرفته است تلف کند یا به حادثه‌ای تلف شود، ضامن است. (مسأله ۲۸۴۸)

❖ اگر محلی را اجاره کند در مدتی و حق داشته باشد که به غیر، اجاره دهد در بین مدت و اجاره محل ترقی کند می‌تواند آن محل را اجاره دهد به همان مقدار که اجاره کرده است و مقداری هم به عنوان سرقفلی از آن شخص بگیرد که به او اجاره دهد. مثلاً اگر دگانی را اجاره نموده ده سال به ماهی ده تومان و پس از مدتی اجاره محل افزایش پیدا کرد به ماهی صد تومان در صورتی که حق اجاره داشته باشد می‌تواند آن‌جا را در مابقی مدت، اجاره دهد به ماهی ده تومان و یک هزار تومان مثلاً به رضایت طرفین از آن شخص بگیرد که محل را به او اجاره دهد. (مسأله ۲۸۴۹)

❖ اگر محلی را اجاره کند از صاحبش و شرط کند بر او که مدت بیست سال مثلاً قیمت اجاره را بالا نبرد و شرط کند که اگر محلّ مذکور را به غیر، تحویل داد صاحب محل با شخص ثالث نیز همین نحو عمل کند و اگر ثالث به دیگری تحویل داد نیز همین نحو عمل کند و اجاره را بالا نبرد، جایز است از برای مستأجر که محل را به دیگری تحویل دهد و مقداری سرقفلی از او بگیرد که محل را به او تحویل دهد و سرقفلی به این نحو حلال است و دومی به سومی و سومی به چهارمی نیز می‌تواند به حسب قرار تحویل دهد و از او به این عنوان سرقفلی بگیرد. (مسأله ۲۸۵۰)

❖ اگر مستأجر بر موجد شرط کند که در ضمن عقد اجاره که مال‌الاجاره را تا مدتی، زیاد نکند و حقّ اخراج او را از محل نداشته باشد و حق داشته باشد به مقداری که اجاره نموده در سال‌های بعد از او اجاره نماید و بر موجد لازم باشد که اجاره به او بدهد، می‌تواند مبلغی از او بگیرد یا از غیر او برای اسقاط حقّ خود یا برای تخلیه محل و این‌گونه سرقفلی حلال است. (مسأله ۲۸۵۱)

❖ مالک می‌تواند هر مقداری بخواهد به عنوان سرقفلی از شخص بگیرد که محل را به او اجاره دهد و اگر مستأجر حق اجاره به غیر داشته باشد می‌تواند از او مقداری بگیرد که به او اجاره بدهد و این نحو سرقفلی مانعی ندارد. (مسأله ۲۸۵۲)

سؤالات تکمیلی

سؤال ۱: آیا مستأجری که مغازه‌ای را برای تجارت در آن و یا کار دیگری به مدت معینی اجاره کرده جایز است بعد از پایان مهلت اجاره در صورتی که مالک آن را تجدید نکند از تخلیه مغازه خودداری نموده و حق سرقفلی را مطالبه نماید؟ و آیا با توجه به اینکه حق واگذاری عین مستأجره را به کس دیگری ندارد جایز است نسبت به آن ادعای حق شغل و حرفه کند؟

پاسخ: مستأجر حق ندارد بعد از انقضاء مدت اجاره، عین مستأجره را در تصرف خود نگه دارد و از تسلیم آن به مالک خودداری کند ولی اگر نسبت به آن حق سرقفلی داشته باشد که از مالک به او منتقل شده و یا مغازه از مکان‌هایی باشد که از نظر قانونی برای مستأجر در آن حق ایجاد می‌شود در این صورت می‌تواند عوض حق خود را از مالک مطالبه کند. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتائات، س ۱۶۶۸)

سؤال ۲: این‌جانب یک مکان تجاری را اجاره کرده‌ام و مبلغی را برای دستیابی به سرقفلی به مالک آن پرداخت کرده‌ام و مبلغ زیادی را برای برق‌کشی و سنگ‌فرش کردن زمین آن و امور دیگر خرج کرده‌ام و مقداری هم برای گرفتن پروانه کار پرداختم، بعد از گذشت ده سال، ورثه مالک خواهان استرداد آن مکان شده‌اند، آیا بر من واجب است که با تخلیه مغازه خواسته آنها را اجابت کنم؟ و بر فرض وجوب تخلیه، آیا جایز است اموالی را که برای آن مکان هزینه کرده‌ام از آنان مطالبه کنم؟ و آیا حق مطالبه عوض سرقفلی به قیمت روز را دارم؟

پاسخ: وجوب تجدید اجاره بر مالک یا جواز مطالبه تخلیه و لزوم انجام آن و هم‌چنین ضمان اموالی که برای مکان استیجاری خرج شده، تابع قوانین جاری کشور و یا شرایط مذکور در ضمن عقد اجاره بین موجر و مستأجر است و اما سرقفلی آن مکان در صورتی که از مالک بر وجه شرعی به مستأجر منتقل شده باشد و یا به مقتضای قانون برای او ثابت باشد، حق مطالبه آن به قیمت روز را دارد. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتائات، س ۱۶۶۹)

سؤال ۳: اگر مغازه به مدت ۵ سال از مالک با اجاره‌نامه رسمی فقط اجاره شود و هیچ‌گونه مبلغی به عنوان سرقفلی از طرف مستأجر پرداخت نشود، پس از انقضای مدت ۵ سال، سرقفلی مغازه مال کیست؟ مالک یا مستأجر؟

پاسخ: مربوط به مالک است و مستأجر در فرض مرقوم، حق ندارد. (استفتاء از امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)

رهن و اجاره

استفاده از رهن در کنار اجاره که فعلاً معمول است صحیح نیست بلکه در این موارد اجاره به شرط قرض مطرح است و نکته ظریفی در این مسأله وجود دارد:

سؤال: آن چه امروزه در بین مردم متعارف شده که هنگام اجاره دادن خانه، مبلغی را جلوتر می‌گیرند، از نظر شرعی چه وجهی دارد؟

پاسخ: در صورتی که مالک، خانه خود را به مدت معین و اجرت مشخصی اجاره بدهد به این شرط که مستأجر مبلغی را به عنوان قرض به او بپردازد اشکال ندارد هر چند مالک با توجه به آن مبلغ، اجاره خانه را از اجرت‌المثل آن کمتر قرار دهد، ولی اگر از مستأجر قرض بگیرد به این شرط که خانه خود را مجانی در اختیار او قرار دهد و یا خانه‌اش را به اجرت‌المثل یا کمتر و یا بیشتر از آن به او اجاره بدهد، به طوری که آنچه در ابتدا بین آن دو محقق می‌شود، قرض دادن و قرض گرفتن باشد و اجاره دادن خانه به مستأجر و یا قرارداد آن در اختیار او به عنوان شرط در قرض باشد، همه این موارد حرام و باطل است. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجبوبة الإستفتاءات، س ۱۶۶۲)

بنابراین باید به جای به‌کاربردن «رهن و اجاره»، بگوییم «اجاره به شرط قرض» و الا معامله اشکال دارد، به‌خصوص در مواردی که به اصطلاح، یک مکانی را رهن کامل می‌کنند.

استخدام (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

استخدام عبارت است از اجاره دادن کار خود به دیگری در برابر حقوق یا دستمزد تعیین شده.

۱. اگر کسی بپذیرد که عملی را انجام دهد و در قرارداد شرط نشده باشد که باید خود، شخصاً آن عمل را انجام دهد، می‌تواند دیگری را به جای خود در آن کار استخدام کند و همان مقدار دستمزد یا مبلغ بیشتری را به وی پرداخت کند، ولی جایز نیست که با پرداخت دستمزد کمتر دیگری را به جای خود استخدام کند، مگر اینکه مقداری از کار را خود انجام دهد.

۲. کارمند یا کارگری که استخدام می‌شود تا طی مدت تعیین شده تنها برای استخدام‌کننده کار کند، جایز نیست در آن مدت برای خود یا دیگری کار کند، مگر در برخی از کارهای جزئی که منافاتی با قرارداد استخدامش ندارد، مانند صرف نهار در مدت متعارف.

۳. چنانچه کارگر یا کارمند استخدام شود نه با این شرط که خود شخصاً کار را انجام دهد و یا بدون تعیین وقت، مانعی ندارد برای کاری که به او واگذار شود، قبل از انجام دادن آن، کار دیگری برای خود یا شخص دیگری بپذیرد و انجام دهد.

۴. اگر کارمند یا کارگر برای کار معینی استخدام شود، ولی وی کار دیگری انجام دهد و نیز اگر راننده‌ای استخدام شود که کالای جعفر را به منزلش برساند و او کالای احمد را به منزلش ببرد، مستحق دستمزدی برای هیچ‌یک از دو کار نیست.

۵. اگر کسی کارمند یا کارگری را برای انجام دادن کاری استخدام کند و در طی مدتی که او را استخدام کرده است آن کار را به او محوّل نکند، باید حقوق و دستمزد وی را بپردازد، خواه کارمند یا کارگر در آن مدت بیکار بوده و یا به کار شخصی پرداخته باشد.

۶. استخدام شدن و مزد گرفتن برای کارها و وظایفی که بر شخص، واجب عینی است جایز نیست؛ و نیز آن چه به عنوان واجب کفایی بر او واجب شده است بنا بر احتیاط مانند غسل و کفن مردگان، اما استخدام برای کارهایی که برای حفظ نظام و نیازمندی مردم بر کسی واجب شده،

مانند کارهای صنعتی و پزشکی، استخدام شدن و مزد گرفتن مانعی ندارد؛ هم‌چنان که استخدام برای انجام دادن کارهای نیابتی خواه به نیابت از مرده یا زنده، در کارهایی که بر وی واجب است و شرعاً نیابت در آن جایز باشد، مانعی ندارد.

۷. استخدام برای نگهداری کالا از گمشدن یا شبگرد و پاسدار برای نگهبانی از خانه‌ها، باغ‌ها، در طیّ مدت معینی جایز است و می‌توان با او شرط کرد که در صورت گم شدن یا سرقت، ضامن باشد، هرچند که او مقصر نباشد. (اگر شرط نشود، ضامن نیست مگر در صورت کوتاهی)

۸. موضوع اجاره در دست مستأجر طیّ مدت اجاره حالت امانت دارد، یعنی در صورت تلف شدن یا عیب پیدا کردن، مستأجر ضامن نیست، مگر در صورتی که زیاده‌روی یا کوتاهی کرده باشد. هم‌چنین پارچه‌ای که برای دوختن به خیاط داده می‌شود، چنان‌چه بدون قصد یا بدون کوتاهی خیاط، تلف یا ناقص شود، خیاط ضامن نیست بلکه او ضامن خرابی و نقص کاری است که به روی آن پارچه انجام داده، هرچند که استاد ماهر باشد و بدون قصد و عمد، لباس، خراب از آب درآمده باشد.

۹. اگر شخص باربری پایش بلغزد و محموله‌اش بشکند، ضامن است ولی چنان‌چه چهارپا (یا ماشین باربری) که برای نقل محموله کرایه شده، بلغزد و خسارتی بر محموله وارد آید، ضامن نیست، مگر اینکه در اثر بد راندن یا بردن محموله از راه ناهموار تلف شده باشد. (البته قوانین بیمه در اینجا کاربرد دارد)

۱۰. چنان‌چه وسیله نقلیه‌ای برای باربری کرایه کند، جایز نیست که بیش از ظرفیت تعیین شده یا بیش از مقدار معمول، بار بزند و چنان‌چه بیش از حد بار بزند و یا بیش از حد از وسیله نقلیه کار بکشد و عیب و نقصی در آن پیدا شود ضامن خواهد بود.

۱۱. صاحب گرمابه، ضامن پول و لباس مشتریان در صورت سرقت نیست، مگر این‌که به دست وی سپرده شود و وی نسبت به نگهداری آن کوتاهی یا تعدی کرده باشد.

۱۲. اگر کسی برای کاری مانند کار ساختمان یا دوزندگی لباس معینی و غیره استخدام شود، نه به شرط اینکه خود آن عمل را انجام دهد، چنان‌چه دیگری به‌جای وی آن عمل را مجانی انجام داد، به‌منزله عمل خود شخص استخدام شده، محسوب خواهد شد و حق دریافت دستمزد تعیین شده را دارد، و چنان‌چه دیگری از جانب مالک مجانی آن کار را انجام دهد، شخص استخدام شده حقی ندارد، بلکه استخدام وی در اثر از میان رفتن مورد آن باطل است، و کسی که خود مجانی آن عمل را انجام داده، حق مطالبه دستمزد از مالک را ندارد.

۱۳. اگر کسی از شخصی بخواهد که برایش کاری انجام دهد (و مزدی تعیین نکرد) و شخص آن کار را انجام دهد، در صورتی که از کارهای اجرت‌دار باشد و فرد، کار را مجانی نکرده باشد، مستحق اجرت‌المثل است.

مسائل تکمیلی (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ بچه صغیری را که ولی ندارد بدون اجازه مجتهد نمی‌شود اجیر کرد و کسی که به مجتهد دسترسی ندارد می‌تواند از یک نفر مؤمن که عادل باشد، اجازه بگیرد و آن را اجیر نماید به شرط

آن که اجیر گرفتن بچه نابالغ به مصلحت او بلکه بنا بر احتیاط واجب ترک آن دارای مفسده برای بچه نابالغ باشد. (مسأله ۲۱۷۶)

❖ اگر صاحب کار، بنا را وکیل کند که برای او عملیه بگیرد، چنانچه بنا کمتر از مقداری که از صاحب کار می گیرد به عمله بدهد، زیادی آن بر او حرام است و باید آن را به صاحب کار بدهد، ولی اگر اجیر شود که ساختمان را تمام کند و برای خود اختیار بگذارد که خودش بسازد یا به دیگری بدهد در صورتی که کمتر از مقداری که اجیر شده به دیگری بدهد زیادی آن برای او حلال می باشد. (مسأله ۲۲۱۶)

❖ اگر رنگرز قرار بگذارد که مثلاً پارچه ای را با رنگ نیلی رنگ کند، چنانچه با رنگ دیگر رنگ نماید حق ندارد چیزی بگیرد. (مسأله ۲۲۱۷)

۱۰- وکالت (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

وکالت آن است که انسان کاری را که می تواند در آن دخالت کند، به دیگری واگذار نماید تا از طرف او انجام دهد، مثلاً کسی را وکیل کند که خانه او را بفروشد.

❖ اگر وکیل را عزل کند یعنی از کار برکنار نماید بعد از آن که خبر به او رسید نمی تواند آن کار را انجام دهد، ولی اگر پیش از رسیدن خبر آن کار را انجام داده باشد، صحیح است. (مسأله ۲۲۶۲)

❖ اگر انسان کسی را برای کاری وکیل کند و چیزی برای او قرار بگذارد، بعد از انجام آن کار، چیزی را که قرار گذاشته باید به او بدهد. (مسأله ۲۲۶۹)

❖ اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار اوست کوتاهی نکند و غیر از تصرفی که به او اجازه داده اند تصرف دیگری در آن ننماید و اتفاقاً آن مال از بین برود، نباید عوض آن را بدهد. (مسأله ۲۲۷۰)

❖ اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار اوست کوتاهی کند، یا غیر از تصرفی که به او اجازه داده اند تصرف دیگری در آن بنماید و آن مال از بین برود، ضامن است. پس اگر لباسی را که گفته اند بفروش، بپوشد و آن لباس تلف شود، باید عوض آن را بدهد. (مسأله ۲۲۷۱)

مباحث تکمیلی بخش دوم

وقف

وقف عبارت است از حبس عین ملک یا مال در راه خدا و مصرف کردن منافع آن در اموری که وقف کننده معین می کند. بنابراین لازمه وقفها رها ساختن مال خود از قید مالکیت خصوصی و شخصی، و عمومی کردن منافع آن در راه خدا و مردم است. وقف به اعتبار کسانی که ملک یا مال خود بر آنها وقف می شود، بر دو نوع تقسیم می شود: ۱- وقف عام ۲- وقف خاص. (رساله نوین، ج ۲)

اهمیت وقف

وقف دارای فضیلت بسیار و پاداش بی‌کران است و در روایت صحیح آمده است که وقف یکی از سه خصلت‌هایی است که پاداش آن هم‌چنان بعد از مرگ نیز برای شخص، جریان خواهد داشت.

شرایط وقف (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. وقف باید با لفظی باشد که بیان‌گر اراده معنی وقف باشد و با هر زبانی ادا شود کافی است.
۲. کسی که ساختمان را به قصد مسجد، کاروان‌سرا، پل، راه و مانند آن بنا کند و در اختیار مردم بگذارد و مردم از آن استفاده کنند، مثلاً عده‌ای در آن مسجد نماز بخوانند و یا از آن جاده یا از آن پل عبور کنند، کافی و از اوقاف محسوب می‌شود.
۳. وقف‌کننده آن چه را وقف کرده است باید به متولّی یا حاکم تحویل دهد، و چنان چه وقف‌کننده قبل از تحویل بمیرد، باطل می‌شود و به صورت میراث، در می‌آید.
۴. وقف باید دائمی باشد، نه موقت؛ وقف دائمی موجب از بین رفتن مالکیت شخص وقف‌کننده خواهد بود.
۵. وقف بنا بر احتیاط باید قطعی باشد نه شرطی و تعلیقی.
۶. وقف برای دیگران باشد نه برای خود.
۷. وقف کردن ملکی که در اجاره است صحیح است، و اجاره به همان حال باقی خواهد ماند.
۸. وقف‌کننده باید بالغ، عاقل و مختار باشد و ممنوعیتی از تصرف در مالی که وقف می‌کند نداشته باشد.
۹. لازم نیست که وقف‌کننده مسلمان باشد، بلکه وقف کردن کافر نیز صحیح است.
۱۰. بعد از اتمام وقف، وقف‌کننده نمی‌تواند وقف یا مورد وقف و عنوان آن را تغییر دهد.
۱۱. فروش و نقل اموال وقفی (وقف خاص و وقف عامی که بر عناوین عمومی مانند فقرا وقف شده) جایز نیست مگر در موارد زیر:

الف) آن چنان خراب شود که بازگرداندن آن به حالت اولیه ممکن نباشد و به‌جز از طریق فروش قابل استفاده نباشد، در این صورت می‌توان آن را فروخت و از پولش نظیر آن مال را خریداری کرده و طبق منظور وقف‌کننده استفاده کنند.

ب اثر خرابی و غیره، بهره‌برداری قابل ملاحظه‌ای از آن نشود، ولی با فروش آن می‌توان ملک دیگری خرید که دارای منافع قبلی مانند خانه یا باغ وقفی باشد.

ج در صورتی که وقف‌کننده در وقف‌نامه شرط کند که به هنگام حدوث امری یا به هنگام ضرورت و نیاز آن را بفروشد، مانعی ندارد.

د در صورتی که میان افرادی که مال بر آنان وقف شده است اختلاف شدید درگیرد که بقای آن به همان حال موجب تلف شدن مال و جان گردد و جز با فروش آن اختلاف حل نمی‌شود، در این حالت می‌توان آن را فروخت و پولش را میان آن‌ها تقسیم کرد. مگر آن که خریدن مالی مشابه آن با پول وقف ممکن، و یا تبدیل وقف، امکان‌پذیر باشد.

۵) از راه شهرت مفید علم یا اطمینان و یا اقرار کسی که ملک در دست اوست یا ورثه‌اش بعد از مرگ و یا در صورتی که ملک در تصرف وقف باشد (و کسانی که ملک یا مال در تصرف آن‌هاست با آن عمل وقف انجام دهند) و یا با بینه و دلیل شرعی، وقف بودن ملک یا چیزی ثابت شود.

مسائل تکمیلی

سؤال ۱: آیا جایز است همسایگان مسجد از برق آن برای جوشکاری آهن ساختمان‌های خود استفاده کنند و پول مصرف برق را و حتی بیشتر از آن را به مسئولین اداره امور مسجد بپردازند؟ و آیا جایز است مسئولین مسجد، اجازه استفاده از برق آن را بدهند؟

پاسخ: استفاده از برق مسجد برای کارهای شخصی جایز نیست و مسئولین مسجد هم جایز نیست چنین اجازه‌ای را بدهند. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبه الإستفتائات، س ۲۰۴۹)

سؤال ۲: دو مغازه مجاور هم وجود دارند که هر یک موقوفه مستقلی از حیث واقف و مصرف هستند و هر کدام مفروز و منفصل (جدا) از دیگری است. آیا مستأجر آن دو مغازه حق دارد از یکی از آن دو دربی به دیگری و یا به محل عبور خاص آن باز کند؟

پاسخ: انتفاع از وقف و تصرف در آن هر چند به مصلحت وقف دیگر باشد، واجب است طبق شرایط وقف و با اجازه متولّی صورت گیرد و مستأجر هریک از آن دو مغازه وقفی مجاور هم، حق ندارد به عنوان این که مغازه دیگر هم وقف است با باز کردن درب از یکی به دیگری و قرار دادن راه از آن به مغازه دیگر، در وقف تصرف کند. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبه الإستفتائات، س ۲۰۷۴)

تذکر: با توجه به این که تعدادی از مغازه‌ها و اماکن، وقف هستند، کسبه محترم باید دقت کنند که حقوق موقوفه را به طور کامل و با وسواس، رعایت کنند و خدای نکرده حقی از مال وقف به گردن آن‌ها نیفتد.

بخشش (هبه) (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

هبه یا بخشش، عبارت است از خارج ساختن مال از ملک خود و در آوردن در ملک دیگری به رایگان، و این نیز پیمانی است که نیاز به لفظی دارد که بیان گر مقصود بخشش کننده و کلمه‌ای که نشان گر قبول و رضایت دریافت کننده باشد.

شرایط

۱. هریک از دو طرف باید بالغ، عاقل، مصمم و آزاد باشند.
۲. بخشش کننده از نظر شرع، منع قانونی برای تصرف نداشته باشد.
۳. دریافت کننده بخشش، قابلیت مالک شدن مال مورد بخشش را داشته باشد.
۴. مال مورد بخشش، جنس باشد نه منافع.
۵. آن چه بخشیده شده، باید به طرف داده شده باشد، وگرنه چنان چه بعد از قرارداد بخشش و قبل از تقدیم آن (قبض) یکی از دو طرف بمیرد، قرارداد، باطل می‌شود.

حواله دادن (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ اگر انسان طلبکار خود را حواله بدهد که طلب خود را از دیگری بگیرد و طلبکار قبول نماید، بعد از آن که حواله درست شد، کسی که به او حواله شده بدهکار می‌شود، و دیگر طلبکار نمی‌تواند طلبی را که دارد از بدهکار اولی مطالبه نماید. (مسأله ۲۲۸۹)

❖ اگر سر کسی حواله بدهند که بدهکار است، احتیاط واجب آن است که قبول کند ولی حواله دادن سر کسی که بدهکار نیست، در صورتی صحیح است که او قبول کند و نیز اگر انسان بخواهد به کسی که جنسی بدهکار است، جنس دیگر حواله دهد، مثلاً به کسی که جو بدهکار است گندم حواله دهد، تا او قبول نکند حواله صحیح نیست. (مسأله ۲۲۹۱)

احکام ضامن شدن (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

❖ اگر انسان بخواهد ضامن شود که بدهی کسی را بدهد، ضامن شدن او در صورتی صحیح است که به هر لفظی اگر چه عربی نباشد به طلبکار بگوید که من ضامن شده‌ام طلب تو را بدهم و طلبکار هم رضایت خود را بفهماند، ولی راضی بودن بدهکار شرط نیست. (مسأله ۲۳۱۰)

❖ هرگاه برای ضامن شدن خودش شرطی قرار دهد مثلاً بگوید اگر بدهکار قرض تو را نداد من می‌دهم احتیاط واجب آن است که به ضامن شدن او ترتیب اثر ندهند. (مسأله ۲۳۱۲)

❖ اگر انسان ضامن شود که بدهی کسی را بدهد، نمی‌تواند از ضامن شدن خود برگردد. (مسأله ۲۳۱۶)

❖ ضامن و طلبکار می‌توانند شرط کنند که هر وقت بخواهند ضامن بودن ضامن را به هم بزنند. (مسأله ۲۳۱۷)

❖ هرگاه انسان در موقع ضامن شدن، بتواند طلب طلبکار را بدهد اگر چه بعد فقیر شود، طلبکار نمی‌تواند ضامن بودن او را به هم زند و طلب خود را از بدهکار اول مطالبه نماید و هم‌چنین است اگر در آن موقع نتواند طلب او را بدهد ولی طلبکار بداند و به ضامن شدن او راضی شود. (مسأله ۲۳۱۸)

❖ اگر انسان در موقعی که ضامن می‌شود، نتواند طلب طلبکار را بدهد و طلبکار در آن وقت نداند و بعد ملتفت شود، می‌تواند ضامن بودن او را به هم بزند. (مسأله ۲۳۱۹)

احکام کفالت (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

کفالت آن است که انسان ضامن شود که هر وقت طلبکار بدهکار را خواست، به دست او بدهد و هم‌چنین اگر کسی بر دیگری حقی داشته باشد یا ادعای حقی کند که دعوی او قابل قبول باشد چنانچه ضامن شود که هر وقت صاحب حق یا مدعی، طرف را خواست به دست او بدهد عملش را کفالت و به کسی که این‌طور ضامن می‌شود کفیل می‌گویند. (مسأله ۲۳۲۲)

❖ یکی از هفت چیز، کفالت را به هم می‌زند:

اول: کفیل، بدهکار را به دست طلبکار بدهد؛ **دوم:** طلب طلبکار داده شود؛ **سوم:** طلبکار از طلب خود بگذرد؛ **چهارم:** بدهکار بمیرد؛ **پنجم:** طلبکار کفیل را از کفالت آزاد کند؛ **ششم:** کفیل بمیرد؛ **هفتم:**

کسی که صاحب حق است به وسیله حواله یا طور دیگری حق خود را به دیگری واگذار نماید. (مسأله ۲۳۲۵)

احکام غصب (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل)

غضب آن است که انسان از روی ظلم، بر مال یا حق کسی مسلط شود و این یکی از گناهان بزرگ است که اگر کسی انجام دهد، در قیامت به عذاب سخت گرفتار می‌شود. از حضرت پیغمبر اکرم روایت شده که هر کس یک وجب زمین از دیگری غضب کند در قیامت آن زمین را از هفت طبقه آن مثل طوق به گردن او می‌اندازند.

❖ اگر انسان چیزی را غضب کند، باید به صاحبش برگرداند، و اگر آن چیز از بین برود باید عوض آن را به او بدهد. (مسأله ۲۵۴۸)

❖ اگر از چیزی که غضب کرده منفعتی به دست آید مثلاً از گوسفندی که غضب کرده، بره‌ای پیدا شود، مال صاحب مال است و نیز کسی که مثلاً خانه‌ای را غضب کرده، اگر چه در آن ننشیند باید اجاره آن را بدهد. (مسأله ۲۵۴۹)

❖ اگر چیزی را که غضب کرده به طوری تغییر دهد که از اولش بهتر شود، مثلاً طلائی را که غضب کرده گوشواره بسازد، چنانچه صاحب مال بگوید مال را به همین صورت بده، باید به او بدهد و نمی‌تواند برای زحمتی که کشیده مزد بگیرد بلکه بدون اجازه مالک حق ندارد آن را به صورت اولش در آورد. و اگر بدون اجازه او آن چیز را مثل اولش کند، باید مزد ساختن آن را هم به صاحبش بدهد و در صورتی که مزد ساختن کمتر از تفاوت ساخته و نساخته باشد، تفاوت قیمت را هم باید بدهد. (مسأله ۲۵۵۴)

❖ اگر در زمینی که غضب کرده زراعت کند، یا درخت بنشانند، زراعت و درخت و میوه آن مال خود او است و چنانچه صاحب زمین راضی نباشد که زراعت و درخت در زمین بماند، کسی که غضب کرده باید فوراً زراعت یا درخت خود را اگر چه ضرر نماید از زمین بکند، و نیز باید اجاره زمین را در مدتی که زراعت و درخت در آن بوده به صاحب زمین بدهد و خرابی‌هایی را که در زمین پیدا شده، درست کند مثلاً جای درخت‌ها را پُر نماید. و اگر بواسطه این‌ها قیمت زمین از اولش کمتر شود، باید تفاوت آن را هم بدهد و نمی‌تواند صاحب زمین را مجبور کند که زمین را به او بفروشد، یا اجاره دهد. و نیز صاحب زمین نمی‌تواند او را مجبور کند که درخت یا زراعت را به او بفروشد. (مسأله ۲۵۵۶)

❖ اگر چیزی را غضب کرده دیگری از او غضب نماید و از بین برود، صاحب مال می‌تواند عوض آن را از هر کدام آنان بگیرد و اگر از اولی بگیرد، می‌تواند اولی از دومی مطالبه کند، ولی اگر دومی به اولی برگردانده و پیش او تلف شده نمی‌تواند از او مطالبه کند. (مسأله ۲۵۶۱)

❖ اگر چیزی را که می‌فروشند یکی از شرط‌های معامله در آن نباشد مثلاً چیزی را که باید با وزن خرید و فروش کنند، بدون وزن معامله نمایند، معامله باطل است، و چنانچه فروشنده و خریدار با قطع نظر از معامله، راضی باشند که در مال یکدیگر تصرف کنند اشکال ندارد و گرنه چیزی را که از یکدیگر گرفته‌اند مثل مال غصبی است و باید آن را به هم برگردانند. و در صورتی که مال هر یک در دست دیگری تلف شود، چه بداند معامله باطل است چه نداند، باید عوض آن را بدهد. (مسأله ۲۵۶۲)

❖ هرگاه مالی را از فروشنده بگیرد که آن را ببیند یا مدتی نزد خود نگهدارد تا اگر پسندید بخرد، در صورتی که آن مال تلف شود، باید عوض آن را به صاحبش بدهد. (مسأله ۲۵۶۳)

نکته:

کسانی که وجوهات واجب شرعی خود را از قبیل خمس، زکات فطره، کفّارات و... ندهند در حکم غاصب هستند و نمی‌توانند در اموال خود به طور کامل تصرف کنند و بدیهی است کسانی که به هر صورت مالی را غصب کنند، کارهای عبادی آنها از قبیل نماز با لباس غصبی یا در زمین غصبی، صحیح نمی‌باشد.

بیع فضولی

معامله‌ای که شخص بدون داشتن اجازه، مال شخص دیگری را مورد معامله قرار دهد. مثلاً مغازه‌داری از شخص می‌خواهد برای چند لحظه به جای او در مغازه باشد ولی این فرد در غیاب صاحب مغازه، جنس او را به مشتری بفروشد. در این‌جا وقتی این معامله صحیح می‌باشد که صاحب جنس، اذن دهد یا به عبارتی به این معامله راضی باشد، و آلا بیع صورت نمی‌گیرد و حق فسخ معامله وجود دارد.

معاملات اینترنتی

در خصوص معاملات اینترنتی مراجع عظام می‌فرمایند در صورتی که طرفین، شرایط معامله صحیح و واقعی را داشته باشند و تجهیزات الکترونیکی صرفاً ابزار معامله باشند، خرید و فروش جایز است. (سایت پرسمان احکام)

نکته: دلّالی و بازاریابی صحیح با رعایت شرایط و توجه به احکام شرعی آن جایز است. (مسأله دلّالی در میحث‌خيارات آمده است)

بخش سوم - ربا

در بخش اول کتاب، در خصوص ربا به صورت مفصل مطالبی از قرآن و روایات ذکر شد. در این بخش، مباحث فقهی مربوط به ربا را با ذکر دو روایت و مطلبی از شهید بهشتی (ره) و مقام معظم رهبری علیه السلام آغاز می‌کنیم:

امام صادق (ع) فرمود: «گناه یک درهم ربا نزد خداوند شدیدتر از زنا کردن با ۷۰ نفر از محارم است». (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۷۴)

پیامبر اعظم نیز در روایتی شیوع ربا میان مردم آخرالزمان را چنین ترسیم می‌کنند: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرَّبَا، فَإِنْ لَمْ يَأْكُلْهُ أَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ».

«روزگاری خواهد آمد که کسی نمی‌ماند مگر اینکه ربا می‌خورد و اگر ربا نخورد، غبارش بسراو می‌نشیند». (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۳۲)

شهید بهشتی (ره) در بازار تهران در تاریخ ۵/۵/۵۹ این‌گونه فرمودند:

«یکی از مواردی که اختلاف نظر زیادی درباره آن هست بهره بانکی است ... بهره را قبول ندارم و این موضوع را همواره گفته و نوشته و عمل کرده‌ام! در این مدت بعد از پیروزی انقلاب نیز همواره تأکید کرده‌ام که بهره نباید باشد. حتی در جلسه‌ای که قرار بود مسئله بانک‌ها مطرح شود تأکید کردم که بهره حتی به صورت سود تضمین شده باز همان بهره است و نباید باشد. البته کارمزد هیچ اشکالی

ندارد ... ما درباره حذف بهره پافشاری زیادی کردیم ولی در برابر پافشاری ما مقاومت نشان داده و هنوز هم داده می‌شود. آن‌ها (لیبرال‌ها) معتقدند حذف بهره بانکی، فاجعه اقتصادی به بار می‌آورد؛ ... (امام) اصرار داشتند که فوراً شورای انقلاب لایحه حذف بهره را تصویب کند».

رهبر معظم انقلاب اسلامی علیه السلام حذف ربا از بانکداری را از مصادیق اصلاحات راستین دانسته و فرمودند: «اگر ما در زمینه اقتصادی و در زمینه تشکیلات اداری هم توصیه اسلام را دقیقاً عمل می‌کردیم یقیناً وضع ما بهتر از این بود، ما آنچه را که در زمینه‌های اقتصادی عمل کرده‌ایم متأسفانه یک نسخه مخلوط است، چیزهایی از اسلام در آن هست اما مخلوط دارد، آن بخش مخلوط شده برای ما هرگز خیری به‌بار نیاورده است». (خطبه‌های نماز جمعه، مرقد مطهر امام خمینی (ره)، (۷۸/۷/۹)

از آن‌جا که بانک‌ها به عنوان یکی از بنگاه‌های اقتصادی، یکی از مراکز مبتلا به ربا هستند، علما و مراجع، اهتمام و دغدغه ویژه‌ای در جهت اصلاح آن داشته‌اند. امام خمینی (ره) می‌فرماید: بانک‌ها به تدریج باید تعدیل بشود و «ربا» به کلی قطع بشود. من باید به مصادرات امور بگویم که، اخطار کنم که این قدر ضعف نفس به خرج ندهید، آن‌هایی که می‌گویند: نمی‌شود اسلام را در این زمان پیاده کرد، برای این [است] که اسلام را نشناخته‌اند؛ نمی‌فهمند چه می‌گویند. (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

احکام فقهی ربا (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)

حرام بودن ربا، با قرآن و سنت و اجماع مسلمانان ثابت گشته است، و از گناهان بسیار بزرگ محسوب می‌شود؛ ربا بر دو گونه است، ربا در معامله و ربای قرضی.

۱- ربا در معامله

ربا در معامله عبارت است از مبادله دو کالای مثل هم با دریافت اضافی، مانند فروش یک کیلو گندم با دو کیلو گندم، یا یک کیلو گندم به انضمام ۱۰ ریال، یا یک کیلو گندم نقد به یک کیلو گندم نسیه (یا ۱۰۰ کیلو گرم برنج تایلندی با ۵۰ کیلوگرم برنج ایرانی اعلاء، ۳۰ گرم طلای کهنه با ۲۵ گرم طلای نو، تعویض ده تَن آهن با هفت تَن میلگرد در بورس) این نوع ربا در سایر معاملات مانند صلح و غیره نیز جریان دارد. ربا در معامله در صورتی که توأم با دو شرط زیر باشد حرام است:

الف) از نظر عرف، هر دو کالای مورد مبادله یک جنس و یک نوع حساب شود؛ ولی اگر یک نوع حساب نشوند، مثلاً یک کیلو گندم با یک کیلو عدس و مقداری اضافی مبادله شود مانعی ندارد.

ب) دو کالای مورد مبادله کیلی (پیمان‌های) و وزنی باشد نه کالایی که تعیین عرفی آن با عدد یا نظر (مشاهده) باشد.

رہایی از حکم ربا (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)

برای رهایی از حکم ربا راه‌هایی در کتاب‌ها ارائه شده است، و من در این مسئله تجدید نظر کردم و چنین یافته‌ام که رهایی از حکم ربا به هیچ وجه جایز نیست و آنچه در مبادله دو نوع کالای مثل هم

در برابر مقدار اضافی چیزی در آن طرف می‌افزایند تا این‌که از حرام به حلال تبدیل گردد، رهایی واقعی از ربا نیست و این نوع رهایی و سایر کلاه‌های شرعی جایز نیست.

تذکرات:

- ❖ هر نوع زیاده‌ای که در معاوضه دو کالای هم‌جنس اخذ گردد، ربای معاملی می‌گویند.
- ❖ ربای معاملی تنها در کالاهایی جریان دارد که مکمل (پیمان‌های) و موزون باشد، بنابراین در کالاهای معدود (شمردنی) و مشاهده‌ای ربا وجود ندارد.
- ❖ کالاهای بر اساس معیار سنجش، ۳ نوع هستند: ۱- کالاهای «موزون» که با وزن کردن سنجش می‌شوند؛ مانند طلا، نقره، برنج، گوشت و غیره؛ ۲- کالاهای «مکیل» که با پیمان سنجش می‌شوند؛ مانند نفت (مثلاً یک بشکه نفت) و غیره؛ ۳- کالاهای «معدود» که به صورت عددی یا مشاهده‌ای یا متری سنجش می‌شوند؛ مانند خانه، ماشین، فرش، پارچه، تخم مرغ و غیره.
- ❖ ربای معاملی در کالاهای معدود که معیار سنجش آن‌ها شمردنی، متر کردنی، عددی و مشاهده‌ای هستند، جریان ندارد.
- ❖ طبق نظر مشهور فقها، تعویض کالای مرغوب با کالای هم‌جنس نامرغوب، به زیاده، هم ربای معاملی است و هم معامله، باطل است.
- ❖ اگر خرید و فروش دو کالای هم‌جنس، جداگانه صورت بگیرد؛ اشکالی ندارد. به این نحو که مثلاً فروشنده، برنج نامرغوب را به قیمت معینی به مغازه‌دار بفروشد و سپس برنج مرغوب را با قیمت معینی بخرد، ایرادی ندارد. یا طلافروش، طلای کهنه و نو را این‌گونه معامله نماید اشکال ندارد.

۲- ربای قرضی (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

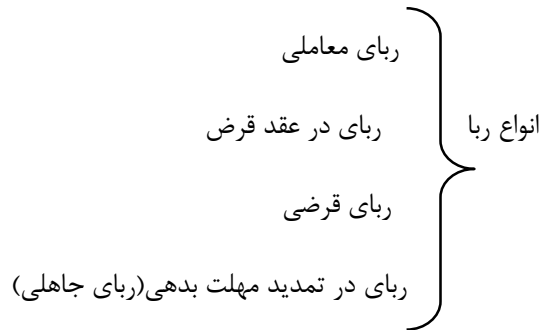
ربای قرضی به این صورت است که شخص، مالی را به دیگری قرض دهد به شرط این‌که با مقدار زیادتری بازگرداند، خواه به طور صریح شرط کند یا دادن قرض، بر مبنای آن باشد. این نوع ربا شدیداً حرام است.

تعریف ربا در عقد قرض

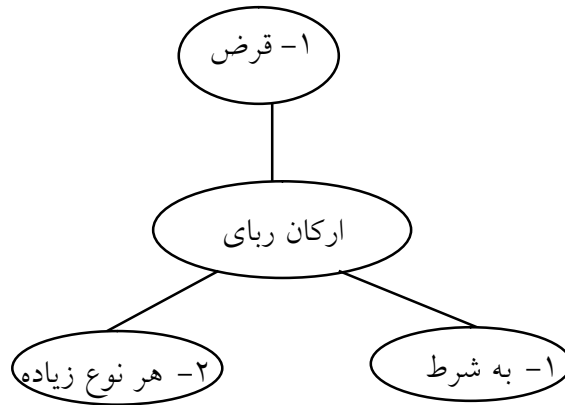
مقدار زیاده‌ای است که در ضمن عقد، شرط شده باشد. این‌گونه قرض را «قرض ربوی» می‌گویند؛ به عبارتی، اگر در قرارداد قرض و هنگام انعقاد آن، شرط شده باشد که قرض‌گیرنده هنگام بازپرداخت بدهی خود، مقداری زیادتر از آنچه دریافت کرده، به قرض‌دهنده بپردازد. (جوادی عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

ربای قرضی رایج‌ترین نوع ربا در گذشته و حال است. معاملات امروزی به‌خصوص معاملات بانکی بیشتر در معرض این نوع ربا و نیز ربای جاهلی است.

نمودار انواع ربا (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

طبق آنچه در تعریف آمد، ربای قرضی زمانی پدید می‌آید که فرمول زیر برقرار باشد: (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

همان‌طور که در فرمول فوق مشخص است، برای تحقق ربای قرضی باید سه رکن کامل باشد؛ بنابراین در صورت نبودن یک یا چند رکن، ربا پدید نمی‌آید.

رکن اول: عقد قرض

عامل اول پدید آوردن ربای قرضی عبارت است از «قرض بودن قرارداد»؛ بنابراین در صورتی که قرارداد میان طرفین، عقد قرض نباشد و قرض‌دهنده به جای قرض، از سایر قراردادهای استفاده کند، ربای قرضی پدید نمی‌آید.

مثال: فردی بدون این که از ماهیت سپرده‌های سرمایه‌گذاری بانکی اطلاع داشته باشد، پول خود را به این نیت به بانک می‌سپارد که بانک ماهانه فلان درصد یا فلان مبلغ را به وی سود بدهد. در این صورت سودهای دریافتی ربا بوده و اخذ آن شرعاً حرام است.

راه حل:

اگر سپرده‌گذار بر اساس شناختی که از ماهیت سپرده‌های سرمایه‌گذاری دارد، پول خود را به قصد سرمایه‌گذاری به بانک بسپارد و به بانک وکالت دهد تا بانک مطابق قانون «بانکداری بدون ربا» سپرده وی را به همراه سرمایه‌های سایر سپرده‌گذاران در انواع فعالیت‌های اقتصادی به کار بسته و سود حاصل را پس از کسر حق‌الوکاله خود، میان سپرده‌گذاران تقسیم کند، شرعاً صحیح بوده و سود دریافتی حلال خواهد بود، زیرا در این صورت عقد قرضی در کار نیست و رکن اول فرمول ربای قرضی وجود ندارد.

رکن دوم: به شرط

اگر در فرمول ربای قرضی رکن اول فراهم باشد، یعنی عقد بین طرفین، قرض باشد، اما شرط زیادی در کار نباشد در این صورت باز ربا پدید نمی‌آید. از این مطلب، نتایج زیر حاصل می‌شود.

۱. اگر هیچ‌گونه زیاده‌ای در عقد قرض شرط نشود، ربا نخواهد بود.

۲. اگر شرطی در کار نباشد، ولی قرض‌گیرنده بدون شرط اولیه، موقع پرداخت بدهی، مقداری زیاده بپردازد، دریافت آن برای قرض‌دهنده اشکال ندارد، بلکه حتی این اضافه‌پرداخت بر قرض‌گیرنده به عنوان تشویق به امر قرض‌الحسنه مستحب است. امام خمینی (ره) در این باره می‌فرماید: زیاده با شرط، حرام است و بدون شرط اشکال ندارد بلکه برای قرض‌کننده از باب پرداخت نیکو، مستحب است که چیزی اضافه بپردازد.

مثال: جوایزی که بانک‌ها برای حساب‌های قرض‌الحسنه اعطا می‌کنند، هر چند در ضمن عقد قرض است، اما چون بدون شرط است، برای کسی که قصد برنده شدن و جایزه بردن، پول خود را به بانک قرض می‌دهد، گرفتن جایزه اشکال ندارد، چرا که جایزه دادن بانک‌ها، شرطی نبوده و تنها منوط به برنده شدن در قرعه‌کشی است.

امام خمینی (ره) در این مورد می‌فرماید: «جوایزی که بانک به جهت تشویق برای ودیعه گذاشتن و قرض و مانند این‌ها به کسی که قرعه مقرر، به نام او اصابت کرده، می‌دهد حلال است و مانعی از آن‌ها نمی‌باشد و همچنین است جوایزی که مؤسسه‌ها بعد از اصابت قرعه جهت تشویق و جلب مشتری می‌دهند و همچنین است آن‌چه را که صاحب بعضی از مؤسسه‌ها برای تشویق و زیاد شدن مشتری در ضمن بعضی از کالاها قرار می‌دهد؛ پس همه این‌ها حلال است و مانعی از آن نمی‌باشد».

هم‌چنین مقام معظم رهبری علیه السلام می‌فرماید: پس اندازه‌های قرض‌الحسنه و جایزه‌های آن اشکال ندارد». بر همین اساس ماده ۶ قانون عملیات بانکی بدون ربا مقرر کرده است: «بانک‌ها می‌توانند به منظور جذب و تجهیز سپرده‌ها، با اتخاذ سیاست‌های تشویقی، امتیازاتی از جمله اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های قرض‌الحسنه منظور نمایند».

رکن سوم: هر نوع زیاده

همان‌طور که در تعریف لغوی ربا گفته شد، ربا عبارت است از هر نوع زیاده؛ بنابراین قرض در صورتی ربوی خواهد بود که در آن زیاده‌ای شرط شده باشد. از این توضیح، نتایج زیر حاصل می‌شود:

۱. اگر قرض به شرط باشد (رکن اول و دوم)، اما شرط آن «زیاده» نباشد بلکه شرط‌هایی مانند وثیقه، چک یا معرفی ضامن باشد یا قرض به شرط تسویه در مدت معین باشد، اشکال ندارد. چون در این موارد، زیاده‌ای حقیقتاً در کار نیست، لذا ربا نبوده و حرام نیست.
۲. فرقی نمی‌کند که زیاده‌ای که در ضمن عقد قرض، شرط می‌شود، عینی باشد یا حکمی در هر صورت ربا پدید می‌آید؛ بنابراین زیاده دو نوع است:
الف- زیاده عینی؛ ب- زیاده حکمی.

الف) زیاده عینی

زیاده عینی عبارت است از هر چیزی که وجود خارجی داشته یا امکان عین بودن را داشته باشد؛ مانند پول، ساختمان، ماشین، مداد و یا هر نوع مال نقدی و غیر نقدی.

مثال: ۱۰۰ هزار تومان به شما قرض می‌دهم به این شرط که هنگام پس دادن ۵ هزار تومان (یا کالای دیگری) را اضافه‌تر بپردازید. این، ربا محسوب می‌شود.

ب) زیاده حکمی

زیاده حکمی عبارت است از هر نوع کار یا خدمت یا منفعت. برخی از مصادیق امروزی زیاده حکمی این‌چنین هستند:

۱- قرض به شرط کارچاق‌کنی

ده میلیون تومان به مدت یک‌سال به شما قرض می‌دهم به شرط این‌که فلان مشکل من را در فلان اداره که نفوذ داری برطرف کنی. این عمل، حرام است.

۲- قرض به شرط اعمال نیابتی

اگر قرض‌دهنده شرط کند که قرض‌گیرنده در ازای آن، عمل واجب یا مستحبی را به نیابت از وی انجام دهد، این عمل زیاده حکمی محسوب شده و حرام است.

مثال: ده میلیون به شما قرض می‌دهم به شرط این که در سفری که به کربلا خواهی داشت، یک زیارت‌نامه در مقابل ضریح مقدّس امام حسین ۷ به نیابت از من ادا کنی.

۳- قرض به شرط سپرده

برای توضیح این مطلب که متأسفانه در اغلب بانک‌ها وجود دارد، به استفتایی که از مقام معظم رهبری علیه السلام صورت گرفته و به پاسخ ایشان اکتفا می‌کنیم:

سؤال: یک صندوق که وام‌هایی را در اختیار اعضای خود قرار می‌دهد ولی برای دادن وام، شرط می‌کند که متقاضی وام، مبلغی پول را به مدت سه یا شش ماه در صندوق بگذارد و بعد از گذشت این مدت به مقدار دو برابر پولی که به صندوق سپرده است به او وام می‌دهد و بعد از آن که همه وام را پرداخت کرد، پولی را که قبلاً در صندوق گذاشته بود به او مسترد می‌شود. این کار چه حکمی دارد؟

پاسخ: اگر دادن پول به صندوق به این عنوان باشد که آن پول برای مدتی نزد صندوق به صورت قرض بماند، به این شرط که صندوق هم بعد از آن مدت، وامی در اختیار او قرار دهد و یا وام‌دادن صندوق، مشروط به این شرط باشد که او قبلاً مبلغی را در صندوق گذاشته باشد، این شرط در حکم ربا بوده و شرعاً حرام و باطل است، ولی اصل قرض نسبت به هر دو طرف صحیح است. (أجوبة الإستفتائات، مسأله ۱۷۸۷)

۴- قرض به شرط استفاده از مال رهنی

چنانچه قرض‌دهنده در قرض شرط کند که قرض‌گیرنده چیزی نزد او رهن گذارد صحیح است. اما اگر شرط کند که از عین مرهونه (چیزی که برای رهن گذاشته‌اند) منتفع شود ربا محسوب شده و حرام است، ولی اگر شرط نکند و بعد از عقد، اجازه بگیرد که از مورد رهن منتفع گردد اشکالی ندارد.

چند نکته در مورد ربای قرضی: (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

❖ اگر شرط زیاده به نفع قرض‌گیرنده باشد ربا نیست.

مثال ۱: قرض‌دهنده با نیت احسان و جهت ترغیب فردی برای انجام فعالیت اقتصادی به وی مبلغی را قرض بدهد و قبول کند که موقع پس‌گرفتن، مقداری کمتر از آنچه قرض داده است پس بگیرد.

مثال ۲: فردی مقداری کالای فاسدشدنی دارد که الآن نیازی به آن نداشته و امکان نگهداری آن را نیز ندارد. این کالا را به کسی قرض می‌دهد و برای این که قرض‌گیرنده رغبت به گرفتن آن را داشته باشد، قرض‌دهنده قبول می‌کند که موقع پس‌گرفتن، مقداری کمتر از آنچه قرض داده است پس بگیرد.

❖ شرط زیاده به نفع شخص ثالث باشد.

گاهی شرط زیاده به نفع هیچ‌کدام از قرض‌دهنده و قرض‌گیرنده نیست، بلکه به نفع شخص دیگری است که این صورت خود دو حالت دارد:

۱- شرط زیاده به نفع شخص ثالث، به نحوی به نفع خود قرض‌دهنده باشد. در این صورت نیز به دلیل این که قرض‌دهنده به صورت غیرمستقیم منتفع می‌شود، ربا بوده و حرام است.

مثال ۱: ۱۰۰ هزار تومان به شما قرض می‌دهم به شرط این که مشکل سربازی پسر مرا حل نمایی.

مثال ۲: آموزش و پرورش نسبت به کارمندانش تعهد تهیه مسکن دارد، ولی نقدینگی کافی ندارد. برای حل مشکل، به مبلغ یک میلیارد تومان نزد یکی از بانک‌ها حساب قرض‌الحسنه افتتاح می‌کند و بانک متعهد می‌شود که پس از ۶ ماه، دو برابر این مبلغ را به کارمندان آموزش و پرورش تسهیلات فروش اقساطی مسکن پرداخت کند.

۲- شرط زیاده به شخص ثالث، هیچ نفعی برای قرض‌دهنده ندارد.

مثال: نهاد نمایندگی رهبری مدیر دانشگاه، مبلغی را نزد بانک به عنوان قرض بگذارد به شرط آن که بانک مبلغی را بر آن بیفزاید و آن را به دانشجویان، وام قرض‌الحسنه بدهد و در این صورت هیچ نفعی، نه مستقیم و نه غیر مستقیم به نهاد نرسد.

شرط زیاده به نفع شخص ثالث در هر دو حالت آن ربا محسوب شده و حرام است. (نظر اغلب فقها)

تفاوت سود و ربا

سود، ارزش افزوده ناشی از انجام معامله است که افزون بر انتظاری بودن سود، بیم ضرر و زیان نیز در این معامله وجود دارد. البته فرد می‌تواند در فعالیت‌هایی که خطرپذیری آن‌ها بسیار پایین و در حد صفر باشد، سرمایه‌گذاری و شرکت کند.

اما ربا، ارزش افزوده مجازی مال است و وام‌دهنده هیچ قصد و نقشی در فعالیت اقتصادی ندارد و اصولاً کاری به این ندارد که فعالیت اقتصادی با آن پول صورت بگیرد یا نگیرد، بلکه تنها به دنبال دریافت به موقع مقدار زیاده‌ای است که از پیش تعیین شده است.

کارمزد قرض (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

کارمزد قرض عبارت است از مقدار هزینه‌ای که برای مخارج متعارف بانک برای پرداخت قرض الحسنه محاسبه می‌شود که طبق اعلام بانک مرکزی بین ۲/۵ تا ۴٪ مبلغ وام است.

نظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری علیه السلام این است که اگر کارمزد به مقدار متعارف و عقلایی و هزینه‌های صرف شده برای قرض الحسنه باشد، اشکالی ندارد.

امام خمینی (ره) در این مورد می‌فرماید: «اگر آنچه گرفته می‌شود جداً مزد کار و به مقدار متعارف و عقلایی باشد با توافق طرفین اشکال ندارد».

ربای جاهلی (ربای در تمديد مهلت بدهی) (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

مقدار زیاده‌ای است که برای تمديد مهلت بدهی و دین دریافت می‌شود.

❖ اگر فردی از کسی به هر دلیلی طلبی داشته باشد مثلاً بابت قرضی که داده یا کالایی که نسیه فروخته و یا خدمات درمانی که به بیمار ارائه داده و بدهکار هنگام سررسید، امکان پرداخت بدهی خود را نداشته باشد، مهلت دادن به بدهکار، ثواب داشته و مورد تأکید اسلام است، اما این تمديد مهلت بدهی به شرطی صحیح است که بابت این تمديد، زیاده‌ای دریافت نشود و گرنه حرام بوده و «ربای جاهلی» خواهد بود.

تفاوت «ربای جاهلی» با جریمه تأخیر (جواد عبادی، کلیات احکام معاملات ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد)

وقتی فردی اقساط خود را با تأخیر می‌پردازد و از او جریمه دریافت می‌شود، اگر معنای جریمه این باشد که مشتری می‌تواند با پرداخت جریمه، اقساط را با تأخیر واریز نماید، این دقیقاً ربای جاهلی

است؛ اما اگر منظور بانک، کنترل مشتری باشد، به این معنا که به مشتری بگویید: من در وام یا تسهیلاتی که به شما داده‌ام به حدّ کافی سود مطلوبیم را در نظر گرفته‌ام و بیش از آن نمی‌خواهم، فقط باید به طور مرتّب اقساط را بپردازد تا من بتوانم مدیریت مالی داشته باشم و اگر به موقع نپردازید، من برای تنبیه شما و عبرت سایر مشتریان مجبورم این مقدار جریمه را بگیرم و مشتری نیز در ضمن عقد این شرط را قبول و امضاء نماید، در این صورت دریافت جریمه اشکالی ندارد.

معنای وجه التزام

اصطلاحاً به جریمه تأخیر، «وجه التزام» می‌گویند؛ یعنی مبلغی برای ملتزم ساختن مشتریان برای پرداخت به موقع بدهی، نه وسیله‌ای برای سود بردن بیشتر.

نظر شورای نگهبان قانون اساسی درباره جریمه تأخیر

واقعیت این است که در مورد جریمه تأخیر میان مراجع معظم تقلید اختلاف نظر وجود دارد، اما بانک‌ها بر اساس نظر شورای نگهبان قانون اساسی اقدام به دریافت جریمه تأخیر می‌کنند. از نظر شورای نگهبان، دریافت جریمه تأخیر با سه شرط اشکالی ندارد:

۱- به صورت وجه التزام باشد؛ نه راهی برای بیشتر سود کردن. به عبارتی، دریافت جریمه، منجر به ایجاد حق برای تأخیر نگردد.

۲- دریافت وجه التزام در قرارداد و به عنوان شرط ضمن عقد قید شده باشد.

۳- مشتری در ابتدای قرارداد نسبت به این وجه التزام آگاه بوده و رضایت داشته باشد.

مسائل تکمیلی:

مسأله ۱: آیا حرمت ربا برای همه اشخاص حقیقی و حقوقی به طور یکسان ثابت است یا آنکه بعضی از موارد خاص، استثناء هستند؟

پاسخ: ربا به صورت کلی حرام است، غیر از ربای قرضی بین پدر و فرزند و زن و شوهر و همچنین ربایی که مسلمان از غیرمسلمان می‌گیرد. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۶۲۴)

مسأله ۲: اگر شخصی نیاز به مبلغی پول داشته باشد و کسی را پیدا نکند که به او قرض الحسنه بدهد، آیا جایز است برای دستیابی به آن مبلغ به این طریق عمل نماید که کالایی را به صورت نسیه به بیش از نرخ حقیقی آن بخرد و سپس آن را در همان مجلس به قیمت کمتری به فروشنده بفروشد؛ مثلاً یک کیلوگرم زعفران را به مبلغ مشخصی به طور نسیه برای مدت یک‌سال بخرد و در همان مجلس آن را به صورت نقد به شخص فروشنده به مبلغ دو سوم قیمت خرید بفروشد؟

پاسخ: چنین معامله‌ای که در واقع نوعی حيله برای فرار از ربای قرضی است، شرعاً حرام و باطل است. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتائات، س ۱۶۲۶)

مسأله ۳: آیا جایز است قرضی را که بانک برای استفاده خاصی به اشخاص می‌دهد، در امور دیگر مصرف نمود؟

پاسخ: اگر آن چه را که بانک به اشخاص می‌دهد واقعاً قرض باشد و شرط کند که حتماً باید در مورد خاصی مصرف شود، تخلف از این شرط جایز نیست و هم‌چنین اگر آن چه را که از بانک دریافت می‌کند به‌عنوان سرمایه مضاربه یا شراکت و مانند آن باشد، حق ندارد آن را در غیر کاری که بانک به‌خاطر آن پول را در اختیار او گذاشته است مصرف نماید. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتائات، س ۱۷۹۰)

مسأله ۴: در مثل اسکناس و دینار کاغذی و سایر پول‌های کاغذی مثل دلار و لیره ترکی، ربای غیر قرضی تحقق پیدا نمی‌کند، و جایز است معاوضه نقدی بعضی آنها را با بعضی به زیاده و کم؛ و در معاوضه نسبه بعضی آنها را با بعضی به زیاده و کم، در صورتی بی‌اشکال است که زیاده و کم به حساب مدت نسبه نباشد، و اما ربای قرضی در تمام آنها تحقق پیدا می‌کند، و جایز نیست قرض دادن ده دینار به دوازده دینار. (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل، مسأله ۲۸۴۵)

مسأله ۵: اگر برای تأخیر بدهکاری، طلبکار چه بانک‌ها یا غیر آنها چیزی از بدهکار بگیرد حرام است؛ اگرچه بدهکار راضی به آن شود. (امام خمینی (ره)، توضیح المسائل، مسأله ۲۸۴۴)

معاملات بانکی (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۲؛ رساله نوین، ج ۲)
احکامی که در بانک‌ها در ذیل بیان می‌شود، راجع به همه بانک‌هاست، چه داخلی و چه خارجی، چه دولتی و چه غیر دولتی:

۱. وام

آن چه مردم به عنوان وام یا غیره از بانک‌ها می‌گیرند، در صورتی که بر طبق شرع انجام پذیرد، حلال است، و می‌توان در آن تصرف کرد؛ مگر آن که بدانند پولی را که دریافت کرده‌اند تمام یا مقداری از آن حرام است؛ در این صورت تصرف در آن جایز نیست؛ اما این که بدانند در بانک یا فلان مؤسسه پول‌های حرامی است و احتمال بدهد که شاید پولی را گرفته از حرام باشد، موجب اشکال نمی‌شود.

۲. معاملات بانک

هر معامله صحیح و حلالی که کسی با یکی از مسلمانان انجام می‌دهد، انجام دادن آن با بانک‌ها نیز محکوم به صحت است.

۳. سپرده بانکی

سپرده‌های بانکی اگر به عنوان قرض باشد، و سود یا بهره در آن قرار داد نشود، مانعی ندارد، و بانک‌ها می‌توانند در آن سپرده تصرف نمایند؛ و چنانچه بهره قرارداد شده، قرض باطل است و بانک نمی‌تواند در سپرده تصرف کند.

۴. با قرار سود

در قرارداد بهره که موجب رباست، فرقی نمی‌کند که صریحاً قرارداد شود یا بنای دو طرف به هنگام گذاشتن سپرده، گرفتن بهره باشد؛ بنابراین اگر قانون بانک آن باشد که به قرض‌هایی که می‌گیرد سود بدهد و شخص بر مبنای این قانون پول به حساب بانک بریزد، آن‌چه که بانک به عنوان بهره می‌پردازد حرام خواهد بود.

۵. بدون قرار سود

اما چنانچه در موردی گذاشتن پول در بانک یا گرفتن پول از بانک (به عنوان قرض) بدون شرط بهره بود، در این صورت اگر بدون قرار (صریح یا غیر صریح)، مبلغی اضافه به قرض‌دهنده بپردازد، حلال است.

۶. امانت

آن‌چه مردم به عنوان ودیعه و امانت به بانک می‌سپارند، بانک نمی‌تواند بدون اجازه صاحبش در آن تصرف کند.

۷. جوایز بانک

جوایزی که بانک‌ها و مؤسسات برای تشویق مردم به باز کردن حساب در بانک، با قرعه‌کشی می‌پردازند و یا جایزه‌هایی که فروشندگان برای جلب مشتری تعیین می‌کنند، اشکالی ندارند.

۸. تبدیل پول و خرید و فروش ارز

خرید و فروش ارز یا تبدیل پول‌ها به کم و زیاد، صحیح است مگر این‌که برای رهایی از ربا باشد. (در شرایط فعلی در مورد خرید و فروش ارز، مراعات مقررات جمهوری اسلامی لازم است)

۹. حواله

مبلغ کارمزدی که بانک برای حواله کردن پول از شهری به شهر دیگر و یا برای صرف برات دریافت می‌دارد به شرط این‌که وسیله‌ای برای فرار از ربای قرضی نباشد، اشکالی ندارد.

۱۰. خرید و فروش چک

چک‌های بانکی مانند سایر اوراق تجاری مالیت ندارند، بلکه نشان‌گر مبلغ معینی در بانک است، و خرید و فروش آن جایز نیست، آری، چک تضمینی مانند اسکناس از اوراق نقدی است و خرید و فروش آن صحیح است و کسی که آن را تلف کند در برابر صاحبش ضامن خواهد بود.

۱۱. بانک‌های رهنی

بانک‌های رهنی که با قرار سود و بهره وام می‌دهند و چیزی را به رهن می‌گیرند تا چنانچه بدهی خود را نپرداخت آن را بفروشند و پول خود را بردارند، اصل قرض و رهن صحیح است ولی شرط سود و پرداخت پول اضافی باطل است و گرفتن آن جایز نیست.

۱۲. کارمزد

گرفتن کارمزد (در برابر کارهای بانکی از قبیل ثبت در اوراق و دفاتر و حقوق کارمندان و غیره) در صورتی که حیل‌های برای فرار از ربا و بهره پول نباشد، جایز است.

۱۳. مضاربه

برنامه‌ای که اخیراً برای بانک‌ها در نظر گرفته شده است که به صورت مضاربه و غیره، مردم پول در بانک بگذارند و بانک با این پول‌ها به تجارت و صنایع و کشاورزی و دامداری بپردازد و صاحبان سپرده را در استفاده سهمیم سازد، از نظر امام صحیح است.

۱۴. بهره پس‌انداز (استفتاء از امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)

سؤال: پولی در بانک به عنوان پس‌انداز و به‌خاطر این‌که جای امنی است گذاشته می‌شود نه به‌خاطر گرفتن سود و بهره، ولی خود بانک به این پس‌انداز، مقداری طبق مقررات بانک به نام سود اضافه می‌کند، نظر مبارک درباره این سود چیست؟

پاسخ: پول ربا و حرام است.

۱۵. سفته (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله؛ رساله نوین، ج ۲)

تعریف سفته

سفته، طلب سندی است که به موجب آن امضاء کننده تعهد می‌کند مبلغی را در موعد مقرر در وجه حامل یا شخص معین یا به حواله‌کرد وی بپردازد.

انواع سفته (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۲)

سفته بر دو نوع است:

الف- سفته حقیقی

سفته حقیقی نشان‌گر قرض حقیقی است. به عنوان مثال کسی مبلغی به دیگری بدهکار است که باید آن را طی مدت معینی بپردازد؛ شخص طلبکار از بدهکار خود ورقه‌ای به نام سفته می‌گیرد که در آن بدهکار متعهد می‌شود که مبلغ مذکور را در تاریخ تعیین شده بپردازد.

ب- سفته دوستانه

سفته دوستانه، سفته‌ای است که امضاء کننده در واقع بدهکار نیست، ولی چون بدهکار، مورد آشنایی و اعتبار طرف معامله نیست، ناچار از دوست معروف و صاحب اعتبار خود خواهش می‌کند که سفته‌اش را دوستانه امضاء نماید.

بخش چهارم - رشوه

❖ **سؤال:** بعضی از مشتریان بانک برای انجام سریع کارهایشان و دریافت خدمات بهتر، اموالی را به کارمندان بانک می‌بخشند، با توجه به این که اگر کارمندان بانک آن کارها را برای آنان انجام ندهند، چیزی به آنان نمی‌دهند، آیا در این حالت، گرفتن آن مال جایز است؟ (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۲۴۲)

جواب: جایز نیست کارمندان در برابر انجام کار مشتریان که برای آن استخدام شده‌اند و در برابر آن هر ماه حقوق دریافت می‌کنند، از مشتریان چیزی بگیرند و هم‌چنین مشتریان بانک نباید کارمندان را در برابر انجام کارهایشان با پول نقد یا غیر آن تطمیع کنند، زیرا این کار مستلزم فساد است.

❖ **سؤال:** هدایا اعمّ از نقدی، خوراکی و غیره که توسط ارباب رجوع و با رضایت و طیب خاطر به کارمندان دولت داده می‌شود، چه حکمی دارد؟ و اموالی که به صورت رشوه به کارمندان داده می‌شود اعمّ از اینکه بر اثر توقع انجام کاری برای پرداخت کننده باشد یا خیر، چه حکمی دارند؟ و اگر کارمند بر اثر طمع به دریافت رشوه، مرتکب عمل خلاف قانون شود، چه حکمی دارد؟ (همان، س ۱۲۴۵)

جواب: بر کارمندان محترم واجب است که رابطه آنان با همه مراجعه‌کنندگان براساس قوانین و مقررات و ضوابط خاصّ اداره باشد و قبول هرگونه هدیه‌ای از مراجعه‌کنندگان به هر عنوانی که باشد برای آنان جایز نیست، زیرا باعث فساد و سوءظن به آنان و تشویق و تحریک افراد طمع‌کار به عمل نکردن به قانون و تضییع حقوق دیگران می‌شود. اما رشوه، مسلم است که برای گیرنده و دهنده آن، حرام است و واجب است کسی که آن را دریافت کرده به صاحبش برگرداند و حقّ تصرف آن را ندارد.

❖ **سؤال:** اگر شخصی برای انجام کار قانونی خود مجبور به پرداخت مبلغی به کارمندان یکی از ادارات شود تا کار قانونی و شرعی او را به راحتی انجام دهند، زیرا اعتقاد دارد که اگر این مبلغ را نپردازد، کارمندان آن اداره، کار او را انجام نخواهند داد، آیا عنوان رشوه بر این مبلغ صدق می‌کند؟ و آیا این عمل حرام است یا این که اضطراری که باعث پرداخت آن برای انجام کار اداری او شده، عنوان رشوه را از آن برمی‌دارد و در نتیجه حرام نخواهد بود؟ (همان، س ۱۲۴۸)

جواب: پرداخت پول یا اموال دیگر از طرف فرد مراجعه‌کننده به کارمندان ادارات که مکلف به ارائه خدمات اداری به مردم هستند، و حتماً منجر به فساد ادارات خواهد شد، عملی است که از نظر شرعی، حرام محسوب می‌شود و توهم اضطرار، مجوّز او در انجام این کار نیست.

مأمور خرید و فروش (پورسانت)

❖ **سؤال:** اموالی که بعضی از فروشندگان به مأموران خرید ادارات یا شرکت‌ها بدون آن که آن‌ها را به قیمت تثبیت شده اضافه کنند، به‌خاطر برقرار کردن ارتباط می‌پردازند، نسبت به فروشنده و نسبت به مأمور خرید چه حکمی دارند؟ (همان، ۱۲۵۱)

جواب: پرداخت این اموال توسط فروشنده به مأمور خرید جایز نیست و برای مأمور هم دریافت آن‌ها جایز نیست و آن‌چه را که دریافت می‌کند باید به اداره یا شرکتی که مأمور خرید آن است، تسلیم کند.

❖ **سؤال:** اگر فرد شاغل در اداره‌ای (اعم از خصوصی و یا دولتی) که وظیفه او تهیه جنس می‌باشد، علی‌رغم وجود مراکز مختلف، به آشنا مراجعه و شرط کند که اگر کالا را از تو خریداری کنم، درصدی از سود حاصله را شریک خواهم بود. (همان، ۱۲۵۴)

۱. این شرط، شرعاً چه حکمی دارد؟

۲. در صورت وجود مجوز رئیس یا مسئول بالای تشکیلات در این خصوص حکم شرعی آن چیست؟

۳. اگر قیمتی بیش از آن‌چه جنس مذکور در عرف بازار دارد، توسط طرف قرارداد به اداره پیشنهاد و قرارداد منعقد گردد، چه حکمی دارد؟

۴. پرداخت سهمی که بعضی از فروشندگان به مأمور خرید ادارات علی‌رغم قیمت مندرج در فاکتور می‌دهند، چه حکمی برای فروشنده و چه حکمی برای مأمور خرید دارد؟

۵. اگر فرد مذکور، علاوه بر مسئولیت در اداره، بازاریاب شرکتی هم باشد و در خرید اجناس اداره، برای آن شرکت بازاریابی نماید، آیا می‌تواند درصدی به عنوان سود از آن شرکت دریافت نماید؟

۶. اگر فردی از طریق مسائل فوق سودی به دست آورد، وظیفه شرعی او نسبت به این سود، چیست؟

جواب:

۱. صورت شرعی ندارد و باطل است.
۲. اجازه رئیس یا مسئول بالای تشکیلات در این باره به لحاظ این‌که فاقد جاهت شرعی و قانونی است، فاقد اعتبار می‌باشد.
۳. اگر بیش از قیمت عادلانه بازار باشد، و یا به کمتر از آن بتوان جنس را از بازار تهیه نمود، در این صورت اصل قراردادی که منعقد شده نافذ نیست.
۴. جایز نیست، و هر چه که مأمور خرید در این رابطه دریافت دارد باید به اداره مربوطه‌ای که از طرف آن مأمور خرید بوده، تحویل دهد.

۵. حق دریافت هیچ درصدی ندارد، و هر چه دریافت کند باید به اداره مربوطه تحویل دهد و اگر قراردادی که منعقد می‌سازد خلاف غبطه و مصلحت اداره باشد از اساس باطل است.
۶. دریافت‌های غیر مشروع را باید به اداره مربوطه‌ای که از طرف آن مأمور خرید بوده، تسلیم نماید.

بخش پنجم - خمس (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)

در هفت مورد خمس واجب است:

۱. غنائم جنگی؛ ۲. معادن؛ ۳. گنج؛ ۴. غواصی؛ ۵. مازاد خرج سالیانه؛ ۶. زمین خریداری شده توسط ذمی؛ ۷. مال آمیخته با حرام.

مازاد مخارج سالیانه (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱)

آن چه را که شخص به وسیله کسب از مخارج سالانه خود و خانواده خود اضافه می‌آورد، مشمول قانون خمس است. مازاد خرج سالیانه شامل موارد زیر می‌گردد:

۱. درآمد صنعتی؛
۲. درآمد کشاورزی؛
۳. درآمد تجارت و بازرگانی؛
۴. درآمد سایر کسب‌ها؛ هر چند منافع حاصل، از حيازت زمین یا رویش گیاه و یا محصول و یا افزایش قیمت کالا و غیره باشد؛ و به آن کسب گفته می‌شود.

مسائل خمس (امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۳۵۶)

۱. سزاوار است که برای احتیاط از هر استفاده‌ای خمس داده شود، هر چند که کسب نامیده نشود، مانند هبه، هدایا، جوایز؛ هر چند که به احتمال قوی به غیر از منافع کسب، خمس تعلق نمی‌گیرد.
۲. به ارث و مهریه خمس تعلق نمی‌گیرد، ولی احتیاط نیکوست.
۳. اجناسی که خمس به آنان تعلق نمی‌گیرد مانند جنسی که شخص نه به منظور تجارت و سرمایه، بلکه برای نگهداری و بهره‌برداری از منافع و رشد آن خریداری می‌کند، و یا جنسی که خمس آن پرداخت شده است، چنانچه قیمت بازار آن بالا برود این مقدار اضافی خمس ندارد؛ ولی اگر مقصود تجارت باشد، خمس مقدار قیمت افزایش یافته پس از گذشت یکسال از آن واجب می‌شود، در صورتی که امکان فروش و دریافت قیمت آن را داشته باشد و در غیر این صورت مبلغ افزایش یافته جزو سودهای سال آینده (سال امکان فروش) به حساب می‌آید.
۴. اگر در پایان سال مقداری از اموالی که با آن تجارت می‌کند و قیمت آن افزایش یافته نزدش موجود است و بقیه آن پیش مردم است، اگر مقدار موجود را بفروشد و یا امکان فروش آن را داشته باشد و قیمت آن را دریافت کند، ۲۰٪ سود یا مبلغ افزوده شده را باید بپردازد، اما آن

مقدار که پیش مردم دارد، چنانچه مطمئن است که هرگاه بخواهد می‌تواند آن را وصول کند (مانند پولی که در بانک دارد)، باید ۲۰٪ مقدار افزوده شده به سرمایه را بپردازد و آن‌چه را که مطمئن به وصول آن نیست موکول به زمان دریافت آن می‌شود و هرگاه مبلغ آن را وصول کرد، مقدار افزایش یافته آن جزو سود منافع سالی که آن را وصول کرده، خواهد بود.

۵. خمس در این قسم، بعد از کسر زیان‌ها و پول‌هایی که صرف به‌دست آوردن استفاده و سود شده، به مقداری که از مخارج سال اضافه آمده، تعلق می‌گیرد. (و به عبارت دیگر، هزینه‌ها و مخارجی که در راه کسب، خرج می‌شود مانند کرایه حمل و نقل، و زیان‌های وارد شده، جزو مخارج سال محسوب می‌شود)

۶. اوّل سال تاجر و بازرگان، از آغاز به شروع معامله و استفاده تدریجی روز به روز است و در غیر کاسب از هنگام دریافت سود و استفاده خواهد بود؛ مثلاً آغاز سال کشاورز از موقع حاصل شدن فایده کشت و رسیدن آن به دست وی یعنی هنگام تصفیه غله می‌باشد و اول سال باغدار، هنگام چیدن میوه است.

۷. اگر زراعت یا میوه قبل از این هنگام فروخته شود، مبدأ سالش وقت دریافت پول غله یا میوه فروخته شده است.

تعریف مخارج سالانه (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. مقصود از مخارج سالانه، مخارجی است که شخص برای خود و خانواده و کسانی که مخارج آن‌ها بر عهده اوست، مصرف می‌کند.

۲. پولی که در راه زیارت، صدقه، جواز، هدایا، مهمانی‌ها و حقوق لازمی که به واسطه نذر یا کفاره و مانند آن بر عهده اوست و هم‌چنین پولی که صرف احتیاجات زندگی از قبیل وسیله نقلیه، فرش، اثاثیه، کتاب، ازدواج فرزندان و غیره می‌شود، جزو مخارج سالانه خواهد بود و خمس به آن تعلق نمی‌گیرد.

۳. البته در تمام موارد فوق، مخارج تا اندازه‌ای که مناسب و سزاوار حال و شئون شخص است اعتبار دارد، نه آن مخارج سفیهانه یا مسرفانه و بنابراین اگر کسی اضافه بر شئون خود خرج کند، به حساب مخارج سالانه نمی‌آید، بلکه باید حدّ میان مخارج و هزینه مناسب امثال خود را رعایت کرد.

۴. منظور از مخارج سالانه مخارجی است که مصرف شده، نه آن‌چه که قرار بوده مصرف کند، بنابراین اگر در اثنای سال، خرج حج یا پرداخت دین یا کفاره و مانند آن بر وی واجب بوده و از روی عمد یا فراموشی نپرداخته است، جزو مخارج آن سال محسوب نمی‌شود.

۵. اگر کسی دارای چند نوع شغل و استفاده از راه تجارت، زراعت، هنر، صنایع و غیره باشد، آخر سال مجموع همه منافع را حساب می‌کند و از مقدار مازاد بر مخارج سالش، خمس می‌دهد و لازم نیست که برای هر کدام حساب جداگانه باز کرد.

۶. احوط بلکه اقوی این است که سرمایه در صورتی که از منافع کسب بوده، هرچند که مورد نیاز باشد، جزو مخارج سالانه محسوب نمی‌شود و باید خمس آن را پرداخت، مگر این که برای حفظ آبرو و زندگی مطابق با حال و شئونش مورد احتیاج باشد؛ به طوری که با پرداخت ۲۰٪ از سرمایه، وضع کسب و کارش به صورتی تنزل کند که مناسب و سزاوار حال و شأنش نباشد و یا با پرداخت آن، مخارجش تأمین نگردد؛ اما وقتی کسی پولی ندارد و با اجیر شدن یا غیره، مقدار پولی به دست آورد و بخواهد آن را سرمایه برای تجارت قرار دهد و با آن تجارت کند، واجب است ۲۰٪ آن را بپردازد و همچنین ملکی که شخص آن را از منافع سود می‌خرد تا از درآمد آن استفاده کند.

۷. اگر بازرگانی با سرمایه‌اش در طی یک سال به یک نوع تجارت بپردازد و مرتب خرید و فروش کند، ولی گاهی سود و گاهی زیان کند، زیان‌ها با سودها جبران شود، چنانچه سود و زیان مساوی بود، سود و بهره‌ای نخواهد بود (تا مورد خمس واقع شود) ولی اگر سود افزون باشد، به همان مقدار اضافی، خمس تعلق می‌گیرد. همچنین اگر در یک مرکز، انواع کالاها تجارت شود همچنان که امروزه در بسیاری از شهرها و تجارت‌خانه‌ها متعارف است و نیز اگر انواع مختلف کالا در شعبه‌های وابسته به شعبه مرکزی، به تجارت گذاشته شود و یا برای یک تجارت، شعبه‌های متعددی باشد و هر شعبه به فروش نوعی کالا اختصاص یابد ولی همه وابسته به شعبه مرکزی به حسب محاسبات و دخل و خرج باشند، خسارات و زیان‌های یکدیگر را جبران می‌کنند؛ آری اگر تجارت‌های گوناگون با مراکز متعددی، از نظر دفتر محاسباتی و دخل و خرج نامربوط باشند، ظاهراً کمبودهای یکدیگر را جبران نمی‌کنند، بلکه می‌توان (به طور کلی) گفت که معیار، استقلال تجارت‌هاست نه اختلاف انواع آن.

۸. کسی که برای مصرف سالیانه‌اش از منافع کسب، (یکجا خرید کند) مثلاً گندم، روغن و غیره بخرد و در آخر سال مقداری از آن‌ها زیاد بیاورد، باید خمس آن را بپردازد چه کم باشد و چه زیاد، اما چنانچه با منافع کسب، اشیایی چون فرش، ظرف، مرکب سواری، و غیره خریداری کند که با بقیه اصل آن مورد استفاده قرار می‌گیرد، ظاهراً مشمول خمس نمی‌شود، مگر این که از مورد احتیاج خارج گردد، که در این صورت پرداخت ۲۰٪ آن واجب می‌شود.

۹. کسی که برای سکونتش احتیاج به خانه دارد و برایش امکان ندارد که خانه بخرد مگر با سود معامله که در چند سال کسب می‌کند، بنا بر احوط جزو مخارج سالانه محسوب می‌شود، به این ترتیب که در هر سال مقداری از نیازمندی‌های خانه را بپردازد مثلاً در یک سال زمین تهیه کند و در سال دیگر مصالح و در سال بعد سایر مخارج آن را بدهد و یا چاره‌ای جز این نداشته باشد که زمین (یا خانه‌ای را) بخرد و پول آن را (به‌طور اقساط) طی چند سال بپردازد؛ اما اگر بخواهد چند سال پول پس‌انداز کند تا بعداً خانه بخرد، پول‌های پس‌انداز شده جزو مخارج سالانه محسوب نمی‌شود، و باید خمس آن را بپردازد.

۱۰. جمع‌آوری پشم گوسفند طی چند سال برای بافتن فرش یا لباس مورد لزوم، در صورتی که راهی جز این نداشته باشد، جزو مخارج سالانه محسوب می‌شود.

۱۱. خرید جهیزیه برای دختر از منافع چند سال به طوری که هر سال مقداری از آن را خریداری کند، جزو مخارج سالانه محسوب می‌شود، ولی اگر پول برایش کنار بگذارند تا بعداً جهیزیه بخرند، جزو مخارج سالانه محسوب نمی‌شود و باید خمس آن را بپردازند.
۱۲. اگر در آغاز سال برای مخارجش پول قرض کند و یا احتیاجات خود را نسیه خریداری کند یا قسمتی از سرمایه را مصرف کند، می‌تواند آن را از منافع کسب کم کند.
۱۳. تجار می‌توانند در بین سال هرگاه منفعتی کسب کنند، خمس آن را بپردازند و به عبارت دیگر، گذشت سال در وجوب خمس معتبر نیست، هرچند که شخص می‌تواند، پرداخت خمس را تا آخر سال به تأخیر بیندازد.

❖ آیا موارد زیر مشمول خمس می‌شود یا نه؟ (استفتاء امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)

۱. اصل زمین‌های زراعی که بایر بوده و پس از احیا در آن کشاورزی می‌شود؟
 ۲. باغی که هم برای استفاده شخصی و هم برای امرار معاش احداث شده آیا به اصل درختانش خمس تعلق می‌گیرد یا نه؟
 ۳. آیا ترقی قیمت زمین به آن خمس تعلق می‌گیرد یا نه؟
 - (همه‌ی موارد بالا) خمس دارد.
 ۴. باغی که هم برای استفاده شخصی و هم برای امرار معاش از میوه‌های آن، خریداری شده چگونه به آن خمس تعلق می‌گیرد؟
 - اصل باغ خمس دارد و میوه آن در زائد بر مؤنه (مخارج سالانه) خمس به آن تعلق می‌گیرد.
- ❖ آیا مالیاتی که در کشور جمهوری اسلامی پرداخت می‌شود به جای وجوهات حساب می‌شود یا این که باید هر دو را پرداخت؟
- مالیات بابت وجوه شرعی محسوب نمی‌شود.

قیمت فروشگاه دولتی یا بازار (استفتاء امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)

- ❖ کارمند دولت از فروشگاه دولتی برنج، روغن و پارچه‌ای برای مصرف خانه خریداری کرده و پس از گذشت یک سال از آن مقداری اضافه آمده، آیا برای پرداخت خمس، قیمت فروشگاه دولتی را حساب کند یا بازار را؟
- در فرض مسئله، قیمت فعلی فروشگاه کافی است.
- ❖ آیا اتومبیل خمس دارد؟ (استفتاء امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲)
- ❖ برادری یک دستگاه اتومبیل به وام بانک برای رفت و آمد خود و خانواده خریداری کرده آیا به آن خمس تعلق می‌گیرد؟
- اگر اتومبیل برای استفاده شخصی و به مقدار شئون شخص است، خمس ندارد.

(توضیح این که اگر از طریق اتومبیل، امرار معاش می‌کند خمس به آن تعلق می‌گیرد)

خمس خانه (استفتاء امام خمینی(ره)، رساله نوین، ج ۲)

❖ شخصی ساختمان را از وام بانک خریده و پس از چند سال آن را فروخته و با وام جدیدی خانه‌ای دو طبقه در حدود دو برابر قیمت خانه اول خریداری نموده است. طبقه اول را خود و خانواده‌اش استفاده می‌کنند و طبقه دوم را اجاره داده و ماهی سه هزار تومان اجاره می‌گیرد و به اضافه مبلغی قسط وام خانه را می‌پردازد؛ وضع خمس این خانه را معین فرمایید.

- پول فروش خانه قبلی خمس دارد و خانه دوم به مقداری که مورد حاجت و استفاده خودش باشد خمس ندارد، اما مقداری که زائد بر حاجت است و به اجاره واگذار نموده خمس دارد که هر مقدار از قسط آن پرداخته شده باشد خمس آن را بپردازد.

❖ آیا سهم امام در امر خمس را می‌توان صرف چاپ کتاب‌های مذهبی نمود؟

- بدون اجازه خاص از حاکم شرع جایز نیست.

❖ کسی که مبلغی را در بانک مسکن برای فراهم کردن مسکن واریز کرده خمس دارد یا نه؟

- اگر حقوق و درآمد کسب باشد سر سال خمس دارد.

❖ اشخاصی که بیست هزار تومان برای حج به بانک واریز کرده‌اند و قرعه برای چند سال بعد به آنها اصابت می‌کند، آیا خمس به آن تعلق می‌گیرد؟

- خمس ندارد مگر آن‌که سال اول استطاعت او باشد و قرعه برای سال‌های بعد اصابت کرده باشد.

مال آمیخته به حرام (امام خمینی(ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. مال آمیخته به حرام در صورتی که مالکش اصلاً مشخص نباشد، و مقدار آن نامعلوم باشد مشمول قانون خمس می‌گردد؛ اما در صورتی که مقدار حرام معلوم باشد، چنان‌چه صاحبش را بشناسیم باید آن را به صاحبش بپردازیم و در این صورت خمس به وی تعلق نخواهد گرفت.

۲. اگر بدانند که مقدار معین مال، متعلق به یکی از چند نفر مشخص است، در صورت امکان باید تکلیفش را با آن چند نفر مشخص کند و در صورتی که تشخیص و ترجیح هیچ‌کدام مشخص نباشد، باید قرعه‌کشی نمود.

۳. اگر مقدار پول آمیخته شده معلوم شد، ولی صاحبش مجهول یا متعلق به یکی از افراد غیر محدود باشد، با اجازه حاکم شرع باید صدقه دهد.

۴. چنان‌چه صاحب مال معلوم ولی مقدار مال مجهول باشد، باید با وی مصالحه کنند.

۵. اگر بعد از پرداخت خمس، صاحب مال معلوم شود، باید مقداری که متعلق به اوست و با مالش آمیخته گشته است جدا کند و به صاحبش بپردازد. (بنا بر احوط)

۶. اگر بعد از پرداخت خمس، مقدار مال آمیخته شده معلوم شود، چنان‌چه مقدار حرام کمتر از مقدار خمس باشد، مقدار خمس اضافی مسترد نخواهد شد، ولی اگر دریابد که مقدار حرام آمیخته به مالش بیشتر از مقدار خمس است، برای احتیاط باید مقدار اضافی را صدقه بدهد و اگر مقدار اضافی معلوم نباشد، پرداخت اضافی واجب نیست.

مصارف خمس

خمس به شش سهم تقسیم می‌شود:

سه سهم اول را سهم امام می‌گویند، که به مصرف مصالح اسلام و مسلمین می‌رسد و قسمتی از آن صرف نیازهای مکتبی مانند اداره حوزه‌ها و دانشگاه‌ها و تربیت مبلّغ و انتشار کتب سودمند و اعزام مبلّغ به نقاط مختلف چه داخل و چه خارج و سه سهم دیگر که سهم سادات نامیده می‌شود و متعلق به افراد نیازمندی است که منسوب به خاندان پیغمبرند، چون زکات بر آنها حرام است و خداوند برای تکریم پیامبر این سه سهم را برای آنها مقرر داشته که به مقدار کمتر از خرج یک‌سال نه بیشتر به آن‌ها داده است. (رساله نوین، ج ۲)

شرایط مستحقان خمس (امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

۱. ایمان: همه مستحقان خمس باید ایمان داشته باشند ولی عدالت شرط نیست.
۲. به کسی که نسبت به دین بی‌احترامی می‌کند و علناً مرتکب گناهان بزرگ می‌شود، بنابر احتیاط خمس داده نمی‌شود.
۳. پرداخت خمس موجب کمک به گناه و دشمنی و تقویت زشتی‌ها نباشد.
۴. ملاحظه مرخحات (مواردی که ترجیح دارد) و اولویت‌ها در اشخاص لزومی ندارد، وی بهر است.
۵. خمس در صورتی به یتیم داده می‌شود که فقیر باشد.
۶. این سبیل در صورتی که سفرش در راه معصیت نباشد و در شهری که خمس دریافت می‌کند، احتیاج داشته باشد، هر چند که در شهر خود غنی باشد، شامل خمس می‌شود.
۷. از کسانی که مخارجشان بر عهده خمس‌دهنده است - مخصوصاً همسر - نباشد.
۸. منسوب به خاندان پیامبر (ص) باشد و نسبتش از راه پدر به عبدالمطلب برسد.
۹. تنها ادعای سیادت و نسبت داشتن با خاندان پیامبر کافی نیست، بلکه باید در شهرش معروف و مشهور باشد و کسی منکر سیادت وی نباشد.
- بنابراین اگر کسی در شهرش معروف به سیادت بوده و کسی منکر آن نباشد کافی است.
۱۰. خمس نباید بیش از خرج یک‌سال به مستحقش داده شود و مستحق هم نباید بگیرد.

نحوه مصرف خمس (استفتاء امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۱)

نیمی از خمس که متعلق به سه گروه دوم (یتیمان، مساکین، راه ماندگان) بود، اجرای آن به دست ولی‌فقیه است. بنابراین یا باید آن را به حاکم شرع داد و یا با اجازه وی آن را به مصرفش رساند، هم‌چنان که نیم دیگر خمس که سهم امام (ع) است نیز جریانش با ولی‌فقیه است و باید خمس را به وی رساند تا آن را در جای خود به حسب نظر و فتوایش مصرف کند یا با اجازه وی در مواردی که تعیین کرده است مصرف شود.

❖ پرداخت خمس به کسی که از وی تقلید نمی‌کند قابل اشکال است، مگر این‌که از مرجع وی اجازه داشته باشد و یا خمس را به همان مصرفی برساند که مرجعش می‌رساند و مطابق نظر وی عمل کند.

❖ خمس را می‌توان از شهری به شهر دیگر انتقال داد، حتی گاهی به خاطر بعضی از جهات، ترجیح دارد که با وجود مستحقش در شهرش، به شهر دیگر بفرستد، گرچه در این صورت چنانچه خمس در راه یا در شهر انتقال یافته تلف شود، ضامن خواهد بود. اگر در شهری مستحق یافت نشد و احتمال اینکه بعداً هم پیدا شود نبود یا در صورتی که مرجع تقلید دستور دهد، باید خمس را به شهر دیگر انتقال داد.

❖ اگر مجتهد جامع‌الشرایط در شهر دیگری بود باید سهم امام (ع) را به آن شهر فرستاد.

لازم به ذکر است که زکات نیز به برخی صنوف تعلق می‌گیرد که باید برای اطلاع از آن به کتب فقهی مراجعه شود.

مسائل تکمیلی

مسئله ۱: اگر با عین پول خمس نداده، جنسی را بخرد یعنی به فروشنده بگوید این جنس را به این پول می‌خرم یا در وقت خریدن قصدش این باشد که از پول خمس نداده عوض آن را بدهد. چنانچه حاکم شرع، معامله پنج یک آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید پنج یک جنسی را که خریده به حاکم شرع بدهد و اگر اجازه ندهد، معامله آن مقدار باطل است. پس اگر پولی را که فروشنده گرفته از بین نرفته، حاکم شرع خمس همان پول را می‌گیرد و اگر از بین رفته، عوض خمس را از فروشنده یا خریدار مطالبه می‌کند. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۶۰)

مسئله ۲: اگر جنسی را بخرد و بعد از معامله قیمت آن را از پول خمس نداده بدهد و در وقت خریدن هم قصدش این نباشد که از پول خمس نداده عوض را بدهد، معامله‌ای که کرده صحیح است ولی چون از پولی که خمس در آن است به فروشنده داده به مقدار پنج یک آن پول به او مدیون می‌باشد و پولی را که به فروشنده داده اگر از بین نرفته حاکم شرع پنج یک آن را می‌گیرد و اگر از بین رفته عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می‌کند. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۶۱)

مسئله ۳: اگر چیزی را که خمس آن داده نشده به کسی ببخشند، پنج یک آن چیز مال او نمی‌شود. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۶۳)

مسئله ۴: کسی که مانند تاجر و کاسب باید برای دادن خمس، سال قرار دهد، اگر منفعتی به دست آورد و در بین سال بمیرد باید مخارج تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقی‌مانده را بدهند. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۶۷)

مسئله ۵: اگر در تمام سال، منفعتی نبرد و برای مخارج خود قرض کند می‌تواند از منافع سال‌های بعد قرض‌های خود را ادا نماید. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۸۷)

مسئله ۶: تا خمس مال را ندهد نمی‌تواند در آن مال تصرف کند؛ اگرچه قصد دادن خمس را داشته باشد. (امام خمینی(ره)، توضیح‌المسائل، مسئله ۱۷۹۰)

مسئله ۷: کسی که با دیگری شریک است اگر خمس منافع خود را بدهد و شریک او ندهد و در سال بعد از مالی که خمسش را نداده برای سرمایه شرکت بگذارد هیچ کدام نمی‌توانند در آن تصرف کنند. (امام خمینی (ره)، توضیح‌المسائل، مسأله ۱۷۹۳)

مسئله ۸: اگر بچه صغیر سرمایه‌ای داشته باشد و از آن منافی به‌دست آید، بنا بر احتیاط واجب بعد از آن که بالغ شد باید خمس آن را بدهد. (امام خمینی (ره)، توضیح‌المسائل، مسأله ۱۷۹۴)

مسئله ۹: انسان نمی‌تواند در مالی که یقین دارد خمسش را نداده‌اند تصرف کند؛ ولی در مالی که شک دارد خمس آن را داده‌اند یا نه، می‌تواند تصرف نماید. (امام خمینی (ره)، توضیح‌المسائل، مسأله ۱۷۹۵)

بخش ششم - قواعد فقهی

منظور از قواعد فقهی، فرمول‌های بسیار کلی است که منشأ به‌دست آوردن قوانین محدودتری بوده و اختصاص به یک مورد خاص ندارد، بلکه مبانی قوانین مختلف و متعدد قرار می‌گیرد. در اینجا تعدادی از قواعد فقهی که کسبه محترم با آن بیشتر سروکار دارند بیان شده است.

قاعده اول

قاعده ائتمان (امانت) (مصطفوی، قواعد فقه ۱، یکصد قاعده فقهی)

معنای قاعده: این قاعده بدین معناست که شخص امین، ضامن تلف شیء امانتی نیست، بنابراین چنانچه تلف شود صاحب مال حق مطالبه آن را ندارد، نه قیمت مال تلف شده و نه مشابه آن را، چرا که امین ضامن نمی‌باشد، مگر این که تفریط کند.

دو نکته جانبی:

اول: سید یزدی (ره) صاحب کتاب *عروة الوثقی*، فرموده است: مال استیجاری در دست مستأجر امانت است، بنابراین تلف شدن یا معیوب شدن آن موجب ضمان مستأجر نمی‌شود، مگر در صورت تجاوز و تفریط. محقق خوئی (ره) در این خصوص می‌فرماید: در این امر اختلافی میان فقها نیست، تا آنجا که می‌فرماید: روایات زیادی در مورد باربر، آرایش‌گر، رنگرز و صاحب گشتی که اموال را جابجا می‌کند و امثال این موارد وجود دارد که دالّ بر عدم ضمان امین است. از این مطلب استفاده می‌شود که امین، ضامن نیست و هم‌چنین مال استیجاری ضمان ندارد.

دوم: محقق حلی (ره) می‌گوید: هنگامی که امین نسبت به مال ودیعه منکر شد یا اعتراف نمود و یا ادعای تلف شدن آن را کرد و یا مدعی شد که آن را برگردانده است و هیچ‌گونه بینه‌ای برای ادعای خود نداشت، حاکم، کلام اوست چرا که گیرنده ودیعه، امین است و تصدیق او واجب است.

قاعده دوم

قاعده ائتلاف (همان)

معنای قاعده: منظور از ائتلاف در این جا عبارت است از: از بین رفتن مال مسلمان در صورتی که تصرف در آن بدون اذن و رضایت صورت گرفته باشد، فرقی نمی‌کند که این هلاکت از روی عمد باشد یا سهو و خطا.

قاعده ائتلاف می‌رساند که هرکس مال دیگری را تلف نماید ضامن خواهد بود. حلبی می‌گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم از چیزی که در جاده قرار داده می‌شود و هنگام عبور چهارپا از جاده موجب رم کردن حیوان و زخمی کردن صاحبش می‌شود.

حضرت فرمودند: «هر چیزی که موجب ضرر مسلمانان در جاده گردد، صاحب آن چیز ضامن خسارات و تلفات وارده می‌باشد». (این حدیث، شامل سدّ معبر نیز می‌باشد که مزاحمت برای مردم و عابرین دارد)

سید یزدی (ره) می‌فرماید: هرگاه شخصی که برای خیاطی یا رنگرزی یا بریدن پارچه و لباس اجیر می‌شود، فساد و خرابی به بار آورد ... و هر آن کس برای کاری در مال دیگری اجیر می‌شود اگر باعث فساد و خرابی شود، در صورتی که از حدّ اجازه و اذن مالک تجاوز نموده باشد ضامن آن خواهد بود، هر چند قصد افساد نداشته باشد.

همچنین از روایت صحیح امام صادق (ع) در مورد مردی که پیراهن خود را برای رنگرزی داده است و او موجب خرابی و فساد پیراهن می‌شود، پس حضرت فرمود: «هرکس کاری انجام دهد که تو، اجرت آن را می‌دهی تا کار را به خوبی انجام دهد، اگر خراب کرد ضامن می‌باشد».

قاعده سوم

قاعده احترام مال و کار مسلمان (همان)

معنای قاعده: منظور از احترام مال مسلمان در این قاعده عبارت است از در امان بودن آن از تصرف رایگان و تجاوز به آن؛ یعنی مال مسلمان محترم است و جایز نیست تعدّی و تجاوز به آن، و همین‌گونه کار و عمل شخص مسلمان نیز محترم است و اجر و پاداش دارد که باید ادا شود. رسول خدا می‌فرماید: حرمت مال او (مؤمن)، همچون حرمت خون اوست.

قاعده چهارم

قاعده تلف مبیع قبل از قبض (همان)

معنای قاعده: معنای قاعده این است که هرگاه مبیع (کالا) بعد از معامله و قبل از قبض (گرفتن) از طرف مشتری، تلف شود، مبیع از آن فروشنده است هر چند زمان خیار گذشته باشد.

عقبه بن خالد از امام صادق نقل کرده که فرمود: در مورد مردی که کالایی از دیگری خریده بود و معامله را قطعی نموده بود ولی کالای خریداری شده‌اش را نزد او گذاشته و آن را قبض ننموده بود و به فروشنده گفته بود که فردا ان شاء الله می‌آیم و کالا را می‌برم. در همین فاصله زمانی کالا به سرقت رفته است، حال آیا کالای به سرقت رفته متعلق به کدام یک از آن دو بوده است؟ حضرت فرمود: «تا

قبل از قبض (گرفتن) کالا و خارج شدن آن از خانه (یا مغازه) فروشنده از کسی است که کالا در خانه (یا مغازه) او بوده است». (یعنی ضرر متوجه فروشنده می‌شود)

امام خمینی (ره) می‌فرماید: «اگر مبیع (کالا) قبل از تحویل شدن به مشتری تلف شود، از آن فروشنده می‌باشد، بنابراین بیع، فسخ شده و ثمن به مشتری برگردانده می‌شود».

قاعده پنجم

قاعده سوق - بازار مسلمین (همان)

معنای قاعده: این قاعده بدین معناست که بازار مسلمانان اماره‌ای (نشانه‌ای) برای طهارت و تذکیه به حساب می‌آید. هنگامی که چیزی در بازار مسلمانان پیدا شده و شک در طهارت و تذکیه آن ایجاد شود مثل گوشت و پوست حیوان و امثال آن، نفس بودن در بازار مسلمین کافی است برای حکم طهارت و حلال بودن آن؛ هر چند مسلمان بودن فروشنده آن معلوم نباشد.

مراد از بازار مسلمین، هر مکانی است که مسلمانان بر آن سیطره دارند نه بازار به معنای خاص امروزی آن. و البته باید مسلمانان در آن مکان‌ها غلبه داشته باشند. چنان‌که آیه‌الله خوئی می‌گوید: بنابر اغلب، خیابان نیز به عنوان بازار به حساب می‌آید و کسی که در مسلمان بودن آن شک می‌باشد باید به خاطر غلبه داشتن مسلمانان او را نیز مسلمان دانست.

از امام صادق در مورد زیراندازی که در بازار به فروش می‌رسد پرسیدم، حضرت فرمود: بخر و تا زمانی که پی نبرده‌ای به مردار بودن آن بر آن نماز بخوان.

در جای دیگر فضیل و زراره و محمدبن مسلم از امام باقر در مورد خریدن گوشت از بازارها در حالی که نمی‌دانیم قصاب‌ها چگونه ذبح می‌کنند، پرسیدند، حضرت فرمود: «هنگامی که از بازار مسلمین باشد بخور و نپرس».

سید یزدی (ره) می‌گوید: هر آن‌چه از دست کافر گرفته می‌شود یا در سرزمین آن‌ها یافت می‌شود محکوم به نجاست است مگر هنگامی که معلوم باشد قبل از آن، دست مسلمان بوده است.

پوست‌هایی که از دست مسلمان گرفته می‌شود یا از بازار ایشان تهیه می‌شود، محکوم به تذکیه‌اند، هر چند بر مذهب مخالف بوده و معتقد به این باشد که پوست میت با دباغی طاهر می‌شود.

قاعده ششم

قاعده غرور - فریب (همان)

معنای قاعده: غرور به معنای متضرر شدن مشتری است بر اساس خدعه و نیرنگ فروشنده، پس هرگاه مشتری فریب خورد و زبانی غیر متعارف دید، او را مغرور می‌گویند. و کسی که فریب داده است، مسبب ضرر می‌باشد. در این صورت مشتری که مغرور شده است به فروشنده رجوع می‌کند تا ضرر او را جبران نماید. چنان‌که گفته‌اند: مغرور به کسی که فریبش داده است رجوع کند. در صورتی که فروشنده ضرر را جبران نکند معامله باطل خواهد بود و پول این معامله چون از طریق فریب و ضرر مشتری حاصل شده است، پول حلال نخواهد بود. برای مثال اگر فروشنده‌ای کالایی را با نشان تجاری خارجی بفروشد درحالی که آن کالا واقعاً تولید آن کشور نباشد نوعی فریب صورت گرفته و خریدار حق دارد زمانیکه متوجه این موضوع شد، کالا را پس دهد و معامله را فسخ کند.

قاعده هفتم

قاعده ید(همان)

معنای قاعده: اثبات مالکیت به واسطه در اختیار داشتن چیزی است که شخص آنرا تصرف کرده است. امام خمینی(ره) می‌فرماید: هر آن‌چه در تحت سلطه و اختیار کسی باشد حال به هر نحوی از انحاء که باشد، آن محکوم به این است که مال او می‌باشد و اگر ادعای متوالی بودن آن کند، حکم به نفع او خواهد بود.

برای مثال اگر کالایی در اختیار یک شخص باشد، ما می‌توانیم آنرا از او بخریم. چرا که بر طبق قاعده ید هر آنچه را که تحت اختیار یک شخص باشد مالک آن محسوب می‌شود. به تعبیر دیگر مراد از ید مستولی و صاحب شدن بر مال نام دارد. (یعنی مال متعلق بخ کسی است که در اختیار اوست). بنابراین اگر ما جنسی همانند برنج را از شخصی خریداری کردیم، بر طبق قاعده ید آن شخص مالک آن برنج بوده ولو آنکه ما ندانیم برنج مال خود اوست یا نه.

قاعده هشتم

قاعده لاضرر(همان)

معنای قاعده: این قاعده به معنای نفی هرگونه حکم ضرری در شرع مقدّس می‌باشد و آن از باب لطف و امتنان از سوی خداوند بر بندگان خود است. هر عبادت یا معامله‌ای که لازمه‌اش ضرر باشد از باب منت از شخص مکلف برداشته می‌شود. برای مثال اگر وضو گرفتن سبب بیماری شخص شود چون بیماری ضرر به او محسوب می‌شود بنابراین باید به جای وضو تیمم کند و به خودضرر نرساند. و یا انجام معامله‌ای سبب ضرر و زیان به او می‌شود، می‌تواند آن معامله را انجام ندهد. مثلاً آب برای وضو گرفتن ندارد و قیمت آب بسیار گران و سبب زیان است در این موارد می‌تواند آب نخرد و با تیمم وضو بگیرد. موارد قاعده لاضرر متعدد است. بنابراین هرگاه معامله‌ای همراه با ضرر و زیان غیر متعارف شد، بر طبق معامله لاضرر آن معامله فسخ می‌شود. روایات در این باب به حدّ تواتر رسیده است؛ از جمله این روایات، حدیث مشهور نبوی است که امامیه و اهل سنت آن را نقل کرده‌اند که «لاضرر و لاضرار». (داستان معروف سمره بن جندب)^۱

۱ - مرحوم کلینی در اصول کافی از قول زراره چنین آورده است که امام باقر فرمودند: «سمره بن جندب در باغی درخت خرمایی داشت که در آستانه آن باغ منزل یکی از انصار قرار داشت. سمره بدون اجازه گرفتن از صاحب خانه بطرف نخل خود آمد و رفت می‌کرد و این مساله ناراحتی شخص انصاری رافراهم می‌آورد. روزی به او گفت: تو بی خبر به منزل ما می‌آیی، بهتر است قبلاً اجازه بگیری. سمره در پاسخ گفت: این راه من بطرف درختی که دارم می‌باشد و از تو نیز اجازه نمی‌گیرم! شخص انصاری از سمره به پیغمبر شکایت برد. پیغمبر به احضار سمره دستور فرمود و وقتی حاضر شد به او فرمود این مرد از تو شکایت کرده و می‌گوید تو بر او و خانواده اش بدون اذن وارد می‌شوی در زمان ورود از او اجازه بگیر! سمره می‌گوید: آیا من در راه خود به سوی درختم از دیگری اجازه بگیرم؟ پیغمبر می‌فرماید: از آن درخت صرف نظر کن تا برای تو درختی در جایی دیگر باشد؛ ولی سمره همچنان از قبول آن سربازمی‌زند! پیغمبر به اومی فرماید: از این درخت صرف نظر کن و در عوض درختی در بهشت بگیر! سمره باز هم بر امتناع خود اصرار می‌ورزد. در این هنگام پیغمبر به او فرموده: «انک رجل مضار و لاضرر و لاضرار علی مؤمن» و دستور

قاعده نهم

قاعده اعانت بر اثم (کمک به گناه) (حسن پور اشکذری، غلامرضا، رساله دکتری)

اثم به معنای مخالفت با امر خداست. در آیه دوم سوره مبارکه مائده خداوند متعال همگان را از کمک به گناه نهی نموده است و روایات متعددی نیز بر آن تأکید دارد.

انجام گناه توسط فرد یا گروهی در بیشتر موارد به بستر و زمینه نیاز دارد به طوری که اگر بستر آن آماده نباشد، امکان تحقق آن وجود ندارد. در فقه، بسترسازی و کمک به انجام گناه با عنوان اعانت بر اثم آمده است. برخی از معاملات و مبادلات اقتصادی مصداق کمک به گناه و ظلم است. به طور مثال خرید و فروش کالاهایی که تولید کشورهای ظالم و مستکبر است یا در عرضه گذاشتن محصولاتی که اعتقاد و عفت جامعه را خدشه دار می کند و یا معاملاتی که زمینه نفوذ را فراهم نموده و دشمنان را بر ما مسلط می کند (قاعده نفی سیل) و یا خرید و فروش کالاهایی که به اقتصاد جامعه اسلامی ضربه می زند مثل قاچاق و ... هر معامله ای که زمینه گناه را فراهم می کند.

استفتاء از امام خمینی (ره)

سؤال: استخدام مسلمانها در مؤسسات کلیمیها در صورتی که بدانند به اسرائیل کمک می نمایند جایز است یا نه؟ و هرگاه ندانند کمک می کنند به طور روزمزد استخدام چطور است؟
پاسخ: استخدام جایز نیست. و حقوق یا اجرت آنها حرام است و در مورد شک هم در این مؤسسات وارد نشوید. (توضیح المسائل، ص ۴۹۱)

بخش هفتم: سبک خرید و مصرف و مباحث قاچاق کالا

پاسخ‌های حجة الاسلام والمسلمین محمدحسین فلاح زاده - عضو دفتر استفتائات حضرت آية الله العظمی خامنه‌ای (علیه السلام) و رئیس مرکز موضوع شناسی احکام فقهی درباره احکام خرید و مصرف، تولید و فروش کالا، مطابق با فتاوی مقام معظم رهبری (علیه السلام).

۱. آیا سخنان حضرت آقا درباره خرید کالای داخلی به معنای فتوای حرمت خرید جنس خارجی در صورت وجود مشابه داخلی است؟ یا این که صرفاً یک توصیه است؟ یا این که حکم حکومتی است؟ در هر صورت چه نسبتی با نظرات دیگر مراجع تقلید دارد؟

اگرچه این جا نمی توانیم بگوییم که این فتوای شرعی است و اگر کسی یک مورد کالای خارجی خریده و بخواهد استفاده کند، او مرتکب کار حرام و گناه شده است، اما از طرف دیگر هم نمی توانیم این سخنان را یک توصیه ساده تلقی کنیم. ایشان در بیاناتشان تعبیر «باید» داشتند اما «باید» به معنای حرمت فقهی نیست. ولی به هر حال همه کسانی که نظر حضرت آقا برایشان محترم است یا به کشورشان و تقویت اقتصاد کشورشان علاقه دارند، به دنبال پیشرفت کشورشان هستند، به این

می دهد آن درخت را در آورند و جلوی سمره بیندازند و به او می گوید: "این درخت را بگیر و برو و هر جا می خواهی آن را بنشان."

توصیه گوش دهند. فرقی هم نمی‌کند که این افراد مقلد مراجع دیگر باشند یا مقلد حضرت آقا. به هر حال مجتهد جامع‌الشرایطی که رهبری علیه السلام جامعه را بر عهده دارند و بر قله اداره کشور قرار دارند و از مسائل کشور به خوبی آگاه هستند، یک توصیه‌ای به مردم می‌کنند و مردم اگر پیشرفت کشورشان را می‌خواهند باید به این توصیه گوش دهند.

۲. آیا اگر کالایی را به خاطر این که ایرانی است بخریم ثواب برده‌ایم؟ چرا؟

اگر قصدتان از خرید کالای ایرانی این باشد که نظر حضرت آقا، مراجع معظم تقلید و دین این است؛ یا به هر حال این کار شما موجب تقویت مسلمانان و اقتصاد مملکت اسلامی شود تا بتوانیم در مقابله با دشمن و تحریم دشمن روی پاهای خودمان بایستیم و استقلال خود را حفظ کنیم، قطعاً این کار شما ثواب دارد.

۳. با توجه به این که برخی لوازم و قطعات، ساخت کشورهای هستند که آن کشورها دشمن ما محسوب شده و از تولید این کالا به آن‌ها سود می‌رسد، آیا خرید آن کالاها جایز است؟ اگر کسانی که از بابت خرید این کالا توسط ما سود می‌برند یا کمکی به آنها می‌شود از دشمنان ما باشند، یعنی کسانی که در حال جنگ با مسلمانان هستند مثل رژیم غاصب صهیونیستی یا گروه‌های تکفیری که الآن در حال جنگ با مسلمین هستند، خریدن آن کالا حرام است؛ اما اگر مطمئن نیستیم که آن‌ها سود می‌برند یا نه، اشکالی ندارد.

۴. برخی از کالاها وجود دارد که گفته می‌شود برآند آن‌ها صهیونیستی بوده و مقداری از سودش به جیب رژیم اشغال‌گر قدس می‌رود، اما از سوی دیگر این کالاها به طور کاملاً رسمی و قانونی در کشور تولید و خرید و فروش می‌شوند. پرسش این است که صرف تولید شدن و قانونی بودن تولید و فروش یک کالا در جمهوری اسلامی ایران، به معنی غیرصهیونیستی بودن آن است یا خیر؟ در این میان وظیفه مردم چیست؟

مشابه این سؤال را در مورد آهنگ‌هایی که از صدا و سیمای جمهوری اسلامی پخش می‌شود یا آهنگ‌هایی که مجوز نهادهای رسمی را دارد می‌پرسند که آیا صرف این پخش شدن یا مجوز داشتن دلیل بر حلال بودن گوش کردن به آن‌ها است یا نه؟ در پاسخ گفته می‌شود که صرف پخش شدن یک آهنگ از صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران یا داشتن مجوز قانونی دلیل بر حلیت نیست. ممکن است موضوع از مواردی باشد که مسئولین امر تشخیص داده‌اند که آن آهنگ «غنائی» و «مطرب» نیست، اما شما تشخیص دادید که مطرب است، پس شما نباید گوش دهید.

درباره این موضوع هم یک وقت است که تولید و فروش یک کالا مجوز قانونی دارد، ولی شما در موردی خاص تشخیص‌تان این است که این کالا صهیونیستی است یا برآندش متعلق به آن‌ها است یا بهره‌ای به آن‌ها می‌رسد، در این صورت شما مجاز نیستید که آن کالا را خریداری کنید ...

۵. اگر به هر دلیلی کسی کالایی خارجی که مشابه داخلی دارد را خرید، آیا استفاده از آن کالا جایز است؟ یا اینکه چون نباید می‌خریده، الآن استعمالش هم اشکال دارد؟

یک وقت این کالا ساخت دشمنان ما است، یعنی متعلق به کسانی است که در حال جنگ با مسلمین هستند مثل دولت غاصب صهیونیستی یا برخی از کشورهای که الآن در حال جنگ

اقتصادی با کشور ما هستند و ما را تحریم کرده‌اند. به‌طور کلی ما نباید به دشمنان مان کمک کنیم. اما حکم این مسئله فرق می‌کند:

اگر شخص کالایی را خریده است، مثلاً وسیله نقلیه‌ای خریده و الآن متوجه شده است که این وسیله ساخت و متعلق به دشمنان ما بوده و نبایستی می‌خریده است، حالا آیا می‌تواند از آن استفاده کند یا نه؟ اگر استفاده شما از آن کالا تبلیغ و ترویج کالای آن‌ها باشد یا به نحوی کمک به آن‌ها باشد، این استفاده جایز نیست.

اما اگر دارید استفاده می‌کنید، تبلیغ و ترویجی هم نیست، پولش هم دیگر از دست رفته، اگر هم آن کالا را کنار بگذارید، به‌نحوی اسراف محسوب می‌شود و امکان پس دادن هم وجود ندارد، در این‌جا استفاده اشکالی ندارد؛ مگر این‌که مفسده‌ای بر آن مترتب شود، مثلاً این‌که حجم زیادی از آن کالا که مشابه داخلی هم دارد استفاده شود و این کار موجب تضعیف کالای ایرانی شود و ضرر به اقتصاد اسلام و مسلمین بخورد که در این صورت یک حکم ثانوی است و مفسده بر آن مترتب می‌شود. اما تا زمانی که در آن حد نباشد، استفاده از آن کالا اشکالی ندارد.

۶. بعضی از کالاهایی که تولید داخل است، کیفیت خوبی ندارند و در صورت خرید، باید بعد از مدتی آن را تعویض کنیم؛ با این حال آیا صرف این‌که کالایی ایرانی است باید آن را بخریم؟

مسئله این است که ما باید متوجه این مسئله باشیم که زمان ما زمان حساسی است. اگر این تحریم‌ها نبود و خرید کالای خارجی لطمه به اقتصاد کشور نمی‌زد، شاید این مسئله مشکلی نداشت. اما اگر یک نگاه کلان داشته باشیم، متوجه می‌شویم که الآن عصر و زمانی است که خرید کالای خارجی در حالی که نمونه داخلی وجود دارد به اقتصاد کشور لطمه می‌زند. البته تولیدکنندگان نیز باید دقت بیشتری کنند تا کیفیت کالای آن‌ها بالا برود. حال اگر کیفیت کالای ایرانی مقدار کمی پایین‌تر بود و کالای داخلی در حد کالای خارجی نبود، در آن صورت اگر افراد کالای داخلی را خریداری کنند بهتر و شایسته‌تر است.

۷. آیا خرید از دست‌فروشان یا افرادی که اهل تخلف در معامله هستند حرام است؟ اگر کالا را خریده باشیم چه باید کرد؟

اگر دست‌فروش غیرقانونی کار می‌کند، به قانون‌شکن نباید کمک کرد و از او نباید خرید کنیم. همین کار خودش نهی از منکر است. در مرحله اول امر به معروف و نهی از منکر گفته شده ترک مراوده کنید؛ ترک مراوده یک مصداقش هم نخریدن از افراد متخلف است، حالا متخلف یا گران‌فروش است یا اهل ربا و احتکار است یا اهل خدعه و فریب و قسم دروغ است، یا این‌که غیرقانونی کار می‌کند، یعنی در جایی که نباید کالایی بفروشد، کالا می‌فروشد؛ اگر کار او غیرقانونی است، ما نباید از او خرید کنیم.

اما اگر کالایی که از نظر قانون کشور فروشش ممنوع نیست ولی در جایی به فروش رسیده که غیرقانونی است و الآن خریده شده است، استفاده از آن اشکالی ندارد.

۸. فروشنده مجاز است چند درصد سود روی قیمتی که کالا را خریداری کرده یا خدمات مورد ارائه خود بکشد و آن‌ها را بفروشد؟ این درصد باید علاوه بر هزینه‌ها باشد؟ یا این‌که بدون لحاظ هزینه‌ها؟

گاهی بر اثر تحریم‌ها افراد سودجویی، بازار را متشنج می‌کنند، برخی از کالاها گران می‌شود و متدینین سؤال می‌کنند که کالایی را به قیمتی خریداری کردیم، اگر بخواهیم الآن آن را با مثلاً ۱۰ درصد سود مشخص شده بفروشیم، دیگر نمی‌توانیم نمونه آن کالا را بخریم و متضرر می‌شویم. این سؤالی است که می‌پرسند.

پاسخ این است که به قیمت متعارف بازار بفروشید، نه به قیمتی که با موج ایجاد شده است. قیمت متعارف بازار ممکن است گران‌تر از قبل هم باشد، اما به اصطلاح خارج از انصاف نیست و اجحاف به مشتری نمی‌شود. با این شرایط اشکالی ندارد و می‌تواند به قیمت متعارف بازار بفروشد.

حالا آن درصد سود مشخص شده هم ملاک همیشگی برای همه کالاها نیست. گاهی وقت‌ها ممکن است افراد به درصد کمتری قانع باشند یا نباشند و درصد بالاتری بخواهند، مثلاً به خاطر این‌که کالایی هزینه بالاتری داشته مثل هزینه حمل و نقل، نگه‌داری یا انبارداری یا امثال این‌ها. پس قاعده کلی این است که قیمت متعارف بازار مراعات شود.

۹. این‌جانب در مغازه‌ام کالای تولید ایران را که برند خارجی دارد می‌فروشم. آیا این کار جایز است؟

به اشتباه انداختن مردم که یک دروغ عملی است، حرام است. ممکن است برخی بگویند این عرف بازار است و همه می‌دانند.

در پاسخ باید گفت این‌گونه نیست که همه بدانند، اصلاً اگر همه می‌دانند، دیگر این کار چه فایده‌ای دارد؟ پس معلوم می‌شود که بسیاری نمی‌دانند و به اشتباه می‌افتند. دروغ که حتماً نباید از زبان صادر شود، اگر کسی چیزی را بنویسد، یا برندی بزند، یا کاری انجام دهد که حکایت از مطلب غیرواقعی کند و طرف مقابل به اشتباه بیفتد، کذب است و اگر مشتری متوجه شود برندی که روی کالا بوده واقعیّت ندارد حق فسخ معامله را دارد.

بنابراین اگر کالای داخلی را برند خارجی بزنند و افراد به اشتباه بیفتند و تصور کنند این کالا خارجی است، این کار حرام است. بیایید کالاهای خودمان را تبلیغ و ترویج کنید تا مردم رغبت بیشتری به آن‌ها پیدا کنند. به مردم اعلام کنید این کالای ایرانی است، بربید استفاده کنید، مقایسه کنید و به اهل فن نشان دهید، تا ببینید کیفیتش کمتر از خارجی نیست، بلکه بیشتر هم هست؛ نه این‌که یک گناه کبیره مرتکب شوید.

۱۰. آیا فقط خرید جنس خارجی اشکال دارد؟ یعنی آیا فروش جنس خارجی در مغازه بلاشکال است؟

آن چیزی که توصیه حضرت آقا بوده این است که افراد سعی کنند کالاهای ساخت داخل را استفاده کنند. این‌که شما می‌گویید من کالای خارجی را بفروشم، خوب شما کالای خارجی را از کجا آورده‌اید؟ حتماً خریده‌اید دیگر. پس با این کار خود از آن توصیه خرید کالای ایرانی تخطی کرده‌اید. بنابراین به‌طور کلی استفاده از کالاهای داخلی توصیه حضرت آقا بوده است، حالا ممکن است در قالب خرید و فروش باشد یا در قالب استعمال؛ مثلاً فرد لباسی را می‌پوشد یا وسیله نقلیه‌ای را سوار می‌شود و امثال این‌ها.

۱۱. حکم کلی قاچاق کالا چیست؟ اگر این کالا لباس باشد، آیا می‌توان با آن نماز خواند؟

هر چیزی را که قانون قاچاق دانسته، خرید و فروش آن از نظر شرعی حرام است و استفاده از آن جایز نیست. به‌طور کلی کالای قاچاق به دو دسته تقسیم می‌شود: یک وقت هم اصل آن کالا ممنوع قانونی بوده و هم از نظر شرعی حرام است (مثل مشروبات الکلی، مواد مخدر و...)، اما یک وقت آن کالا ممنوع شرعی یا قانونی نیست، ولی تشریفات گمرکی برای ورود آن طی نشده است و کسی جنس قاچاق می‌آورد. در این‌جا خرید چنین کالایی که بدانیم قاچاق است و کار ما کمک به قاچاقچی و قانون‌شکن می‌شود، اشکال دارد.

اما اگر این کار کمک به او نباشد و اصل این کالا هم ممنوع شرعی یا قانونی نباشد، خرید و فروش اشکالی ندارد.

در صورتی هم که شک داریم کالایی را که می‌فروشند قاچاق است یا نه، خریدش مشکلی ندارد ولی در این‌گونه موارد احتیاط خوب است.

اگر کالای قاچاق لباسی است که پوشیدنش غیرقانونی نبوده و از نظر شرعی هم حرام نیست، ولی به صورت قاچاق وارد کشور شده و فرد نادانسته خریده است، حال اگر ببوشد و با آن نماز بخواند، نماز خواندن با آن اشکال ندارد، با این شرط که تبلیغ کالای قاچاق نباشد. (KHAMENEI.IR)

نکته‌ای در خصوص قاچاق

قاچاق کالا و ارز و نیز معامله کالاهای قاچاق، موضوعی است که در سال‌های اخیر آسیب‌های بسیاری را از جنبه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و به‌ویژه فرهنگی به کشور وارد کرده است. قاچاق، عبارت است از هرگونه فعالیت غیرقانونی در رابطه با ورود و خروج کالا از کشور یا خرید و فروش این کالاها. در این خصوص رهبر معظم انقلاب (عجل‌الله‌فی‌فرمانه) می‌فرمایند: مناسبات اقتصادی و اجتماعی غلط یعنی چه؟ یعنی رواج قاچاق، رباخواری، مصرف‌گرایی افراطی و گرایش به تفاخر در استفاده از مصنوعات خارجی در مقابل نمونه‌های داخلی آن.

یا در جای دیگری می‌گویند: این‌که ما تأکید کردیم که باید با مفساد اقتصادی و قاچاق مبارزه شود به خاطر این است که این پدیده‌ها اساس پیشرفت کشور را دچار آسیب‌های جدی می‌کند.

بخشی از فرمان مقام معظم رهبری (عجل‌الله‌فی‌فرمانه) در مورد مبارزه با قاچاق کالا و ارز

گسترش پدیده قاچاق و تأثیر مخرب آن در امر تولید و تجارت قانونی و سرمایه‌گذاری و اشتغال خطر جدی و بزرگی است که باید با جدیت تمام با آن مبارزه کرد و بر همه دستگاه‌هایی که به نحوی می‌توانند در این امر دخیل باشند، واجب است که سهم خود را در این مبارزه ایفا کنند.

(۸۱/۲/۱۲)

بخش هشتم - اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری (عجل‌الله‌فی‌فرمانه): «اقتصاد مقاومتی یک شعار نیست بلکه یک واقعیتی است که باید محقق شود و راه عبور از مقطع سرنوشت‌ساز کنونی است.»

اقتصاد مقاومتی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: اقتصاد مقاومتی الگوی اقتصاد بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی است، اقتصاد مقاومتی تحرک اقتصادی با روحیه جهادگونه در مقابل

دشمن است و بالأخره این که اقتصاد مقاومتی یعنی مقاوم سازی و محکم سازی پایه های اقتصادی که باید درون زاء، برون گرا، مردم بنیاد و عدالت محور باشد. اقتصاد مقاومتی یعنی تولید و اعتماد به محصولات و کالاهای داخلی؛ و موتور محرک اقتصاد مقاومتی «مدیریت جهادی و عزم ملی» است. این الگو قابل اجراست زیرا اولاً ایران اسلامی از ظرفیت انسانی بالایی برخوردار است و ثانیاً منابع خدادادی در کشور عزیزمان فراوان و بی شمار است.

نقطه شروع در اقتصاد مقاومتی

در مطالعات عمیق و بررسی های همه جانبه اقتصادی، به این نتیجه می رسیم که نقطه عزیمت و شروع، عبارت است از تلاش برای اشتغال. برای جامعه ما شایسته نیست که جمع بزرگی از مردم این کشور - که عمدتاً جوان و غالباً دارای استعداد هستند - از اشتغال مفید و مولد محروم باشند؛ در حالی که کشور به این اشتغال نیاز بسیار زیادی دارد.^۲ وقتی اشتغال به قدر کافی وجود نداشته باشد، راه های صحیح باز نباشد، آن وقت جوانان ما متأسفانه متوسل می شوند به راه های غیر صحیح؛ به قاچاق و امثال این ها.^۳

جوشش درونی، کلید حل همه مشکلات کشور

هر جا شما ضعیف باشید، بدعهدی های آن ها بیشتر می شود؛ هر جا شما قوی باشید، توانا بودید، روی پای خودتان توانستید بایستید، آن ها مجبور می شوند مؤدبانه تر با شما رفتار بکنند، منطقی تر با شما رفتار بکنند، این کلید حل همه مشکلات کشور است. باید کشور از درون بجوشد. تولیدتان را، اقتصادتان را، آینده تان را بایستی خودتان از درون تأمین کنید.^۴ آن دولتی می تواند در پشت میز مذاکره دیپلماسی حرف خودش را سبز بکند و به مقصود و نتایج مورد نظر خودش دست پیدا بکند که متکی باشد به یک اقتدار درونی، توانایی های درونی؛ حساب می برند از یک چنین دولتی.^۵

وارد کردن مردم در وسط میدان اقتصادی

مردم با امکاناتشان باید بیایند در وسط میدان اقتصادی؛ فعالان، کارآفرینان، مبتکران، صاحبان مهارت، صاحبان سرمایه، نیروهای متراکم و بی پایانی که در این کشور وجود دارد، که واقعاً این نیروها هم بی شمارند. بنده سال های متمادی است که سر و کار دارم با قشرهای مختلف مردم؛ در عین حال گاهی یک چیزهایی برای ما آشکار می شود که من می بینم از این ها هم غافل بودیم. این قدر عناصر آماده به کار، یا دارای مهارت، یا دارای ابتکار، یا دارای سرمایه در کشور وجود دارند که این ها تشنه کار هستند؛ دولت باید برای حضور این ها زمینه سازی کند، این ها را راهنمایی کند که ججاها می توانند توان خودشان را به کار ببندند.

۲ - پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۳۸۰ شمسی.

۳ - بیانات در دیدار مردم مریوان، ۱۳۸۸/۲/۲۶.

۴ - بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، ۱۳۹۳/۲/۱۰.

۵ - بیانات در دیدار دانش آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۲/۸/۱۲.

شناسایی و به کار انداختن سرمایه‌ها راه رسیدن به اقتصاد متعالی

۱. سرمایه‌هایی که ملت ایران دارد، هم سرمایه‌های مادی، هم سرمایه‌های انسانی، بی‌نظیر است.^۶ ظرفیت منابع انسانی ما جزو ظرفیت‌های ممتاز در سطح جهان است؛ این را باید بالفعل کرد و باید به کار گرفت؛^۷ الآن بیش از ۳۱ درصد جمعیت ما بین پانزده سال تا بیست و نه سال سن دارند؛ این وضعیت، عالی است. فوق‌العاده است.^۸
۲. به استعداد جوانان مؤمن و مبتکر برای رشد کشور تکیه کنید، این زیرساخت اساسی است. هر جایی که ما به ابتکار و استعداد جوانان مان تکیه کردیم، آن‌جا ناگهان مثل چشمه‌ای جوشید، شکوفا شد.

بهره‌مندی از ظرفیت جغرافیایی برای رشد اقتصادی

ظرفیت دیگر موقعیت جغرافیایی ما است؛ ما با پانزده کشور همسایه هستیم که این‌ها رفت و آمد دارند. حمل و نقل ترانزیت یکی از فرصت‌های بزرگ کشورها است؛ و در شمال به آب‌های محدود منتهی می‌شود. در این همسایه‌های ما، در حدود ۳۷۰ میلیون جمعیت زندگی می‌کنند که این مقدار ارتباطات و همسایه‌ها، برای رونق اقتصادی یک کشور یک فرصت بسیار بزرگی است. این علاوه بر بازار داخلی خود ما است؛ یک بازار ۷۵ میلیونی که برای هر اقتصادی، یک چنین بازاری، بازار مهمی است.^۹

عدم مدیریت واردات، خطر بزرگ برای اقتصاد کشور

مسئله واردات بی‌رویه و بی‌منطق ضرر بزرگی است، خطر بزرگی است؛ مردم هم باید این را بدانند. وقتی یک محصول خارجی را ما داریم مصرف می‌کنیم، در واقع داریم یک کارگر خودمان را بیکار می‌کنیم، یک کارگر دیگر را داریم به کار وادار می‌کنیم.^{۱۰}

من نسبت به مسئله مدیریت واردات به دولتی‌ها سفارش کردم، الآن هم تأکید می‌کنم. من نمی‌گویم واردات متوقف بشود؛ چون یک جاهایی لازم است که واردات انجام بگیرد؛ اما واردات باید مدیریت بشود. یک جایی واردات مطلقاً نباید بشود، یک جاهایی باید انجام بگیرد. با مدیریت، واردات انجام بگیرد.^{۱۱}

اهمیت فرهنگ کار کردن

در زمینه اقتصاد، فعالیت‌های زیادی شده، با ارزش هم هست؛ اما مسئله اشتغال حل نشده است، مسئله تورم حل نشده است، مسئله فرهنگ کار حل نشده است، مسئله ساعات مفید کار حل نشده است. فرهنگ کار باید در کشور به گونه‌ای باشد که مردم کار را عبادت بدانند. هر یک ساعت کار را

۶ - بیانات در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۱۳۷۹/۱۲/۲۲.

۷ - بیانات در دیدار فعالان بخش‌های اقتصادی کشور، ۱۳۹۰/۵/۲۶.

۸ - بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.

۹ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱.

۱۰ - فرهنگ اقتصاد مقاومتی در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹/۵/۲۷.

۱۱ - بیانات در دیدار مسؤولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰/۵/۱۶.

با شوق بیفزایند در مدت و مقدار کاری که انجام می‌دهند باید کار کرد. با بیکاری و بی‌میلی به کار و تنبلی و وادادگی، کشور پیش نخواهد رفت.^{۱۲}

کنترل گرانفروشی با کار ضربتی

گرانی برای قشرهای خاصی از مردم مشکل ایجاد کرده است و من عقیده ندارم که این وضعیت اجتناب‌ناپذیر است؛ لذا دست‌اندرکاران امر باید برای رفع مشکل این قشر از مردم حتماً تلاش کنند.^{۱۳} البته حل مسئله گرانی، یک کار ریشه‌ای است. بدیهی است که مهار تورم، یک کار علمی، ریشه‌ای و بنیانی است که مقدمات و اصولی دارد و تا آن اصول انجام نگیرد، خواهد بود؛ منتها کارهای ضربتی هم باید انجام داد. بالأخره نمی‌شود نشست تا این کارهای بنیانی، یک روزی به نتیجه برسد؛ نه واقعاً یک فکری بکنید، کاری بکنید.^{۱۴}

علل جلوگیری دشمن از رشد اقتصادی ما

دشمن با تحریم و با فشار اقتصادی گوناگون سعی کرد مردم را از میدان خارج کند. می‌گویند که ما با مردم دشمن نیستیم. دروغ می‌گویند؛ راحت با وقاحت، بیشترین فشار برای این است که مردم ناراحت شوند، مردم در تنگنا قرار بگیرند، مردم زیر فشار قرار بگیرند، شاید بتوانند به این وسیله بین مردم و نظام اسلامی فاصله ایجاد کنند. هدف، فشار بر مردم است. این تحریم‌ها از حدود زمستان سال ۹۰ تا امروز، تبدیل شده به جنگ اقتصادی، دیگر اسم آن تحریم هدفمند نیست، یک جنگ تمام عیار اقتصادی است که متوجه ملت ما است.

علت آن هم، نه مسئله هسته‌ای است، نه مسئله حقوق بشر است، و نه مسائل دیگری از این قبیل؛ علت آن را خود آن‌ها هم می‌دانند ما هم می‌دانیم؛ علت، استقلال‌خواهی ملت ایران است؛ علت، داشتن یک حرف نو بر پایه مبانی اسلام است که برای کشورهای دیگر و ملت‌های مسلمان‌الگو خواهد شد؛ می‌دانند که اگر جمهوری اسلامی در این عرصه‌ها و میدان‌ها موفق شد، دیگر جلوی رشد این حرکت را در دنیا نمی‌شود گرفت و این یک حرکت مهمی است؛ مسئله این است.

مأیوس نمودن دشمن در جنگ اقتصادی و پیروزی بر او

باید در مقابل این فشارها مصونیت‌سازی کرد، باید به بنای داخلی استحکام‌بخشی کرد. اقتصاد را باید قوی کنیم تا دشمن از تأثیرگذاری از این ناحیه مأیوس بشود؛ وقتی دشمن مأیوس شد، خیال ملت و مسئولین کشور هم راحت خواهد شد.^{۱۵}

۱۲ - بیانات در دیدار مسؤولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰/۵/۱۶.

۱۳ - دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت با رهبر انقلاب، ۱۳۷۳/۶/۹.

۱۴ - بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۶/۶/۴.

۱۵ - بیانات در جلسه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.

اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که مقاوم است؛ با تحریکات جهانی، با تکانه‌های جهانی، با سیاست‌های آمریکا و غیر آمریکا زیر و رو نمی‌شود؛ اقتصادی است متکی به مردم.

علاج اصلی اقتصاد کشور

یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است. علاج اصلی و بنیانی، عبارت است از تولید ملی؛ گرانی را از بین می‌برد، تولید را این افزایش می‌دهد. اشتغال را این به وجود می‌آورد، بیکاری را این از بین می‌برد، سرمایه‌های ملی را به کار می‌اندازد، روحیه استغناء ملت ایران را تقویت می‌کند. مسئولین کشور در سطوح مختلف باید هر چه می‌توانند، به مسئله تولید ملی توجه کنند.^{۱۷}

علت اهمیت مسأله تولید ملی

ما تا به کار ایرانی و سرمایه ایرانی احترام نگذاریم، تولید ملی شکل نمی‌گیرد و اگر تولید ملی شکل نگیرد، استقلال اقتصادی این کشور تحقق پیدا نمی‌کند و اگر استقلال اقتصادی نتوانست خودش تصمیم بگیرد و روی پای خود بایستد، استقلال سیاسی این کشور تحقق پیدا نمی‌کند و اگر استقلال سیاسی این کشور تحقق پیدا نکرد، بقیه حرف‌ها جز حرف، چیز دیگری نیست تا یک کشور اقتصاد خود را قوی نکند، پایدار نکند، متکی به خود نکند، مستقل نکند، نمی‌تواند از لحاظ سیاسی و فرهنگی و غیره تأثیرگذار باشد.^{۱۸}

کشوری که تولید نداشته باشد، چه بخواهد چه نخواهد وابسته است. اگر همه نفت و گاز دنیا هم زیر زمین‌های ما و در چاه‌های ما ذخیره شده باشد، به دردمان نمی‌خورد.

مشخصات یک کالای مرغوب ایرانی

ما باید کاری کنیم که کالای ایرانی به عنوان یک کالای محکم، مطلوب، زیبا، همراه با سلیقه و با دوام در ذهن مصرف کننده ایرانی و غیر ایرانی باقی بماند. این باید همّت مجموعه کارآفرینی و کارگری و متصدیان این امر باشد. البته این کار، پیش‌نیازهایی دارد. اُز ابعاد مختلف کارهای گوناگونی باید انجام بگیرد.

نداشتن دلایل منطقی و درست در خریدن کالاهای خارجی

مسئله دیگر واردات است؛ این درست نیست که ما به دلایل گوناگونی که غالباً هم دلایل واهی است، دروازه را به روی واردات باز کنیم. البته هیچ‌کس با واردات مخالف نیست؛ تنظیم واردات لازم است، کنترل واردات لازم است، صرف این‌که ما نگذاریم بازار در یک فصلی - مثلاً فصل شب عید - از فلان کالا خالی نماند، خیلی توجیه کاملی برای افزایش واردات نیست. حتماً بایستی در مسئله واردات ملاحظه تولید داخلی بشود.

راه حل مشکل شخصیت بخشی به کالای ایرانی

۱۶ - بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.

۱۷ - بیانات در اجتماع مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۷/۱۹.

۱۸ - بیانات در اجتماع کارخانجات تولید داروپخش، ۱۳۹۱/۲/۱۰.

۱۹ - بیانات در دیدار هزاران نفر از کارگران سراسر کشور، ۱۳۹۰/۲/۷.

بنده بارها به مسئولین- مسئولین گوناگون در بخش‌های مختلف دولتی- گفتم: اگر فلسفه شما منطبق شما برای افزایش واردات و تسهیل واردات ساخته‌های صنعتی این است که می‌گویید کیفیت مصنوعات داخلی باید بالا برود، خُب فشار را روی این بخش بگذارید. سیاست‌هایی وجود دارد که می‌شود وادار کرد، مجبور کرد تولید کننده داخلی را به این که کیفیت را ارتقاء بدهد. بدترین گزینه برای بالا بردن کیفیت داخلی این است که ما راه را برای مصنوعات خارجی باز کنیم؛ بدترین گزینه است. گزینه‌های بهتری وجود دارد برای این که ما کیفیت را بالا ببریم.^{۲۰}

بعضی از تدبیرها، بی‌سیاستی‌ها موجب می‌شود هزینه‌های تولید بالا برود، بهره‌وری سرمایه و کار کم بشود.^{۲۱} محصول داخلی را باید مرغوب، با کیفیت و بادوام تولید کنیم تا آن جایی که بتوانیم باید قیمت تمام شده را ارزان تمام کنیم. این کار، همکاری همه را می‌طلبد.

چگونگی تقویت و بالا بردن کیفیت و فروش کالاهای داخلی

یک نکته دیگر هم مسئله نوآوری و ابتکار و زیبایی است در تولیدات کشور. از جمله چیزهایی که باید مورد توجه قرار بگیرد، نوآوری کردن در همه تولیدات به صورت پی‌درپی و لحاظ حس، یعنی اشباع حس زیبایی‌شناسی در مصرف کننده است. این یکی از مسائل قابل توجه است که باید به آن اهمیت بدهیم.^{۲۲} ما باید همت‌مان را بر این قرار بدهیم؛ ایجاد محصول با دوام، زیبا و فاخر این یک کار کلان است.

هزینه کردن بخشی از سود جهت تحقیقات توسط کارخانه‌داران

چه خوب است کارخانه‌هایی که در کشور ما وجود دارد؛ چه آن‌هایی که در اختیار دولت است و چه آن‌هایی که در اختیار مردم است- امروز تعداد زیادی از واحدهای تولیدی در اختیار مردم و مال خود مردم است- یک مقدار از درآمدشان را برای تحقیق، برای پیشبرد کار و برای کیفیت بخشیدن به کالای تولیدی‌شان صرف کنند. چرا ما باید بنشینیم که دیگری در اروپا، یا در یک گوشه دیگر دنیا تحقیقی بکند و ما از او یاد بگیریم؟ مگر ما کمتر از آن‌ها هستیم؟ مگر ما کمتر می‌فهمیم؟ پس باید تحقیقات کنند، ابتکار کنند، تولید را جلو ببرند، صنعت را جلو ببرند، تولید را از لحاظ کیفیت و کمیت بالا ببرند.^{۲۳}

بهترین کار برای سرمایه‌داران

صاحبان سرمایه (هم باید) در کشور، فعالیت تولیدی را ترجیح بدهند بر فعالیت‌های دیگر. ما دیدیم کسانی را که سرمایه‌ای داشتند، کم یا زیاد و می‌توانستند این را در یک راه‌هایی به کار بیندازند و درآمدهای زیادی کسب کنند، نکردند؛ رفتند سراغ تولید؛ گفتند می‌خواهیم تولید کشور تقویت

۲۰ - بیانات در بازدید از توانمندی‌های صنعت خودروسازی، ۱۳۸۹/۱/۹.

۲۱ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱.

۲۲ - بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶.

۲۳ - بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۲/۲/۱۵.

بشود؛ این حسنه است، این صدقه است، این جزو بهترین کارهاست؛ کسانی که دارای سرمایه هستند، آن را بیشتر در خدمت تولید کشور بگذارند.^{۲۴}

آثار خرید کالای ایرانی

شما وقتی که یک جنس داخلی را خریداری می‌کنید به جای جنس تولید خارجی، هم به همین اندازه کار و اشتغال ایجاد کرده‌اید، هم کارگر ایرانی را وادار کرده‌اید به این که ابتکار خودش را به میدان بیاورد؛ جنس داخلی که مصرف شد، آن کننده کار، ابتکاراتی دارد، این ابتکارات را روز به روز افزایش خواهد داد؛ شما وقتی که جنس داخلی مصرف می‌کنید، ثروت ملی را افزایش داده‌اید.^{۲۵}

خرید کالای داخلی یک ضرورت امروزی

نمی‌گوییم خرید جنس خارجی حرام است، اما عرض می‌کنیم خرید جنس داخلی یک ضرورت برای مقاوم‌سازی اقتصاد است و بر روی همه چیز این کشور تأثیر می‌گذارد. باید به این توجه کرد.^{۲۶} چرایی اجرا نشدن فتوای شیخ‌الشریعه اصفهانی (مبنی بر ممنوعیت خرید کالای خارجی) مردم ایران نمی‌دانند که مرحوم شیخ‌الشریعه اصفهانی - مرجع تقلید بزرگ ساکن نجف - فتوا داد که استعمال اجناس مصنوعه در داخل کشور لازم است و مردم باید از استفاده از مصنوعات خارجی اجتناب کنند، تا به این ترتیب دیگران در داخل کشور نفوذ نکنند. همه می‌دانند که در ژاپن، حدود صد سال پیش از این گفتند که مردم حق ندارند از مصنوعات خارجی استفاده کنند تا در داخل آن کشور چرخ اقتصاد به کار بیفتد؛ اما نمی‌دانند که در همان زمان، بلکه زودتر از آن عین همین پیشنهاد و همین فتوا، از طرف مراجع و علمای شیعه صادر شد، منتها متأسفانه در داخل کشور، هیچ‌کس از سرجنبان‌ها و اهل قلم و اهل سیاست و روشنفکران کمک‌شان نکرد.^{۲۷}

چگونگی علاج گرانی

مسئله گرانی و کاهش قدرت خرید وجود دارد، این را باید علاج کنید؛ این به عهده بخش‌های مختلف اقتصادی است؛ یعنی هم بخش‌های ستادی اقتصادی، هم بخش‌های عملیاتی اقتصادی - مثل وزارت صنعت و معدن و تجارت، وزارت جهاد کشاورزی، بخش‌های دیگر - که باید به طور جدّ ان‌شاءالله این را دنبال کنند.^{۲۸}

۲۴ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱.

۲۵ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱.

۲۶ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۱/۱.

۲۷ - بیانات در دیدار جمعی از روحانیان، ۱۳۷۰/۱۲/۱۴.

۲۸ - بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.

در گرانی، هم عوامل واقعی و هم عوامل کاذب و روانی دخالت دارند؛ گاهی یک کلمه حرف و یک تصمیم نادرست و نسنجیده، ناگهان این موج گرانی را تحریک می‌کند و تورم را در بخش‌های مختلف بالا می‌برد و انتظاراتی را به وجود می‌آورد.^{۲۹}

مقصود از رزق الهی وعده داده شده به مبارزان راه حق

«وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا؛ وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»^{۳۰}

این رزقی که در این آیه و در آیات دیگر گفته شده است، به شکل‌های مختلفی به من و شما می‌رسد؛ گاهی شما ناگهان در ذهنتان یک چیزی برق می‌زند، می‌درخشد، راهی باز می‌شود؛ این رزق الهی است؛ در یک برهه فشار، ناگهان یک امید وافر در دل شما به وجود می‌آید، این همان رزق الهی است.^{۳۱}

ظهور نصرت الهی در میدان اقتصاد با ورود مردم

تجربه هم به ما نشان می‌دهد، بیانات و معارف اسلامی هم تأکید می‌کند که هر جا مردم می‌آیند دست خدا هم هست. «یدالله مع الجماعة». هر جا مردم هستند، عنایت الهی و کمک الهی و پشتیبانی الهی هم هست.

علل کامیابی و ناکامی مسئولان در امور اقتصادی

هر جایی که مسئولین کشور توانایی‌های مردم را شناختند و به کار گرفتند، ما موفق شدیم. هر جایی که ناکامی هست، به خاطر این است که ما نتوانستیم حضور مردم را در آن عرصه تأمین کنیم.

تعاونی‌ها و حمایت از شکوفایی کار

یکی از کارهای مهم در این باب، ایجاد تعاونی‌هاست که به وسیله تعاونی‌ها سرمایه‌های بزرگ تشکیل بشود و بتوانند در مسائل مهم اقتصادی کشور سرمایه‌گذاری کنند و گره‌های مهم را باز کنند و دولت بتواند این کار را انجام دهد. بایستی زیر ساخت‌های حقوقی و قانونی‌اش آماده شود. این، یعنی حمایت از شکوفایی کار.^{۳۲}

تعریف اسراف

ما می‌گوییم ریخت‌وپاش نباشد؛ مصرف کردن یک حرف است، بد مصرف کردن یک حرف دیگر است.^{۳۳} صرفه‌جویی به معنای درست مصرف کردن، بجا مصرف کردن، ضایع نکردن مال، مصرف را کارآمد و ثمربخش کردن است. اسراف در اموال و در اقتصاد این است که انسان مال را مصرف کند،

۲۹ - بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۸۶/۶/۴.

۳۰ - سوره طلاق، بخشی از آیات ۲ و ۳.

۳۱ - بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، ۱۳۹۳/۲/۱۰.

۳۲ - بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۰/۱/۱.

۳۳ - بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.

بدون این که این مصرف، اثر و کارایی داشته باشد. مصرف بیهوده و مصرف هرز، در حقیقت هدر دادن مال است.^{۳۴}

یک نسبتی باید در جامعه میان تولید و مصرف وجود داشته باشد؛ یک نسبت شایسته‌ای به سود تولید؛ یعنی تولید جامعه همیشه باید بر مصرف جامعه افزایش داشته باشد.

چگونگی تکمیل ضربه اقتصادی دشمن به خود!

وقتی جامعه‌ای دچار بیماری اسراف شد، از لحاظ فرهنگی هم بر روی او تأثیرهای منفی می‌گذارد. بنابراین مسئله صرفه‌جویی و اجتناب از اسراف، فقط یک مسئله اقتصادی نیست؛ هم اقتصادی است، هم اجتماعی است، هم فرهنگی است؛ آینده کشور را تهدید می‌کند.^{۳۵} همان کاری را با کشور می‌کند که دشمن می‌خواهد او از آن طرف به وسیله نفت، به وسیله تحریم اقتصادی و انواع و اقسام ضربه‌ها بر ملت ایران ضربه وارد می‌کند؛ از این طرف هم خود ما با اسراف و صرفه‌جویی نکردن، ضربه او را تکمیل می‌کنیم!^{۳۶}

شناسایی موارد متعدد اسراف در کشور و گفتن این موارد به مردم

لازم است به عنوان یک سیاست، ما مسئله صرفه‌جویی را در خطوط اساسی برنامه‌ریزی‌هایمان در سطوح مختلف اعمال کنیم.^{۳۷}

در خیلی از موارد اسراف وجود دارد؛ خطاب هم می‌کنیم به مردم...؛ اسراف در آب^{۳۸} آبی که با این زحمت تولید می‌شود، از راه‌های دور آورده می‌شود، با بهای سنگین سدهایی به وجود می‌آید؛ این همه دانش، تجربه و تلاش به کار می‌رود تا این آب به خانه‌های ما بیاید، بعد در خانه‌های ما ۲۲ درصد از این آب هدر برود.^{۳۹}

چقدر نان ضایع می‌شود؛^{۴۰} گفته می‌شود که ۳۳ درصد نان ضایعات است. یک سوم همه نانی که در این شهرها تولید می‌شود، دور ریخته می‌شود! فکرش را بکنید شما یک سوم!

آن وقت کشاورز ما با آن زحمت گندم را تولید کند و اگر یک‌ساله بارندگی کم بود، دولت از پول عمومی، از بودجه مردم گندم از خارج وارد کند، این گندم آرد بشود، خمیر بشود، نان بشود، بعد یک سوم از این همه ثروت دور ریخته شود. چقدر تأسف‌آور است، متأسفانه این واقعیت دارد، این هست.^{۴۱} چقدر غذای طبخ شده ضایع می‌شود، چقدر میوه مصرف نشده ضایع می‌شود و از خانه‌ها

۳۴ - بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت امام رضا(ع)، ۱/۱/۱۳۸۸.

۳۵ - بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت امام رضا(ع)، ۱/۱/۱۳۸۸.

۳۶ - بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱/۱/۱۳۷۷.

۳۷ - بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت امام رضا(ع)، ۱/۱/۱۳۸۸.

۳۸ - بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۲۰/۱۲/۱۳۹۲.

۳۹ - بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت امام رضا(ع)، ۱/۱/۱۳۸۸.

۴۰ - بیانات در خطبه‌های نماز عید فطر، ۱/۴/۱۳۷۲.

۴۱ - بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت امام رضا(ع)، ۱/۱/۱۳۸۸.

بیرون ریخته می‌شود.^{۴۲} چقدر مواد دارویی غیر لازم خریده می‌شود و به خانه‌ها برده می‌شود و بدون مصرف باقی می‌ماند!

مواد اولیه و یا خود دارو را باید از خارج بخرند و بیاورند، یا در داخل باید با زحمت درست کنند.^{۴۳}

منابع و مآخذ

- امام خمینی (ره)، روح الله، ۱۳۸۶، ترجمه تحریر الوسیله، ۴ جلدی، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ ۲۳، قم.
- بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم، ۱۳۸۶، رساله نوین، ج ۲، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ ۱۵، تهران.
- امام خمینی (ره)، روح الله، ۱۳۸۵، رساله توضیح المسائل، نوبت چاپ یازدهم، انتشارات نیلوفرانه.
- امام خامنه‌ای علیه السلام، سید علی، ۱۳۸۱، رساله أجوبة الإستفتائات، چاپ دوم، انتشارات بین‌المللی الهدی.
- جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۹۱، مفاتیح الحیاه، مرکز نشر اسراء، نوبت چاپ ۴۱، قم.
- اسماعیل پور دره، مهدی، ۱۳۸۸، جزوه کسب و کار در قرآن و روایات (یادداشت‌های حجه الاسلام والمسلمین قرائتی)، بسیج اصناف استان یزد.
- مصطفوی، سید کاظم، ۱۳۹۳، قواعد فقه ۱، عزیزالله فقیهی، چاپ دوم، انتشارات میزان.
- عبادی، جواد، جزوه کلیات احکام معاملات (ویژه دوره‌های آموزشی فقه اقتصاد) - مؤسسه آموزشی و تحقیقات فقه اقتصادی. (طبیات)
- حسن پور اشکذری، غلام‌رضا، ۱۳۹۱، جزوه فقه بازار، بسیج اصناف کشور.

ضمیمه

خلاصه‌ای از مباحث کتاب

اهمیت تجارت

۱. تجارت و کسب صحیح سبب خوش عاقبتی است. (اسراء: ۳۵)
۲. تجارت در کنار جهاد در راه خدا آمده است. (مزمّل: ۲)
۳. پرداختن به تجارت حتی در هنگام حج مانعی ندارد. (بقره: ۱۹۸)
۴. بیان مسئله مربوط به تجارت، سرآغاز دعوت برخی از پیامبران بوده است. (شعراء: ۱۸۱)

تقدّم عبادت بر کار

در آیات قرآن، عبادت خدا و مخصوصاً نماز بر کار و تجارت مقدّم شده است:

(*) **آیه اول:** مردانی که هیچ تجارت و معامله‌ای آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و پرداخت زکات، سرگرم و مشغول نمی‌کند، از روزی که در آن، دل‌ها و چشم‌ها دگرگون می‌شود بی‌مناکند. (نور: ۳۷)

❖ در حدیث می‌خوانیم: مراد از کسانی که در این آیه از آن‌ها یاد شده است، تجاری هستند که

با شنیدن صدای اذان، تجارت را رها می‌کنند و به سوی نماز می‌روند. (تفسیر نور الثقلین)

۴۲ - بیانات در خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۳۷۲/۱/۴.

۴۳ - بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۷/۱۰/۴.

❖ تلاش و اقتصاد منهای یاد خدا، پوچ و بی‌ارزش است.

آیه دوم: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! آن‌گاه که برای نماز روز جمعه ندا داده شد، پس به سوی یاد خدا (نماز) شتاب کنید و داد و ستد را رها کنید که این برای شما بهتر است، اگر بدانید. پس هنگامی که نماز پایان یافت، در زمین پراکنده شوید و از فضل الهی طلب کنید و خدا را بسیار یاد کنید، باشد که رستگار شوید. (جمعه: ۹-۱۰)

❖ خداوند که فرمان ترک تجارت می‌دهد، آن را با وعده‌های حق جبران می‌کند.

❖ در فرهنگ قرآن، مال دنیا فضل الهی است.

❖ در اسلام تن‌پروری ممنوع است.

❖ تلاش برای دنیا نباید همراه با غفلت از یاد خدا باشد.

❖ آنجا که زمینه غفلت و لغزش بیشتر است مثل بازار، یاد خدا ضروری‌تر است.

حب دنیا مانع حب آخرت است

مردی به رسول اکرم عرض کرد: من مرگ را دوست ندارم. حضرت به او فرمود: آیا صاحب مال و اموال هستی؟ مرد پاسخ داد: بلی. حضرت فرمود: قلب انسان به مالش چسبیده است. پس اگر مال خود را بر خود مقدم داری (کنایه از اینکه در راه خدا انفاق کنی) دوست داری به آن ملحق شوی و اگر بگذاری، دوست داری با آن باشی و علاقه به عالم آخرت نخواهی یافت. (مشکات الانوار، صفحه ۳۰۴)

احکام تجارت

(*) ۱. پرهیز از کم‌فروشی و رعایت عدالت

وای بر کم‌فروشان، کسانی که هرگاه از مردم پیمان‌بگیرند کامل می‌گیرند. و هرگاه به ایشان پیمان‌دهند یا برایشان (کالایی را) وزن کنند، کم می‌گذارند. آیا آن‌ها گمان ندارند که برانگیخته خواهند شد؟! (مطففین: ۱-۴)

❖ «ویل» به معنای هلاک و عذاب است و بر اساس روایات، نام دره‌ای در دوزخ یا دری از دره‌های آن می‌باشد.

❖ کم‌فروش، خود را زرنگ می‌داند، مردم را دوست ندارد، خدا را رازق نمی‌داند و ظلم اقتصادی به جامعه می‌کند.

❖ کم‌فروشی از گناهان کبیره است، زیرا وعده عذاب برای آن آمده است.

❖ بالاتر از گناه، انس گرفتن با گناه است، به گونه‌ای که کم‌فروشی شغل انسان شود.

❖ برای جلوگیری از مفاسد اقتصادی، باید یاد معاد را در دل‌ها زنده کنیم

❖ ترازو و وسایل سنجش و محاسبات تجاری، باید سالم و دقیق باشد.

(*). ۲. پرهیز از رباخواری

❖ کسانی که ربا می‌خورند، (از گور) برنمی‌خیزند مگر مانند برخاستن کسی که شیطان بر اثر تماس، آشفته‌سرش کرده است. این بدان سبب است که آنان گفتند: (داد و ستد صرفاً مانند رباست) و حال آن‌که خدا داد و ستد را حلال، و ربا را حرام گردانیده است. پس، هرکس، اندرزی از جانب پروردگارش به او رسید، و (از رباخواری) باز ایستاد، آن‌چه گذشته، از آن اوست، و کارش به خدا واگذار می‌شود، و کسانی که (به رباخواری) باز گردند، آنان اهل آتشند و در آن ماندگار خواهند بود. (بقره: ۲۷۵)

❖ رباخوار در قیامت هم‌چون دیوانگان محشور می‌شود.

❖ تهدیدهایی که در قرآن برای گرفتن ربا و پذیرش حاکمیت طاغوت آمده، برای قتل، ظلم، شرب خمر، قمار و زنا نیامده است. (تفسیر المیزان، ذیل آیه)

❖ رباخواران، از تعادل روحی و روانی برخوردار نیستند و جامعه را نیز از تعادل خارج می‌سازند.

❖ به رشد ظاهری ثروت خیره نشوید، نظام اقتصادی بر اساس ربا رو به نابودی است.

❖ ربا خوار، از رحمت و محبت الهی محروم است.

❖ رباخوار بسیار ناسپاس و گناهکار است. او با گرفتن ربا خود را ضامن مردم، زندگی خود را حرام، عبادتش را باطل، و حرص و طمع و قساوت را بر خود حاکم می‌گرداند.

۳. پرهیز از به ناحق خوردن مال دیگران و پرداخت رشوه

و اموال یکدیگر را به باطل (و ناحق) در میان خودتان نخورید و اموال را به (عنوان رشوه، به کیسه) حاکمان و قاضی‌ها سرازیر نکنید تا بخشی از اموال مردم را به گناه بخورید در حالی که خود می‌دانید (که خلاف می‌کنید). (بقره: ۱۸۸)

❖ رشوه، یکی از گناهان بزرگی است که مفسد اجتماعی متعددی را به دنبال دارد.

❖ امام صادق (ع) رشوه را در حد کفر به خدا می‌داند.

۴. پرهیز از نزدیک شدن به مال یتیم در معاملات

و به مال یتیم، جز به بهترین راه، (که به نفع یتیم باشد) نزدیک نشوید، تا آن‌که به حد بلوغ و رشدش برسد (که آن‌گاه اموالش را به او برمی‌گردانید). (اسراء: ۳۴)

❖ جاذبه مال به قدری زیاد است که نزدیک شدن به آن هم گاهی گناه و حرمت را در پی دارد.

۵. انجام معامله بر اساس رضایت طرفین

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اموال همدیگر را در میان خود به باطل مخورید مگر آن‌که داد و ستدی (تجارتی) با رضایت یکدیگر باشد و خودتان را نکشید زیرا خداوند همواره با شما مهربان است. (نساء: ۲۹)

❖ امام صادق (ع) به هنگام تلاوت این آیه فرمود: کسی که قرض بگیرد و بداند که نمی‌تواند بازپرداخت کند، مال باطل خورده است.

❖ امام باقر (ع) در ذیل آیه فرمود: ربا، قمار، کم‌فروشی و ظلم از مصادیق باطل است.

۶. پرداخت خمس و حقوق مالی واجب

و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان و در راه‌ماندگان است. (انفال: ۴۱)

❖ خمس، در روایات نیز از اهمیت خاصی برخوردار است، از جمله این‌که هرکس خمس مالش را نپردازد، مالش حلال نمی‌شود و نمی‌تواند در آن تصرف کند و نماز با لباسی که خمس آن پرداخت نشده باشد، مشکل دارد.

❖ برای گرامی‌داشت طبقه محروم، نام آنان در کنار نام خدا و رسول (ص) و اهل‌بیت (ع) قرار گرفته است.

❖ گذشت از مال، آن قدر دشوار است که گاهی رزمندگان هم در آن می‌مانند.

❖ نشانه ایمان کامل، خمس دادن است.

(* ۷. نحوه قرض دادن و تنظیم سند

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هر گاه به وامی تا سررسیدی معین، با یکدیگر معامله کردید، آن را بنویسید. (بقره: ۲۸۲)

❖ بزرگ‌ترین آیه قرآن، این آیه است که درباره مسائل حقوقی و نحوه تنظیم اسناد تجاری می‌باشد.

❖ در حدیث آمده است: اگر کسی در معامله، سند و شاهد نگیرد و مالش در معرض تلف قرار گیرد، هر چه

دعا کند، خداوند مستجاب نمی‌کند و می‌فرماید: چرا به سفارشات من عمل نکردی؟!

آداب تجارت

۱. داشتن اخلاص و به یاد خدا بودن

پیامبر اکرم ص فرمودند: «هرکس در بازار و محل کسب و کار با اخلاص، خدا را یاد کند، در حالی که مردم از خدا غافلند و به کارهای خود مشغولند، خداوند برای او هزار حسنه ثبت می‌کند و روز قیامت او را مورد مغفرت ویژه خویش قرار می‌دهد». (تفسیر مجمع البیان)

(* ۲. یادگیری احکام تجارت

پیامبر ص فرمودند: «هرکس بدون یادگیری احکام فقه به تجارت بپردازد در گرداب شبهات

می‌افتد». (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۴۸)

(* ۳. درستکاری

❖ در حدیث آمده است: تاجر راست‌گو در روز قیامت با صدیقین و شهدا محشور می‌شود.

حضرت علی (ع) فرمودند: خداوند اهل حرفه‌ای را که امین باشد دوست دارد.

(* ۴. توکل

خواست که خود، روزی بخش نیرومند استوار است. (ذاریات: ۵۸)

- ❖ اگر ایمان داشته باشیم که رزق از خداست، ریشه بسیاری از حرص‌ها، بخل‌ها، حيله‌ها، حسدها، کلاه- برداری‌ها و کم‌فروشی‌ها در انسان می‌خشکد.
 - ❖ تمام امکانات و تخصص‌ها و ابزارها، وسیله و بستر رسیدن به رزق است، ولی روزی‌رسان تنها خداست.
 - ❖ خداوند در توان روزی‌رسانی، کمبودی ندارد.
- با گذشت زمان، قدرت روزی‌رسانی خداوند کم‌رنگ نمی‌شود. (الْمَتِين، به معنای ثابت و استوار است)

(*) ۵. مهلت دادن به بدهکار

- ❖ رسول الله ص فرمودند: «هرگاه بستانکاری از مدیون خود، طلبکاری کند و او عذر آورد و با این حال مرد بستانکار راضی باشد و ناراحت نباشد تمام جنبنده‌ها و ماهی‌های دریاها بر او درود می‌فرستند و از آن طرف هرگاه در اثر عذر آوردن مدیون، غضبناک شود در حالی که احتیاجی چندان به وصول این دین نداشته باشد، خداوند به هر روزی و هر شبی یک ظلم در نامه او ضبط می‌نماید». (وسائل الشیعه، ج ۱۳، ص ۱۰۱)
- ❖ پیامبر ص فرمودند: هر که به بدهکار خود مهلت دهد و در طلبکاری عجله نکند، خداوند در برابر هر روزی ثواب صدقه همان مقداری که از او می‌خواهد به او عطا می‌کند تا وقتی که زمان پرداخت فرا رسد و پول را بگیرد».

۶. آسان‌گیری

حضرت علی (ع) همه روزه در بازار کوفه قدم می‌زدند و گاهی در اواسط بازار می‌ایستادند و می‌فرمودند: ای گروه تجار!

- ❖ برکت را در سایه آسان گرفتن بر مردم بخواهید.
- ❖ امیرالمومنین علی (ع) می‌فرمایند: « يَا كُمَّيلُ الْبَرَكَهٗ فِي مَالٍ مَنْ آتَى الزَّكَاةَ وَوَاسَى الْمُؤْمِنِينَ وَوَصَلَ الْأَقْرَبِينَ » ای کمیل، برکت در مال کسی است که زکات بپردازد و مومنین را در مال خود شریک نماید و با آن با نزدیکان خویش صلہ رحم کند. (تحف العقول، صفحه ۱۲۰)

۷. تزیین نکردن کالا

- ❖ در کتب فقهی و روایی بابی تحت عنوان «عَدَمُ تَزْيِينِ الْمَتَاعِ» وجود دارد که تجار را از تزیین کردن کالا برای بهتر جلوه دادن آن نزد مشتری بر حذر می‌دارد. (اللمعة الدمشقية، ج ۱؛ وسائل الشیعه، ج ۱۲)

۸. ذکر عیوب موجود در کالای خود

❖ از آداب تجارت این است که فروشنده عیب موجود در کالای خودش را بگوید و جنس سایر فروشندگان را مذمت نکند. (وسائل الشیعه، ج ۱۲)

۹. سود نگرستن از مؤمنین

❖ در کتب روایی در بابی تحت عنوان «تَرَكَ الرِّبْحَ عَلَى الْمُؤْمِنِ» از ما خواسته شده از مؤمنین سود نگیریم.

۱۰. بیشتر گرفتن برای مشتری در هنگام کشیدن

❖ چندین روایت داریم که در وقت فروش، کمی بیشتر به نفع مشتری وزن کنید، برکت در اوست.

آفات تجارت

۱. غشّ در معامله (فریب در معامله)

پیامبر ص فرمودند: هر کس در خرید و فروش با مسلمانی غشّ کند از ما نیست و در روز قیامت با یهودیان محشور می‌شود.

❖ پیامبر ص فرمودند: «هر کس نسبت به برادر مسلمانش غشّ کند خدا برکت را از زندگی او می‌برد و او را به خودش واگذار می‌کند». (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸۳)

۲. احتکار

۳. پیامبر (ص) فرمودند: «اگر با منافق روبرو شوم بهتر از آن است که با محتکر روبرو شوم».

۴. ایشان در حدیث دیگری فرمودند: «الْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ»، احتکار کننده، ملعون است.

دروغ

❖ پیامبر ص فرمودند: «خداوند به سه گروه در قیامت نگاه نمی‌کند و برای آن‌ها عذاب دردناکی است که یکی از آن گروه‌ها، کسانی هستند که با دروغ، کالای خود را تزکیه می‌کنند (کالای خود را خوب جلوه می‌دهند). (وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۴۲۰)

قسم خوردن در معامله

❖ پیامبر ص فرمودند: «ای جماعت قریش برکت در تجارت است و خداوند صاحب آن را فقیر نمی‌کند مگر تاجری که زیاد سوگند بخورد». (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۹)

بدقولی

❖ امروز و فردا کردن کاسب، (بدقولی) ممنوع!

پیامبر ص فرمودند: «وای بر صنعت‌گران امت من آن‌هایی که امروز و فردا می‌کنند». (من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۰)

(*) کسب و تجارت و سایر مشاغل از نظر فقه اسلامی به پنج نوع تقسیم می‌شود:

۱. واجب؛

۲. مستحب؛

۳. مکروه؛

۴. مباح؛

۵. حرام.

(*) انواع معاملات

۱. نقد؛

۲. نسیه؛

۳. سَلَف (پیش‌فروش)؛

۴. معامله صرف.

معامله صرف، عبارت است از معامله طلا به طلا یا نقره به نقره، و نقره به طلا، خواه مسکوک باشد و یا غیر مسکوک.

(*) بیع نقد و نسیه

سؤال: خرید کالا به طور نسیه به مدت یک‌سال به قیمتی بیشتر از قیمت نقدی آن، چه حکمی دارد؟ و هم‌چنین فروش چک به قیمت بیشتر یا کمتر از قیمت آن برای مدت معینی چه حکمی دارد؟

پاسخ: خرید و فروش کالا به صورت نسیه به قیمتی بیشتر از قیمت نقد اشکال ندارد ولی فروش چک به مبلغ کمتر به فرد ثالث جایز نیست، لکن به شخصی که مبلغ چک در ذمه اوست اشکال ندارد. (مقام معظم رهبری علیه السلام، أجوبة الإستفتاءات، س ۱۵۹۲)

(*) کارها و معاملات حرام

معاملات حرام، معاملاتی است که موجب ضرر و زیان فرد و بر خلاف مصالح مردم و اجتماع است، از جمله:

۱. معاملات مواد مضرّ و ناپاک (اعیان نجس)؛

۲. خرید و فروش آلات حرام؛

۳. معاملات تقلّبی و غشّ در معامله؛

۴. معامله مُضَرّ به جامعه؛

۵. غنا؛

۶. معاملاتی که موجب کمک به ظالمان است؛

۷. خرید و فروش کتاب‌های گمراه کننده؛

۸. معامله سحر و جادوگری؛

۹. شعبده‌بازی؛

۱۰. معاملات ربوی.

احتکار

احتکار و انبار کردن مواد غذایی مورد نیاز و ضروری مسلمانان، برای گران شدن و بالا رفتن قیمت آن حرام است.

(*) شرایط معامله**الف: شرایط بیع و معامله:**

مبادله و خرید و فروش طیّ پیمان و قراردادی دو جانبه، میان خریدار و فروشنده انجام می‌گیرد که حاکی از موافقت و رضایت طرفین است. این پیمان ممکن است با لفظ یا به صورت داد و ستد عملی (معاطات) انجام گیرد.

(*) ب: شرایط خریدار و فروشنده

شرایط خریدار و فروشنده در معامله عبارت است از:

۱. بلوغ؛

۲. خرد؛

۳. قصد معامله؛

۴. اختیار و آزادی عمل؛

۵. مالک یا وکیل یا وصی مالک باشد، در غیر این موارد اجازه مالک لازم است؛

۶. عدم ممنوعیت از تصرف.

معامله با بچه نابالغ باطل است، اگرچه پدر و یا جدّ آن بچه به او اجازه داده باشند که معامله کند، ولی اگر بچه ممیّز باشد و چیز کم‌قیمتی را که معامله آن برای بچه‌ها متعارف است معامله کند، اشکال ندارد، و نیز اگر طفل وسیله باشد که پول را به فروشنده بدهد و جنس را به خریدار برساند.

(*) شرایط پول و کالا

شرایط پول و کالای مورد معامله از این قرار است:

❖ کالا باید چیزی موجود در خارج یا در ذمه فروشنده یا دیگری باشد.

❖ تعیین مقدار یا تعداد کالا فقط با مشاهده کافی نیست، مگر اجناسی که معمولاً با مشاهده معامله می‌شود.

❖ شناخت جنس و کالای مورد مبادله و اوصافی که موجب تفاوت قیمت می‌شود.

❖ جنس مورد معامله، ملک موجود باشد.

❖ فروشنده، قدرت بر تسلیم کالا به مشتری را داشته باشد.

(*) اختیار فسخ و برهم زدن معامله (خيارات)

همان‌طور که گفته شد معامله و پیمان قراردادی لازم‌الاجراست، ولی در موارد زیر می‌توان آن را فسخ کرده و برهم زد:

۱. فسخ در مجلس؛
۲. فسخ در مورد حیوان؛
۳. شرط فسخ؛
۴. فسخ در مورد غبن؛
۵. فسخ به علت تأخیر؛
۶. فسخ به علت رؤیت کالا؛
۷. فسخ به علت عیب؛
۸. اختیار تدلیس؛
۹. اختیار تخلف شرط؛
۱۰. اختیار شرکت؛
۱۱. اختیار تعدّر تسلیم.

اگر جای اعلا را با جای پست مخلوط کند و به اسم جای اعلا بفروشد، مشتری می‌تواند معامله را برهم بزند.

(*) اقاله

اقاله عبارت است از فسخ عقد از طرفین یکی از مستحبات، اقاله است. پیامبر اعظم (ص) فرمودند: هرکس معامله شخص پشیمان را فسخ کند، خداوند روز قیامت از گناهان او بگذرد.

(*) گران‌فروشی

حضرت امام خمینی (ره): اگر گران‌فروشی به حدّ اجحاف به مشتری برسد و یا خلاف مقررات دولت اسلامی باشد، جایز نیست.

صلح

صلح عبارت است از راضی شدن و سازش دو نفر که چیزی یا منفعتی را به ملک یکدیگر درآورند یا دین یا حق و غیره را از گردن یکدیگر ساقط نمایند.

ودیعه (سپرده)

ودیعه عقدی است که بیان‌گر جانشین ساختن دیگری در حفظ و نگهداری مال است.

عاریه

عاریه آن است که انسان مال خود را به دیگری بدهد که از آن استفاده کند و در عوض، چیزی هم از او نگیرد.

قرض الحسنه

قرض قراردادی است که به موجب آن شخص مالی را از دیگری با ضمانت، مالک می‌گردد، و پرداخت همان مال و یا مثل و یا قیمت آن را به عهده می‌گیرد.

❖ شرط پرداخت اضافه چه عین باشد و چه منفعت یا غیره، جایز نیست.

❖ رهن

❖ رهن قراردادی است شرعی برای گرفتن وثیقه از بدهکار در برابر بدهی و آن نیاز به ایجاب و قبول (پیشنهاد و پذیرش) دارد که نشان‌گر مقصود باشد.

جُعَاله

جعاله آن است که انسان قرار بگذارد در مقابل کاری که برای او انجام می‌دهند مال معینی بدهد، مثلاً بگوید هر کس گمشده مرا پیدا کند، ده تومان به او می‌دهم.

(*) مضاربه

مضاربه که به آن قراض نیز گفته می‌شود، قراردادی است میان دو طرف که بر مبنای آن یکی عهده-دار سرمایه و دیگری عهده‌دار کار برای تجارت می‌شود و سود آن میان آن دو تقسیم می‌شود. ❖ این معامله (مضاربه) در تجارت است.

(*) شرکت

شرکت یعنی چیزی از آن دو یا چند نفر باشد.

قسمت

قسمت، عبارت است از جدا کردن سهم هریک از شرکا از یکدیگر.

شُفْعه

عبارت است از این که یکی از دو شریک بخواهد سهم خود را به بخش بیگانه غیر شریکش بفروشد، شریک دیگر با شرایطی که دارد حق دارد سهم فروخته شده را تملک کند یعنی همان مقدار پولی را که مشتری داده به او بدهد و آن سهم را از وی بگیرد.

(*) اجاره

اجاره، قراردادی است برای استفاده و بهره‌برداری از منافع املاک یا کار انسان در مدت تعیین شده، در برابر مقدار پول معینی که عوض آن داده می‌شود. اگر خانه یا دکان یا اطاقی را اجاره کند و صاحب ملک با او شرط کند که فقط خود او از آن استفاده کند، مستأجر نمی‌تواند آن را به دیگری اجاره دهد.

(*) سرقفلی

کسانی که خانه یا دگّان یا غیر آنها را از صاحبانشان اجاره می‌کنند، مدت اجاره که به سر رسید حرام است بدون اذن صاحب محل در آنجا اقامت کنند و باید محل را فوراً با عدم رضایت صاحبش تخلیه کنند و اگر نکنند غاصب و ضامن محل و ضامن مثل مال‌الاجاره آن هستند و برای آنها به هیچ‌وجه حقی شرعاً نیست.

(*) رهن و اجاره

استفاده از رهن در کنار اجاره که فعلاً معمول است صحیح نیست بلکه در این موارد اجاره به شرط قرض مطرح است. بنابراین باید به جای به کاربردن «رهن و اجاره» بگوییم «اجاره به شرط قرض» و آلا معامله اشکال دارد به‌خصوص در مواردی که به اصطلاح یک مکانی را رهن کامل می‌کنند.

(*) استخدام

استخدام عبارت است از اجاره دادن کار خود به دیگری در برابر حقوق یا دستمزد تعیین شده.

وکالت

وکالت آن است که انسان کاری را که می‌تواند در آن دخالت کند، به دیگری واگذار نماید تا از طرف او انجام دهد.

وقف

وقف عبارت است از حبس عین ملک یا مال در راه خدا و مصرف کردن منافع آن در اموری که وقف-کننده معین می‌کند.

آیا جایز است همسایگان مسجد از برق آن برای جوشکاری آهن ساختمان‌های خود استفاده کنند و پول مصرف برق را و حتی بیشتر از آن را به مسئولین اداره امور مسجد بپردازند؟ و آیا جایز است مسئولین مسجد، اجازه استفاده از برق آن را بدهند؟

استفاده از برق مسجد برای کارهای شخصی جایز نیست و مسئولین مسجد هم جایز نیست چنین اجازه‌ای را بدهند.

بخشش (هبّه)

هبه یا بخشش عبارت است از خارج ساختن مال از ملک خود و در آوردن در ملک دیگری به رایگان.

حواله دادن

اگر انسان طلبکار خود را حواله بدهد که طلب خود را از دیگری بگیرد و طلبکار قبول نماید.

احکام ضامن شدن

اگر انسان بخواهد ضامن شود که بدهی کسی را بدهد، ضامن شدن او در صورتی صحیح است که به هر لفظی اگر چه عربی نباشد به طلبکار بگوید که من ضامن شده‌ام طلب تو را بدهم و طلبکار هم رضایت خود را بفهماند.

احکام کفالت

کفالت آن است که انسان ضامن شود که هر وقت طلبکار بدهکار را خواست، به دست او بدهد.

(*) احکام غضب

غضب آن است که انسان از روی ظلم، بر مال یا حق کسی مسلط شود و این یکی از گناهان بزرگ است.

اگر انسان چیزی را غضب کند، باید به صاحبش برگرداند، و اگر آن چیز از بین برود باید عوض آن را به او بدهد.

معاملات اینترنتی

در خصوص معاملات اینترنتی مراجع عظام می‌فرمایند در صورتی که طرفین، شرایط معامله صحیح و واقعی را داشته باشند و تجهیزات الکترونیکی صرفاً ابزار معامله باشند، خرید و فروش جایز است.

(*) ربا

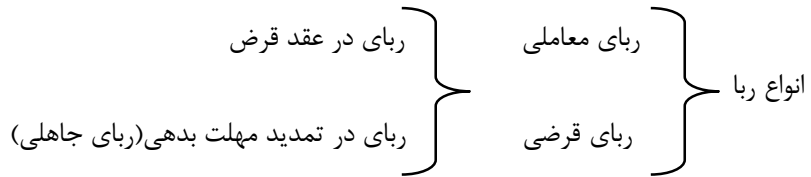
حرام بودن ربا، با قرآن و سنت و اجماع مسلمانان ثابت گشته است، و از گناهان بسیار بزرگ محسوب می‌شود؛ ربا بر دو گونه است، ربا در معامله و ربای قرضی. ربا در معامله عبارت است از مبادله دو کالای مثل هم با دریافت اضافی، مانند فروش یک کیلو گندم با دو کیلو گندم.

ربای قرضی

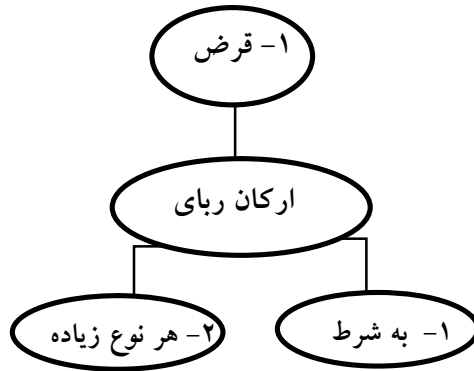
ربای قرضی به این صورت است که شخص مالی را به دیگری قرض دهد به شرط این‌که با مقدار زیادتری بازگرداند، خواه به طور صریح شرط کند یا دادن قرض، بر مبنای آن باشد. این نوع ربا شدیداً حرام است.

ربای قرضی، رایج‌ترین نوع ربا در گذشته و حال است. معاملات امروزی به خصوص معاملات بانکی بیشتر در معرض این نوع ربا و نیز ربای جاهلی است.

نمودار انواع ربا

طبق آنچه در تعریف آمد، ربا قرضی زمانی پدید می‌آید که فرمول زیر برقرار باشد:

تفاوت سود و ربا

سود، ارزش افزوده ناشی از انجام معامله است که افزون بر انتظاری بودن سود، بیم ضرر و زیان نیز در این معامله وجود دارد. البته فرد می‌تواند در فعالیت‌هایی سرمایه‌گذاری کند که خطرپذیری آن‌ها بسیار پایین و در حد صفر باشد.

❖ اما ربا، ارزش افزوده مجازی مال است و وام‌دهنده هیچ قصد و نقشی در فعالیت اقتصادی ندارد. بلکه تنها به دنبال دریافت به‌موقع مقدار زیاده‌ای است که از پیش تعیین شده است.

ربای جاهلی (ربای در تمديد مهلت بدهی)

مقدار زیاده‌ای است که برای تمديد مهلت بدهی و دین دریافت می‌شود.

(*) معاملات بانکی

احکامی که در بانک‌ها در ذیل بیان می‌شود، راجع به همه بانک‌هاست، چه داخلی و چه خارجی، چه دولتی و چه غیر دولتی:

وام

آنچه مردم به عنوان وام یا غیره از بانک‌ها می‌گیرند، در صورتی که بر طبق شرع انجام پذیرد، حلال است، و می‌توان در آن تصرف کرد؛ مگر آن‌که بدانند پولی را که دریافت کرده‌اند تمام یا مقداری از

آن حرام است؛ در این صورت تصرف در آن جایز نیست؛ اما این که بدانند در بانک یا فلان مؤسسه پول‌های حرامی است و احتمال بدهد که شاید پولی را گرفته از حرام باشد، موجب اشکال نمی‌شود.

معاملات بانک

هر معامله صحیح و حلالی که کسی با یکی از مسلمانان انجام می‌دهد، انجام دادن آن با بانک‌ها نیز محکوم به صحت است.

سپرده بانکی

سپرده‌های بانکی اگر به عنوان قرض باشد، و سود یا بهره در آن قرار داد نشود، مانعی ندارد.

جوایز بانک

جوایزی که بانک‌ها و مؤسسات برای تشویق مردم به باز کردن حساب در بانک، با قرعه‌کشی می‌پردازند و یا جایزه‌هایی که فروشندگان برای جلب مشتری تعیین می‌کنند، اشکالی ندارند.

کارمزد

گرفتن کارمزد (در برابر کارهای بانکی از قبیل ثبت در اوراق و دفاتر و حقوق کارمندان و غیره) در صورتی که حیل‌های برای فرار از ربا و بهره پول نباشد، جایز است.

سفته

سفته، طلب سندی است که به موجب آن امضاءکننده تعهد می‌کند مبلغی را در موعد مقرر در وجه حامل یا شخص معین یا به حواله‌کرد وی بپردازد.

(*) مأمور خرید و فروش

اموالی که بعضی از فروشندگان به مأموران خرید ادارات یا شرکت‌ها بدون آن که آن‌ها را به قیمت تثبیت شده اضافه کنند، به خاطر برقرار کردن ارتباط می‌پردازند، نسبت به فروشنده و نسبت به مأمور خرید چه حکمی دارند؟

❖ پرداخت این اموال توسط فروشنده به مأمور خرید جایز نیست و برای مأمور هم دریافت آن‌ها جایز نیست و آن چه را که دریافت می‌کند باید به اداره یا شرکتی که مأمور خرید آن است، تسلیم کند.

(*) موارد خمس

۱. غنائم جنگی؛ ۲. معادن؛ ۳. گنج؛ ۴. غواصی؛ ۵. مازاد خرج سالیانه؛ ۶. زمین خریداری شده توسط ذمی؛ ۷. مال آمیخته با حرام.

آن چه را که شخص به وسیله کسب از مخارج سالانه خود و خانواده خود اضافه می‌آورد، مشمول قانون خمس است. مازاد خرج سالیانه شامل موارد زیر می‌گردد:

۱. درآمد صنعتی؛

۲. درآمد کشاورزی؛

۳. درآمد تجارت و بازرگانی؛

۴. درآمد سایر کسب‌ها هرچند منافع حاصل، از حیازت زمین یا رویش گیاه و یا محصول و یا افزایش قیمت کالا و غیره باشد و به آن کسب گفته می‌شود.

(*) تعریف مخارج سالانه

مقصود از مخارج سالیانه، مخارجی است که شخص برای خود و خانواده و کسانی که مخارج آن‌ها بر عهده اوست، مصرف می‌کند.

قواعد فقهی

۹ قواعد فقهی نیز به صورت مختصر در کتاب آمده است.

۱. قاعده ائتمان (امانت)؛

۲. قاعده اتلاف؛

۳. قاعده احترام مال و کار مسلمان؛

۴. قاعده تلف مبیع قبل از قبض؛

۵. قاعده سوق بازار مسلمین؛

۶. قاعده غرور - فریب؛

۷. قاعده ید؛

۸. قاعده لاضرر؛

۹. قاعده اعانت بر اثم.

(*) سبک خرید و مصرف

خرید و فروش کالاهای آمریکایی چه حکمی دارد؟ آیا این حکم شامل همه کشورهای غربی مثل فرانسه و انگلستان هم می‌شود؟ آیا این حکم مخصوص ایران است و یا در همه کشورها جاری است؟ اگر خرید کالاهای وارداتی از کشورهای غیر اسلامی و استفاده از آن‌ها باعث تقویت دولت‌های کافر و استعمارگر که دشمن اسلام و مسلمین هستند شود و یا قدرت مالی آن‌ها را برای هجوم به سرزمین‌های اسلامی با مسلمین در سرتاسر عالم، تقویت نماید، واجب است که مسلمانان از خرید و به‌کارگیری و استفاده از آن‌ها اجتناب کنند. بدون این‌که فرقی بین کالایی با کالای دیگر و دولتی با دولت دیگر از دولت‌های کافری که دشمن اسلام و مسلمین هستند، وجود داشته باشد و این حکم هم اختصاص به مسلمانان ایران ندارد.

این‌جانب در مغازه‌ام کالای تولید ایران را که بَرند خارجی دارد می‌فروشم. آیا این کار جایز است؟ به اشتباه انداختن مردم که یک دروغ عملی است، حرام است.

(*) حکم کلی قاچاق کالا چیست؟

هر چیزی را که قانون قاچاق دانسته، خرید و فروش آن از نظر شرعی حرام است. (*) اقتصاد مقاومتی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: اقتصاد مقاومتی، الگوی اقتصاد بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی است، اقتصاد مقاومتی، تحرک اقتصادی با روحیه جهادگونه در مقابل دشمن است و بالآخره این‌که اقتصاد مقاومتی یعنی مقاوم‌سازی و محکم‌سازی پایه‌های اقتصادی که باید درون‌زا، برون‌گرا، مردم‌بنیاد و عدالت‌محور باشد. اقتصاد مقاومتی یعنی تولید و اعتمادبه محصولات و کالاهای داخلی؛ و موتور محرک اقتصاد مقاومتی، «مدیریت جهادی و عزم ملی» است.

اساتید محترم سعی نمایم در کلاس عمومی آموزش فقه بازار که به مدت ۶ ساعت برگزار می‌گردد، مواردی را که با علامت (*) مشخص شده است را تدریس نمایم.

قوانین و مقررات بهداشتی

مفاهیم

تندرستی یا سلامت: عبارت است از رفاه و آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی انسان و تنها به فقدان بیماری تلقی نمی‌شود.

بهداشت:

علم و روش پیشگیری از بیماری، طولانی کردن عمر، بهبود سلامت جسمی-روانی.

بهداشت حرفه‌ای:

علم و هنر تأمین سلامت در محیط‌های شغلی و شناسائی، ارزیابی و کنترل عوامل زیان آور موجود در محیط کار به همراه یک سری مراقبتهای بهداشتی درمانی به منظور سالم سازی محیط کار و حفظ سلامت نیروی کار.

بهداشت محیط:

کنترل عواملی از محیط که به نحوی در رفاه و سلامت جسمی، روانی واجتماعی انسان تأثیر دارند. بهداشت مواد غذایی: رعایت کلیه اصولی که باید در تولید، نگهداری، عرضه و فروش مواد غذایی مورد توجه قرار گیرد. تا غذا سالم و با کیفیت مطلوب بدست آید.

برخی از مواد قانون مجازات اسلامی:

ماده ۵۴۳- هرگاه محلی یا چیزی بر حسب امر مقامات صالح رسمی مهر یا پلمپ شده باشد و کسی عالماً و عامداً آنها را بشکند یا محو نماید یا عملی مرتکب شود که در حکم محو یا شکستن پلمپ تلقی شود، مرتکب به حبس از ۳ ماه تا ۲ سال محکوم خواهد شد.

در صورتی که مستحفظ آن مرتکب شده باشد، به حبس از یک تا دو سال محکوم می‌شود و اگر ارتکاب به واسطه اهمال مستحفظ واقع گردد، مجازات مستحفظ یک تا شش ماه حبس یا حداکثر (۷۴) ضربه شلاق خواهد بود.

ماده ۶۰۸- توهین به افراد از قبیل فحاشی و استعمال الفاظ رکیک چنانچه موجب حد قذف نباشد به مجازات شلاق تا (۷۴) ضربه و یا (۵۰/۰۰۰) تا (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال جزای نقدی خواهد بود.

ماده ۶۰۹- هرکس با توجه به سمت، یکی از رؤسای سه قوه یا معاونان رئیس جمهور یا وزرا یا یکی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی یا نمایندگان مجلس خبرگان یا اعضای شورای نگهبان یا قضات یا اعضای

دیوان محاسبات یا کارکنان وزارتخانه ها و مؤسسات و شرکت های دولتی و شهرداری ها در حال انجام وظیفه یا به سبب آن توهین نماید به ۳ تا ۶ ماه حبس ویا تا (۷۴) ضربه شلاق و یا (۵۰/۰۰۰) تا (۱/۰۰۰/۰۰۰) ریال جزای نقدی محکوم میشود.

ماده ۶۸۸- هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود، از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیر بهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه ها، زباله در خیابان ها و کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه خانه های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند، به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.

تبصره ۱- تشخیص اینکه اقدام مزبور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست شناخته می شود و نیز غیر مجاز بودن کشتار دام و دفع فضولات دامی و همچنین اعلام جرم مذکور حسب مورد بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان دامپزشکی خواهد بود.

تبصره ۲- منظور از آلودگی محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا، خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را بطوریکه به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد، تغییر دهد.

قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و اصلاحات بعدی آن

ماده ۱- مرتکب هر یک از افعال زیر در مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی به مجازات های مقرر در این قانون محکوم خواهد شد:

- ۱- عرضه یا فروش جنسی به جای جنس دیگر.
- ۲- مخلوط کردن مواد خارجی به جنس به منظور سوء استفاده.
- ۳- عدم رعایت استاندارد یا فرمول رعایت ثبت شده در مواردی که تعیین فرمول و رعایت آن و همچنین تعیین استاندارد و رعایت آن الزامی باشد.
- ۴- فروش و عرضه جنس فاسد ویا فروش و عرضه جنسی که موعده آن گذشته باشد.
- ۵- به کار بردن رنگ ها و اسانس ها و سایر مواد اضافی غیر مجاز درموارد خوردنی و آشامیدنی یا آرایشی یا بهداشتی ویا لوازم بازی کودکان.
- ۶- ساختن مواد تقلبی خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی.

ماده ۲- ارتکاب هر یک از اعمال مذکور در ماده (۱) حسب مورد مستوجب یکی از مجازات های زیر خواهد بود:

- ۱- در مواردی که مواد مذکور در ماده (۱) بدست مصرف کننده نرسیده یا اینکه مصرف آن موجب بیماری یا آسیبی نگردد، مجازات مرتکب سه ماه تا یک سال حبس جنحه ای خواهد بود که در هر حال سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده مواد تقلبی به حبس جنایی درجه (۲) از دو تا پنج سال محکوم خواهد شد.
- ۲- در صورتی که مصرف مواد مذکور موجب بیماری مصرف کننده یا آسیبی گردد که معالجه آن کمتر از یک ماه باشد مجازات مرتکب یک سال تا سه سال حبس جنحه ای است و در هر دو مورد سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده مواد تقلبی به حبس جنایی درجه یک از سه تا ده سال محکوم خواهد شد.

۳- در صورتی که مصرف مواد مذکور موجب نقص یکی از اعضای مصرف کننده گردد مجازات مرتکب با توجه به میزان نقص سه سال حبس جنایی درجه یک است و در این مورد سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده مواد تقلبی به حبس جنایی درجه یک از پنج سال تا پانزده سال محکوم میشود.

۴- در صورتی که مصرف مواد بهداشتی یا آرایشی موجب نقص زیبایی یا کراهت منظر شود مجازات مرتکب با توجه به میزان نقص یا کراهت یک تا سه سال حبس جنحه ای خواهد بود و در این مورد سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده آن با مواد خارجی به حبس جنایی درجه دو از دو سال تا ده سال محکوم خواهد شد.

ماده ۳- در صورتیکه مصرف مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی منجر به فوت مصرف کننده گردد مجازات سازنده یا تهیه کننده یا مخلوط کننده اعدام است و در سایر موارد مذکور در ماده یک در صورتیکه منجر به فوت شود مجازات مرتکب سه سال تا پانزده سال حبس جنایی درجه یک است.

ماده ۴- در مواردیکه در مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مواد سمی به حد غیر مجاز باشد دادگاه مرتکب را بر حسب مورد به حداکثر مجازات مذکور در ماده (۲) محکوم خواهد نمود.

ماده ۵- رقابت مکارانه در مورد موارد موضوع این قانون از طرف هر کس مشمول بند الف ماده (۲۲۴) قانون کیفر عمومی خواهد بود.

ماده ۶- هرگاه نتیجه بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا عدم مهارت تهیه یا سازنده یا فروشنده یا عرضه کننده ای هر یک از عاملین آن ها مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی به صورتی درآید که مصرف آن موجب بیماری یا آسیبی گردد که معالجه آن کمتر از یک (۱) ماه باشد مجازات اشخاص مذکور بر حسب مورد دو تا شش ماه حبس جنحه ای خواهد بود و در صورتی که مدت معالجه زائد بر یک ماه باشد به حد اکثر مجازات حبس مذکور در این ماده و تأدیه غرامت از پنج هزار تا پنجاه هزار ریال محکوم می شود.

ماده ۱۳- تخلف از مقررات بهداشتی نظیر عدم رعایت بهداشت فردی، وضع ساختمانی، وسایل کار ممنوع است و مستوجب مجازات می باشد. مقررات بهداشتی مربوط به مراکز تهیه و تولید، نگهداری، توزیع، فروش و حمل و نقل مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی و اماکن عمومی در آئین نامه اجرائی این ماده تعیین خواهد شد. تخلف از مقررات مذکور مستوجب مجازاتهای بازدارنده از بیست و پنج هزار (۲۵۰۰۰) تا پانصد هزار (۵۰۰۰۰۰) ریال جریمه نقدی به ازای هر مورد نقص مقررات بهداشتی خواهد بود. میزان مجازاتهای یاد شده بر اساس نرخ تورم (هر سه سال یکبار) بنابه اعلام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و تأیید هیات وزیران قابل افزایش است.

مأمورینی که از طرف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برای نظارت بهداشتی اماکن و مراکز موضوع این ماده تعیین می شوند مکلفند متخلفین از مقررات بهداشتی را با ذکر موارد تخلف با تنظیم گزارشی به مسئولین بهداشت محل معرفی نمایند. مسؤول بهداشت محل در صورت تأیید گزارش به صاحب مرکز و یا مسئولین مربوطه اخطار می نماید تا نسبت به رفع نواقص بهداشتی در مهلت تعیین شده اقدام کند و در صورت عدم رفع موارد تخلف، دستور تعطیل محل و مهر و موم و یا لاک و مهر آن را صادر می نماید و پس از بر طرف شدن نواقص و تأیید مسؤول بهداشت محل از واحد مربوطه رفع تعطیل و فک مهر و موم خواهد شد.

نکته: هنگام ورود بازرسان بهداشتی کارت بازرسی ایشان مطالبه گردد.

۱- برای صیانت نیروی کار انسانی و منابع مادی کشور رعایت دستورالعمل‌هایی که از طریق شورای عالی حفاظت فنی (جهت تأمین حفاظت فنی) و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (جهت جلوگیری از بیماری‌های حرفه‌ای و تأمین بهداشت کار و کارگر و محیط کار) تدوین می‌شود، برای کلیه کارگاه‌ها، کارفرمایان، کارگران و کارآموزان الزامی است.

۲- کارفرمایان و مسئولان کلیه واحد‌های موضوع ماده ۸۵ این قانون مکلفند بر اساس مصوبات شورای عالی حفاظت فنی برای تأمین حفاظت و سلامت بهداشت کارگران در محیط کار، وسایل و امکانات لازم را تهیه و در اختیار آنان قرار داده و چگونگی کاربرد وسایل فوق‌الذکر را به آنان بیاموزند و درخصوص رعایت مقررات حفاظتی و بهداشتی نظارت نمایند. افراد مذکور نیز ملزم به استفاده و نگهداری از وسایل حفاظتی و بهداشتی فردی و اجرای دستورالعمل مربوطه کارگاه می‌باشد.

۳- کلیه واحد‌های موضوع ماده ۸۵ این قانون که شاغلین در آنها به اقتضای نوع کار در معرض بروز بیماری‌های ناشی از کار قرار گیرند باید برای همه افراد مذکور پرونده پزشکی تشکیل دهند و حداقل سالی یکبار توسط مراکز بهداشتی-درمانی از آنها معاینه و آزمایش‌های لازم را به عمل آورند و نتیجه را در پرونده مربوطه ضبط نمایند.

۴- متصدیان و مسئولین کارخانجات و کارگاهها و مراکز تهیه و توزیع مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی، اماکن عمومی، مراکز بهداشتی درمانی، مراکز آموزشی و پرورشی، محلهای نگهداری و پرورش دام و طیور و کشتارگاهها ملزم به رعایت ضوابط و مقررات بهداشت محیطی در محل فعالیت خود می‌باشند.

۵- فروشگاهها، سوپرمارکتهای، تعاونی‌ها و سایر اماکن باید از عرضه و تحویل کالای غیربهداشتی خودداری نمایند، عرضه و تحویل کالا با علم به غیربهداشتی بودن آن تخلف محسوب شده و متخلف به مجازاتهای زیر محکوم می‌شود.

مرتب اول - اخطار کتبی و ضبط کالا به نفع دولت

مرتب دوم - علاوه بر مجازاتهای مرتبه اول، جریمه نقدی تا مبلغ یک میلیون (۱۰۰۰۰۰۰) ریال به تناسب حجم کالا

مرتب سوم - علاوه بر مجازاتهای مرتبه دوم، تعطیل واحد از یک تا شش ماه

دخانیات:

- عامل مشترک ۴ گروه از بیماری‌های غیر واگیر شامل سرطان، بیماری‌های قلبی و عروقی تنفسی و دیابت است.

- تأثیر گذار بر ۱۴ گروه از سرطان‌ها شامل ریه - حنجره - دهان - زبان - مثانه - مری - خون - کلیه و... است.

- در دود یکسان ۷۰۰۰ ماده شیمیایی و ۷۰ ماده شیمیایی - محرک و سرطان‌زا است و در دود سیگار ۴۰ ماده شیمیایی، محرک و سرطان‌زا است.

- هر نخ سیگار ۷ دقیقه از طول عمر کم می‌کند.

- دخانیات دریچه ورود به بزهکاری، دروازه ورود به اعتیاد و تهدید سلامت علیه سلامت است.

- دخانیات یکی از ۱۰ عامل اصلی مرگ و میر است.

قوانین و مقررات شهرداری

ماده ۵۵ قانون شهرداری

وظایف شهرداری به شرح ذیل است:

- ۱- ایجاد خیابانها و کوچه‌ها و میدانها و باغهای عمومی و مجاری آب و توسعه معابر در حدود قوانین موضوعه.
- ۲- تنظیف و نگاهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب و تنقیه قنوات مربوط به شهر و تأمین آب و روشنایی به وسائل ممکنه.
- تبصره ۱- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) سد معابر عمومی و اشغال پیاده روها و استفاده غیر مجاز آنها و میدانها و پارکها و باغ های عمومی برای کسب و یا سکنی و یا هر عنوان دیگری ممنوع است و شهرداری مکلف است از آن جلوگیری و در رفع موانع موجود و آزاد نمودن معابر و اماکن مذکور فوق وسیله مأمورین خود رأساً اقدام کند. در مورد دکه های منصوب قبل از تصویب این قانون، شهرداری مکلف است نسبت به برداشتن آنها اقدام و چنانچه صاحبان این قبیل دکه ها ادعای خسارتی داشته باشند با نظر کمیسیون مقرر در ماده ۷۷ نسبت به جبران خسارت آنها اقدام کند ولی کسانی که بعد از تصویب این قانون اقدام به نصب دکه‌هایی در معابر عمومی کنند شهرداری موظف است رأساً و بوسیله مأمورین خود در برداشتن این قبیل دکه ها و رفع سد معبر اقدام کند و اشخاص مزبور حق ادعای هیچگونه خسارتی نخواهند داشت.
- تبصره ۲- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) احداث تأسیسات تولید و توزیع برق و تعیین نرخ آن در شهرها تا موقعی که وزارت آب و برق نیروی آنرا تأمین نکرده است باموافقت قبلی وزارت آب و برق به عهده شهرداری است. تهیه آب مشروب شهرها و تأمین وسائل توزیع و وضع مقررات مربوط به آن و همچنین تعیین نرخ آب در شهرها به استثنای مواردی که سازمانهای تابعه وزارت آب و برق عهده دار آن هستند با تصویب انجمن شهر به عهده شهرداری خواهد بود. این قبیل شهرداریها می تواند با تصویب انجمن شهر تأیید وزارت کشور تهیه آب مشروب و توزیع آنرا به مؤسساتی که طبق اصول بهداشتی عمل نمایند واگذار کنند.
- تبصره ۳- (مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) مؤسسات خیریه که تأمین آب شهرها را قبل از تصویب این قانون به عهده داشته اند و عملیات آنها مورد تأیید شهرداری محل و وزارت کشور باشد، می توانند کماکان بکار خود ادامه دهند.
- تبصره ۴- (الحاقی ۱۳۵۲/۰۵/۱۷) شهرداری مکلف است محل های مخصوصی برای تخلیه زباله و نخاله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی فاضلابها و نظایر آنها تعیین و ضمن انتشار آگهی به اطلاع عموم برساند محل های تخلیه

زباله باید خارج از محدوده شهر تعیین شود و محل تأسیس کارخانجات تبدیل زباله به کود به تشخیص شهرداری خواهد بود. رانندگان وسایل نقلیه اعم از کندرو و یا موتوری مکلفند آنها را فقط در محل های تعیین شده از طرف شهرداری خالی نمایند. مجازات متخلفین طبق ماده ۲۷۶ قانون کیفر عمومی تعیین میشود. در صورت تخلف مراتب هربار در گواهینامه رانندگی متخلف قید و اگر ظرف یکسال سه بار مرتکب همان تخلف شود بار سوم به حداکثر مجازات خلافی محکوم و گواهینامه او برای یکسال ضبط می شود و در همان مدت از رانندگی ممنوع خواهد بود. به تخلفات مزبور در دادگاه بخش رسیدگی خواهد شد.

۳- مراقبت و اهتمام کامل در نصب برکه قیمت بر روی اجناس و اجرای تصمیمات انجمن نسبت به ارزیابی و فراوانی خواروبار و مواد مورد احتیاج عمومی و جلوگیری از فروش اجناس فاسد و معدوم نمودن آنها.

۴- مراقبت در امور بهداشت ساکنین شهر و تشریک مساعی با مؤسسات وزارت بهداشت در آبله کوبی و تلقیح واکسن و غیره برای جلوگیری از امراض ساریه.

۵- جلوگیری از گدائی و واداشتن گدایان بکار و توسعه آموزش عمومی و غیره.

۶- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) اجرای تبصره یک ماده ۸ قانون تعلیمات اجباری و تأسیس مؤسسات فرهنگی و بهداشتی و تعاونی مانند بنگاه حمایت مادران و نوانخانه و پرورشگاه و درمانگاه و بیمارستان و شیرخوارگاه و تیمارستان و کتابخانه و کلاسهای مبارزه با بی سوادی و کودکان و باغ کودکان و امثال آن در حدود اعتبارات مصوب و همچنین کمک به این قبیل مؤسسات و مساعدت مالی به انجمن تربیت بدنی و پیش آهنگی و کمک به انجمن های خانه و مدرسه و اردوی کار. شهرداری در این قبیل موارد و همچنین در مورد موزه ها و خانه های فرهنگی و زندان با تصویب انجمن شهر از اراضی و ابنیه متعلق بخود با حفظ مالکیت به رایگان و یا با شرایط معین بمنظور ساختمان و استفاده به اختیار مؤسسات مربوط خواهد گذاشت.

تبصره ۱- (الحاقی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) تبصره ماده ۵ قانون نظارت در مصرف سهمیه فرهنگ از درآمد شهرداریها مصوب ۳۴/۳/۲۸ به قوت خود باقی است.

تبصره ۲- (الحاقی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) تبصره ۵۹ قانون بودجه سال ۱۳۳۹ کل کشور به قوت خود باقی است.

۷- حفظ و اداره کردن دارایی منقول و غیرمنقول شهرداری و اقامه دعوی بر اشخاص و دفاع از دعاوی اشخاص علیه شهرداری.

۸- برآورد و تنظیم بودجه و متمم بودجه و اصلاح بودجه و تنظیم پیشنهاد برنامه ساختمانی و اجرای آن پس از تصویب انجمن شهر یک نسخه از بودجه مصوب و برنامه ساختمانی بوسیله فرماندار یا بخشدار به وزارت کشور ارسال می شود.

۹- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) انجام معاملات شهرداری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیرمنقول و مقاطعه و اجاره و استیجاره پس از تصویب انجمن شهر با رعایت صلاح و صرفه و مقررات آئین نامه مالی شهرداریها پیش بینی شده در این قانون.

۱۰- اهدا و قبول اعانات و هدایا بنام شهر با تصویب انجمن.

اعانات پرداختی به شهرداری یا مؤسسات خیریه از طرف وزارت دارائی جزء هزینه قابل قبول اعانه دهندگان پذیرفته می شود و اعانه دهنده نسبت به مبلغ اعانه ای که داده است از مالیات بردرآمد معاف میباشد.

۱۱- نظارت و مراقبت در صحت اوزان و مقیاس ها.

- ۱۲- تهیه آمار مربوط به امور شهر و موالید و متوفیات.
- ۱۳- ایجاد غسالخانه و گورستان و تهیه وسائل حمل اموات و مراقبت در انتظام امور آنها.
- ۱۴- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) اتخاذ تدابیر مؤثر و اقدام لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و حریق و همچنین رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر عمومی و کوچه ها و اماکن عمومی و دالانهای عمومی و خصوصی و پرکردن و پوشاندن چاه ها و چاله های واقع در معابر و جلوگیری از گذاشتن هر نوع اشیاء در بالکن ها و ایوان های مشرف و مجاور به معابر عمومی که افتادن آنها موجب خطر برای عابرین است و جلوگیری از ناودان ها و دودکش های ساختمان ها که باعث زحمت و خسارت ساکنین شهرها باشد.
- تبصره- (الحاقی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) در کلیه موارد مربوط به رفع خطر از بناها و غیره و رفع مزاحمت های مندرج در ماده فوق، شهرداری پس از کسب نظر مأمور فنی خود به مالکین یا صاحبان اماکن یا صاحبان ادوات منصوب ابلاغ مهلت دار متناسبی صادر می نماید و اگر دستور شهرداری در مهلت معین بموقع اجرا گذاشته نشود شهرداری رأساً با مراقبت مأمورین خود اقدام به رفع خطر یا مزاحمت خواهد نمود و هزینه مصروف را باضافه صدی پانزده خسارت از طرف دریافت خواهد کرد. مقررات فوق شامل کلیه اماکن عمومی مانند سینماها، گرمابه ها، مهمانخانه ها، دکاکین، قهوه خانه ها، کافه رستوران ها، پاساژها و امثال آن که محل رفت و آمد مراجعه عمومی است نیز می باشد. جلوگیری از شیوع امراض ساریه انسانی و حیوانی و اعلام اینگونه بیماری ها به وزارت بهداشتی و دامپزشکی و شهرداری های مجاور هنگام بروز آنها و دور نگاهداشتن بیماران مبتلا به امراض ساریه و معالجه و دفع حیواناتی که مبتلا به امراض ساریه بوده و یا در شهر بلا صاحب و مضر هستند.
- ۱۶- تهیه مقررات صنفی و پیشنهاد آن به انجمن شهر و مراقبت در امور صحی اصناف و پیشه وران.
- ۱۷- پیشنهاد اصلاح نقشه شهر در صورت لزوم و تعیین قیمت عادلانه اراضی و ابنیه متعلق به اشخاص که مورد احتیاج شهر باشد بر طبق قانون توسعه معبر و تأمین محل پرداخت آن و ایجاد و توسعه معابر و خیابان ها و میدان ها و باغ های عمومی و تهیه اراضی مورد احتیاج برای لوله کشی و فاضلاب اعم از داخل یا خارج شهر و همچنین تهیه اراضی لازم برای ساختمان مخزن و نصب دستگاه تصفیه و آبگیری و متعلقات آنها بر طبق قانون توسعه معابر.
- ۱۸- تهیه و تعیین میدان های عمومی برای خرید و فروش ارزاق و توقف وسائط نقلیه و غیره.
- ۱۹- تهیه و تدوین آئین نامه برای فراوانی و مرغوبیت و حسن اداره فروش گوشت ونان شهر و اجرای آن پس از تصویب انجمن شهر.
- ۲۰- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) جلوگیری از ایجاد و تأسیس کلیه اماکن که به نحوی از انحاء موجب بروز مزاحمت برای ساکنین یا مخالف اصول بهداشت در شهرهاست، شهرداری مکلف است از تأسیس کارخانه ها، کارگاهها، گاراژهای عمومی و تعمیرگاه ها و دکان ها و همچنین مراکزی که مواد محترقه می سازند و اصطبل چارپایان و مراکز دامداری و بطور کلی تمام مشاغل و کسب هایی که ایجاد مزاحمت و سروصدا کنند یا تولید دود و یا عفونت و یا تجمع حشرات و جانوران نمایند جلوگیری کند و در تخریب کوره های آجر و گچ و آهک پزی و خزینه گرمابه های عمومی که مخالف بهداشت است اقدام نماید و با نظارت و مراقبت در وضع دودکش های اماکن و کارخانه ها و وسائط نقلیه که کار کردن آنها دود تولید می کند از آلوده شدن هوای شهر جلوگیری

نماید و هرگاه تأسیسات مذکور فوق قبل از تصویب این قانون بوجود آمده باشد آنها را تعطیل کند و اگر لازم شود آنها را به خارج از شهر انتقال دهد.

تبصره- (الحاقی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) شهرداری در مورد تعطیل و تخریب و انتقال به خارج از شهر مکلف است مراتب را ضمن دادن مهلت مناسبی به صاحبان آنها ابلاغ نماید و اگر صاحب ملک به نظر شهرداری معترض باشد باید ظرف ده روز اعتراض خود را به کمیسیون مرکب از سه نفر که از طرف انجمن شهر انتخاب خواهند شد تسلیم کند. رأی کمیسیون قطعی و لازم الاجرا است. هرگاه رأی کمیسیون مبنی بر تأیید نظر شهرداری باشد و یا صاحب ملک در موقع اعتراض نکرده و یا در مهلت مقرر شخصاً اقدام نکند شهرداری بوسیله مأمورین خود رأساً اقدام خواهد نمود.

۲۱- احداث بناها و ساختمان‌های مورد نیاز محل از قبیل رختشویخانه و مستراح و حمام عمومی و کشتارگاه و میدان‌ها و باغ کودکان و ورزشگاه مطابق اصول صحتی و فنی و اتخاذ تدابیر لازم برای ساختمان‌خانه‌های ارزان قیمت برای اشخاص بی بضاعت ساکن شهر.

۲۲- تشریک مساعی با فرهنگ در حفظ ابنیه و آثار باستانی شهر و ساختمان‌های عمومی و مساجد و غیره.

۲۳- اهتمام در مراعات شرایط بهداشت در کارخانه‌ها و مراقبت در پاکیزگی گرمابه‌ها و نگاهداری اطفال بی بضاعت و سرراهی.

۲۴- صدور پروانه برای کلیه ساختمان‌هایی که در شهر می‌شود. تبصره- (مصوب ۱۳۵۲/۰۵/۱۷) شهرداری در شهرهایی که نقشه جامع شهر تهیه شده مکلف است طبق ضوابط نقشه مذکور در پروانه‌های ساختمانی نوع استفاده از ساختمان را قید کند. در صورتی که برخلاف مندرجات پروانه ساختمانی در منطقه غیر تجاری، محل کسب یا پیشه و یا تجارت دائر شود شهرداری مورد را در کمیسیون مقرر در تبصره ۱ ماده ۱۰۰ این قانون مطرح می‌نماید و کمیسیون در صورت احراز تخلف مالک یا مستأجر با تعیین مهلت مناسب که نباید از دو ماه تجاوز نماید در مورد تعطیل محل کسب یا پیشه یا تجارت ظرف مدت یکماه اتخاذ تصمیم می‌کند. این تصمیم بوسیله مأمورین شهرداری اجراء می‌شود و کسی که عالمأ از محل مزبور پس از تعطیل برای کسب و پیشه و یا تجارت استفاده کند به حبس جنحه‌ای از شش ماه تا دو سال و جزای نقدی از پنج هزار و یک ریال تا ده هزار ریال محکوم خواهد شد و محل کسب نیز مجدداً تعطیل می‌شود. دائر کردن دفتر وکالت و مطب و دفتر اسناد رسمی و ازدواج و طلاق و دفتر روزنامه و مجله و دفتر مهندسی وسیله مالک از نظر این قانون استفاده تجاری محسوب نمی‌شود.

۲۵- (اصلاحی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) ساختن خیابان‌ها و آسفالت کردن سواره‌روها و پیاده‌روهای معابر و کوچه‌های عمومی و انهار و جدول‌های طرفین از سنگ آسفالت و امثال آن به هزینه شهرداری آن محل. تبصره- طبق ماده ۱۱۳ حذف شده.

۲۶- پیشنهاد برقراری یا الغاء عوارض شهری و همچنین تغییر نوع و میزان عوارض اعم از کالاهای وارداتی و صادراتی کشور و محصولات داخلی و غیره و ارسال یک نسخه از تصویب نامه برای اطلاع وزارت کشور. تبصره ۱- بمنظور تشویق صادرات کشور نسبت به کالاهای صادراتی بیشتر از یک درصد قیمت کالا نباید وضع عوارض شود.

تبصره ۲- کالاهای عبوری از شهرها که برای مقصد معینی حمل می شود از پرداخت هرگونه عوارض به شهرداری های عرض راه معاف می باشد.

تبصره ۳- ماده اول قانون مصوبه بهمن ماه ۳۳ راجع به تشویق صادرات و تولید از تاریخ این قانون طبق تبصره ۱ این بند تصحیح می شود.

تبصره ۴- آئین نامه های گریز از پرداخت عوارض شهرداری و استنکاف از آن با موافقت وزارتین کشور و دادگستری تنظیم و پس از تصویب هیئت وزیران بموقع اجرا گذاشته می شود.

۲۷- (الحاقی ۱۳۴۵/۱۱/۲۷) وضع مقررات خاصی برای نامگذاری معابر و نصب لوحه نام آنها و شماره گذاری اماکن و نصب تابلوی الصاق اعلانات و برداشتن و محو کردن آگهی ها از محل های غیر مجاز و هرگونه اقداماتی که در حفظ نظافت و زیبایی شهر مؤثر باشند.

ماده ۱۰۰ قانون شهرداری ها

" مالکین اراضی و املاک واقع در محدوده خدماتی باید قبل از ساخت و ساز از شهرداریها پروانه ساختمان بگیرند و شهرداری موظف است از عملیات های ساختمانی بدون پروانه یا خلاف پروانه بوسیله مأموران خود در زمین محصور یا غیر محصور جلوگیری کنند".

در صورت خلاف این ماده همان طور که در ماده ۱۰۰ اشاره شد از عاملان آن جلوگیری می شود و جهت رسیدگی به کمیسیون ماده صد ارجاع داده می شود.

کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری

- * کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری دارای شخصیت حقوقی مجزا از شهرداری می باشد.
- * محل استقرار این کمیسیون در شهرداری قرار دارد.
- * کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری یکی از مراجع اختصاصی خارج از دادگستری می باشد.
- * اعضای تشکیل دهنده آن : نمایندگان وزارت کشور، دادگستری، نماینده شورای اسلامی، نماینده شهرداری
- * در بین این اعضا نماینده شهرداری حق رای ندارد و تنها برای ادای توضیحات در جلسات این کمیسیون حاضر می شود.

روند اجرایی کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری

- * پس از اعلام موارد تخلف و اخذ لایحه دفاعیه شخص پرونده برای رسیدگی در کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری بدون حضور ذینفع صورت می گیرد.
- * در صورتی که نیاز به توضیحات ذی نفع باشد حضور وی بلامانع است.
- * شهرداری و مالک یا قائم مقام وی می توانند ظرف مدت ۱۰ روز پس از ابلاغ رای نسبت به آن اعتراض نمایند.
- * مرجع رسیدگی به این اعتراض کمیسیون دیگر ماده ۱۰۰ خواهد بود که اعضاء آن غیر از افرادی است که در صدور رای قبلی شرکت داشته اند .

* رای این کمیسیون قطعی می باشد.

انواع تخلفات ساختمانی

- ۱- تخریب: حکم تخریب در صورتی صادر می شود که مخالف اصول شهرسازی، فنی، بهداشتی باشد.
- ۲- اخذ جریمه: در صورتی که اصول فنی بهداشتی و شهرسازی رعایت شده باشد که در این صورت کمیسیون می توان با صدور رای بر اخذ جریمه به ازاء هر متر مربع بنای بدون مجوز یک دهم ارزش معاملاتی ساختمان یا یک پنجم ارزش سرقفلی ساختمان در صورتی که ساختمان ارزش سرقفلی داشته باشد هر کدام که مبلغ آن بیشتر است از ذی نفع، بلامانع بودن صدور برگ پایان ساختمان را به شهرداری اعلام نماید. در مورد دو حکم تخریب و اخذ جریمه ذکر این نکته خالی از فایده نمی باشد که در موردی که اصول شهرسازی فنی و بهداشتی رعایت شده باشد حکم به تخریب بدهد و یا اینکه حکم به جزای نقدی بدهد.
- ۳- تخلف تراکم اضافی: تخلف تراکم اضافی که عبارت است از اضافه بنا زائد بر مساحت زیر بنای مندرج در پروانه ساختمانی از سوی مالک، یکی دیگر از انواع تخلفات داخل در صلاحیت کمیسیون م ۱۰۰ قانون شهرداری می باشد. کمیسیون در مورد این نوع از تخلف دو نوع حکم می تواند صادر کند که عبارت است از:

۱- تخریب

الف - در صورتی که رعایت اصول فنی شهرسازی و بهداشتی نشده باشد.

ب - در صورتی کمیسیون حکم به پرداخت جریمه دهد و ذی نفع از پرداخت جریمه پس از تقاضای شهرداری مبنی بر وصول جریمه از ذی نفع خود داری کند. در این دو مورد کمیسیون مکلف به صدور حکم تخریب می باشد.

۲- رأی به اخذ جریمه

کمیسیون می تواند در صورت عدم ضرورت قطع اضافه بنا رای به اخذ جریمه علیه ذی نفع بدهد. در مورد صدور رای به اخذ جریمه از سوی کمیسیون علل و عواملی موثر می باشند که به اختصار به آنها پرداخته خواهد شد.

الف - نوع موقعیت ملک از نظر مکانی:

۱- خیابانهای اصلی

۲- خیابانهای فرعی

۳- کوچه بن باز

۴- کوچه بن بست

ب - نوع استفاده از فضای ایجاد شده

ج - نوع ساختمان از نظر مصالحی

د - نوع حوزه استفاده از اراضی

۱- مسکونی باشد

که در این صورت کمیسیون می تواند با در نظر گرفتن شرایط ها را ذکر و عدم ضرورت قطع، رای به اخذ جریمه ای که نباید از حداقل یک دوم کمتر و از سه برابر ارزش معاملاتی ساختمان برای هر متر مربع بنای اضافی بیشتر باشد.

۲- تجاری، صنعتی و اداری باشد

در این صورت نیز کمیسیون می تواند با در نظر گرفتن شرایط الاشمار و عدم ضرورت قلع رای به اخذ جریمه ای که نباید از حداقل دو برابر کمتر و از چهار برابر ارزش معاملاتی ساختمان برای هر متر مربع اضافی ایجاد شده بیشتر باشد .

۳- تخلف مربوط به عدم احداث پارکینگ و یا غیر قابل استفاده بودن پارکینگ

این نوع از تخلف زمانی محقق می گردد که احداث پارکینگ با توجه به مشخصات مندرج در پروانه و نقشه ها و ضوابط شهرداری محل الزامی باشد ولی مالک ساختمان از احداث پارکینگ خودداری نماید و ابتدا به ساکن پارکینگ را احداث نکند و یا اینکه پارکینگ را به صورتی که امکان اصلاح چنین تخلفی وجود داشته باشد حکم به اصلاح همراه اخذ جریمه می دهد و در صورتی که اصلاح آن ممکن نباشد و کمیسیون می تواند باتوجه به موقعیت محلی و نوع استفاده از فضای پارکینگ رای به اخذ جریمه ای که حداقل یکی برابر و حداکثر دو برابر ارزش معاملاتی ساختمان برای هر متر مربع فضای از بین رفته پارکینگ باشد ، صادر نماید « مساحت هر پارکینگ با احتساب گردش ۲۵ متر مربع می باشد » جهت یادآوری متعرض این نکته می شویم که اگر تخلف عدم احداث پارکینگ از لحاظ اصول شهرسازی یا فنی یا بهداشتی رعایت نشده باشد حکم تخریب در آن مورد الزامی است .

۴- تجاوز به معابر شهر

در مورد تجاوز تخلف تجاوز به معابر شهر باید بگوییم که منظور قانون گذار عدم عقب نشینی مالک خود بوده و واژه تجاوز از باب تسامح و تساهل بوده است . چرا که تجاوز به معابر شهر مشمول عناوین کیفری چون تعرف عدوانی موضوع ۶۹۰۴ ق.م. ۱ می شود . مالکین تخلف تجاوز به معابر شهر مذکور در تبصره ۶ م ۱۰۰ ق.ش زمانی تحقق پیدا می کند که مالک بنا در هنگام نوسازی بر خلاف پروانه و یا بدون پروانه و با عدم رعایت برهه‌های اصلاحی مصوب شهرداری و مراجع مربوطه را شروع به ساختن ملک جدید کنند و یا به نحوی از آنجا تجاوزی به ملک سابق خود و ملک فعلی شهرداری انجام دهند . در حقیقت شخصی که تحت عنوان تجاوز به معابر شهر متخلف شناخته شود . در ابتدا به ساکن مالک می باشد و حقیقتاً تجاوزی به ملک دیگری انجام نمی ده و فی الواقع تجاوز به ملک سابق خود انجام داده : ولی در اثر گذشت زمان ملک مزبور تماماً یا بعضاً در طرحهای مصوب شهرداری و مراجع مربوطه واقع گردیده که یا چنین طرحهایی فوری و ضربه الاجلی می باشد که دولت با پرداخت ملک به مالک و خراب کردن آن طرح خود را اجرا می کند و یا اینکه چنین طرحی مهم و فوری نمی باشد ولی حتماً باید انجام گیرد حال اگر مالک ملک قصد نوسازی یا تجدید بنا کرد باید بر اساس چنین طرحی ساخت کند و اگر خلاف آن ساخت کند بدون علم به اینکه ملک مزبور تماماً یا بعضاً مشمول تخلف تجاوز به معابر می گردد که در این صورت شهرداری مکلف است از ادامه عملیات جلوگیری کند . و طرح دعوا در کمیسیون نماید .

۵- تخلف عدم استحکام بنا

چنین تخلفی زمانی پیش می آید که مالک رعایت اصول فنی و معماری و را نکرده باشد و بنا از استحکام لازم برخوردار نباشد در مورد این تخلف از آنجا که از مصادیق صورت ام ۱۰۰ می باشد حکم تخریب از سوی کمیسیون الزامی می باشد .

۶- تخلف عدم رعایت اصول فنی و بهداشتی و شهرسازی :

اصول فنی شامل آن تعداد از ضوابط شناخته شده و علمی راجع به احداث بنا می شود که عدم لحاظ آن موجب عدم امکان بهره برداری مطلوب از ساختمان و عدم مقاومت و بقای ساختمان در قانونی آن می شود . اصول بهداشتی مربوط به اموری است که رعایت آن به منظور حفظ سلامت جسم و روان استفاده کنندگان از ساختمان ضرورت دارد و تخطی از آن موجب خلل و نقصان در بهداشت جسم و روان انسان می گردد . منظور از اصول شهرسازی رعایت اصول و ضوابطی می باشد که برای حفظ بافت شهر و توسعه فعلی و آتی آن نیاز می باشد .

تخلف از موارد فوق الاشعار توسط مالک از موجبات طرح دعوا در کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری می باشد که در این نوع از تخلف کمیسیون رای به تخریب آن بنا خواهد داد .

۷- تغییر کاربری

چنین تخلفی زمانی تحقق پیدا می کند که بر خلاف مندرجات پروانه ساختمانی ، در منطقه غیر تجاری محل کسب یا پیشه و یا تجارت دائر شود . در مورد این تخلف شهرداری پس از اطلاع مورد را در کمیسیون م ۱۰۰ مطرح می کند و کمیسیون پس از احراز تخلف در مهلت مناسب که نباید از دو ماه تجاوز کند . در مورد تعطیل محل کسب یا پیشه و یا تجارت ظرف مدت یکماه اتخاذ تصمیم می کند . اجرای این تصمیم با مامورین شهرداری است . کسی که عالما از محل مزبور پس از تعطیل برای کسب و پیشه و یا تجارت استفاده کند به حبس جنحه ای از ۶ ماه تا دو سال و جزای نقدی از پنج هزار و یک ریال تا ده هزار ریال محکوم خواهد شد و محل کسب نیز مجددا تعطیل خواهد شد « تبصره بند ۲۴ م ۵۵ ق. ش »

لازم به ذکر است که دائر کردن دفتر وکالت و مطب و دفتر اسناد رسمی ازدواج و طلاق و دفتر روزنامه و مجله و دفتر مهندسی به وسیله مالک از نظر این قانون استفاده تجاری محسوب می شود . نکته دیگری که باید به آن اشاره شود عدم پیش بینی قانونگذار در مورد تغییر کاربری تجاری به غیر تجاری می باشد : یعنی اینکه اگر کسی محل کسب یا پیشه خود را که مطابق مندرجات پروانه ساختمانی تجاری می باشد را به محل سکنی خود تبدیل کند و یا هر استفاده غیر تجاری دیگری از آن بردآیا مشمول این ماده می شود یا خیر ؟ مطابق قانون و رویه موجود چنین تغییری کاربری را مشمول مقررات این ماده نمی شود .

مرجع شکایت از تصمیم های قطعی کمیسیون ماده ۱۰۰ شهرداری

آرای قطعی کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری مطابق بند ۲ ماده ۱۰ دیوان عدالت اداری قابل شکایت و اعتراض در دیوان عدالت اداری می باشد

متن آرای هیأت عمومی در خصوص ممنوعیت اخذ عوارض تابلومعرف واحدهای صنفی بدین شرح است:

الف: رأی شماره ۴۰۷-۴۰۶ مورخ ۱۳۸۷/۶/۳ هیأت عمومی:

" با عنایت به حدود اختیارات شورای اسلامی شهر در زمینه وضع عوارض محلی جدید و یا افزایش نرخ آن به شرح مقرر در تبصره یک ماده ۵ قانون موسوم به تجمیع عوارض مصوب ۱۳۸۱ و همچنین تصویب نرخ خدمات ارائه شده توسط شهرداری و سازمانهای وابسته به آن با رعایت آیین نامه مالی و معاملاتی شهرداریها موضوع بند ۲۶ ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ و اینکه تابلوهای منصوبه بر سر درب اماکن تجاری و اداری علی القاعده مبین معرفی محل استقرار و فعالیت اماکن مذکور است و الزاماً متضمن تبلیغاتی در زمینه ارائه خدمات مربوط نیست و اصولاً شهرداری در خصوص مورد ارائه کننده خدمتی نمی باشد تا ذیحق به دریافت بهای آن باشد. بنابراین قسمت اخیر بند ۶ ردیف (ز) ماده واحده مصوب دویست و سی و یکمین جلسه مورخ ۱۳۸۵/۰۲/۱۷ شورای اسلامی شهر تهران مبنی بر لزوم اخذ بهای خدمات مورد ادعای شهرداری تحت عنوان (هزینه تبلیغات محیطی) بابت تابلوهای منصوبه بر سر درب شرکتهای دولتی، شعب بانکها و مؤسسات اعتباری مغایر هدف و حکم مقنن و خارج از حدود اختیارات شورای اسلامی شهر تهران تشخیص داده می شود و مستنداً به قسمت دوم اصل ۱۷۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ماده یک و بند یک ماده ۱۹ و قسمت اخیر ماده ۲۰ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۸۵ از تاریخ ۱۳۸۱/۱/۱ (تاریخ اجراء مصوبه مورد اعتراض) ابطال می شود."

ب: رأی شماره ۲۴۱ مورخ ۱۳۹۰/۶/۷ هیأت عمومی:

" هر چند مطابق بند ۲۶ ماده ۷۱ «قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱» تصویب نرخ خدمات ارائه شده توسط شهرداری و سازمانهای وابسته به آن با رعایت آیین نامه های مالی و معاملاتی شهرداریها از جمله وظایف شورای اسلامی شهر است، لیکن به جهت این که تابلوهای منصوبه بر سردر اماکن تجاری و اداری علی القاعده مبین معرفی محل استقرار و فعالیت اماکن مذکور است و الزاماً متضمن تبلیغاتی در زمینه ارائه خدمات مربوط نیست و اصولاً شهرداری در خصوص مورد ارائه کننده خدمتی نیست تا به دریافت بهای آن محق باشد، بنابراین ماده ۱ و بندهای ۱/۱ و ۲/۱ آیین نامه مقررات و اخذ بهای خدمات و هزینه خسارت از نصب کنندگان انواع تابلو و تبلیغات در معابر عمومی شهر برای سال ۱۳۸۸ و بعد از آن مصوب یکصد و چهل و هفتمین جلسه شورای اسلامی شهر گرگان مبنی بر اجازه شهرداری گرگان به اخذ مبالغی بابت نصب انواع تابلوهای ثابت و سیار در کلیه نقاط شهر (پارچه و دیوارنویسی و نقاشی دیواری و تابلوهای دیواری مغازه‌ها - محللهای کسب و پیشه، تجارت - ادارات و نهادها - دفاتر پزشکان، وکلا، بانکها، مؤسسات و موارد مشابه) مغایر هدف و حکم مقنن و خارج از حدود اختیارات شورای اسلامی شهر گرگان تشخیص داده می شود و مستنداً به بند ۱ ماده ۱۹ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری ابطال می شود."

ب: ۲) رأی اصلاحی شماره ۲۴۱/۱-۱۳۹۰/۸/۲ هیأت عمومی:

" نظر به این که به موجب دادنامه شماره ۲۴۱ مورخ ۱۳۹۰/۸/۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، ماده یک و بندهای ۱/۱ و ۱/۲ «آیین نامه مقررات و اخذ بهای خدمات و هزینه خسارت از نصب کنندگان انواع تابلو و تبلیغات در معابر عمومی شهر برای سال ۱۳۸۸ و بعد از آن» ابطال شده و در خصوص درخواست شاکی مبنی بر اعمال ماده ۲۰ قانون دیوان عدالت اداری و تسری ابطال مصوبه به تاریخ تصویب آن در زمان صدور رأی اتخاذ تصمیم به عمل نیامده است، هیأت عمومی دیوان عدالت اداری به منظور جلوگیری از تضییع حقوق اشخاص و با استفاده از اختیار حاصل شده از قسمت اخیر ماده ۲۰ قانون دیوان عدالت اداری، به ابطال ماده یک و بندهای ۱/۱ و ۱/۲ از مصوبه یاد شده از زمان تصویب آن (۱۳۸۷/۱۲/۱۴) رأی صادر و اعلام می کند. این رأی در تکمیل و اصلاح رأی شماره ۲۴۱ مورخ ۱۳۹۰/۶/۷ هیأت عمومی است و اعطای رونوشت از دادنامه اولیه بدون انضمام این رأی ممنوع است " ۵۰ - رئیس دیوان عدالت اداری پس از ملاحظه نظریه مشاوران خود مبنی بر این که مصوبه مورد اعتراض با آرای صادر شده از هیأت عمومی مغایر است. با اعمال ماده ۹۲ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری موافقت می کند. هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۱۹ با حضور رئیس و معاونین دیوان عدالت اداری و رؤسا و مستشاران و دادرسان شعب دیوان تشکیل شد. علی رغم دعوت از نماینده شورای اسلامی شهر کرج برای شرکت در جلسه و ادای توضیحات، نماینده ای از سوی شورا به هیأت عمومی معرفی نشد. رأی هیأت عمومی مطابق ماده ۹۲ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ مقرر شده است: چنانچه مصوبه ای در هیأت عمومی ابطال شود، رعایت مفاد رأی هیأت عمومی در مصوبات بعدی الزامی است. هرگاه مراجع مربوط، مصوبه جدیدی مغایر رأی هیأت عمومی تصویب کنند، رئیس دیوان موضوع را خارج از نوبت، بدون رعایت مفاد ماده ۸۳ قانون مذکور و فقط با دعوت نماینده مرجع تصویب کننده در هیأت عمومی مطرح می نماید.» نظر به اینکه در آرای شماره ۴۰۶ الی ۴۰۷ - ۱۳۸۷/۰۶/۰۳-۲۴۱ و ۱۳۹۰/۶/۷-۲۴۱ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مصوبات شوراهای اسلامی شهرهای مختلف در خصوص عوارض بر تابلوهای معرف محل و کاربری که متضمن تبلیغات نیست به لحاظ مغایرت با قانون و خروج از حدود اختیارات ابطال شده است و شورای اسلامی شهر کرج در تصویب مصوبه شماره ۴/۵۶/۹۳/۵۴۷۵ - ۱۳۹۳/۱۰/۳۰ بدون رعایت مفاد آرای مذکور برای تابلوهای معرف محل بیش از عرض ۱/۵۰ متر و تابلوی بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری و بیمه عوارض وضع کرده است، بنابراین مصوبه یاد شده با استناد بند ۱ ماده ۱۲ و مواد ۸۸ و ۹۲ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ ابطال می شود.

محمد کاظم بهرامی

رئیس هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

